

Г. М. Голиш, А. Ю. Воропай, Л. Г. Лисиця

СБЛО ДЕНЬГИ

В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІЇ
ВІД ДАВНИНУ ДО СЬОГОДЕННЯ:
люди й події

Історико-краєзнавчий нарис

ВЕРТИКАЛЬ
Черкаси
2022

УДК 94(477.46-22Деньги)«.../312»

Г60

Рекомендовано до друку вченою радою Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького (протокол № 2 від 26 жовтня 2021 р.)

Схвалено радою Наукового товариства істориків-аграрників (протокол № 7 від 8 жовтня 2021 р.)

Рецензенти:

проректор з наукової, інноваційної та міжнародної діяльності Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького,

*доктор історичних наук, професор **С. В. Корновенко;***

*проректор з гуманітарно-виховних питань Черкаського державного технологічного університету, доктор історичних наук, професор **В. М. Лазуренко;***

*професор кафедри всесвітньої історії та міжнародних відносин Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького, доктор історичних наук **О. Г. Перехрест***

За редакцією кандидата історичних наук, доцента Г. М. Голиша

Голиш Г. М.

Г60 Село Деньги в українській історії від давнини до сьогодення: люди і події : історико-краєзнавчий нарис / Г. М. Голиш, А. Ю. Воропай, Л. Г. Лисиця ; ред. Г. М. Голиш. – Черкаси : Вертикаль, 2022. – 328 с. : іл., фото.

ISBN 978-617-7957-11-8

На основі архівних матеріалів, оприлюднених документів, стародруків, синхронної періодики, речових артефактів, спогадів та усних джерел подано нарис історії та сьогодення села Деньги Золотоніського району (Черкащина). Поряд із висвітленням найважливіших подій минувшини й сучасності села велику увагу відведено й людям, як головним суб'єктам історичного процесу: видатним постатям і простим сільським трудівникам.

Книгу адресовано як деньгівчанам, так і всім зацікавленим історією рідного краю. Вона стане в пригоді й педагогам, учням та краєзнавцям.

**Видано за фінансової підтримки ТОВ «Гранекс-Черкаси»
(генеральний директор – Том М. Х. Ван Гої) та
деньгівчанина Ігоря Юрійовича Шевченка**

©Г. М. Голиш, А. Ю. Воропай, Л. Г. Лисиця, 2022

©О. В. Курська, ілюстрації, обкладинка, 2022

ПЕРЕДМОВА

Майже чотири століття тому у мальовничій місцевості лівобережної Черкащини виникло село Деньги, далеке і близьке минуле якого і сьогодні викликає інтерес. Його жителі по праву гордяться своїм селом, адже тут вони народилися, на цій благословенній землі жили і трудилися їхні батьки і діди-прадіди. Це – їхня мала батьківщина і частка нашої великої Батьківщини, ім'я якій Україна.

Для авторів пропонованої книги, передусім Григорія Михайловича Голиша, село Деньги, де він народився – своєрідна точка опори буття, початок дороги у велике життя, широкий і незвіданий світ. Тож видається цілком логічною його ініціатива зі створення книги про своє село. Підтриманий земляками задум після тривалої і копіткої дослідницько-пошукової роботи здійснився і книга «Село Деньги в українській історії від давнини до сьогодення: люди і події» йде до читача.

На її сторінках – історія Деньгів та долі жителів села, які творили цю історію своєю невтомною працею, життям, потом і кров'ю. Через горнило воєн і революцій йшли вони до сьогоднішнього дня з вірою, що життя стане кращим. Берегли свою землю і цьому навчали своїх дітей.

Перед читачем постає не тільки далека минувшина, а й ще зовсім близька у часовому вимірі історія села та герої книги – ровесники авторів, батьки, діди і далекі вже предки нинішнього покоління, яке живе і продовжує славні традиції рідного краю. Книга, розділ за розділом, відтворює минуле села, доносить до сучасників правдиву інформацію про своїх односельців, у тому числі й незаслужено забутих, про час, у який вони жили.

Для авторів книга є доброю нагодою долучити своїх земляків і широкий читацький загал, передусім молодь, до історії рідного села. На прикладі Деньгів показана неймовірно складна доля українського селянства, яке витримало найтяжчі випробування і зазнало непоправних втрат у різні історичні часи. У центрі уваги книги – прості, звичайні люди, які, на жаль, у більшості випадків залишались «поза кадром» офіційної ідеології.

Автори роблять екскурс у найдавніші періоди історії села, починаючи з археологічних культур і в хронологічній послідовності висвітлюють історію місцевості, на якій у наступні часи виникло поселення, від якого ведуть свою історію сучасні Деньги. Описується період господарського освоєння краю, зародження козацтва та визвольна боротьба проти чужоземних загарбників.

На сторінках книги відображена тяжка праця селян за часів кріпацтва і не менш тяжкі умови життя у кінці ХІХ – на початку ХХ ст. З падінням у 1917 році царизму Деньги, як і вся Україна, опинилися у вирі революції 1917–1921 рр. Героїчні і трагічні події сплелися у тугий вузол, змінюючи одна одну. Утвердження в краї на хвилі національного піднесення державних інституцій Української Народної Республіки, Гетьманату і Директорії, повстанський рух, прихід до влади більшовиків...

Перехід до мирної праці відбувався у тяжких умовах розрухи і несприйнятої населенням політики «воєнного комунізму». Та життя села не зупинялося – відбудовувалося господарство, ліквідовувалася неписьменність. Потім були сторінки, які ніколи не зітруться з народної пам'яті – розкуркулення і примусова колективізація, трагічні і непоправні втрати Голодомору 1932–1933 рр., сталінські репресії, вогняні воєнні роки.

У книзі відбита доля і життєвий шлях жителів Деньгів – фотографії, довідки, нагородні документи, фрагменти листів та інші безцінні реліквії, у яких зафіксовані сторінки біографії односельчан воєнного часу.

На основі опрацювання документів, матеріалів преси та спогадів очевидців автори висвітлюють життя свого села у 1950-х та наступних роках. Тоді самовідданою працею деньгівчан закладалися підвалини майбутніх здобутків села. Зростали виплекані дбайливими руками селян врожаї, збільшувалося виробництво тваринницької продукції. То були роки пошуку і вдалих рішень, досягнень і прикрих прорахунків.

Авторам вдалося виявити і включити до книги чимало досі невідомих широкому загалу, або й зовсім загублених у плині часу фактів з історії села, вмістити багато світлин і життєписів своїх земляків.

Читаючи книгу, переконуюєшся у тому, яку велику цінність мають такі, не підігнані під шаблони академічної науки, написані від душі народні літописи наших сіл. Адже села завжди були осередками духовності і людської мудрості, відігравали важливу роль у розвитку та збереженні культури і традицій українського народу. Тож їхня історія є невичерпним джерелом знань, що мають важливе пізнавальне і виховне значення, збагачує людей знаннями і служить своєрідним містком між минулими, нинішніми і прийдешніми поколіннями.

Користуючись нагодою, висловлюю щиру вдячність і побажання творчих успіхів та натхнення авторам книги – Григорію Михайловичу Голишу, його доньці Ларисі Григорівні Лисиці та земляку Анатолію Юхимовичу Воропаю. Їхній творчий хист, глибоке знання сільського повсякдення, дохідлива мова роблять книгу доступною і привабливою для усіх, хто цікавиться минулим і сучасним села Деньги, яке значною мірою уособлює історію й інших сіл Черкащини. Слова вдячності – директору ТОВ «Гранекс-Черкаси» Тому Ван Гої та деньгівчанину Ігорю Юрійовичу Шевченку, які надали фінансову підтримку у виданні книги.

Безумовно, ця книга збагатить палітру краєзнавчих досліджень рідного краю, поглибить наші знання про один із куточків Черкащини, яку ми любимо і якою гордимся. Бажаю, аби вона сповна служила справі патріотичного виховання, сприяла формуванню, передусім у молодого покоління жителів Деньгів і усіх, чиє родинне коріння пов'язане з цим славним селом, поваги до власної історії і людей, які її творили і продовжують творити.

*Василь МЕЛЬНИЧЕНКО,
професор, заслужений працівник культури України*

ВІД АВТОРІВ

*Забудеш рідний край - твоє всохне коріння.
П. Тичина*

З чого починається Батьківщина? Поза всякими сумнівами, із того маленького куточка на землі, де людина вперше побачила світ Божий, де вона ставала на життєве крило, зростаючи у колі найрідніших і найближчих людей, звідки вона вилетіла у вирій самостійного буття... І не важливо: це гомінке місто чи крихітне село, низовина чи узвишся, ліси-переліски чи широкий степ, ріки-озера чи болота-стави – все це до щему в серці рідне й близьке. Бо, як мовив поет, «Вітчизни й дим для нас солодкий». І як би далеко не закидала нас примхлива життєва доля, ми повсякчас линемо душею й серцем до рідного краю – нашої малої Батьківщини, де повітря п'янкіше, земля щедріша, вода чистіша й люди кращі. Бо в народі кажуть: «Рідний край – серцю рай».

Великий просвітник і першодрукар Франциск Скорина, розмірковуючи над проблемами патріотизму, підкреслював, що оскільки й риби знають свої глибини, птахи – свої гнізда, звірі – лігва, то тим паче для людини цілком природним є нерозривний зв'язок із рідним краєм. Усім серцем любити рідні пенати, шанувати земляків, знати свій родовід, минувшину й сьогодення краю – то моральна потреба, святий обов'язок і невід'ємне право кожної адекватної людини, якщо вона не хоче стати Іваном Безрідним чи Пилипом Перекотиполе.

Ми пропонуємо вам, шановні читачі, нашу оповідь про, на перший погляд, звичайне поселення, яких на українських теренах десятки тисяч. Насправді ж ця книга – про райський куточок Середньої Наддніпрянщини, наше рідне, найкраще в цілім світі село з унікальною назвою Деньги. Своім буттям в історичному часі воно віддзеркалило найтипівіші риси української історії, і поряд з цим витворило воістину неповторну палітру об'єктивної реальності.

Село має вже 400-літню історію, славні сторінки котрої ущент сповнені як неймовірним драматизмом сільського повсякдення, так і яскравими прикладами бойової звитяги, трудових і духовних звершень. Це одне із найдавніших козацьких поселень Златокраю, свого часу сотенний центр, козаки якого творили невмирущу українську славу в добу Хмельниччини, боролися проти усіляких зайд, а їхні нащадки виступали проти соціальної несправедливості, множили козацькі традиції на фронтах воєн, орали-сіяли, творили достаток рідної України і нині боронять рідну землю від російських агресорів. Благодатна деньгівська земля виколихала не одного

відомого достойника й оповідь про кожного з них була б гідна окремих книжок. Назвемо бодай декількох славетних деньгівчан, котрі зажили справді всеукраїнської слави. Серед них – великий український державотворець доби Української революції 1917–1921 рр. Сергій Шелухін; видатний український і туркменський художник Іван Черінко; Шевченківський лауреат, народний артист України Андрій Гончар; заслужений професор Василь Демченко; академік, лауреат Державної премії СРСР Андрій Шевченко; відомий фольклорист Яків Демченко; віце-адмірал Степан Соколан та ін.

Понад 100 деньгівчан за свої ратні й трудові подвиги нагороджені орденами, близько 10 мають почесні звання, стільки ж здобули науковий ступінь. Деньги дали Україні сотні талановитих трудівників: інженерів, педагогів, лікарів, культармійців, журналістів, діячів мистецтва, управлінців, громадських активістів. У активі села й близько 100 вищих офіцерів Збройних сил та правоохоронних структур. Словом, село Деньги з огляду на славу історію й щедротне сьогодення та заслуги перед Україною його знаних уродженців за жодних обставин не може бути віднесене до рядових поселень.

Автори книги намагалися якомога повніше охопити всі хронологічні відтинки минувшини села, включаючи і його передісторію (від початку I тисячоліття нашої ери). При цьому об'єктом висвітлення стали усі сфери сільської життєдіяльності, подані крізь призму історичного часу: соціально-економічні відносини, духовне життя, повсякденність, природне середовище й мікротопоніми тощо. Звісно, виконання цього надзавдання виявилось дуже непростою справою, тому це видання аж ніяк не претендує на вичерпність і залишає доволі широке поле для творчих пошуків майбутніх дослідників історії села.

Ця книга щільно заповнена відомостями про людей – наших земляків, котрі творили й творять історію краю в різні її періоди. Адже свого часу французький дослідник Д'Аламбер писав, що «історія – це наука про людину».

Композиційно запропонована книга складається з 5 великих розділів, які своєю чергою діляться на підрозділи. Завершальний розділ містить виконані в жанрі нарисів життєписи найзнаменитіших деньгівчан. Для зручнішого орієнтування читачів у тексті книги її структура містить іменний та географічний покажчики, а задля узагальнення інформації в розрізі часу пропонується хронологічна таблиця найважливіших подій історії села. Оповідь супроводжується понад 400 світлинами та ілюстраціями, як архівного походження, так і сучасного виробництва. Вони ілюструють різні сторінки історії та сучасності села та презентують його рекреаційні об'єкти й відомих людей.

Це видання спирається насамперед на зібрані авторами упродовж багатьох років найрізноманітні документальні джерела. Зокрема,

використано матеріали Центрального державного історичного архіву (м. Київ), державних архівів Полтавської та Черкаської областей, поточного архіву місцевого господарства та сільської ради. Стала в пригоді й інформація, почерпнута із газетного фонду та колекції стародруків Національної наукової бібліотеки ім. В. Вернадського (м. Київ), Черкаського обласного й Золотоніського краєзнавчих музеїв. Чільне місце в джерельній базі належить спогадам учасників подій, результатам інтерв'ювання та опитування деньгівчан.

Звісно, це видання не прийшло нізвідки. Залучені матеріали були апробовані через опублікування авторами пропонованої книги десятків їхніх статей з історії с. Деньги на шпальтах регіональної періодики. Добрим словом слід тут згадати й патріарха українського краєзнавства, нашого вчителя Михайла Федоровича Пономаренка, який першим звернувся до дослідження історії нашого села, опублікував кілька матеріалів, що стали для нас дороговказом. Під час творення книги автори отримали консультативну допомогу й окремі фотоматеріали від наших земляків, зокрема, підполковника Григорія Павловича Басая та кандидата історичних наук, заступника директора Національного воєнно-історичного музею, полковника Олександра Максимовича Филя.

Цей краєзнавчий проєкт не був би реалізований без фінансової підтримки ТОВ «Гранекс-Черкаси», його генерального директора Тома Ван Гої та нашого земляка, відомого підприємця Ігоря Юрійовича Шевченка. Висловлюємо їм щиросердну вдячність за розуміння пізнавального й виховного значення підготовленої нами книги та високошляхетний вияв благочинності.

Видання адресовано не лише деньгівчанам, які вже давно чекали на його вихід у світ. Воно може бути корисним і решті наших краян, хто посправжньому любить рідний край і хоче знати більше про його минуле й сучасне. Сподіваємося, що наша книга буде сприяти пробудженню святого почуття любові до рідної землі.

Григорій ГОЛИШ

СЕЛО МОЄ, У СВІТІ ТИ ЄДИНЕ

*Тут стільки простору для духу,
Для погляду і для вітрів!
І тут думок твоїх напругу
Вбирає серця тихий спів.*

В. Даник

*Село, село! Сказати мушу:
Через тривоги і літ рої
Завжди витьохкують у душу
Твої травневі солов'ї.*

І. Дробний

ДЕНЬГИ НА КАРТІ УКРАЇНИ

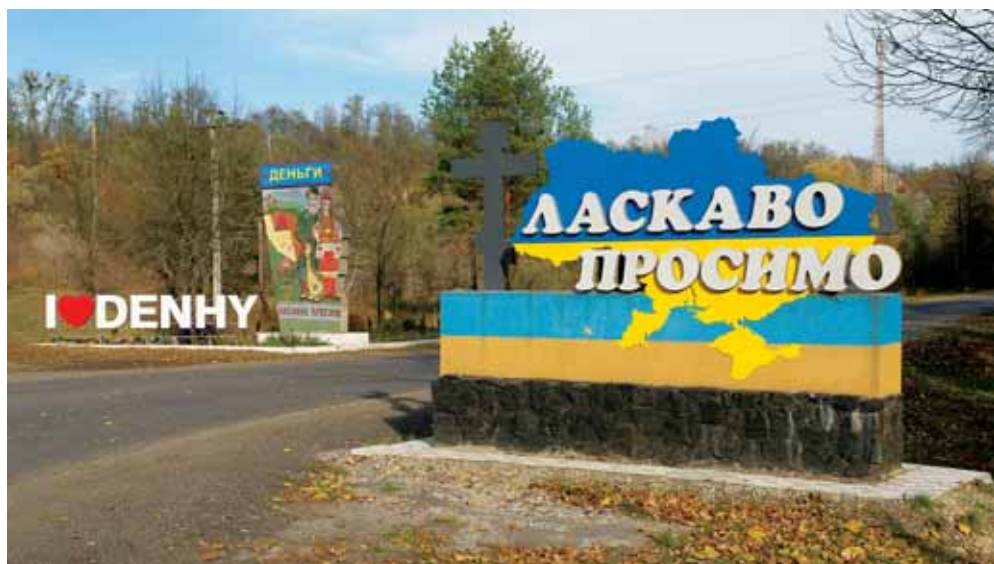
Загальні відомості та географічне положення

Кожного, хто вперше подорожує автобусом чи власним авто теренами Злато-краю, неодмінно інтригує дороговказ «Деньги». Подорожній починає губитися в різних здогадках, котрі, зрозуміло, крутяться навколо слова

«гроші» і поняття «Клондайк». Ці його міркування посилюються близькістю села до райцентру із рідкісною назвою Золотоноша. До речі, є прикмета: якщо потримаєшся за дорожній вказівник «Деньги» – будеш із грошима; багато хто, до слова, так і робить.

Село Деньги, підпорядковане в результаті новочасної адміністративної реформи Золотоніській міській раді, знаходиться у південно-східній частині Золотоніщини, всього за 12 км від центру територіальної громади – міста Золотоноша, котре водночас є і районним центром Черкаської області. Ця територія є невід’ємною

складовою Середньої Наддніпрянщини – осердя української землі. Обабіч поселення пролягає шосейна дорога Черкаси – Золотоноша, котра після її нещодавнього ремонту за сучасними технологіями, має хороші якісні характеристики.

Неподалік Деньгів знаходиться Одеська залізниця зі станцією в Золотоноші. Найближчими територіальними сусідами є села Кропивна (північ), Благодатне (південний захід), Хвильово-Сорочин (захід, раніше віднесене до Деньгівської сільради) та Крутьки (південний схід, Іркліївської територіальної громади). Рукою подати й до обласного центру – міста Черкаси: шосівкою близько 25 км.

Географічні координати Деньгів – 49°36'27" пн. ш., 32°10'03" сх. довг. Село лежить у межах Лівобережно-Дніпровської лісостепової фізико-географічної провінції Північно-Дніпровської терасово-низовинної області.

Загальна площа населеного пункту 512,5 га, тут 14 вулиць і 5 провулків сумарною протяжністю 20 км. У Деньгах нині 744 двори із населенням 1160 мешканців. Найпоширенішими прізвищами в Деньгах є Валовий, Гончар, Заїка, Кикоть, Шкеліберда. Правильні форми звертання до жителів села – *деньгівці, деньгівчани, денежці*.

Геологічна будова

Нинішня територія села сформована ще в прадавній геологічній епохи. Саме тому в його геологічній будові зустрічаються кристалічні породи археозойської¹, протерозойської² й палеозойської³ ер. Є й чимало піщаних відкладень кайнозойської⁴ ери. Близько 350 млн

¹ Археозойська (архейська, від гр. давній) ера – найдавніший період геологічної історії Землі, що тривав від 4, 5 млрд років тому до 2,6 млрд р.

² Протерозойська (від гр. попередній, раніший) ера – геологічний період, що тривав від 2,5 млрд років тому до 540 млн. р.

³ Палеозойська (від гр. старий) – геологічний період, що тривав від 540 млн років тому до 250 млн р.

⁴ Кайнозойська (від гр. новітній) ера – геологічний період, що настав після мезозойської (від гр. середній) ери 66 млн років тому і триває й донині.

років тому ця місцина лежала на дні глибокого Девонського моря. За неогенового періоду постав Дніпро, а його долина сягала аж нинішнього Пирятина. З плином віків русло ріки звужувалося, й за антропогенового періоду кайнозойської ери Дніпро виробив сучасну долину. Тому можна стверджувати, що Деньги лежать на дні пра-Дніпра.

Останні сторінки геологічного літопису краю заповнені крижаним наступом Дніпровського льодовика. Він залишив моренні відклади, покриті товщею лесу чи піску. Близько 10 тис. років тому льодовик остаточно зник із наших теренів і після цього розпочалася післяльодовикова доба, що триває й донині.

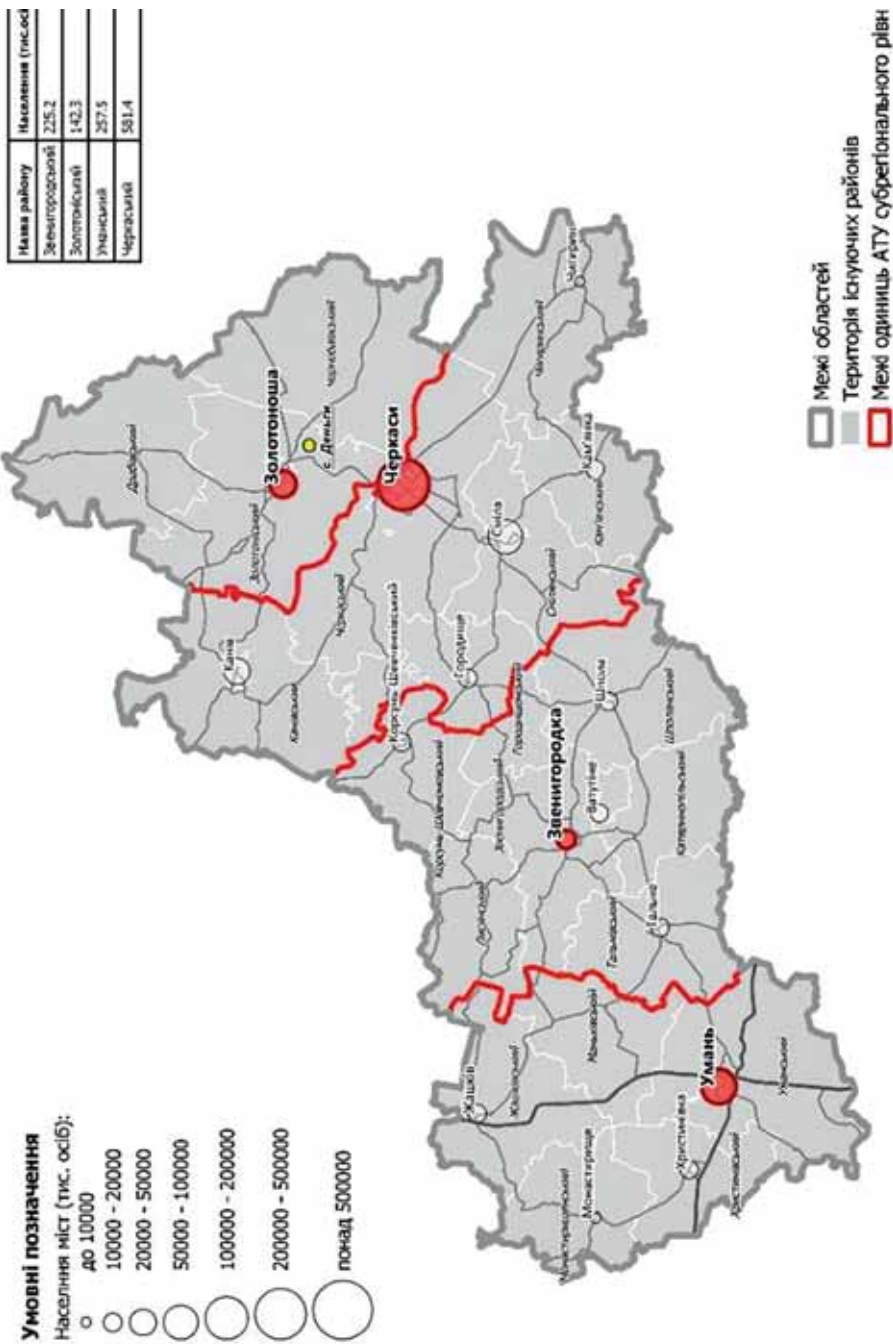
Рельєф

Деньги розташовані на Придніпровській низовині, у південно-західній частині Східноєвропейської рівнини, яка відповідає Дніпровсько-Донецькій западині. Це злегка хвиляста, погорблена рівнина, абсолютні висоти якої не перевищують 100 м. Над селом височить гора, що має назву Сторожівня (Лиса гора). Територія Деньгів децю похила на південний захід, до долини Дніпра.

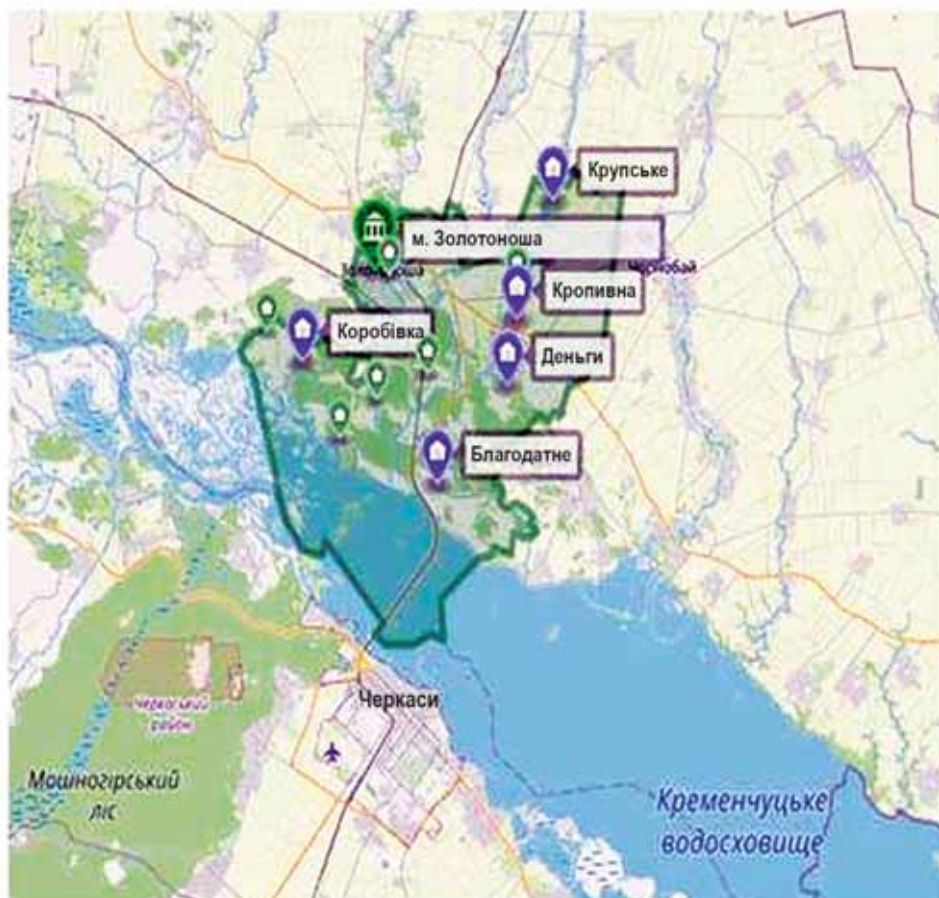

Вид на село з гори Сторожівні

КАРТА ЧЕРКАСЬКОЇ ОБЛАСТІ

СХЕМАТИЧНА КАРТА ЗОЛОТОНІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Корисні копалини

Поклади корисних копалин дуже незначні й вони тісно пов'язані з геологічною будовою. У надрах залягають мінеральні ресурси нерудної групи, що нині вже не мають суттєвого промислового значення. Основне місце серед них займають будівельні матеріали. Це насамперед поклади піску та червоно-бурої глини. Свого часу тамтешні болота були багатими на торф.

Ґрунтові води залягають, як правило, на глибині понад 6,0 метрів, а в пониженнях – до 3,0 метрів. На глибинах 45–65 м є цінні артезіанські води.

Професійний геолог, деньгівчанин І. С. Сущенко виявив у заплавах річки Кропивна ще один цінний природний ресурс – сапропель⁵. Його можна використовувати у медицині для грязелікування, а особливо – в сільському господарстві (у землеробстві – для підвищення родючості ґрунтів, у тваринництві – як цінну кормову добавку). Однак добування цього природного мінералу поки не проводиться.

Клімат

У краї панує помірно-континентальний клімат із переважанням вітрів західного, східного та південно-східного напрямків. Характерною особливістю є відносно м'яка зима і доволі спекотне літо (особливо з настанням глобального потепління) із широким діапазоном змін температури повітря. Середні річні температури коливаються від мінус 5° у січні до плюс 30° у липні. Абсолютний температурний мінімум року – мінус 18°, а максимум – плюс 39°.

Днів без сонця мало, у середньорічному вимірі – всього близько 90. Період з температурою понад 10° тепла триває 165 днів, безморозний – близько 240 днів. Тож сума тепла за вегетативний період набагато вища за 3000°, що цілком достатньо для визрівання різноманітних сільськогосподарських культур.

Упродовж року переважають вітри північно-західного напрямку. У грудні та з лютого по березень переважно віють вітри південного напрямку, з квітня по вересень – північно-західного, у жовтні – листопаді – південно-східного, у січні – західного. Найбільше днів зі штилями – у серпні. Середньорічна роза вітрів у відсотковому відношенні має такий вигляд: північного напрямку – 9,3%, північно-

⁵ Сапропель (від грец. гнилий) – це багатівікові донні відклади прісноводних водойм, які сформувалися із відмерлої водної рослинності, залишків живих організмів, плантону, частинок ґрунтового перегною і містять значну кількість органічних речовин.

східного – 10,3%, східного – 12%, південно-східного – 13,6%, південного – 13,3%, південно-західного – 10,7%, західного – 13,7%, північно-західного – 16,9%, штиль – 10,3%. Щодо середньорічної швидкості вітру, то вона становить 2,2 м/с. При цьому найбільшою вона фіксується від листопада по травень і переважно в денні години.

Річна кількість опадів – близько 575 мм, вони випадають здебільшого в теплий, весняно-літній період року. Найбільша їх кількість (72 мм) спостерігається у червні, а найменша (31 мм) – у квітні. 75 днів на рік є грозовими. У середньому за рік, переважно в холодні місяці року, фіксується від 35 до 70 днів з туманами.

Висота сніжного покриву, що має нестійкий характер, як правило, не перевищує 10 мм. Упродовж 9 днів (як правило) узимку бувають хуртовини.

Пори року. Загалом виражені всі пори року, проте межі між ними розмиті. Зима в основному м'яка та наступає з переходом середньодобової температури через 0°, що спостерігається наприкінці листопада – на початку грудня. Утім, досить часто спостерігаються потепління. Щодо весни, то вона буває як пізньою, так і ранньою й наступає, як правило, в середині березня. Часом спостерігаються заморозки. За початок літа вважається дата переходу середньодобової температури через позначку +15°. Часом вологі західні вітри приносять грозові зливи і шквали. Осінь зазвичай наступає з другої декади вересня, її супроводжують дощі й заморозки.

Ґрунти

Територія Деньгів та його околиць в геоморфологічному⁶ плані – це терасове межиріччя Супою і Сули, а в його основі залягають давньоалювіальні та водно-льодовикові піски, які підстилають товщі морени. Потужність лесових відкладів залежить від умов рельєфу і коливається від 3 до 8 м.

Ґрунтовий покрив села складний і строкатий. Ґрунтоутворюючі породи представлені сучасними алювієм, делювієм та лесовидними породами. На території населеного пункту виділено 14 агро-виробничих груп Ґрунтів. Проте всі вони об'єднуються у 4 групи Ґрунтів: чорноземи, дерново-підзолисті, лучні, болотні.

Типовими для степової зони Деньгів є також середньо- й легко суглинкові та супіщані Ґрунти. Низові (торф'яно-болотні) Ґрунти займають 4,4 % загальної площі сільськогосподарських угідь. Їх

⁶ Геоморфологія – наука про рельєф Землі, його походження, закономірності будови й розвитку.

значно поменшало в результаті проведення осушувальних робіт меліоративними службами, а край опинився в недостатньо вологій агрокліматичній зоні.

Деградовані й малородючі земельні угіддя представлені змитими, солонцюватими й органічними осушеними ґрунтами. Щодо середнього показника бонітування ґрунтів⁷, то орні угіддя мають 60 балів, багаторічні насадження – 50, сіножаті – 40, пасовища – 37.

Великих збитків місцевим ґрунтам завдає інтенсивний розвиток ерозійних процесів.

Води

Селом протікає річка Кропивна, а його околицями – Самозванка (доплив Кропивни). Останній гідронім є досить промовистим, бо, дійсно, від колись повноводної річки через її інтенсивне зміління віднедавна залишилася «сама назва» й вона поповнила печальну когорту пересохлих річечок. Така ж доля спіткала і сільську річку Бацман: вона зникла наприкінці

Пересохла русло Самозванки

⁷ Бонітування ґрунтів – це порівняльна оцінка якості ґрунтів за їхніми основними природними властивостями, що мають сталий характер і впливають на врожайність сільськогосподарських культур. Бонітування проводиться за 100-бальною шкалою.

Річка Самозванка. Поч 1960-х рр.

1960-х, на піку розгулу непередуманої меліорації. На кутку Ромашевщина, біля гори Сторожівня є великий став – улюблене місце відпочинку деньгівчан. А на Прідмовщині (сільський куток, ніні вулиця Молодіжна) розкинулася ру-

котворна водойма. Ще одне озерце в заплаві правого берега річки Кропивна назване іменем мешканки села Клавдії Іванівни Ігнатенко – Клавдієве. «Іменним» є й Каптирове озеро в заплаві лівого берега річки Кропивна.

Гідрогеологія в районі Деньгів характеризується заляганням водоносних горизонтів, розділених водотривкими товщами. У залежності від ступеня водоємності горизонтів, глибини залягання і якісного стану підземних вод визначено їхні потенційні можливості як

Озерце на Прідмовщині

Заплава р. Кропивна

джерел водопостачання, зокрема: 1) водоносний горизонт у сучасних алювіальних відкладах заплави р. Кропивна, пересохлого русла Бацману і днищ балок (ґрунтові води); 2) горизонт у четвертинних

(2,5 млн років) відкладах долини Дніпра та бучацьких відкладах палеогену (за 23 млн років) із глибиною залягання 40,0–90,0 м (т. з. артезіанські води).

Рослинність

На площі близько 6025 га ростуть ліси і вони представлені трьома типами: хвойними (3675 га), листяними (1818 га) та мішаними (542 га). Серед листяних порід переважають дуб (20%), береза,

Сосновий ліс біля Деньгів

вільха (24%), а хвойних – сосна (51%). Інші насадження становлять усього 5 %, зустрічається й лісовий горіх. У лісах багато місць для «тихого полювання»: тут можна знайти боровики (білі гриби), польські гриби, опеньки, печериці, сиріжки, зеленушки, лисички, рядовки та ін. Натомість є й чимало неїстівних та отруйних грибів.

На території села ростуть також осокори, тополі, клени, робінія звичайна (біла акація) та різноманітна трав'яна рослинність. Лучно-болотна флора представлена вологолюбними злаками, очеретом, осокою, лозою.

Серед прибережних рослин є хвощі річковий та болотний, болотна папороть, їжача голівка, частуха подорожникова, стрілолист звичайний, валеріана лікарська, череда та ін. Спостерігається велике розмаїття рослин з плаваючими листками: глечики жовті, рдесник, жабурник, ряска, гірчак, водяний горіх та ін. Серед занурених у воду рослин зустрічаються харові водорості, рдесник, різуха.

На території села Деньги ростуть рідкісні та зникаючі види рослин, які занесені до Червоної книги України (сон чорніючий, тюльпан дібровний, цибуля ведмежа, шафран сітчастий, ковила волосиста, водяний горіх та інші). Серед рослин, які є малопоширеними на території Черкаської області зростають: анемона лісова, звіробій звичайний, першоцвіт весняний, зубниця п'ятилиста, образки болотні, ряст Маршалла та багато інших.

Лебедина зграя біля села

Тваринний світ

Для краю характерна досить різноманітна фауна. У лісах водяться лосі, олені благородні й плямисті, козулі європейські, зайці-русаки, лисиці звичайні, дикі свині, єнотовидні собаки (єноти), борсуки, білки. Інколи заходять такі звірі, як лось та вовк. Біля водойм зустрічаються ондатри, бобри, видри.

Великим різноманіттям відзначається пташиний світ Деньгів. Так, у лісах гніздяться сойки, дятли, одуди, зяблики, дрозди чорний і співочий, солов'ї, синиці, повзики, сови, канюки звичайні тощо. На водоймах мешкають водоплавні птахи: крижні, чирянки великі, курочка водяна, лиски, бекаси, вальдшнепи, а справжньою окрасою водного басейну є лебеді-шипуні, які збираються великими зграями. У селі гніздяться лелеки білі, польові та хатні горобці, горлиці садові. Чимало птахів зупиняються на місцевих водоймах під час перельотів: різноманітні кулики, чаплі, гуси.

У степу – чимало гризунів (хом'яки, миші). Досить розмаїтим є й земноводний світ (жаби, черепахи, вужі, змії). У річці та ставах водиться риба: щука, карась, плітка, лящ, верховодка, лин, окунь, сазан та ін. Сільські водойми штучно зариблені товстолобом, коропом та білим амуром.

Заказники

Етномологічним заказником місцевого значення є підгірне урочище Жидовиця загальною площею 20 га. Статус заказника цим об'єктом отримано в 1983 р. У заказнику знаходиться рідкісна флора, зокрема: сон чорніючий, шафран сітчастий, першоцвіт весняний та ін.

ЗВІДКИ ГРОШОВА НАЗВА?

За давнім переказом, котрий записаний відомим краєзнавцем М. Ф. Пономаренком, назва села походить від прізвиська (пізніше записаного як прізвище) одного з перших поселенців на сучасній території села козака **Деньги** (з наголосом на останньому складі). Він оселився на березі річки Бацман (допливу Кропивни) разом із Зміхновським та Пріднею. Не виключено, що Деньга був українцем татарського походження. Можливо, ця людина була грошовитою, або скнарою, за що й прозвали Деньгою. До наших днів дійшли розповіді старожилів і про те, що в засновника села монета (денга⁸, деньга) висіла на вусі, як серга чи на шиї в ранзі нагрудної прикраси. Нагадаємо, що «денга» – це дрібна московська срібна (пізніше мідна) монета (в обігу – від XIV до XIX ст.). Цей номінал походить від «теньга» (тенге) – монети, що була обіговою під час монголо-татарського іга. Прізвище Деньга й похідні від нього зустрічаються в козацьких реєстрах XVI–XVII ст. (Деньга, Денезько, Денезький).

Утім, існує ще одна версія щодо походження назви села і пов'язана вона із таким переказом. Начебто татари після збору чергової данини поверталися в Орду і біля вже існуючого поселення загубили торбину із грошима. Її знайшли місцеві пас-тушки, й відтак і виникла назва «Деньги». Та проте це не більше ніж легенда, а тому авторам переконливішою видається версія про антропонімичне⁹ походження назви села (від особового імені конкретної людини, Деньги).

До річі, населених пунктів під назвою «Деньги» на картах колишніх царської Росії й СРСР не зустрічається. Маємо єдину й унікальну назву і на сучасних теренах України.

Денга. 1731 р. (зб.)

⁸ До кінця XVIII ст. номінал цієї монети подавався без м'якого знака – «денга».

⁹ Антропоніміка – розділ ономастики (науки про власні імена), що вивчає власні найменування людей (імена, імена по батькові, прізвища, прізвиська, псевдоніми тощо).

ДЕНЬГІВСЬКІ МІКРОТОПОНІМИ¹⁰

Сільські кутки та урочища

Найменування кутків і урочищ відображають особливості місцини, певні історичні події чи пов'язані з іменами людей. Звернемося до стислої характеристики найцікавіших із них.

Абелівщина – місцевість на захід від Деньгів понад пагорбом, обабіч дороги на Згар, вкрита ясенами, кленами, тереном, вільхами. Колишня земельна власність євреїв німецького походження Генріха та Рудольфа Абелів.

Баланівщина – земельна площа на захід від Деньгів, нині – під черкаським дачним кооперативом «Лісова поляна». Ці ґрунти колись належали дрібнопомісним власникам Баланам (згідно з поземельними відомостями 1882 р. ними володів підполковник Олександр Балан, а після його смерті – дружина).

Белестина – сосновий ліс (76,6 га) на південь від села, ліворуч від Мостища. Походження назви поки невідоме.

Бацманівка – просторий мікрокуток навпроти кладовища (Бурякова могила) біля пересохлої річки Бацман. Поряд з очевидним зв'язком назви із цією річкою існує й версія походження від слова «боцман»: хтось із мешканців був боцманом на риболовецькому судні. Наприкінці XVIII ст. тут виник хутірець Бацманівський (5 осіб чоловічої статі), який належав кропивнянському сотнику Антону Дарагану (пізніше хутір увійшов до територіальних меж с. Деньги).

Білейторів ліс – невеликий лісовий масив із листяних порід за 2 км на захід від села обабіч низового шляху на Золотоношу (попід

Весняна повінь на Бацманівці

¹⁰ Мікротопонімія – сукупність місцевих географічних назв для невеликих об'єктів, які зазвичай відомі лише місцевим мешканцям.

Тунель на Бомбандерці

гору). Назва – від прізвиська місцевих мешканців Білейторів (можливо, народний варіант поняття «берейтор» – фахівець із об'їздки коней, навчання верховій їзді). Ткаченки (Білейтори) жили в цьому лісі осібно до 1960-х років, а потім перебралися до Деньгів та Хвильово-Сорочина.

Бомбандерка – в'язка й гранітний тунель в насипі Гришино-Ровенської залізниці на північний схід від села. Походження назви поки не встановлено.

Борошненкове – шмат землі з переважно супіщаним ґрунтом у південній частині села (нині вул. Шевченка). Назва – від прізвища власника Борошненка (Борошенка).

Схил насипу залізниці навесні

Броварки – куток на східній околиці села, біля підніжжя степової гори (нині – вул. Броварська). Його назва походить від поняття «бровар» (пивовар) або від першопоселенця, якогось Броварка.

Бузунарівщина – мікрокуток на північній околиці Деньгів (сьогодні – поч. вул. Ярської). Назва – від чисельного козацького роду Бузунарів. Тут пролягав гомінкий шлях до села Кропивни.

Бухта – куток на південно-східній околиці Деньгів (наприкінці вулиці Шевченка). Після приєднання Криму до Росії деньгівці традиційно морякували на Азові, Чорному морі, лиманах Дніпра і Дністра, Маріуполі. Цим і пояснюється наявність тут суто морських

Вид на село з гори над Броварками

термінів. Очевидно, після далеких плавань якийсь деньгівчанин знайшов на цьому кутку свою «бухту».

Велика Педоровка (Чорнобаївська долина) – долина річки Бацман на північний схід села. Походження назви поки не встановлено.

Вирвихвости – урочище на південному заході Деньгів біля колишньої Старо-Богушківської дороги. Чому така екзотична назва – достеменно невідомо.

Вісьпанчина труба – гранітний тунель (довжина – до 100 м) в

насіпі Гришино-Рівненської залізниці на північний схід (наприкінці вул. Ярської). Назва від вуличного прізвиська Параски та Векли Петрашів, які жили неподалік.

Вовчий ярок – місцина по дорозі від Яру (Мала Педоровка) до колишньої молочно-товарної ферми. Назва, очевидно, фіксує місце зустрічі людей з вовками.

Гарбузова стежка – звивистий прохід між опарями, вимощений гілками, хмизом, лозняком, очеретом перехід (лізок) через плесо (болото) навпроти колишнього колгосного пождепо, названа за прізвиськом тамтешнього мешканця Гарбуза. Цією стежкою переходили плесо мешканці Яру, Соколанівщини, Каптирівщини.

Гатки – відрізок шляху, свого часу утворений внаслідок загачення болота на південь від Деньгів, по Старо-Чапаєвській дорозі. Так деньгівчани скоротили шлях до Богушкової Слобідки, Чапаєвки (нині – Благодатне).

Глобине – земельна ділянка на повороті з автошляху Золотоноша – Черкаси на Старо-Чапаєвську дорогу. Назва – від прізвища Глоба, репрезентує давній і багатий козачий рід села.

Голопурівка – вуличка (нині провулок Козацький) на підвищенні правого берега річки Кропивна. Назва, можливо, від тамтешніх мешканців, котрі жили в злиднях.

Гончарівка – куток на північно-західній околиці Деньгів. Свого часу це був окремий хутір (на 1926 р. – 16 господарств), який згодом включений у територіальні межі Деньгів. Його назва – від гончарного ремесла (виготовлення глиняного посуду) або від прізвища мешканців – Гончарів.

Гребля (Дамба) – стара земляна дамба, насипана для з'єднання з лівим берегом р. Кропивна навпроти Узвозу (виїзду в степ). Ця споруда згадується в книжці М. Маркевича «Ріки Полтавської губернії» (1856, С. 434).

Дараганівщина – назва лісових угідь на південь від села, ліворуч від урочища Солонці. Свого часу належали старшинському роду Дараганів із Кропивни.

Діброва – південна частина Деньгів, до якої входять кутки Пугачівка та Селенківщина. Назва – від колишнього зеленого масиву (діброви), в якому переважає дуб із супутніми широколистяними породами дерев (клен, липа, ясен).

Жидовиця – урочище на схід від Деньгів. Можливо, в часи займанщини прилеглі землі належали козаку з єврейським прізвищем чи єврею. Вартує уваги й переказ нібито про розправу в урочищі над євреями-гендлярями.¹¹ Ймовірне місце бою 4-тисяч-

¹¹ Кажуть, коли піднімешся на одну із тамтешніх гір і припадеш вухом до землі, то почувеш, як дзвонять чарівні церковні дзвони. Адже колись на цьому місці сяяла золотими банями

Жидовиця

ного повстанського загону Богдана Кизименка із військом коронного гетьмана С. Понятовського.

За гнилим – ділянка вільхового лісу праворуч від Старо-Чапаєвської дороги.

Загребля – сільський куток на початку Яру, отримав свою назву через те, що знаходився за греблею (дамбою) на річці Кропивна. Мешканці кутка іноді називають себе загреблянами.

Золотарева стежка – перехід через русло і болото річки Кропивна навпроти колишнього дворища І. С. Коростіна (на прізвисько Золотар).

Каптирівщина – мікрокуток на лівому березі річки Кропивна (північний кінець вулиці Зоряної), назва – від прізвиська місцевого мешканця (Каптир).

Квокша (Грекалівщина) – давня назва вулички між Ямками і Пridмoвщиною (до західного кінця колгоспної забудови вул. Моло-

православна церква. Саме урочище було власністю єврея, який викупив його за безцінь (через непридатність землі для обробітку) у місцевого козака Крутька – засновника сусіднього села з однойменною назвою. Новий господар здавав у оренду землю селянам під паствіник, а на горі, неподалік від церкви, побудував шинок. У ньому часто гостювали заїжджі злодії, які там збували крадене добро, влаштовували бійки. Якось вони надумали пограбувати церкву, але коли наблизились до неї, остовпіли від жаху. Церква прямо на їхніх очах пішла крізь землю, бо, мабуть, неугodne було Богові сусідство храму із місцем, де збирались жажливі грішники. Відтоді й чути з-під землі церковні дзвони.

діжної). Назва, можливо, походить від народно-жартівливої назви квочки (дійсно, її часом називали квокшею). Щодо Грекалівщини, то цю назву утворило прізвище мешканця – Грекало.

Кінець – куток, що знаходиться наприкінці західної частини сільської забудови (вулиця від центру до мосту на р. Самозванка).

Козлівець – земельна ділянка на південь від села, свого часу відома чистими озерами. Можливо, місце для водопою кіз.

Косівка – у південно-східній частині села. Назву пояснюють ламаною лінією вулиці або заливними сінокосами по обидві сторони бугра.

Кроляча – куточок на південній окраїні села біля Удодівщини – ділянки лісу. Назва, можливо, від прихильності мешканців вирощувати кролів.

Кропивнянські Горби – до планового заліснення місцина між Денгами і Крутьками, правіше русла річки Кропивна.

Куракина гора – пагорб на північно-західній околиці села. Назва, очевидно, від прізвища Куракіних, які були власниками заїжджого двору.

Лиса Гора (давніша назва – Сторожівня) – найвищий сільський пагорб. Назва цього ороніму пов'язана з тим, що на гребені гори було вирубано всі дерева. Сторожівнею назвали через те, що в козацькі часи тут знаходилися сторожові пости.

Лупинівщина – західний кінець вулиці Гагаріна (куток Косовка). Від прізвища заможного козака Лупини.

Лужок – земля від правого берега річки Самозванки до дерев'яного мосту. Свого часу тут був луг, де косили траву.

Лександрина

труба – гранітний тунель в насипі Гришино-Рівненської залізниці, в північно-східній частині села. Поруч знаходилося обійстя Олександри Миколаївни Вовк (1911 р. н.), яку місцевий люд називав *Лександрою*; звідси й народна назва цього об'єкту.

Лександрина труба

Метро

Майдан – урочище в 10-му полі, колишне володіння козаків Олександра Вирвикишки, Василя Глінки та козачки Устинії Братчикової. Можливе місце видобутку селітри.

Максімчине провалля – глибокий ярок зі стрімкими урвищами, промитий весняними та дощовими водами, на схід від Мусеїшиної гори. Біля садиби *Максима* Ступака.

Метро – на північному сході Деньгів, влучна місцева назва глибокого ярка (канави) в Малій Педоровці.

Мисник – урочище між Деньгами та Благодатним, походження назви невідоме.

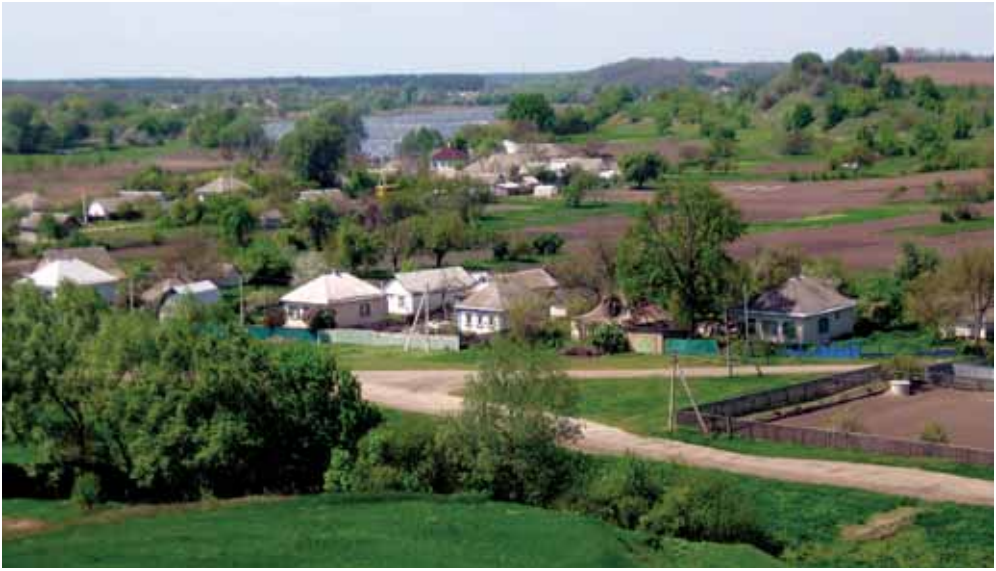
Могилівщина (Ямки) – давня назва кутка на південно-західній околиці села обабіч лісу. Назва – від прізвища *Могила*, носії якого колись тут мешкали.

Мостище – урочище на південний захід від села. Колись там був міст.

Мусеїшина гора – пагорб на східній околиці Деньгів з назвою особового походження.

Нетеча – мішаний ліс на захід від села обабіч автодороги Золотоноша – Черкаси. Назва – від пересохлої річечки Нетечі, про яку колись говорили, що вона «то тече, то не тече».

Острови Закропивни – піщані острови серед вільхового лісу (перед меліорацією краю) у заплаві річки Кропивна. Між першим і

Вид на село з Музейшиної гори

другим островом – **Рабадська Лука** (колись власність Джури Рабади), де заготовлялось сіно. Зберігся спогад про назви доколiшних рибних місцин: **Вакунові вільхи, Вакунів лізок, Гирманові опарі.**

Парок – мікрокуток на місці посадженого до війни та пізніше впорядкованого парку в центрі села біля плеса.

Петренківщина – назва земельної ділянки лівого берега річки Кропивна біля кутка Броварки (вул. Броварська). До колективізації – власність заможного селянина Петренка.

Піски – південно-західна околиця села (вул. Миру). До війни – малозаліснені горби жовтого піску (характерні дюнні піски алювіальної долини давнього Дніпра).

Пойдунів Яроч (первісна назва – **Бугаїв яроч**) – яроч на схід від кутка Броварки (вул. Броварська). Мешканці Броварок користувались Пойдуновим ярком як зручним, пологим виїздом на степову гору.

Попівщина – земельний масив між насипом Гришино-Рівненської залізниці і Стовповим шляхом (автодорога Золотоноша – Кременчук). Назва з часів Гетьманщини, яка промовисто свідчить про колишню належність цих земель церкві.

Попід горою (Під горою) – старовинний ґрунтовий шлях низом від західної околиці Деньгів до Згарів.

Підмовщина – стара назва вкритого лозами і очеретом болота в центральній частині села, раніше була надійним тимчасовим

сховиськом для жителів від завойовників та лихих людей. За переказом, на острові, оточеному густим високим очеретом, осів один з перших поселенців на прізвисько *Прідьма*. У 80-і роки минулого століття коштами місцевого колгоспу було проведено забудову й відтак з'явилася вулиця Молодіжна.

Пугачівка – куток на Діброві (по вулиці Т. Шевченка). Від поширеного в селі прізвища Пугач.

П'ятихатка – куточок правіше дамби Загреблі (провулок Низовий). У минулому – постійний («приїжджий») двір П. Следзинського, в роки непу – крамниця Хівренків, потім до середини 1960-х рр. – бригадний двір колгоспу.

Ромашевщина – урочище на північно-західних околицях села біля річки Кропивна. Назва походить від прізвища тамтешнього власника землі, дрібного поміщика Ромашевського. Тут виявлено сліди давнього поселення Черняхівської культури.

Селенківщина – вулиця на південних околицях села (вул. Лісова). Назва від прізвища чи прізвиська першопоселенця Селенка.

Село – історичний і духовний центр Деньгів на правому березі р. Кропивна. За переказами, тут знаходилась резиденція сотника Денезької сотні Демка Ігнатенка.

Скринник – урочище на південь від Деньгів. Походження назви не встановлено.

Следзинське – ділянка глибокого болота на Закропивні, яка через вихід теплих джерел не замерзала. Можливо, назва має якийсь

Ромашевщина

зв'язок з Петром Следзинським – сином сотника кропивнянського, значковим товаришем Переяславського полку, котрий мав маєтність у Деньгах, в тому числі «двір приїжджий».

Слинькова – вуличка, що прилягає до центральної забудови.

дови села. Ймовірно, її назва походить від прізвища (прізвиська) місцевого мешканця *Слинька*.

Соколанівщина – мікрокуток наприкінці вул. Зоряна, поряд із Каптірівщиною. Від прізвища мешканців Соколанів.

Стовпова дорога – старезний битий степовий шлях на Кропивну й Іркліїв північніше Деньгів. Свого часу на дорозі стояли телеграфні стовпи.

Стоянова балка (Стоянове озеро) – заглибина за 5 км на північний схід від села (9-е поле). Від прізвища деньгівчанина *Стояна*. Колись там було озерце, де напували коней.

Солонці – ґрунтовий масив площею 60 га серед лісу на південь від села (шлях від урочища *Козлівець*), солонцювата низовина. Геолог І. С. Сущенко припускав, що це залишок прадавнього солоного озера.

Степанове – урочище, назва якого віддзеркалює його належність якомусь *Степанові*.

Сукновальська дорога – стара назва дороги (через Ромашевщину та Юшковицю), якою везли в Кропивну та Богодухівку свій товар сукновали з придніпровських сіл на торги та ярмарки.

Трибинівщина – на схід від села, підгір'я між кутком Броварки і поворотом в урочище Жидовиця. Назва від прізвища сербського воєводи *Славуя Требинського*, який став сотником Іркліївської сотні Переяславського полку.

Відрізок стовпової дороги

Скеля над узвозом

Узвіз – стрімкий ґрунтовий виїзд угору на західній околиці села.

Цаликове провалля – яр на північно-східній околиці села поруч із Шулушиним садом. Свого часу тут було дворище *Цаля* Ароновича Ляховецького.

Цибулівка – відрізок вул. Перемоги, назва, очевидно, від прізвища мешканця *Цибулі*.

Черкаська долина – довгий і глибокий яр на північний захід від Деньгів, що виходить долиною на вул. Садову (Ромашевщина). Назва віддзеркалює її напрям.

Шепелів – на північно-західних околицях села. У другій пол. ХІХ – поч. ХХ ст. – хутір Кропивнянської волості, 3 двори, потім знятий з обліку і приєднаний до с. Деньги. Власником хутора в ХІХ ст. був підполковник Іван *Шепель*.

Широка дорога – ґрунтовий (битий) шлях на північному сході від села, що з'єднує Деньги з автодорогою Київ – Дніпро.

Шулушин сад – північна окраїна Деньгів (вул. Ярська), назва від видозміненого прізвища *Шелухін* (місце народження С. П. Шелухіна).

Юшковиця – мікрокуток (колишній хутірець із трьох дворів і 12 мешканців) на північно-західній околиці села (на вул. Садовій навпроти *Ромашевщини*). За переказом, тут зупинялись загони козаків, аби зварити рибний суп (*юшку*).

Яма – урочище на колишньому шляху через болото між Деньгами і Хвильово-Сорочиним.

Ямки – південна околиця, давня назва вулиці Першотравневої. Назва вказує на пересічену місцевість.

Яр (Велика і Мала Педоровка) – забудоване урочище в яру на східних околицях (вул. Ярська).

Кургани й могили

Із незапам'ятних часів дійшли до наших днів могили й кургани – мовчазні свідки історичних подій. Є вони й у Деньгах, і кожна з них багато про що може розповісти зацікавленим минувшиною.

Бурякова – стара могила курганного типу, нині на ній знаходиться центральне сільське кладовище, а раніше – мальовниче місце впадіння річки Бацман у тоді повноводну Кропивну. У кургані було поховано в бойових обладунках і з золотими речами хороброго козака Буряка. Біля підніжжя кургану зберігся трішки похилений кам'яний хрест візантійського типу.

Гостра – могила на перехресті широкої дороги із Деньгів і Стовпового шляху (117,1 м над рівнем моря, свого часу знищена у зв'язку з будівництвом автодороги). Назва, яка є досить поширеною в Наддніпрянщині, – від виразної гострокутної форми насипаного на ній кургану.

Дві могили – курганна група округлої форми над Броварками (на висоті 128,2 м). Науковці вважають, що це сімейні поховання.

Зборівська (Зборівкач) – старовинна могила, що знаходиться на Куракиній горі (на висоті 128,8 м над рівнем моря). За деякими краєзнавчими версіями – місце збору козацьких сотень і куренів Кропивнянського полку.

Остапова Могила – розораний курган у 7-му полі. На місцевості визначений як угіддя історико-культурної спадщини площею 2 га.

Розорані – сплюндровані землеробством могили. Їхні залишки ледь помітні на місцевості серед оброблених полів. Свого часу усі були іменними, і назва однієї з них дійшла до нас – Остапова могила (5-е поле).

Розкопана (Розрита) – могила, колись курган, що височить на пагорбі над Броварками (на висоті 127,8 м). Доволі поширена назва на Лівобережжі, яка означає, що свого часу земля з могили була використана для селітродобувного промислу¹².

¹² Стародавній переказ доніс до нас свідчення героїчного подвигу на цьому місці 20-річного деньгівського козака з старовинного роду Іващенко. Він ніс на високій могилі бойове вартування, пильнуючи округу від нападу кримчаків і ногайців. Татарський загін з'явився зненацька. Воїн-деньгівчанин, не встигнувши подати сигналу тривоги (розпалити кресалом вогнище, адже дощова погода відволожила трут), відчайдушно вступив у бій з ворогом. Татарський воєначальник віддав наказ взяти звитяжця живим. Від влучних ударів списа непохитного воїна загинуло кілька десятків басурманів. Тоді вороги оточили його й прошили кількома стрілами. Та ім'я воїна зі славного роду назавжди залишилося в пам'яті деньгівчан.

Сторожівня

Сторожова (Сторожівня) – стара могила на вершині Лисої гори (Сторожівні, на висоті 124,1 м). Синіє навесні ніжними пролісками, покривається влітку золотавими барвами безсмертника й темніє поверх засніженої гори взимку¹³.

Татарка – могила курганного типу, насипана 2–3 тис. років тому. Таку назву отримала уже в козацьку добу, й очевидно, вона пов'язана із постійними татарсько-турецькими набігами на Наддніпрянщину.

Три могили – розорана курганна група на північний захід від Деньгів, розташована на полі, що належало свого часу деньгівському священнику Степану Канівецькому.

Залишки могили (поч. XXI ст.)

¹³ До наших днів дійшла легенда про бій на цій місцині наших краян із татаро-монголами. Ворожі зайти, вирячивши вузько-розкосі очі, стрімко наближались, мов хмара сарани, з дикими гортанними вигуками, несамовитим іржанням коней, ревом верблюдів, й ще здалеку смертельний жах міг скувати кожного, хто побачив це страшне військо. На сполох вдарили дзвони, піднімаючи своїм тривожним дзвінкоголоссям дух оборонців. На захист рідної землі піднялись всі, хто міг тримати мечі, сокири, рогатини. І стала на горі в бойовий порядок сотня озброєних краян – а це було вдсятеро менше від нападників. Усі вони полягли до останнього й ніхто не зганьбив честі воїна. Уже пізніше поховали їх у своєрідній братській могилі, названій Сторожівнею.

МАНДРУЄМО В МИНУВШИНУ

*Завдяки історичній пам'яті людина
стає особистістю, народ - нацією,
країна - державою.*

М. Грушевський

*Ми повинні брати з минулого вогонь,
а не попіл.*

Ж. Жорес

ПЕРШОДЖЕРЕЛА

Прадавня археологічно-літописна історія Деньгів ще чекає на своїх дослідників, тому про ті незапам'ятні часи маємо дуже фрагментарні й часом суперечливі відомості. Можна твердити, що життя на деньгівських теренах зажеврало десь на початку першого тисячоліття нашої ери, й то були часи так званої черняхівської культури¹⁴.

Глиняний посуд II ст.

Сліди поселення цієї археологічної культури (фрагменти кераміки, кістки, прикраси) було виявлено на околицях нинішніх Деньгів співробітниками Черкаського обласного краєзнавчого музею в червні 1992 р.¹⁵ Також неподалік села знайдено дві римські монети – срібні денарії, відкарбовані за правління імператорів Марка Аврелія й Коммода й датовані II ст. н. е.¹⁶ Ці знахідки засвідчують тісні економічні та політичні зв'язки наших предків з античним світом. Монети потрапляли на нашу територію не лише як розрахунок за товари, але й як плата слов'янським воїнам за їхню найману службу в допоміжних підрозділах римського війська.

Денарій М. Аврелія (зб.)

Денарій Коммода (зб.)

¹⁴ Черняхівська культура – це археологічна культура ранніх слов'ян, що існувала в II – V ст. н. е.

¹⁵ Висновок з обстеження земельної ділянки з числа колгоспних земель с. Деньги №466 від 16. 06. 1992 р. // Архів Черкаського обласного краєзнавчого музею.

¹⁶ Пономаренко М. Рідкісна знахідка // Прапор Леніна. 1961. 11 листопада. Ці монети в 1961 р. знайшов і передав до Золотоніського краєзнавчого музею тодішній директор Деньгівської восьмирічної школи Черненко Юхим Йосипович.

Можна з певною долею сумніву припустити, що на нижніх теренах села проживала якась людність і в добу ранньослов'янської держави – Київської Русі. Принаймні, неподалік села виявлено окремі знахідки того часу: наконечники списів та стріл із крицевого заліза, фрагменти виробленого на гончарному крузі глиняного посуду тощо. Твердити ж про існування якогось давньоруського поселення на деньгівських теренах поки жодних підстав немає.

За 25 км від цієї території тоді існувало місто-фортеця Пісочен (сучасне с. Піщане) – головний опорний пункт Надсупійської (допоміжної)

Артефакти, виявлені в Деньгах

Фрагменти глиняного посуду X ст.

лінії оборони, де наші предки зустрічали з боєм ворожих зайд-степовиків (печенігів, половців). Ця фортеця була стерта з лиця землі під час монголо-татарської навали 1239–1240 рр., край було сплюндровано й він потрапив у залежність від Золотої Орди. Людність була обкладена важкою даниною та численними повинностями.

У другій пол. XIV ст. наш край став складовою частиною Великого князівства Литовського. Зростання суспільного поділу праці, відродження ремесел і розвиток торгівлі сприяли виникненню міст. Відтак у першій половині XVI ст. було засновано Домантів, у другій – Золотоношу. Піднімався з руїн і Пісочен. Землі лівобережно-середньої Наддніпрянщини увійшли до складу Черкаського староства – адміністративно-територіальної та господарської одиниці в державних володіннях Литви.

СЛАВНА ДОБА КОЗАЦЬКА

У XV ст. зароджується козацтво, й Золотоніщина стала однією з його колисок. Козацькі слободи й хутори виникають, зокрема, на берегах Дніпра та його допливів Золотоношки й Кропивни. Козаки мужньо боронили рідну землю від спустошливих турецько-татарських набігів, які ставали дедалі частішими, особливо після утворення в 1449 р. Кримського ханства.

Після Люблінської унії 1569 р. й утворення польсько-литовської держави Речі Посполитої польські магнати й шляхтичі поширили своє панування й на наш край. Річ Посполита мала трирівневий адміністративний поділ: воєводство, повіт і волость. Південна частина Київського воєводства, до якого входила й територія Золотоніщини, наприкінці XVI – поч. XVII ст. була степовим прикордонням, де знаходилися форпости боротьби із нападами.

Посилення визиску місцевої людності в першій третині XVII ст. призвело до збільшення кількості втікачів від панської сваволі, які оселялися в малодоступних місцях. Саме тоді, приблизно 400 років тому, й почала заселятися територія нинішніх Деньгів та засновано поселення. Першопоселенці Деньга, Зміхновський і Прідня (за переказами) вибрали цю місцину на річках Кропивна й Бацман, бо вона була захищена від ворогів не лише водними перешкодами й болотами, а й густими лісами та пагорбами. Як козацька осада, село вже позначено на карті французького інженера й дослідника Гійома Левассера де Боплана (1640-ві рр.). Однак його назва (як, до речі, й багатьох інших поселень) подана в перекрученому вигляді – «Донкі».

Г. Боплан із великою повагою й захопленням відгукувався про місцевих козаків, написавши зокрема таке: «...Вони кмітливі й проникливі, дотепні й надзвичайно щедрі, не побиваються за великим багатством, зате дуже люблять свободу, без якої не уявляють собі життя. ...Вони добре загартовані, легко переносять спеку і холод, спрагу й голод, невтомні в битвах, відважні, сміливі, чи радше одчайдушні, власним життям не дорожать»¹⁷.

А ще багато в чому завдяки цьому французькому досліднику, буквально з перших вуст, дізнаємося про заняття та побут наших тогочасних предків. Він акцентував увагу на тому, що серед місцевих

¹⁷ Боплан Г. Л. Опис України... Львів, 1990. С. 25–26.

Деньги на карті Г. Л. Боплана

козаків є чимало ремісників, зокрема, теслів для будівництва жител і човнів, стельмахів¹⁸, ковалів, зброярів, кожум'як, римарів¹⁹, шевців, бондарів²⁰, кравців та ін. А ще вони мастаки обробляти землю та доглядати худобу й птицю. Їхні жінки прядуть льон і вовну, роблять з них полотно і тканини для щоденного вжитку. Всі вони добре вміють сіяти, жати, випікати хліб, готувати всілякі страви, варити пиво, хмільний мед, брагу, оковиту тощо. Словом, деньгівчани вміли не лише землю рідну від ворогів боронити, але й у поті чола свого здобувати хліб насущний та облаштовувати свій побут.

Деньгівчани взяли участь у козацько-селянських повстаннях проти польських магнатів і шляхтичів, котрі прокотилися Наддніпрянщиною в 1630-х роках. Селяни покозачувалися і вступали до повстанських загонів С. Наливайка, Т. Федоровича, П. Бута, Я. Острянина та ін. У 1637 р. повстанське військо (близько 3 тис. козаків і селян) на чолі з полковниками К. Скиданом і С. Биховцем з'явилося на Золотоніщині й це сприяло посиленню антипольської боротьби в краї. За переказами, на околицях Деньгів відбувся запеклий бій козацького загону із переважаючими силами поляків.

¹⁸ Стельмах (колісник) – майстер з виробництва коліс, возів, саней.

¹⁹ Римар (лимар, шорник) – ремісник, котрий займався виготовленням ремінної зброї для коней.

²⁰ Бондар – виробляв діжки (бочки), барила, цебри тощо.

Козак

«Золотий спокій» (за висловом польських істориків) – десятиріччя після придушення повстань у 1638 р. – став лише затишшям перед бурею. У 1648 р. спалахнула Визвольна війна українського народу проти польських поневолювачів, яку очолив гетьман Богдан Хмельницький. Козаки з Денгів влилися в українське військо й взяли участь у Збараській, Берестецькій і Батозькій битвах та в поході на

Замостя, виявляючи при цьому

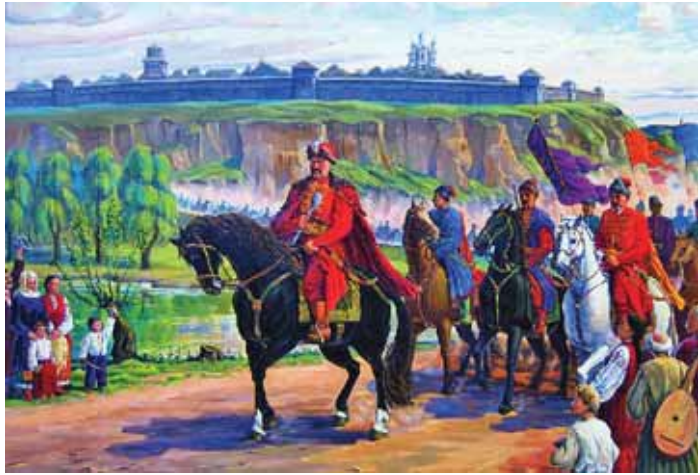
неабияку мужність та здатність до самопожертви. Після Зборівської угоди 1649 р. і започаткування Української козацької держави було запроваджено новий державний устрій, за яким полки і сотні ставали не лише військовими, але й адміністративно-територіальними одиницями. Саме тоді було сформовано Кропивнянський полк у складі 14 сотень і 2053 козаків на чолі з полковником Філоном Джеджелієм та осаулою Нестором Морозенком. До цього полку належала й новостворена Денгівська (в документах – Демська, Денізька) сотня (раніше – курінь у складі Кропивнянської сотні), в якій налічувалося від 84 до 88 козаків. Варто сказати, що до козацького реєстру потрапили далеко не всі охочі денгівчани. Як засвідчують документи, до сотні були зараховані лише «лучшие люди» або «кто служит старо». Не обійшлося й без підкупу козацької старшини: претенденту на статус реєстровця треба було дати хабаря в сумі 30–40 червінців²¹ (досить круга на той час сума).

Сотенні центри середини XVII ст.

²¹ Червінцями в Україні називали золоті дукати вагою 3,5 г.

Сотником Ден-
гівської сотні
став Демко Ігна-
тенко, осаулою –
Іван Ігнатенко, хо-
рунжим – Гнат Іва-
нищенко. У складі
сотні поряд з
українцями були й
вихідці з Молдови
(Волошин), Польщі
(Терновський), Бі-
лорусії (Могиле-
вц, Семенович) і
навіть Криму (Шан-
гірей). А якщо аналізувати списковий склад деньгівської сотні (повну його версію подано в додатках), то ще раз переконаємося в іскристій дотепності наших земляків щодо творення прізвиськ для своїх односельців (під цими прізвиськами й були записані деньгівчани). Зокрема, в реєстрі Деньгівської сотні зустрічаємо таких козаків, як Василь Вишитравка, Мисько Малий, Фесько Чорномаз, Максим Нетринос, Іван Кривошея, Тиміш Босенко, Іван Губорученко, Яцько Каша, Василь П'яниченко, Максим Браженко, Стецько Шкереберда²²...

**Кропивнянський полк вирушає в похід.
Худ. В. Дрючило**

А якщо аналізувати списковий склад деньгівської сотні (повну його версію подано в додатках), то ще раз переконаємося в іскристій дотепності наших земляків щодо творення прізвиськ для своїх односельців (під цими прізвиськами й були записані деньгівчани). Зокрема, в реєстрі Деньгівської сотні зустрічаємо таких козаків, як Василь Вишитравка, Мисько Малий, Фесько Чорномаз, Максим Нетринос, Іван Кривошея, Тиміш Босенко, Іван Губорученко, Яцько Каша, Василь П'яниченко, Максим Браженко, Стецько Шкереберда²²...

Відтоді с. Деньги стало сотенним центром – адміністративно-територіальною одиницею козацької держави. Резиденція сотника Д. Ігнатенка, за переказами, знаходилася в центрі села й сам він був наділений не лише військовою, а й адміністративною та судовою владою. Сотник і його побратими, користуючись правом займанщини (виникло ще в XVI ст.), захопили землі, які досі належали катові українського народу, споляченому магнату Яремі Вишневецькому. Узагалі, в межах сотні власною земельна ділянка ставала через заїмку: хто перший зорав її, окопав ровом, чи позначив межею, тому вона відтоді й належала. Сліди цього соціального явища доносять нам назви окремих топонімів, наприклад: Велика й Мала Займа (ліси Деньгівського лісництва неподалік залізниці Гребінка – Шевченко).

Український вчений-енциклопедист Михайло Максимович в одній із своїх краєзнавчих розвідок згадує про стару книгу середини XVII ст. з характерним дарчим записом: «Сия книга, глаголемая служебник,

²² Реєстр Війська Запорозького 1649 року – Київ, 1995. С. 349–351.

добита у войне под Ульвовом за гетмана Хмельницького... Добув её Демко Игнатенко с товариством и надали её селе Деньгах до храму Архистратига Христова Михаила за отпущение грехов своих»²³. Цей документ дозволяє підтвердити факт участі деньгівських козаків у поході війська Б. Хмельницького до Львова, а також переконливо засвідчує про появу в селі духовного осердя – Архистратиго-Михайлівської церкви.

У Деньгах нині зберігається унікальний артефакт, котрий повертає у славу добу Хмельниччини. Це козацька гармата калібром 38 мм й вагою близько 20 кг, яка була на озброєнні Деньгівської сотні (на загал таких гармат було три). До речі, гармати тоді в Україні не відливалися, а завозилися з Польщі, Німеччини чи Московії, часто – захоплювалися в бою.

Козацька гармата

23) Григорій Григорьевич Попович, съ 1769 года и до конца полка въ 1782 году.

§ 20. О полку Кропивнянскомъ.

1) Сей полкъ возникъ въ 1648 году подъ начальствомъ полковника Мизаила Телюченка. О немъ я знаю изъ современной изданной на старокрѣ служебникѣ (львовской печати 1646 годъ) «сіа книга, глаголемая Служебникъ, добтая у войнѣ подъ Ульвовомъ, за гетмана Хмельницкого, и пана полковника Прѣлѣвскаго, Михайла Телюченка, и за сотника Кропивнянскаго, Кнѣза Далденя; добувъ съ Демко Игнатенко и съ товариствомъ, и надали съ у село Деньгахъ до храму Архистратига Христова Михаила, за отпущение грѣховъ своихъ». Отсюда видно, что село Демки (при р. Кропивнѣ) принадлежало тогда къ сотнѣ Кропивнянскаго полка Прѣлѣвскаго; а когда этотъ полкъ 1649 году обращенъ былъ въ Кропивнянскій, тогда при селѣ Деньгахъ¹⁾ учредилась особая сотня Демеская и сотниковъ ея стали усердный владчикъ поманутаго Служебника Демко Поповича; а бывший крестьянскій сотникъ Кнѣзь поступилъ въ радное реестровые козаки.

2) Филонъ Джебелѣй или Джебелѣй, единственный полковникъ Кропивнянскаго полка, составленнаго въ 1649 г. изъ Прѣлѣвскаго и Лубенскаго. При началѣ гетманства Хмельницкаго, Джебелѣй находился въ томъ отрядѣ козакомъ, который отправленъ былъ Дѣтиромъ противъ Богдана, подъ начальствомъ Барабаша. Джебелѣй произвелъ вымученіе въ этомъ отрядѣмъ присоединилъ его къ Хмельницкому, убивъ Барабаша. Съ той поры Филонъ былъ однимъ изъ ближайшихъ сподвижниковъ и самыхъ вѣрныхъ друзей Богдана. (Въ дневникѣ Масковскаго 1649 года Джебелѣй названъ Должанкомъ; а въ доведеннѣй Колдацкаго коменданта Гродненскаго 1648 г. онъ названъ Должаномъ Кропивляномъ).

¹⁾ Село Демки возникло изъ рѣзны деревнѣ войнѣ Пана Богданова (р. 1778 г.) и Василья Владимѣра (р. 1781 г.) Глявоиско и изъ двоюроднаго брата Едипа Петра Козовскаго (р. 1770 г. 31 июля) который попалъ, въ мѣсто Ембровѣ былъ отосланъ въ Березинскій и Черкаскій. Въ изданной, сгорѣвшей въ Деньгахъ новай служебной книге: Архистратига Кнѣзья, въ селѣ старѣй, отрубленной 1823 году, для которой еще въ 1824 году прислали было приказаніе издѣлать новыя свѣдѣнія, назначенку и прочія указы киреитѣ.

М. Максимович про Деньги середины XVII ст.

Із родинного переказу нащадка деньгівського сотника Юрія Демченка (по матері – Ігнатенка) випливає, що в селі на поч. 1650-х рр. побував син гетьмана Хмельницького Тиміш. Він залишився задоволеним боєготовністю Деньгівської сотні й на поліг, аби вона разом з

²³ Максимович М. О полку Кропивнянском // Собрание сочинений : в 3 т. Киев, 1877. Т. 1 : Отдел исторический. С. 712.

іншими підрозділами Кропивнянського полку взяла участь у Молдавському поході 1652 р. Як відомо, він виявився невдалим, а в бою під фортецею Сучава загинув і сам Тиміш. Наклали там головою й 47 деньгівчан.

Тиміш Хмельницький

Деньгівчани, як і решта козаків Кропивнянського полку, висловили свою негативну позицію щодо підсумків Переяславської ради та положень Березневих статей²⁴, усвідомлюючи, що це фактично означає кінець самостійної Української козацької держави. До речі, коли до Кропивни з метою приведення козаків полку до присяги на вірність царю прибули представники Московії на чолі з Д. Тургенєвим, то їх там було побито й з ганьбою вигнано.

Та непересічна доба української історії характеризувалася подальшим розвитком культури. В селах з'явилися дяківські й козацькі школи, де місцевих дітлахів навчали елементарній грамоті та лічбі. Ймовірно, що така шкілька працювала й у Деньгах при Архистратиго-Михайлівській церкві. Відомий духівник і просвітник П. Алеппський²⁵, мандруючи нашим краєм, помітив тут «прегарну рису...: всі вони (наші краяни – авт.), за невеликими винятками, навіть більшість їхніх жінок

і доньок, уміють читати»²⁶. Утім, було чимало й неписьменних, навіть у середовищі козацької старшини. Зокрема, в одному з документів читаємо: «...вместо Павла Поповича, наказного сотника Кропивянского, писати неумелого, ... сотни Кропивянской писарь Кононь Перашевичь подписался».

Поширювався фольклор, зокрема, народні думи й пісні. Популярною в Деньгах була пісня про Нестора Морозенка:

*Ой, Морозе-Морозенку, ти славний козаче.
За тобою, Морозенку, вся Вкраїна плаче!*

Павло Алеппський

²⁴ Березневі статті – це укладена в березні 1654 р. українсько-московська угода, згідно із якою територія Війська Запорізького, втім числі й наш край, опинилася у складі Московської держави як її (до певного часу) автономна частина (Гетьманщина).

²⁵ П. Алеппський (Халєбський Павло, араб. Булос аль-Халєбі Ібн аз-Заїм аль-Халєбі; 1627–1669 рр.) – архідиякон, мандрівник, письменник. Син і помічник Антіохійського Патріарха Макарія.

²⁶ Путешествие Антиохийского патриарха Макария в Россию в половине XVII века, описанное его сыном, архидияконом Павлом Алеппским. М., 1897. Вып. 2. С. 100–102.

ГЕТЬМАНЩИНА

Історія Деньгівської сотні, як самостійної одиниці, завершилася в 1658 р., коли за розпорядженням гетьмана Івана Виговського було зліквідовано Кропивнянський полк. Деньгівські козаки опинилися в Кропивнянській сотні, котра спочатку впродовж року входила до складу Іркліївського полку, а потім Переяславського.

Козаки Деньгів приєдналися до антимосковського й антистаршинського повстання Переяславського полку 1666 р., яке спалахнуло в сусідній Богушківій Слобідці та охопило мало чи не всю Золото-ніщину. Після його придушення частина жителів села потрапила в залежність до вельмож, козацької старшини та монастирів.

У тому ж році промосковський гетьман Іван Брюховецький за погодженням із царем Олексієм Михайловичем розпорядився щодо проведення майнового перепису населення Лівобережної України для визначення розмірів оподаткування населення. Підкреслимо, що цю кампанію проводили посланці московського царя, адже основні доходи від податків мали поповнювати «государеву казну».

У Деньгах перепис селянських господарств проводив стольник²⁷ Олександр Ізмайлов. Наведемо уривок із тогочасного переписного документу: «...Того ж Кропивенского уезду села Деньги крестьяне: Левко Ластька пашет одним волом, Ооска Данилов пашет одним волом, Ондрушка Степанов мельник, у него мельница на реку Золотоноше на Снигеривце, а в ней один камень (окладу с мельника подъемного полтина, а живет он в городе). И всего з двух человек с поселян з двух волов хлебного и денежного окладу денег 8 алтын²⁸ 2 деньги, а хлеба одна осьмачка»^{29, 30}. Як впливає з наведеного документу, майно та всі промисли наших краян ретельно обліковувалися й підлягали оподаткуванню.

Козацька старшина продовжувала захоплювати землі, й з цієї причини безземельні деньгівчани потрапляли до неї в залежність. Власниками ґрунтів у Деньгах були кропивнянські сотники Лук'ян Демченко, Степан Дробницький та Костянтин Слезницький. Чимало

²⁷ Стольник – придворний чин у Московії, на ступінь нижчий від боярина (раніше – придворний, який прислужував за князівським чи царським столом).

²⁸ Алтин відповідає трьом копійкам.

²⁹ Осьмачка – міра об'єму сипучих речовин і меду, що була поширена в українських землях у XIV–XVII ст. Не мала єдиного метрологічного стандарту, приблизно дорівнює відру (10 літрів).

³⁰ Романовський В. О. Переписні книги 1666. Київ, 1933. С. 7–8, 242.

місцевих селян працювало на Красногірський та Києво-Печерський монастирі.

На свавілля козацької старшини досить гостро відреагував своїми універсалами гетьман Іван Мазепа. Зокрема, він картав тих, хто «тяглих селян³¹ обтяжує повинностями, а козаків неволить іти в селяни». Гетьман забороняє «чинити їм (селянам і козакам – авт.) образи і насильства»³². Подібне зустрічаємо і в універсалах гетьмана Данила Апостола: «...заборонити категорично старшині та іншим, щоби козакам і поспільству податків, обид і тягостей віднині не чинили..., і ні на які приватні роботи їх не посилали..., ґрунтів, земель та іншої нерухомості не віднімали, й тим їх в підданство собі не залучали та до розорення не приводили під страхом жорстокого військового покарання... Укази повсюдно полками, містами й селами розіслати сотникам і дати під розписку, які б на торгах і ярмарках об'явили і в людних місцях..., щоб всякий міг вчитати, поприбивали»³³.

Як і раніше, край був об'єктом спустошливих набігів кримської та ногайської орд. У 1692 р. кримчаки вторглися до Золотоноші, Кропивни та Деньгів, сплюндрували ці поселення й захопили сотні полоняників (ясир)³⁴.

Гетьман І. С. Мазепа

Настало XVIII ст., початок якого ознаменувався розгортанням російсько-шведської (Північної) війни (1700–1721 рр.). За місцевими переказами, кілька деньгівських козаків стали учасниками знаменитої Полтавської битви у складі козацького війська на боці Петра I. Зустрічалися й усні свідчення нащадків козаків про те, що буцімто на полі цієї битви деньгівчанин Іващенко отримав наказ доставити розпорядження у війська й зробив це блискавично. Сам цар похвалив гінця, прорікши таке: «Смотри, слетал быстрее голубя!» Відтоді начебто й з'явилося в Деньгах прізвисько «Голуб»...

³¹ Тягли селяни – залежні селяни, які платили данину й виконували натуральні повинності власною тягловою худобою й сільськогосподарським знаряддям.

³² Павленко С. З міфів про Івана Мазепу: Україна крізь віки : навч. посіб. – Київ, 2005. С. 232.

³³ Судиенко М. Материали для отечественной истории. Т.1. Отдел I. Киев, 1853. С. 26, 86–87.

³⁴ Ясир (від тур. – в'язень війни) – це полоняники (переважно дівчата, жінки, юнаки), яких захоплювали турки й татари під час загарбницьких набігів на українські землі.

Як вільне козацьке поселення, Деньги зустрічаються в матеріалах перепису «Генеральне слідство про маєтності Переяславського полку» (1729–1731 рр.). Згідно з цим документом село належало до гетьманської диспозиції³⁵, а його населення виділяло щомісячні «датки»³⁶ як у натуральному, так і грошовому вигляді на користь гетьмана, а також утримання «компанійців» (найманих козаків) та на потреби сотенного центру – містечка Кропивна.³⁷

У березні 1734 р. було проведено перепис поселень, які належали до диспозиції померлого двома місяцями раніше гетьмана Данила Апостола (на «булаву и на кухню»), де знаходимо деяку інформацію й про Деньги. Зокрема, тут згадується п'ять тяглових дворів та йдеться про їхні повинності: «платят тяглые: Яков Чепеленко – 25 копеек, Прокоп Мостипаненко – 25 копеек, Иван Черный – 14 копеек, Федор Дротянка – 14 копеек, Денис Кашута – 14 копеек. Итого денег девяносто две копейки». У документі знаходимо й інформацію про «піші» селянські двори³⁸, яких у Деньгах налічувалося дев'ять, «с них денег берется в годъ восемьдесят пять копеек»³⁹. До речі, старостою села (війтом) тоді був якийсь Грицько Півень.

Із ревізії Переяславського полку 1750 р. випливає, що кілька представників його старшини мали власність у Деньгах. Зокрема, значкові товариші⁴⁰ Мусій та Іван Демченки, Василь Дробницький володіли житловими дворами, а Петро Следзинський був власником приїжджого двору^{41, 42}.

Про велику обмеженість автономії гетьманської України в Російській державі яскраво засвідчують факти обов'язкової присяги козаків на вірність московським самодержцям. Так у лютому 1732 р. у Кропивні присягу імператриці Анні Іоанівні склали деньгівчани Павло Басай, Хвесько Вовк, Іван Пошиваник, Михайло, Василь, Сава Шевченки, Яків Голишенко, Мартин Топчієнко, Ігнат та Данило

³⁵ Диспозиція гетьманська означала, що Деньги в той час належали не самому гетьману, а гетьманській булаві (під час виконання ним службових обов'язків).

³⁶ Датки – тогочасна народна назва податків чи зборів.

³⁷ Денежныя и натуральныя повинности въ пользу гетмана въ к. XVII в. // Киевская старина. Томъ LXV. Киев, 1899. С. 76–77.

³⁸ Піші селяни – категорія залежних селян, котрі не мали власного тягла.

³⁹ Судиенко М. Материалы для отечественной истории. Т. 1. Отдел III. Киев, 1853. С. 273, 279, 280.

⁴⁰ Значковий товариш – найменш вагомий титул Значного військового товариства, запроваджений на Гетьманщині в другій половині XVII ст. Значкові товариші берегли полкові прапори (значки і сотенні корогви), а також за дорученням полковників командували окремими військовими загонами. Як і всі старшинські звання, цей титул зліквідовано російським урядом у 1785 р.

⁴¹ Приїжджий двір (пізніше – корчма) – місце ночівлі та харчування для подорожуючих.

⁴² Кривошея І. І. Неурядова старшина Української козацької держави (XVII–XVIII ст.): монографія. 2-ге вид., доп. Київ, 2016. Т. 1. С. 63.

Шульги, Каленик і Семен Сутуленки, Максим Збурівець, Матвій Пугач, Хвесько й Данило Соколани, Кирик Бочко, Юхим, Матвій і Трохим Удоди, Іван і Кирило Ігнатенко, Федір Лахно^{43, 44}.

У 1735–1739 рр. у Золотоніському повіті знаходилася на постої армія фельдмаршала Мініха. Місцевих козаків та селян змушували силоміць продавати воли на потреби війська, причому за «смішною» ціною: від двох до двох із полтиною рублів, тоді як на ярмарку в Кропивні пара волів коштувала 20 рублів, а в Західній Європі можна було за них виручити до 200 руб. Серед місцевого люду тоді з цього приводу із жалем говорили: «Москалики, москалики, поїли ви наші волики. А коли вернетесь здорові, поїсте й останні корови». Зокрема, в Деньгах було реквізовано 27 волів, їх було фактично за безцінь куплено в козаків Кирила Бочка, Михайла Бородавки, Кирила Заїки, Карпа Гаврика, Максима Горошка, Феська Галушки, Грицька Надточія, козачки Єфросинії Капітонової та ін⁴⁵.

Козацька старшина продовжувала нарощувати площі своїх земельних угідь. Значно округлив їх за 30 років свого сотникування в Ірклієві й колишній сербський воєвода Славуї Требінський, котрий мізерним коштом придбав чимало ґрунтів у деньгівських козаків. Так, «жалувана грамота» імператриці Єлизавети I, надана йому в 1745 р., засвідчує купівлю сотником земельних ділянок у Степана Жолнера (насправді Жовніра – *авт.*), Івана Заїки, Семена Василенка, Данила Ігнатенка, Григорія Вирвікишки та ін.⁴⁶

Утім, чимало старшин не обтяжували себе формальностями торговельних угод, а просто нахабно захоплювали ґрунти у місцевих громад. У цих неблаговидних справах відзначився кропивнянський сотник Дмитро Дараган, про що засвідчують неодноразові скарги на нього гетьману, датовані серединою XVIII ст.⁴⁷

Ласі земельні шматки відхоплювали собі й царські намісники в Гетьманщині. Серед них був Іван Неплюєв та його нащадки, які незабаром стали одними із найбагатших землевласників Золотоніщини, володіючи 18 794 десятинами⁴⁸ землі та 2600 ревізькими душами⁴⁹.

⁴³ Вибірку здійснено за типовими для Деньгів прізвищами козаків.

⁴⁴ Список козаків до присяги 1732 : [Електронний ресурс] Режим доступу: [https:// forum.vgd.ru/?1B2XPnewforum](https://forum.vgd.ru/?1B2XPnewforum).

⁴⁵ Іващенко Ф. З минулого козачих сіл Кропивна, Деньги. С. 65

⁴⁶ Лучицкий И. В. Сборник материалов для истории общины и общественных земель в Левобережной Украине XVII в. Полтавская губерния. Киев, 1884. С. 50-61.

⁴⁷ ЦДАК Ф. 51. Оп. 1. Спр. 470-а. Арк. 18.

⁴⁸ Десятина – старовинна міра земельної площі в Україні, Росії, Білорусії, що у XVIII ст. відповідала 1,0925 га.

⁴⁹ Ревізька душа – одиниця обліку винятково чоловічого населення в Московії, Російській імперії XVII–XVIII ст., яке підлягало оподаткуванню спеціальною подушною податтю.

До речі, на перших російських паперових грошах – асигнаціях (зокрема на банкноті в 100 руб.) можна було бачити серед інших підпис сенатора І. Неплюєва.

Маєтність у Деньгах мав і Федір Назарович Тимківський – осавула Переяславського полку й рідний дідусь вченого-енциклопедиста М. О. Максимовича (по матері Гликерії Федорівні). У другій половині XVIII ст. придбав землю в селі С. Томара⁵⁰. Цей факт увічнює назва урочища (нині – природний заказник) – Тмарівщина, яке знаходиться неподалік с. Хвильово-Сорочин.

Деньгівчани вели натуральне господарство, забезпечуючи себе практично всім необхідним, включаючи й більшість ремісничих виробів. У селі працювали місцеві ковалі, гончарі, чинбарі, лимарі, бондарі. Лишки землеробської та тваринницької продукції мешканці

Весілля. XVIII ст.

Деньги на фрагменті карти Джовані Занноні 1772 р.

села збували на базарах і ярмарках Кропивни, Золотоноші, Ірклієва, Богодухівки. Натомість там придбавали в чумаків сіль, в'ялену та солону рибу, а в кого водилися гроші – то ще й матерію, жіночий одяг, прикраси та інші товари⁵¹.

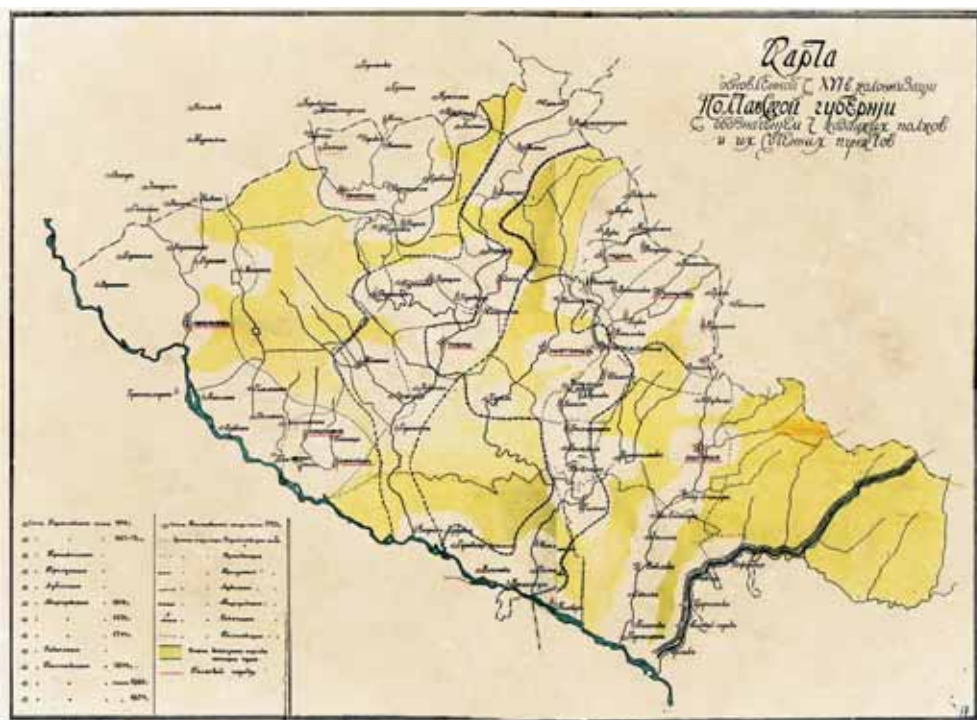
⁵⁰ Його батьком був Василь Степанович Томара – учень мандрівного філософа й поета Г. С. Сковороди, відомий дипломат.

⁵¹ Ціни на місцевих базарах і ярмарках станом на 1756 р. були такими: сотня копченої риби коштувала 14 коп., вінок часнику – 3 коп., пуд солі (16,4 кг) – 40 коп., пуд пшениці – 18 коп., жита – 6 коп., борошна (житнього) – 24 коп., фунт цукру (400 г) – 9 коп., сала свинячого – 1–2 коп., яловичини – 2 коп., олії конопляної – 4 коп., кварта вина (1 л) – 16 коп., відро горілки – 90 коп., кінь – 3 руб., віз дров – 30 коп.

В ІМПЕРАТОРСЬКІЙ РОСІЇ

З ліквідацією сотенно-полкового устрою уводився загально-російський поділ на губернії, які, своєю чергою, поділялися на повіти. Від 1782 р. Деньги стали селом Золотоніського повіту Київського намісництва, з 1797 р. – Малоросійської, 1802 р. – Полтавської губерній.

Детальну інформацію про Деньги містять «Описи Київського намісництва», датовані 1787 р. З них випливає, що тоді в селі налічувалося 242 двори, а населення становило 726 мешканців. Соціальний склад Деньгів був доволі строкатим: одне господарство належало дворянам, 130 – виборним козакам⁵⁶, 62 – козакам-підпомічникам⁵⁷, 49 – посполитим⁵⁸ та козацьким підсусідкам⁵⁹, 2 –

Карта Полтавської губернії

⁵⁶ Виборні козаки – заможний прошарок козацтва, переважно представники старшини. Були звільнені від натуральних повинностей і грошових податків.

⁵⁷ Козаки-підпомічники – незаможна й малоземельна частина козацтва, неспроможна відбувати військову службу власним коштом. Служили у виборних козаків.

⁵⁸ Посполиті – це зубожілі, економічно залежні селяни, які з часом були закріпачені.

⁵⁹ Козачі підсусідки – зубожілі козаки, що не мали свого господарства й потрапили в економічну залежність до заможних.

представникам церкви, 12 – різночинцям⁶⁰. «Оные владения», як відзначено в документі, належали «разного звання казенным людям, казакам», проте лівова частка кращих земель була власністю таємного радника⁶¹, сенатора і кавалера⁶² М. Неплюєва, колезького радника⁶³ С. Томари, колезького асесора⁶⁴ А. Дарагана і полкового осаули Ф. Тимківського⁶⁵. Аналіз соціального складу деньгівського населення дозволяє дійти висновку про суттєву перевагу саме представників козацтва, а залежні категорії тоді становили менше 20 %.

Описи Київського намісництва

Метрична книга 1786 р. фіксує народження в Деньгах 76 дітей, а сповідний розпис наступного року називає кількість парафіян (що зазвичай відповідало населенню, але в цьому випадку сюди включено й мешканців хуторів Сорочин, Хвилів): 1446 осіб (687 чоловіків і 759 жінок). Як би там не було, всього за 15 років людність Деньгів суттєво зросла⁶⁶.

Головним заняттям деньгівчан у XIX ст., як і досі, було сільське господарство. Його характеризувала надзвичайно відстала система землеробства, бо господарювали дідівськими методами, використовуючи плуг, соху, борону, серп, косу, граблі тощо, а як тягло –

⁶⁰ Різночинці – це міжстанова категорія населення: вихідці з духовенства, міщан, дрібних чиновників, збіднілого дворянства тощо.

⁶¹ Таємний радник – високий цивільний чин 3-го класу в Російській імперії, що відповідав званням генерал-лейтенанта й віце-адмірала.

⁶² Кавалер – особа, яка нагороджена орденом.

⁶³ Колезький радник – цивільний чин 6-го класу, що відповідав званням полковника чи капітана 1-го рангу.

⁶⁴ Колезький асесор – цивільний чин 8-го класу, що відповідав званням секунд-майора (згодом капітана) чи капітана-лейтенанта.

⁶⁵ Факт наявності в Ф. Тимківського козацького звання яскраво відображає перехідний характер тієї доби: не всім і не відразу представникам козацької старшини присвоїли чини відповідно до Табеля про ранги.

⁶⁶ ЦДІАК. Ф. 127. Оп. 1015. Спр. 113. Арк. 21.

Воли - головна тяглова сила

переважно воли. Врожайність зернових культур була досить низькою: вона ледь сягала 4–5 ц із десятини. Доля врожаю дуже залежала від примх погоди. Так, у 1807 р. через великі дощі залишився незжатиим в полі хліб, а тому багато збіжжя погнило на пні. Ціни на хліб тоді зросли до 68 коп. за пуд⁶⁷. Дошкуляли селянам і часті засухи.

Деньгівчани також займалися традиційним тваринництвом, утримуючи корів, кіз, овець, свиней і курей. Помол зерна здійснювали на місцевих вітряках, їх кількість збільшилася до 10. Кілька деньгівських родин чумакувало, доставляючи селянам рибу й сіль.

На початку ХІХ ст. продовжилася колонізація приєднаних до Росії в результаті переможних російсько-турецьких воєн земель півдня України. Аби заохотити переселенців, уряд звільнив їх від податків та військової служби на 30 років. Заохочувалось переселення тих сімей, «где

Чумацьким шляхом

более девок и вдов, в брак еще вступитъ могущих, по уваженію малого числа женского пола ныне в черноморских войсках гостящего»⁶⁸. Загалом від 1795 до 1810 р. з Деньгів на південні землі переселилося з десятків деньгівських родин⁶⁹.

Коли у 1812 р. спалахнула війна Росії з наполеонівською Францією, перший письменник й один із фундаторів нової української літератури, капітан І. П. Котляревський формував у Кропивні козацьке ополчення⁷⁰, в яке влилися й деньгівські козаки. За встановленими нормами від 25 ревізьких душ мав направлятися

⁶⁷ Досі – в середньому 10 коп.

⁶⁸ Киевская старина 1897. № 5. С. 479.

⁶⁹ ДАЧО. Ф. 402. Оп. 2. Спр. 7. Арк. 3.

⁷⁰ Голиш Г. М., Лисиця Л. Г. Подорож Златокраєм : нарис історії Золотоніщини та її поселень від давнини до сьогодення : 2-ге вид. Черкаси, 2018. С. 26.

Фрагмент французької карти для Наполеона 1812 р.

один козак. Одначе поіменного списку таких деньгівчан виявити поки не вдалося.

**Візантійський хрест на могилі
А. Діденко**

Озброєння й обмундирування для ополченців придбавалося громадським коштом. Кожний козак повинен був мати коня, мундир, 3 сорочки, 2 пари чобіт, шапку з решетилівських смушок, бурку, піку, шаблю, порохівницю, пістоль⁷¹.

Учасником війни з Наполеоном став деньгівчанин, полковник Діденко. На Буряковій могилі й донині зберігся хрест візантійської форми, встановлений ще 1819 р. на могилі його дружини Антоніни. Можна припустити, що десь поруч було й поховання самого полковника, та невблаганний час, очевидно, зруйнував цей знак пам'яті.

Народжений у Деньгах Василь Федорович Тимківський під час цієї

⁷¹ Кितिцьн Л. Полтавское дворянское ополчение 1812-14 г.г. Киевская Старина Т. 86. июль-август 1904. С. 226-230.

относится это письмо, сохранившееся у меня в подлиннике.

М. Миссимончи.

Милостивая государыня, матушка! Отправляясь из Петербурга вместе с начальником монет в слэдъ за Государемъ Императоромъ въ Вильну, я извѣстилъ Васъ о томъ письмомъ моимъ отъ 10-го Декабря прошлаго года. Вильна приняла видъ печальный. Около двадцати тысячъ Французскихъ труповъ лежало въ городѣ, или близъ его, не считая грудъ мерзлыхъ тѣлъ, завалившихъ дороги. Зрѣлище плачевное! Родъ человѣческій часто служилъ малостыимъ игралищемъ сѣбѣго случая, орудіемъ несчастныхъ честолюбцевъ. Но въ семъ случаѣ повсюду приближается переть истиннаго Правосудія. Французы умирали отъ голоду и стужи въ тѣхъ самыхъ мѣстахъ, которая опустошили, считали они сами. Декабря 26 оставили мы Вильну, и въ первый день новаго года перешли въ мѣстечкѣ Меречи р. Нѣмни, т. е. границу нашу, и вступили въ Княжество Варшавское. На каждомъ шагѣ встрѣчалась бѣдность, угнетенность жителей, слѣдствіе худыхъ распоряженій ихъ Правительство, плодъ сѣбною привязанности Польскихъ немощъ къ Французамъ. Прошедъ часть Варшавскаго Княчества, вступили мы въ Пруссію, гдѣ наши болѣе устройства, порядку и лучшее состояние народа. Поляки встрѣчаютъ насъ, какъ побѣдителей, Жиды, какъ спасителей, Пружане, какъ друзей и союзниковъ. Черезъ Пруссію города Динк, Югавсбургъ и Вилленбергъ пробрались мы снова въ Варшавское Княжество; 25-го прошлаго мѣсяца прибыли въ городъ Плоцкъ, имѣющій прекрасное мѣстоположеніе, нѣсколь-

ко похожее на живописное мѣстоположеніе Киева. 2-го числа сего мѣсяца перешли мы Вислу и, оставивъ Варшаву въ сторонѣ, пошелъ чрезъ мѣстечки Гостининъ, Колоа и Кошицъ, а съ 12-го числа находимся въ Калишѣ, небольшомъ, хорошемъ городѣ. Здѣсь Англицій посолъ, также Прусскій и Австрійскій повѣренные въ дѣлахъ. Войска наши повсюду гонятъ остатки непріятельскихъ полчищъ, на сихъ дняхъ заняты нами Берлинъ. Король Прусскій шлетъ недалеко отсюда въ Силезскіи городъ Бреславль. Когда и гдѣ будетъ берегъ нашему странствованію, не знаю. Но съ нескрывною радостію воспоминался бы первымъ удобнѣмъ случаемъ, чтобы побывать, хотя и короткое время, у Васъ. Случай и грущу много, не имѣя тѣхъ давно извѣстій отъ насъ и отъ братьевъ. Черезъ брата Василья Иван. (*) можете вы пересылать ко мнѣ письма. Я здоровъ и положеніемъ моимъ доволенъ. При выѣздѣ изъ Петербурга получалъ я на дорогу отъ Государя 1,000 р., и сверхъ того по 1 руб. и 50 коп. серебромъ въ день столовыхъ денегъ. По причинѣ многихъ издержекъ, необходимыхъ въ дорогѣ, нѣтъ возможности сберечь что-нибудь въ запасъ, не смотря на то, что и эквивалъ имѣю казенный. Возвратившись въ Петербургъ, буду стараться удалить часть жалованья для Вашихъ хозяйственныхъ распоряженій; особливо желаю бы я, чтобы всѣ долги ваши выплачены были. Здоровья и счастья вамъ и всѣмъ нашимъ желаю.

Вашъ сынъ Василій.

26 февраля 1813
Главная квартира. Городъ Калишъ.

(*) Двоюродный братъ Тимковскій, В. М. Солоневичъ, М. М.

Лист В. Тимківського

1 000 р., и сверхъ того по 1,50 серебромъ в день столовыхъ денегъ... Возвратившись в Петербургъ, буду стараться уделить часть жалованья для Вашихъ хозяйственныхъ распоряженій, особливо желалъ бы я, чтобы все долги Ваши выплачены были»⁷².

Плинули роки, життя ж у Деньгахъ, як і досі було одноманітним і малорухомим та зводилося переважно до проблем виживання. Непростим для селян Золотоніщини став 1833 р., який був затьмарений голодом та епідеміями. Цьому трагічному року передувала чергова війна з Туреччиною, трілітній неврожай і падіж худоби. З

війни узяв участь у закордонних походах. Про це засвідчує його лист матері Ганні Савівні з Головної квартири російських військ у м. Калиш, датований 26 лютого 1813 р.: «Милостивая государыня, матушка! ... 02.02.1813 перешли мы Вислу. ... Войска наши повсюду гонят остатки непріятельскихъ полчищъ, на сих дняхъ заняты нами Берлин... Когда и где будет берег нашему странствованию, не знаю... При выезде из Петербурга получил я на дорогу от Государя

⁷² Тимковскій В. Ф. Письмо к матери. 1813. Рус. архив. 1871. № 12. С. 2118–2119.

початку квітня 1833-го і до кінця червня не випало жодної краплини дощу. Осимі культури зовсім висохли, ярі ледь зійшли. Коли ж настали жнива, довелося мало чи не всі хліби скосити на корм худобі, а ціна за пуд жита подекуди сягнула чотирьох рублів. За переказами, люди тоді вживали в їжу жолуді, березові бруньки, жмих; було чимало випадків голодної смерті.

До речі, полтавським губернатором, князем Репніним було вжито низку заходів, які якщо й не зарадили біді повною мірою, то значно пом'якшили голодні тортури. Зокрема, з території губернії були виведені війська, що перебували на постої, складено списки голодуючих для забезпечення їх закупленим в урожайних місцях дешевим хлібом, узято під жорсткий контроль хлібні ринки, а поміщиків змусили зменшити винокуріння й повернути зерно для голодних селян⁷³.

Попри природні катаклізми й негаразди повсякдення, населення Денгів неухильно зростало й на 1844 р. становило вже 1579 мешканців (778 чоловіків і 801 жінка), а на 1859–2032⁷⁴. Така позитивна динаміка досягалася переважно за рахунок природного приросту. Так,

якщо у 1844 р. народився 81 деньгівчанин⁷⁵, а померло 57 (+24), в 1851 р. ці цифри становили відповідно 89 і 48 (+41), то в 1856 р. – уже 94 і 40 (+54)⁷⁶.

Загалом у XIX ст. в селі було близько сотні багатодітних родин. Так, Олександра Яківна

РЕВИЗСКАЯ СКАЗКА					
1858 года Мая 15 дня, Тамбовской Губернии Ревизского уезда села Денги, суровицких крестьян Александровна Александровна Тамбовская и Александровна Тамбовская					
Семья		Мужской полъ.	Из посланных данных составлено и посылано своей прихода		Почт. на село.
24 года	10 года		Дети	Колыч. воева.	
1	1	Михаил Александрович Верининъ и Александровна Тамбовская Александровна Тамбовская Александровна Тамбовская Александровна Тамбовская Александровна Тамбовская Александровна Тамбовская	15	1858 годъ	
			28	1858 годъ	
			1	1858 годъ	9
		Александровна Тамбовская	1	1858 годъ	4
		Александровна Тамбовская	26		34
		Александровна Тамбовская	17		25
2	2	Дмитрий Александрович Тамбовский	18		26
3	3	Савина Александровна Тамбовская	17		25

Ревізька казка. 1858 р.

⁷³ Голод в Полташине в 1833 и 34 г. и меры принятия против него. Киевская Старина. Том XVI. Киев, 1886. С. 580–585.

⁷⁴ Полтавская губерния. Список населенных мест по сведениямъ. 1859 годъ. СПб, 1862. С. 42.

⁷⁵ ДАЧО. Ф. 485. Оп. 1. Спр. 169. Арк. 1.

⁷⁶ ДАЧО. Ф. 485. Оп. 1. Спр. 291. Арк. 27, 29.

Борошенко та Явдоха Петрівна Бузунар народили по 8 дітей, а Єлизвета Гнатівна Бочко – 7.

У парафіяльних документах середини XIX ст. зустрічаємо такі найпоширеніші деньгівські прізвища: Хименко, Наконечний, Перепада, Пугач, Глоба, Жовнір, Заїка, Іващенко, Черінько, Могила, Удод, Вовк, Савченко, Ігнатенко, Кикоть (козаки), Жура (Джура), Сірокваша, Дудник, Шевченко, Валовий, Шкеліберда, Сущенко (селяни). Знаходимо й чимало родин військовиків, зокрема, підполковників Івана Шепеля та Олександра Балана, штабс-капітана Івана Кучмина, поручика Олександра Борошенка, прапорщика⁷⁷ Івана Пугача, корнета⁷⁸ Василя Дубини, молодшого унтер-офіцера Євстратія Заїки та ще з десятків рядових⁷⁹.

Вітряк родини Могила

Страшним тягарем для місцевих жителів було постачання рекрутів до війська, адже родина втрачала повноцінного трудівника, а самим рекрутам треба було відбувати надзвичайно важку й багаторічну службу⁸⁰. Так, у січні 1845 р. з Деньгів було призвано двадцятирічних Михайла Пугача, Саву Вовка, Йосипа Руденка, Андрія Клименка, Гордія Уласенка (із козаків).⁸¹ У призовних списках за 1865 рік зустрічаємо рекрута із Деньгів Гордія Ткаченка⁸² «ростом 2 аршини, 5,4 вершка» (рекрути повинні мати ріст

не менше 2 аршин і 2 вершків (155 см). Зазвичай багаті селяни, аби порятувати своїх синів від виснажливої служби, наймали рекрутів з бідноти. Поряд із цим влада дозволяла взаємозамінність у призові на службу, коли охочий міг виконати військовий обов'язок замість свого близького родича. Наприклад, 20-річний деньгівчанин

⁷⁷ Прапорщик – у XIX – поч. XX ст. перший (молодший) офіцерський чин у піхоті.

⁷⁸ Корнет – найнижчий офіцерський чин у кавалерії.

⁷⁹ Державний архів Полтавської області (далі – ДАПО). Ф. 706. Оп. 3. Спр. 56. Арк. 230–272.

⁸⁰ Рекрутська повинність – система комплектування регулярного війська в Російській імперії, що полягала в зобов'язанні населення податних станів (селян, міщан) поставляти в армію новобранців 17–35 років за нормою до 10 рекрутів від однієї тис. ревільських душ (у мирний час) і понад 10 – у воєнний час (у Кримській війні 1853–1856 р. ця цифра доходила до 70!). Рекрути до кінця XVIII ст. служили довічно, а в першій пол. XIX ст. термін обмежили до 25, потім до 20, згодом до 12 років.

⁸¹ ДАЧО. Ф. 487. Оп. 1. Спр. 19. Арк. 36, 37.

⁸² ДАЧО. Ф. 487. Оп. 1. Спр. 30. Арк. 12.

вітом) надав єпископ Воронежський і Черкаський Єпіфаній (Канівецький)⁸⁶ – родич місцевого священника Івана Канівецького. Будівництво тривало три роки й на ньому поряд із місцевими працювали й майстри із Воронежа. Нове культове приміщення було освячено на Трійцю 2 червня 1833 р. Це була однопрестольна церква із високою дзвіницею і ошатними портиками⁸⁷, з доричними⁸⁸ колонами. За кліровими відомостями 1836 р. у деньгівському храмі Божому тоді загалом сповідалося 1723 парафіяни, при цьому найчисельнішу групу серед них становили представники козацького стану (1 170). Окрім них, у сповідях взяли участь троє дворян, шестеро міщан, 30 військовиків, 23 приказні⁸⁹, 11 державних селян і 299 залежних селян⁹⁰.

Звертають на себе увагу тогочасні розцінки за церковні послуги (станом на 1814 р.). Зокрема, поховання, панахида чи освячення оселі обходилося парафіянам по 20 коп., хрещення новонародженого – 10 коп., вінчання – 50 коп., а річний сорокоуст – 3 р.⁹¹ Однак на середину ХІХ ст. такса за вінчання суттєво зросла, й вона стала триадресною та диференційованою. Тоді як заможні люди платили священнику за проведення цього обряду 3 р. 50 коп. сріблом, дяку – 70 коп., пономарю⁹² – 35 коп., середняки, відповідно, 1 р. 75 коп., 35 коп. і 17,5 коп., то з «убогих» брали 87,5 коп., 17,5 коп. і 10 коп.⁹³

Тоді в деньгівській парафії служило два священники. Павло Йосипович Спасовський був одружений з представницею роду священнослужителів Канівецьких. Спасовські були людьми заможними, володіючи 50 десятинами землі (40 дес. ріллі, решта – сінокоси), 14 головами худоби, конем і на них працювало 24 селянина. Не з бідного десятка був і Степан Іванович Канівецький (син попереднього священника Івана Петровича і внук ієрея Павла Васильовича Канівецьких), родині якого належало 67 дес. землі, 11 голів худоби й олійниця. Сільським дияконом у той час був Петро Юхимович Демченко, який володів олійницею, 21 дес. землі, мав 7 голів худоби й двох коней⁹⁴.

⁸⁶ Єпіфаній (в мирі Євдоким Савич Канівецький, 1775, Богушкова Слобідка – 1825, Воронеж) – відомий церковний діяч, єпископ Воронежський і Черкаський, ректор Казанської духовної академії.

⁸⁷ Порттик – прибудова до храму без стін, дах якої спирався на колони.

⁸⁸ Доричні колони – один із найдавніших видів колон, які вирізнялися простотою декору.

⁸⁹ Приказні – різночинці, що не входили до «Табелю про ранги».

⁹⁰ ДАЧО. Ф. 403. Оп. 45. Спр. 1. Арк. 3.

⁹¹ Труды Полтавской ученой архивной комиссии... Вып. 3. Полтава, 1907. С. 179–184.

⁹² Пономар – служитель православної церкви, в обов'язки якого входило підтримання порядку в церкві, прислужування священнику під час молебнів, а також дзвонити у дзвони, закликаючи вірян на службу, та під час свят.

⁹³ Архив Полтав. губ. правления, по опису № 57.

Ілля Тимківський, описуючи повсякденне життя місцевих мешканців, підкреслював, що в переважній своїй масі вони були набожними й дотримувалися благочестивого способу життя. У суботу, при першому ж ударі церковного дзвона, негайно припинялися будь-які роботи і всі поспішали на вечірню службу. Недільного дня, відвідавши вранішню, а потім і обідню службу у храмі Божому, селяни відпочивали.

На храмовий день святого Архистратига Михаїла (8 листопада за старим стилем) заможний деньгівський козак Лазар (мав понад 500 вуликів) зазвичай запрошував кілька десятків своїх односельчан до себе на гостину⁹⁵.

Після Покрови, коли вже були завершені польові роботи, молодь часто збиралася на вечорниці. Для них обирали простору хату вдови чи рекрутки, готували скромну вечерю: галушки, вареники, млинці, узвар. Дівчата пряли й вишивали, а потім розпочиналися ігри, танці, співи. Як правило, вечорниці закінчувалися опівночі, й парубки проводили дівчат додому.

Часом ці розваги тривали аж до третіх півнів, і це називалося досвідками. Потомлені парубки й дівчата, а також і сімейні пари вкладалися спати покотом, прямисінько на встеленій соломою долівці чи на печі, й аби ніхто не перейшов межу пристойності, за цим пильно стежила господиня з гасником чи запаленою скіпкою. Утім, усяке на тих досвідках траплялося, в тім числі й дошлюбні зв'язки (це було досить рідкісним явищем, і в такому разі винуватець був зобов'язаний вступити у шлюб зі знеславленою дівчиною).

Церква негативно ставилася до вечорниць і досвідок, називаючи їх «богомерзкими гуляннями, на которых... неисповедимые бесчинства и мерзкие беззакония творят..., яко блудные

Вечорниці. Худ. І. Є. Рєпін

⁹⁴ ДАЧО Ф. 403. Оп. 45. спр. 5. Арк. 5.

⁹⁵ Тимковський І. Ф. Мое определение въ службу. Москвитянинъ. 1852. № 17. Кн. 1. Сентябрь. С. 6.

грехи, девства растление, незаконное детей прижитие» (указ Київської духовної консисторії)⁹⁶.

Чоловіча частина Деньгів знаходила для себе втіху у місцевому шинку. Розпалені алкоголем, вони часом влаштовували бої навкулачки із парубками й чоловіками інших сільських кутків. Найчастіше такі масові «баталії» розгорялися між деньгівчанами й мешканцями сусідньої Кропивни. Вони інколи досягали таких масштабів, що доводилося втручатися повітовій поліції. На зачинщиків цих побоїщ чекав волосний суд, покарання різками й «холодна» (так тоді називали місце утримання правопорушників). Названий вище указ категорично зобов'язував селян «кулачных боев не заводити и нигде на оные не сходиться, с чего не только множайшие здравие свое повреждают, но и души свои часто на той беспричинной бойне подвергают злу»⁹⁷. Попри такі заборони бої навкулачки все ж продовжувалися.

Сільська освіта розвивалася досить мляво, бо царат усіляко стримував цей процес. У місцевій дяківській шкільці (належала до типу парафіяльних закладів і утримувалася коштом громади) навчалось кілька десятків дітей, це були винятково хлопчики, зрідка й дорослі. Учні класу сиділи за одним великим столом у дяківській хаті чи у дворі просто неба. Упродовж 5–6 місяців дяк навчав дітей читанню букваря, часослова й псалтиря, письму, рахунку, а також церковному співу. Ілля Тимківський згадує: «Писали начально разведенным мелом на опаленных с воском черных дощечках не слоистого дерева, с простроченными линейками, а приученные уже писали чернилами на бумаге... Окончание класса школьником, кто когда выспеет, было торжеством всей школы. Он приносил в нее большой горшок сдобной каши, покрытый полотняным платком. Дьяк со своим обрядом снимал платок себе, кашу разъедали школьники и разбивали горшок палками на пустыре издалека в мелкие куски»⁹⁸.

У першій половині XIX ст. спостерігалися й певні позитивні зрушення в народній освіті. Зокрема, у 1820 р. в Золотоноші, а в 1842 р. і у волосному центрі Кропивні були відкриті початкові державні школи, в яких навчалися й діти заможних деньгівчан. Дворянські діти спочатку проходили домашнє навчання, а потім батьки посилали їх вже для здобуття середньої освіти до Лубенської чи Київської класичних гімназій.

⁹⁶ Маркевич В. Меры против вечерниц и кулачных боев въ Малороссии. *Киевская старина*. Т. 10. Киев, 1884. С. 177.

⁹⁷ Там само. С. 178.

⁹⁸ Тимковський І. Ф. Мое определение въ службу // *Москвитянинъ*. 1852. № 17. Кн. 1. Сентябрь. С. 5–6.

Уже тоді зустрічалися вихідці із села, які здобули університетську чи вищу духовну освіту й досягли значних успіхів у своїй діяльності. Зокрема, Петро Павлович Канівецький (1784–1815 рр.) закінчив Київську академію та Санкт-Петербурзький університет, мав науковий ступінь доктора філософських наук (захистив дисертацію в 1812 р.), що на той час було великою рідкістю. Наш земляк викладав у Вітебській гімназії, Віленському університеті та Першій київській гімназії.

У Деньгах народився поет і перекладач Іван Федорович Тимківський (1778–1808 рр.), і цей факт засвідчує в одній із своїх статей його знаменитий племінник Михайло Максимович. І. Тимківський здобув освіту в Київській академії та Московському університеті (його закінчив із трьома медалями), служив у канцелярії графа М. С. Воронцова та в комісії зі створення законів Російської імперії. Володіючи кількома європейськими мовами, наш земляк переклав кілька творів з німецької та англійської (зокрема, Мільтенберга «Природа й кохання» та твори С. Геснера). Рання смерть (на 30-му році життя) стала на заваді розкриття багатогранного таланту Івана Федоровича.

Його брат, деньгівчанин Василь Федорович Тимківський (1781–1832 рр.) закінчив Київську духовну академію, був помічником тодішнього державного секретаря О. Шишкова й супроводжував імператора Олександра I у його поїздках Росією та Європою. Упродовж двох років Василь Федорович був губернатором Бессарабії. Він відомий своєю поетичною, перекладацькою та дослідницькою діяльністю (історія і побут народів Кавказу і Бессарабії).

У Деньгах пройшли дитячі роки ще одного представника цієї славної родини – Іллі Федоровича Тимківського (проживав у своєї бабусі Ганни Савівни Терлецької)⁹⁹, відомого освітянина й ученого, доктора права, професора, а ще наставника свого в майбутньому знаменитого племінника Михайла Максимовича. Він став одним із фундаторів Харківського університету, очолював там відділення, на базі якого створений юридичний факультет. Упродовж понад 13 років обіймав посаду

І. Ф. Тимківський

⁹⁹ Народився на сусідньому хуторі Тимківщина.

директора Новгород-Сіверської гімназії. Заслуги Іллі Федоровича відзначені орденами Станіслава 3-го ст., чином статського радника¹⁰⁰ та званням почесного доктора права Харківського й Московського університетів. Він залишив захопливі спогади про Деньги¹⁰¹.

А Яків Григорович Демченко ще в роки свого навчання записував у рідному селі (1857–1859 рр.) пісні, прислів'я, приповідки, загадки. Записи Демченка обіймають 36 різноманітних пісень, серед них історичні думи про козацьких ватажків Нечая, Харка, Морозенка, Палія. У записах фольклориста найчастіше зустрічаються такі деньгівські знавці пісень, як бабусі Вовчиха, Чирчиха, Кошовчиха (від неї записано найбільше), а ще парубок Омелян (Ткаченко). Частина пісень подана без імен, з приміткою: «записано в Деньгах». До речі, творець національного гімну України Павло Платонович Чубинський у п'ятому томі «Трудів етнографічно-статистичної експедиції» умістив серед інших і 9 пісень, записаних Я. Демченком.

У ЧАСИ ПОРЕФОРМЕНИ

Очевидна віджилість старої системи господарювання, яку переконливо продемонстрували й наслідки Кримської війни¹⁰², наростання гостроти соціальних конфліктів змусили царат піти на скасування кріпосного права в лютому 1861 р. Реформа принесла залежним селянам особисту свободу і з часом перетворила їх у власників своєї землі. Утім, становище цієї соціальної категорії залишалося важким, адже вони страждали від малоземелля, а частина колиш-

На сіножаті

¹⁰⁰ Статський радник – цивільний чин 5-го рангу, що відповідав армійському чину бригадира й військово-морському – капітана-командора.

¹⁰¹ Тимковський І. Ф. Мое опредѣленіе въ службу / И. Ф. Тимковскій // *Москвитянинъ*. – 1852. – № 17. Кн. 1. Сентябрь. – С. 2–5.

¹⁰² Кримська війна – російсько-турецька війна 1853–1856 рр., в якій Росія потерпіла нищівної поразки.

ніх кріпаків – і від безземелля. У Золотоніському повіті середній наділ на ревізку душу становив лишень 2,5 дес., а 1/5 селянських господарств узагалі не мали орної землі¹⁰³.

Карта-схема земельних володінь. 1884 р.

І все ж завдяки реформуванню аграрного сектору селяни отримали кращі можливості для господарювання, а товарно-грошові відносини – потужний імпульс для свого розвитку. Підприємливі деньгівчани, особливо козацького походження, скуповували землі в розорених селян, а також деяких поміщиків, господарства яких не вписувалися в новий господарський механізм. Наприклад, заможний селянин Іван Степанович Савченко купив землю та обійстя у дрібного поміщика Балана, котрий розорився через безпутний спосіб життя¹⁰⁴.

Як засвідчують результати обстеження земельних володінь с. Деньги та хутора Гончарівка, яке в середині 1880-х років проводив золотоніський землемір В. С. Кандиба, тамтешні селяни й козаки мали загалом 1129 дес. землі (в т. ч. 866 дес. придатної). Значні земельні масиви були у власності золоніського купця Лейби Єлисаветградського (мав у Деньгах 348 дес. землі), а також дворян Василя і Якова Демченків (139 дес.). До речі, вартість землі тоді зросла наполовину й сягнула 108 руб. за десятину¹⁰⁵.

Карта-триверстівка

¹⁰³ Голиш Г. Подорож Златокраєм. С. 26.

¹⁰⁴ Черненко Г. М. Моїм онукам дорогим. Черкаси, 2012. С. 19.

¹⁰⁵ ДАЧО. Ф. 476. Оп. 1. Спр. 197. Арк. 1.

Частина малоземельних сільських мешканців змушена була стати заробітчанами на шахтах Донбасу чи економіях Таврії. Однак найбільше деньгівчан їхало до Керчі та Маріуполя, де вони наймалися рибалками. Як свідчать старожили, наших земляків визнавали умілими рибалками й багатьох із них навіть обирали ватагами рибальських товариств. Лише в 1898–1900 рр. із Деньгів виїхало 432 заробітчан¹⁰⁶.

Деякі деньгівчани плавали на кораблях Чорноморського торговельного флоту. Так, Федір Федорович Сущенко (кажуть, що він мав справді богатирську статуру) був боцманом на парусниках «Вега» і «Товариш». Деньгівські заробітчани дісталися й Сибіру та Далекого Сходу, зокрема, рибалили на Єнісеї, Ангари та Амурі.

Той динамічний час характеризувався позитивними демографічними процесами. Тоді як путівник В. П. Семенова (1903 р.) визначає людинність Деньгів у 2,5 тис. осіб¹⁰⁷, третій подвірно-господарський перепис фіксує 2864¹⁰⁸, то статистика за 1914 р. засвідчує вже проживання в селі 3598 мешканців. Отже, порівняно з кінцем XVIII ст. населення зросло більш як учетверо.

Карта Золотоніського повіту

¹⁰⁶ Матеріали подворной переписи Полтавской губернии за 1900 годъ. Золотоношский уездъ. Полтава, 1905, С. 110.

¹⁰⁷ Россия. Полное географическое описание нашего Отечества / Под ред. В. Семенова. СПб, 1903. С. 369.

¹⁰⁸ Третья подворно-хозяйственная перепись въ Полтавской губернии 1910 года. Золотоношский уезд. Полтава, 1913. С. 98, 109.

У Деньгах, котрі входили до складу Кропивнянської волості, на 1910 р. налічувалося 542 господарства, з них 433 козацькі (це становило аж 80 %), 84 селянські (всього 15,9 %), 5 єврейських, 9 привілейованих. 5 господарів були заможними, володіючи понад 50 дес. землі. З іншого боку – 206 господарств були малоземельними (володіли менше ніж 3 дес. землі), а 22 взагалі не мали власних ґрунтів.

Загалом 110 років тому деньгівчани обробляли понад 2 тис. дес. орної землі, і близько 600 дес. було відведено під сінокоси. 84 господарства мали сади, й вони квітли на площі 6 дес.

Роботи в полі велися дідівськими методами з використанням примітивних знарядь праці. Зокрема, це були 185 однолемішних плугів, 396 борін, 418 возів (переважно з дерев'яними осями). Використовувалося винятково живе тягло: в упряжі було 147 волів і 284 коней. 168 деньгівчан змушені були наймати тяглову худобу для обробітку своїх земель.

У 1910 р. посівний клин Деньгів мав такий вигляд: на 107 дес. тоді посіяли ячмінь, 278 – яру пшеницю, 105 – овес, 83 – просо, а 131 дес. було відведено під городину. Найбільше в Деньгах сіяли гречки: її посіви були на площі 430 дес. Тож не випадково селян Наддніпрянщини називали гречкосіями. Щодо технічних культур, то вони були представлені винятково коноплями, які розташувалися на площі 27 дес.

Досить активно наші земляки займалися й тваринництвом, утримуючи окрім тяглової худоби й 362 корови, 900 овець, 572 свиней, близько 4000 курей. 20 деньгівчан пасічникували: вони збирали мед з 512 вуликів (рамкових – всього 11).

Замовлення місцевих жителів виконували 4 теслі, 12 кравців, 2 шевці, 8 ткачів, слюсар, 5 рибалок. Своє збіжжя деньгівчани мололи на 26 вітряках, а ще в селі працювала олійниця, 2 кустарні підприємства, 3 крамниці, шинок, два заїжджі двори. Рештки виробленої й вирощеної продукції селяни збували на кропивнянському, золотоніському та іркліївському ринках та ярмарках¹⁰⁹.

Вітряк родини Глобів

¹⁰⁹Третья подворно-хозяйственная перепись в Полтавской губернии 1910 года. Полтава, 1913. С. 109, 110, 111, 263.

У 1897 р. не-
подалік Деньгів
пролягла вузько-
колійна залізниця
Бахмач –
Красне. На її бу-
дівництві працю-
вали грабарями
й теслями чима-

Паротяг кінця XIX ст.

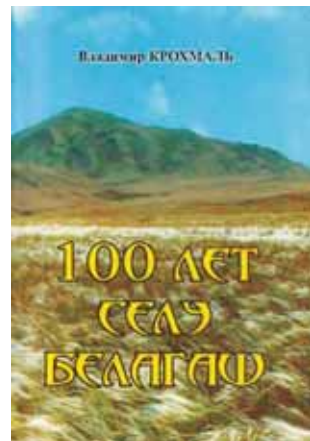
ло малоземельних деньгівчан. Вони взяли участь і в спорудженні ширококолійки Бахмач – Одеса, котра стала до ладу в 1912 р.¹¹⁰

Селяни страждали від засух і недородів, надзвичайних ситуацій. Так, у 1883 р. спалахнула велика пожежа, в результаті якої дотла згоріло кілька десятків сільських хат¹¹¹.

Жителі Деньгів не опинилися осторонь міграційних процесів, які активізувалися в процесі реалізації заходів, передбачених аграрною реформою П. Столипіна (1906–1910 рр.). Загальновідомо, що серед іншого задля зменшення «земельного голоду» в Україні вона передбачала переселення частини селян у необжиті райони Казах-стану, Сибіру, Далекого Сходу.

Наприклад, у район казахстанського Петропавловська в 1908–1909 рр. прибули багато деньгівчан-переселенців, зокрема родини Артема Блажка, Панфіла Заїки, Антона, Віктора, Севастьяна, Макара, Григорія Глобів, Омелька Бочка, Хоми Черненко, Івана і Якова Демченків, Євдокима, Івана, Прокопа, Петра і Терентія Жовнірів, Кузьми і Демида Басаїв, Сергія і Якіма Вовків, Марка Соломка, Семена Ємця, Андрія, Трохима, Панфіла і Прокопа Заїк, Семена Могили та ін.; всього – 45 родин. Непросто було їм обживатися в сухих казахстанських степах.

А засноване деньгівськими переселенцями село 1 липня 1908 р. отримало назву Хорошевське¹¹² й стало центром відповідної волості. Волосним старшиною було вибрано деньгівчанина Севастьяна Глобу.

*Книга нащадка
переселенців
В. Крохмалю*

¹¹⁰ Голиш Г. М., Лисиця Л. Г. Подорож Златокраєм. С. 27, 29.

¹¹¹ Отчет Золотоношской земской управы за 1883 годъ. Полтава, 1884. С. 84.

¹¹² Раніше тут було невелике поселення казахів-скотарів під назвою Белагаш.

Деньгівчани стали учасниками воєн та інших суспільно-політичних подій другої половини XIX – початку XX ст. Так, у червні 1863 р. для участі в придушенні Другого польського повстання¹¹³ були мобілізовані деньгівські селяни Сергій Сорока, Лук'ян Гугнивий і Леонтій Скороход¹¹⁴.

Учасником російсько-турецької війни 1877–1878 рр. став Данило Кіндратович Бузунар. Бойова звитяга цього деньгівчанина на Балканах відзначена досить високими нагородами – Георгіївськими хрестами 3-го і 4-го ст.¹¹⁵ Йому було присвоєно звання старшого унтер-офіцера. А ще одного учасника цієї війни Івана Гнойового в Деньгах називали «Скобелев». Дійсно, він мав зовнішню схожість з героєм війни, популярним серед нижніх чинів генералом М. Скобелевим.

Д. К. Бузунар. 1878 р.

Стерновим на кораблях Балтійського військового флоту служив

від 1880 до 1885 р. наш земляк Федір Федотович Хівренко. У складі команди одного із суден він здійснив навколосвітнє плавання через Магелланову протоку.

Деньгівські моряки. 1912 р.

Десятки жителів села були мобілізовані та взяли участь у бойових діях на Далекому Сході під час російсько-японської війни 1904–1905 рр. Вони переважно воювали в складі 9-ї піхотної дивізії (10-й армійський корпус), яка комплектувалася на Полтавщині. Зокрема, в їхньому числі були деньгівчани Галактіон Надточій та Андрій Лега. Останній після закінчення військової школи в Нерчинську служив ветфельдшером у кавалерійському підрозділі.

¹¹³ Друге польське повстання (1863–1864 рр.) – масовий антиросійський виступ польської шляхти з метою відновлення державності Польщі.

¹¹⁴ ДАЧО. Ф 427. Оп. 1. Спр. 44. Арк. 1–226.

¹¹⁵ Георгіївський хрест – знак відзнаки Воєнного ордена, запроваджений у 1807 р. для нагородження за мужність рядових солдатів та унтер-офіцерів. У 1856 р. розділений на 4 ступені з послідовністю нагородження від 4-го до 1-го, найвищого.

Гурт Деньгівських чоловіків. Поч. XX ст.

У роки Першої російської революції в жовтні 1905 р. відбулося Золотоніське збройне повстання. Однак документально засвідчених фактів участі в ньому деньгівчан не встановлено. Утім, тоді в селі було неспокойно. Як засвідчують спогади, серед селян розповсюджувалися листівки антисамодержавного змісту, й це мало певний резонанс. У революційні роки свою виразну проукраїнську позицію висловив у своїх публіцистичних статтях деньгівчанин Яків Демченко. Зокрема, він гостро виступив проти нападок на українського пророка Т. Шевченка.

Боцман пароплава «Інженер Авдаков», деньгівчанин Іван Федорович Іващенко сприяв діяльності революційної організації «Спілка моряків». У 1912 р. за доставку з Англії забороненої літератури його заарештували й етапом відправили до Одеси, де нашого земляка судили¹¹⁶.

У другій пол. XIX – на поч. XX ст. відбулися певні зрушення в галузі освіти. Звітні документи за 1871 р. фіксують Деньгівську церковно-парафіяльну школу, де тоді навчалося 27 хлопчиків. Вона утримувалася коштом парафіян та за рахунок щорічних дотацій від Золотоніського земства (25 руб.)¹¹⁷. Першим учителем став Петро Іванович Денисенко. Навчання проводилося й у місцевій школі грамоти¹¹⁸.

¹¹⁶ Грекало Д. П. Паланка біля Нетечі. Черкаси, 2009. С. 231–233.

¹¹⁷ Отчетъ Золотоношской уездной земской управы за 1871 годъ. Полтава. 1872. С. 164.

¹¹⁸ Школи грамоти – найнижчий тип початкових шкіл, де давали елементарні знання.

У 1886 р. за-початкувала свою діяльність і Деньгівська земська початкова школа, яку утримували на дольових засадах повітове земство (щорічно виділяло на потреби закладу близько 373 руб.) та місцева громада (120–130 руб.). У ній тоді навчалося

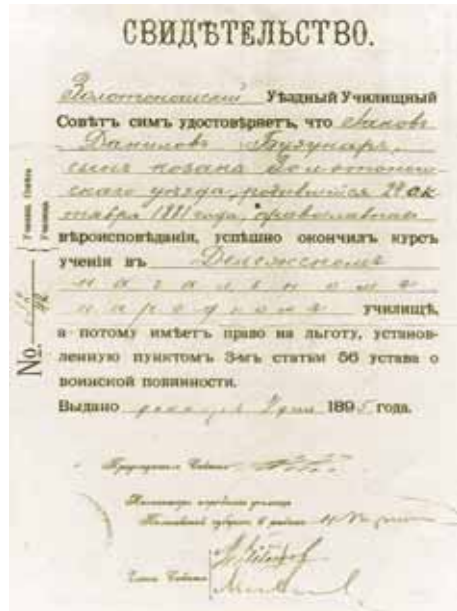

Ф. Іващенко (крайній ліворуч) з членами команди пароплава «Інженер Авдаков»

88 учнів (74 хлопчики й 14 дівчаток),¹¹⁹ а в 1908/1909 навчальному році – вже 142 учні (121 хлопчик і 21 дівчинка)¹²⁰. Коло предметів було набагато ширшим, як у ЦПШ, та й навчання носило більш світський характер.

Земськими вчителями працювали Леонтій Георгійович Юнаков (його помічницею була випускниця Золотоніської прогімназії Ганна Федорівна Стоянова) та Степан Павлович Шелухін (помічниця – його дружина Віра Родіонівна), а законовчителем – священник Філарет Ілліч Павловський¹²¹.

Наприкінці XIX ст. завдяки зусиллям місцевого Свято-Михайлівського братства (у складі 62 членів) у Деньгах почала працювати цер-

Свідоцтво про закінчення Деньгівської початкової школи

¹¹⁹ Памятная книжка Киевского учебного округа. Ч. 5. Полтавская губерния. Киев, 1890. С. 162.

¹²⁰ Приложение къ отчету Золотоношской уездной земской управы за 1908 годъ. Золотоноша, 1909. С. 151.

¹²¹ Річна зарплата земського вчителя наприк. XIX ст. становила 225 руб., помічника – 120, законовчителя – 75.

ковно-парафіяльна школа для дівчаток. У ній станом на 1899 р. навчалось 50 маленьких деньгівчанок. Цей заклад утримувався на кошти братства, губернського земства, місцевої церкви та попечителя – дворянина М. Ромашевського.

Звісно, навчання велося винятково російською, а система виховання зводилася до формування вірнопідданських почуттів та богобоязництва¹²². У 1899 р. у Деньгах було відкрито навчальну ткацьку майстерню, ученицями якої стали кілька десятків місцевих дівчаток.

Утім, письменних у селі було не так уже й багато: 876 осіб (на 1910 р.), а це становило тільки 30 % населення. Всього 194 жінки знали грамоту (13 %). 12 жителів належало до інтелігенції (сюди традиційно відносили представників духовенства, вчителів, дворян тощо)¹²³.

На початку минулого століття в селі функціонувала й бібліотека з дводенним режимом роботи і фондом 701 примірник та чотирма періодичними виданнями. У 1908 р. її послугами користувалося 85 читачів (3% населення). Функціонувала й бібліотека Свято-Михайлівського братства, фонди якої налічували 288 книжкових примірників.

Чимало уродженців села брали активну участь у розбудові повітової освіти. Так, авторитетним учителем географії та природознавства Золотоніської чоловічої гімназії був Дмитро Григорович Демченко – автор популярних брошур з агрономії, член Золотоніської земської управи. Саме він ініціював спорудження в Деньгах коштом приміщення земства початкової школи та ще й віддав для навчання своїх юних земляків власне просторе помешкання. А в 1910 р. повітове земство делегувало Дмитра Григоровича на Всеросійський з'їзд у справах народної освіти.

*Гімназистка Золотоніської гімназії, деньгівчанка
Є. М. Савченко (стоїть ліворуч). 1913 р.*

¹²² Отчет Золотоношской уездной земской управы за 1898 годъ. Золотоноша. 1899. С. 52–53.

¹²³ Третья подворно-хозяйственная перепись в Полтавской губернии 1910 года. С. 111, 263.

На Золотоніських педкурсах викладала деньгівчанкам Юлія Миколаївна Ромашевська, яка закінчила один із найпрестижніших жіночих навчальних закладів – Бестужевські вищі жіночі курси (історико-словесний і юридичний факультети). Син деньгівського священника Борис Миколайович Срібний завідував земською школою в Кропивні, а дочка диякона Марія Федорівна Сімонова – у Хвилевому хуторі¹²⁴.

Власну наукову школу права своїми глибокими юридичними студіями створила династія Демченків. Уродженець Деньгів Василь Григорович Демченко (1831–1914 рр.) в позаминулому столітті захистив докторську дисертацію зі спадкового права, став заслуженим професором Київського університету св. Володимира. Упродовж шести років він обіймав посаду декана юридичного факультету цього вишу. Наш земляк – один із засновників та почесний голова Київського юридичного товариства, автор багатьох наукових праць із цивільного права. Василь Григорович був нагороджений двома орденами св. Рівноапостольного Володимира, двома – св. Станіслава, а також св. Анни. Його син, Григорій Васильович, також був доктором права, професором.

В. Г. Демченко

Брат Демченка-старшого Яків Григорович був відомим фольклористом і шевченкознавцем, автором багатьох публіцистичних статей і справжнім генератором нових ідей¹²⁵.

В історії української культури чільне місце посів і деньгівчанин Андрій Павлович Шелухін – знаний архівіст та музейник. Він очолював музей старожитностей у Чернігові, впорядковував стародруки та рукописні документи.

Улітку 1903 р. російська хорова диригентка й збирачка пісенного фольклору Євгенія Едуардівна Ліньова здійснила пошукову експедицію селами Полтавщини. Побувала вона і в Деньгах, де записала на фонограф¹²⁶ дві народні пісні: «Ой, піду я долом» та «Ой, Морозе-Морозенку». У виданому нею в 1905 р. збірнику ці пісенно-фольклорні пам'ятки також знайшли своє гідне місце¹²⁷.

¹²⁴ ДАЧО. Ф. Р-1714. Оп. 1. Спр. 31. Арк. 1, 5, 6.

¹²⁵ Павловский И. Ф. Краткий биографический словарь ученых и писателей полтавской губернии сь половины XVIII в. сь портретами. Полтава, 1912. С. 59 – 62.

¹²⁶ Фонограф – пристрій для механічного запису та відтворення звуку, що широко використовувався наприкінці XIX – поч. XX ст.

¹²⁷ Денисенко В. Пісні, записані в Деньгах. Прапор Леніна. 1991. 24 серпня.

Деньгівська родина Джурів-Голишів. Поч. ХХ ст

У Деньгах працювала одна з чотирнадцяти в повіті лікарських дільниць, яка обслуговувала населення щонайменше двох десятків сіл і хуторів¹²⁸. Дільницю від 1907 р. очолював відомий лікар Микола Костянтинович Фон-Крузе.¹²⁹ Після його відставки у червні 1908 р. упродовж майже трьох місяців земським лікарем у Деньгах працював легендарний В. Ф. Войно-Ясенецький – знаменитий учений, автор багатьох цінних праць із воєнно-польової хірургії, архієпископ (хрестне ім'я – Лука).

Земська статистика переконливо демонструє виразну тенденцію активізації медичної допомоги в Деньгах саме в 1908 р. Скажімо, від січня по 15 вересня вказаного року лікарями М. Фон-Крузе і В. Войно-

В. Ф. Войно-Ясенецький

¹²⁸ Медичне обслуговування, включаючи й витрати на ліки, було безоплатним (витрати брало на себе повітове земство).

¹²⁹ М. К. Фон-Крузе закінчив у 1874 р. Медико-хірургічну академію (Санкт-Петербург) і розпочав свою кар'єру як військовий лікар артилерійської бригади. Учасник бойових дій у російсько-турецькій війні 1877–1878 рр., нагороджений за військову звитягу. Після виходу у відставку працював земським лікарем і лікарем вільної практики. Помер після 1916 р.

Ясенецьким було прийнято 2500 хворих, загальне число відвідувань становило 4670, а 190 відвідано на дому (при 247 відвідувань, враховуючи повторні). Окрім цього, в зазначений період вакциновано 5545 дітей. І ще один цікавий факт: саме в той час на скромній Деньгівській лікарській дільниці було проведено аж 229 хірургічних операцій¹³⁰. Маємо всі підстави пов'язувати цей певний сплеск статистики хірургічних втручань з великою довірою тамтешнього населення до хірурга від Бога В. Войно-Ясенецького, який і в Деньгах продовжував відточувати свою майстерність. Як впливає зі спогадів деньгівських старожилів, він устиг залишити по собі захопливі відгуки його пацієнтів. Селяни відзначали не лише його вражаючу компетентність, але й зворушливу чуйність, послідовну безкорисливість та фанатичну відданість справі. Задля надання невідкладної допомоги хворим до інших сіл та хуторів дільниці Валентин Феліксович добирався на бричці, запряженій двійкою коней, яку земство орендувало в заможного заробітчанина Бориса Петровича Ступака.

До речі, В. Ф. Войно-Ясенецькому, як земському лікареві, було визначено заробіток в сумі 1200 руб. на рік. Окрім того, виплачувалася надбавка розміром 300 руб. та квартирні – 120. Отже, пересічно щомісячна винагорода тогочасного земського лікаря становила близько 135 руб.

У 1913 р. у Деньгах було споруджено нове приміщення лікарської амбулаторії площею 234 кв. м. Разом із допоміжними спорудами ця будова обійшлася Золотоніському земству в 1972 руб. Дільничним лікарем тоді був Василь Тарасович Назаренко, а фельдшером у Деньгах ще від кінця XIX ст. працював Григорій Михайлович Черняков.

Періодично місцевим медикам доводилося вступати в боротьбу зі спалахами епідемій. Так, у 1910 р. край вразила епідемія холери, якою в повіті переохворіло 674 особи, 305 з яких померло. На допомогу лікарям і фельдшерам прибули санітарні загони із губернської Полтави.

А в 1913 р. у Деньги прийшла нова напасть: вітряна віспа. Цією страшною хворобою захворіло тоді 340 деньгівчан (38 чоловіків, 19 жінок і аж 282 дітей). У результаті передчасно обірвалося життя 35 осіб, в т. ч. 29 дітей.¹³¹

¹³⁰Приложение к отчету Золотоношской уездной земской управы за 1908 годъ. Золотоноша, 1909. С. 22, 31.

¹³¹Приложение к отчету Золотоношской уездной земской управы за 1913 годъ. Золотоноша, 1913. С. 105.

Похорон у Деньгах. Поч. ХХ ст.

Попри всі ці негаразди повсякденне життя мешканців Деньгів проходило традиційним плином. Відбувалося багато весіль й відтак створювалися нові родини, народжувалися діти. До дівчини, яка сподобалася, засилали сватів (це були одружені чоловіки з родичів нареченого). При цьому, якщо обраниця була згодна на шлюб, вона мела віником у бік сватів, а якщо ж у зворотному напрямі – претендент на руку й серце дівчини отримував одкоша. Це стверджувалося остаточно передачею сватам гарбуза (замість рушників). Якщо ж згода

Група молодих деньгівчан. Поч. ХХ ст.

Деньгівські дівчата. 1913 р.

була досягнена, відбувалися заручини, батьками визначався день весілля й потім ішла активна підготовка до нього. Наречена («молода») в традиційному українському вбранні, прикрашеному кількома разками намиста й дукачами, у віночку на голові ходила селом разом із дружками, аби

запросити на весілля родичів і сусідів. При цьому вона залишала печену шишку, низько кланялася, промовляючи: «Просили батько й мати, і я прошу до мене на весілля». Таким ж словами запрошував і «молодий», якого супроводжували бояри.

У суботу наречена збирала дружок та подруг на «дівич-вечір». А в неділю відбувалося вінчання молодої пари в церкві, після чого відбувалося саме весілля. На нього сходилося мало чи не все село, хоча учасниками застілля були лише запрошені. Веселилися, співали й танцювали під гармошку й бубон. Зазвичай весілля тривали два – три дні й відбувалися вони поза постами.

За нареченою давався посаг: 2 шовкові хустки, 10 вовняних, 2 очіпки, 35 сорочок, 4 корсетки, 3 сукняних спідниці, 2 кофти, 2 кожушанки, 5 спідниць, 2 запаски, 4 пари чобіт, 10 шматків полотна, кілька рушників, 3 скатерті, килим, 4 подушки, 10 ряден і скриню. Із тварин в посаг входили 2–3 вівці, телиця, корова, рідше – кобила чи пара волів. Розмір посагу залежав від рівня заможності батьків нареченої та попередніх домовленостей між сватами.

Дочки й матері

ВИР ВІЙНИ Й РЕВОЛЮЦІЇ

Фатальний постріл у Сараєво¹³² став відліком однієї з найбільших трагедій ХХ ст. – кровопролитної Першої світової війни. На сільському сході староста Деньгів зачитав царський маніфест від 20 липня 1914 р. про оголошення війни кайзерівській Німеччині. У той же день під орудою місцевого священника Миколи Срібного відбулася хресна хода навколо Архистратиги-Михайлівської церкви в ім'я якнайшвидшої перемоги над «німецьким супостатом». Невдовзі розпочалися масові мобілізації й відтак до зброї стала мало чи не половина працездатного чоловічого населення Деньгів.

У складі маршової команди воїнів-новобранців направляли етапним порядком до губернського центру Полтава, а потім під звуки маршу «Прощання слов'янки» потягами відправляли на фронт, у вир пекельних боїв «за царя-батюшку, веру и отечество». До речі, середній зріст новобранців Золотоніського повіту становив 2 аршина 6,4 вершка (170,8 см) і це був найвищий показник на Полтавщині.

Через набуття війною зтяжнього характеру оголошувалися дострокові призови молодих людей до війська й обов'язкові набори ратників державного ополчення першого та другого розрядів¹³³. Наприклад, деньгівчанин Семен Михайлович Ярміш був ратником

2-го розряду і служив у 21-му піхотному запасному полку. Особливо інтенсивними були мобілізаційні процеси в 1915 р., коли російські війська зазнали на фронтах колосальних втрат.

Фрагмент австрійської карти 1914 року

¹³² 28 червня 1914 р. у боснійському м. Сараєво пострілами терориста було вбито спадкоємця австрійської корони ерцгерцога Франца-Фердинанда, це стало приводом для розв'язання Першої світової війни 1914–1918 рр.

¹³³ Державне ополчення скликалося лише під час війни, і ополченці (ратники) поділялися на два розряди. Тоді як ратники 1-го розряду могли спрямовуватися на поповнення бойових підрозділів, то 2-го використовувалися винятково для охорони тилу чи поповнювали склад резервних підрозділів. Ратники мали своїм коштом придбавати одяг: замітник шинелі (вартість 5 руб. 50 коп.), похідну суконну сорочку (3 руб. 90 коп.), кожух (8 руб. 75 коп.), фуфайку (3 руб.), вовняні штани (3 руб.).

На основі електронного ресурсу¹³⁴ та спогадів старожилів села вдалося встановити деякі відомості про деньгівчан – учасників бойових дій на фронтах Першої світової. За неповними даними військовиками в ті воєнні роки стали близько 200 деньгівських чоловіків. У списку фронтовиків знаходимо

Солдати Першої світової

імена наших земляків із офіцерськими званнями, зокрема, капітана Андрія Михайловича Вовка (129-й Бессарабський піхотний полк), прапорщика Олександра Івановича Черінька, а також офіцера лінкора «Ростислав» Сергія Дем'яновича Надточія.

Чимало вихідців із с. Деньги мали унтер-офіцерські звання. Серед них: молодші унтер-офіцери Іван Григорович Заїка, Оврам Іванович Зміхновський, Григорій Антонович Лега, Сергій Лаврентійович Могила, Трохим Зіновійович Пугач, Федось Трохимович Топчій, Федось Григорович Валовий, Павло Степанович Глоба, старші унтер-офіцери Григорій Степанович Зінченко, Георгій Миколайович Іващенко, Спиридон Євдокимович Ігнатенко, Костянтин Костянтинівич Олексієнко та ін. Щонайменше півтора десятка деньгівчан мали звання єфрейтора.

Переважна більшість наших земляків служили в піхотних полках, зазвичай на Південно-Західному фронті. Утім, вони мали представництво і в інших родах військ. Наприклад, рульовим морського транспорту «Алма-5» служив молодший унтер-офіцер

Параска і Борис Бузунари. 1914 р.

¹³⁴ Первая мировая война: поиск документов по героях [Режим доступа]: <https://gwar.mil.ru> (інформацію з ресурсу взято у вересні 2021 р.).

Григорій Якович Лупина, а його брат Денис був матросом крейсера «Алмаз». Як уже було зазначено, на лінкорі «Ростислав» воював Сергій Дем'янович Надточій, його земляк Єгор Петров – на яхті-крейсері «Полярна зірка». Антону Оксентійовичу Петрову випало служити комендором на флагмані Чорноморської ескадри – лінкорі «Три святителі», а тому і неодноразово бачити на судні легендарного командувача флоту адмірала О. В. Колчака.

На яхті «Полярна зірка»

Бійцями гренадерських¹³⁵ взводів були Андрій Захарович Колюка та Степан Іванович Лега. Кілька деньгівчан служили в кавалерії (наприклад, Андрій Олександрович Олексієнко та Петро Гаврилович Шевченко – рядові 4-го Харківського уланського¹³⁶ полку), а троє навіть потрапили до складу лейб-гвардійських полків. Йдеться про

Нагородження солдатів 269-го Лохвицького полку. 1916 р.

¹³⁵ Гренадери були озброєні карабінами, кинджалами-бебутами, гранатами; вони використовувалися для авангардних боїв при прориві ворожої лінії оборони.

¹³⁶ Улани – це легка кавалерія, бійці якої озброювалися шаблями й піками.

С. Л. Могила

Слави хороброго воїна зажив старший унтер-офіцер 409-го Новохоперського піхотного полку Дмитро Карпович Шкеліберда. За свої подвиги він був відзначений Георгіївськими хрестами 3-го й 4-го ст. Відомий

єфрейтора лейб гвардії Преображенського полку Трохима Івановича Заїку та рядових Федора Сергійовича Савченка (Московський лейб гвардії полк) і Олексія Михайловича Ярміша (лейб гвардії гренадерський полк). Карпо Якимович Кикоть був рядовим окремої воєнно-поліцейської роти, Харитон Федорович Пошиваник служив фельдшером піхотного підрозділу, а Андрій Григорович Лега – ветсанінструктором у кавалерії.

***Єфрейтор
Л. Г. Куйовда
(посередині)***

***Д. К. Шкеліберда
(сидить другий
праворуч)***

Деньгівчанин П. Н. Блажко (перший ряд, п'ятий зліва) серед однополчан 51-го Литовського полку. 1916 р.

фронтовик отримав важке поранення в ногу 10 вересня 1916 р. під час боїв у Карпатах (біля о. Кірлібаба, нині Румунія).

Георгіївськими хрестами 4-го ст. було нагороджено кавалеристів Оврама Леонтійовича Іващенка (за взяття в полон німецького офіцера), Дениса Федоровича Валового та піхотинця Прокопа Макаровича Демченка. Мужність солдатів Першої світової Никифора Власенка, Гната Демченка та Гаврила Олексійенка відзначена Георгіївськими медалями 4-го ст.¹³⁷. Учасником знаменитого Брусилівського прориву (1916 р.) став молодший унтер-офіцер Кузьма Іванович Удод.

Багато деньгівчан загинули у страшній круговерті запеклих боїв. Серед них – молодший унтер-офіцер Павло Іванович Савченко, єфрейтори Іван Федорович Діденко та Федір Ілліч Ігнатенко, рядові Пилип Никифорович Блажко, Максим Данилович Бузунар, Андрій Авсентійович,

Д. Ф. Валовий

¹³⁷ Георгіївська медаль запроваджена 10 серпня 1913 р. замість медалі «За хоробрість», мала 4 ступені.

К. І. Удод

Андрій Михайлович і Андрій Дорофійович Вирвикишки, Павло Давидович і Федір Ілліч Ігнатенки, Давид Аронович Ляховецький, Матвій Петрович Топчій та багато ін. Чимало зникло безвісти, зокрема: єфрейтор Онисим Харитонович Шепель, рядові Трохим Степанович Грицуненко, Федір Якович Зборівець, Микола Прокопович Ігнатенко, Мусій Григорович Король, Андрій Васильович Наконечний, Трохим Федотович Прокопенко, Кирило Минович Пугач, Василь Петрович Шевченко, Трохим Трифонович Шкеліберда та ін. По два роки провели в німецькому полоні Борис Данилович Бузунар, Григорій Мусійович Вирвикишка, Іван Оврамович Голиш, Мусій

Гордійович Петров та Олексій Михайлович Ярміш.

Золотоніщина як тиловий регіон несла тягар розміщення на своїх теренах біженців та евакуйованих, а тамтешні лікарні були заповнені пораненими фронтовиками. Чимало помирало від важких ран і таких ховали за 5 км від Деньгів біля хутора Згар; там знайшли свій вічний спокій щонайменше 500 воїнів¹³⁸.

**Посвідка полоненого
М. Г. Петрова**

Через масові мобілізації чоловіче населення села зменшилося більш як наполовину й основний тягар сільськогосподарських робіт ліг на плечі жінок і дітей. Не вистачало й тяглової сили, позаяк у селян реквізували коней, а інколи й волів для потреб фронту. Посівні площі значно скоротилися, а врожайність знизилася. Значно зросли ціни: наприклад, на дрова і яйця вони збільшилися вчетверо, на масло й мило – в 5 разів¹³⁹.

Попри труднощі воєнного часу господарське життя одначе не завмерло: як і раніше сіявся хліб, вирощувалася худоба та птиця. Поряд з цим на 1916 р. в Деньгах працювало 24 вітряки («напів-машини»), а їхні власники змушені були сплачувати чималі податки.

¹³⁸ ДАЧО. Ф. Р-647. Оп. 2. Спр. 243. Арк. 32.

¹³⁹ ДАЧО. Ф. 25. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 5.

Сума залежала від діаметру жорен у млині¹⁴⁰, який вимірювався у чвертях¹⁴¹. Наприклад, тоді як у млині козака Опанаса Івановича Копила жорна мали діаметр 5 чвертей, і мельник сплачував річний податок у сумі 23 руб., то з Лазаря Георгійовича Ігнатенка, млин якого мав жорна діаметром у 7 чвертей, стягували вже 28 руб.¹⁴² До речі, власником найпотужнішого в селі вітряка (діаметр жорен – 8 чвертей) був Кіндрат Глоба.

У першому воєнному році розпочалося й будівництво вузькоколіїної Гришино-Рівненської залізниці. Ця магістраль була запроєктована довжиною в 873 версти¹⁴³ і мала зв'язати ст. Гришино (Донбас) із західними регіонами імперії. Одна із ділянок цієї залізниці пролягала околицями с. Деньги. Попри неритмічність фінансування в умовах воєнного часу, будівництво, хоча й у повільному режимі, велося упродовж усієї війни.

Деньгівчани наймалися сюди землекопами й грабарями-перевізниками, отримуючи непоганий заробіток і ситий харч. То ж і ширилася така примовка: «Колись бідарі, пішли в грабарі, а тепер живуть у добрі». Біля Деньгів було вибрано й перевезено

Деньгівські грабарі. 1914 р.

десятки тисяч кубометрів ґрунту, підвезено сотні тонн каміння й деревини, і все це вручну чи з використанням гужової тяги. На кінних бідарках возили по 36 пудів землі (600 кг), а для вирівнювання поверхні насипу супрягою по землі тягали важкі дерев'яні ящики. Поруч з деньгівчанами працювали на цій будові й полонені австро-угорські вояки¹⁴⁴.

Упродовж 1914–1918 рр. було загалом завершено зведення насипу, прокладена телеграфна лінія та кілька тунелей. Зокрема, за проектом інженера Василя Емільовича Спроге у 1915–1916 рр. було збудовано гранітний тунель (пізніше названий у народі Вісьпанчиною трубою)¹⁴⁵.

¹⁴⁰ Застосування жорен більшого діаметру дозволяло отримувати борошно дрібнішого помолу.

¹⁴¹ Чверть – міра довжини, яка відповідала 17,8 см.

¹⁴² ДАЧО. Ф. 476. Оп. 1. Спр. 306. Арк. 1–25.

¹⁴³ Верста – 1,066 км.

¹⁴⁴ Голиш Г. М. Пером публіциста : вибрані нариси, статті, інтерв'ю. Черкаси, 2019. С. 237.

¹⁴⁵ Кригер-Войновский Э. В., Спроге В. Э. Записки інженера. М., 1999. С. 170–183.

Гранітний тунель. 1915 р.

**Опори залізничного моста
(сучасний вид)**

Проте у зв'язку з початком воєнного протистояння всередині країни та частою зміною влади це будівництво було на деякий час призупинено. До речі, начальником дільниці будівництва залізниці в районі Деньгів був інженер Борис Федорович Шанько, який пересувався на автомобілі французького виробництва «Даррак». Отож деньгівчани вперше на власні очі змогли побачити зразок механічного транспортного засобу.

Загалом війна мала не тільки важкі соціально-економічні наслідки, але й демографічні. Різко скоротилося населення краю, десятки фронтовиків-деньгівчан через важкі поранення залишилися до кінця днів своїх інвалідами. Багато жительок Деньгів стали вдовами, й поряд з цим війна породила проблему сирітства та вічних наречених. Як засвідчують метричні книги деньгівської церкви, в 1915–1916

Будівництво залізниці. 1915 р.

воєнних роках вінчалася всього по 3–4 пари, тоді як до війни щороку брали шлюб 12–14 пар¹⁴⁶. Місцеві дівчата тоді з гіркотою співали:

Бодай тобі, Миколо,
Та й не царювати,
Як нам через тебе
Весь вік дівувати.

Ще вирувала війна, а край у 1917 р. вступив у новий, як виявилось не менш буремний період своєї історії, відомий як доба Української революції та громадянської війни (1917–1921 рр.). Повалення царського самодержавства в результаті революційних подій у Росії лютого 1917 р. сколихнуло Золотоніщину. На велелюдному мітингу, організованому в Золотоноші вчителем О. В. Овраменком, промовці вітали революцію.

5 (18)¹⁴⁷ березня 1917 р. у Золотоноші виник міський громадський комітет – орган Тимчасового уряду. Невдовзі було створено й раду робітничих і селянських депутатів із есеро-меншовицькою більшістю.

Однак переважна більшість людної краю визнавала владу Центральної ради, що виявилось в масових мітингах під жовтосиніми стягами та зливі вітальних телеграм. У травні було створено Золотоніську повітову раду як крайовий орган Української Центральної ради. До її складу було обрано й деньгівчанина Явтуха Даниловича Бузунара. Відтак у краї постало тривладдя, і кожна із політичних сил була налаштована досить вороже й агресивно до своїх конкурентів у боротьбі за владу¹⁴⁸. До речі, на деякий час продовжило свою діяльність і Золотоніське земство. Його гласним восени 1917 р. було обрано деньгівського фельдшера Григорія Михайловича Чернякова.

Редагована відомим діячем українського національного руху Євгеном Чикаленком газета «Нова Рада» повідомляє про маніфестацію під гаслом «Нехай живе вільна Україна!» та тригодинне віче в Деньгах на підтримку української ідеї. Промовці, а це були уже згаданий Явтух Бузунар, селянин Мусій Басай, матрос Бочко, а також Корній Соколан (член української організації Одеської залізниці) та Іван Іващенко (депутат Смоленської ради робітничих і солдатських депутатів),¹⁴⁹ нагадали про творців української ідеї, розповіли про

¹⁴⁶ ДАЧО. Ф. 931. Оп. 1. Спр. 1096.

¹⁴⁷ У дужках – за новим стилем.

¹⁴⁸ Голиш Г. М., Лисиця Л. Г. Подорож Златокраєм. С. 34.

¹⁴⁹ Був обраний за місцем своєї військової служби в Смоленську.

Газета «Нова Рада». 1917 р.

евреї будуть жити дружно¹⁵⁰. Переважна більшість учасників віче підтримала висловлені ідеї та гасла.

Носіями національної ідеї стали осередки товариства «Просвіта»¹⁵¹, котрі постали в 24 селах повіту. На одному із велелюдних зібрань навесні 1917 р. деньгівчани також створили такий осередок, членами якого стали 106 селян. Секретарем було обрано Мусія Басая, а казначеєм – Юрія Шелухіна¹⁵².

Яскравою постаттю українського державотворення революційної доби став деньгівчанин, відомий громадсько-політичний діяч, вчений-юрист, письменник Сергій Павлович Шелухін (1864–1938 рр.). Він став членом Української Центральної Ради від самого початку її діяльності, був генеральним суддею УНР, міністр судових справ в уряді В. Голубовича, очільник української делегації на переговорах з РСФРР. За Директорії обіймав посаду міністра юстиції УНР.

У Деньгах знаходився один із осередків Вільного козацтва як збройного оплоту національних сил. У 70-х роках минулого століття на сільському кутку Бухті було виявлено в упаковці кулемет системи «Максим» та ящик з гвинтівками Мосіна. Цілком можливо, що це був один із арсеналів деньгівських вільних козаків.

Поряд з цим у Деньгах поширювалися й більшовицькі ідеї, носіями яких були фронтовики, що поверталися додому, а також заробітчани.

С. П. Шелухін

¹⁵⁰ Нова Рада. 1917. 3 травня. №29.

¹⁵¹ Товариство «Просвіта» – це громадська організація, утворена ще в 1868 р. у Львові, з метою культурного розвитку, піднесення національної свідомості та консолідації українства.

¹⁵² Нова Рада. 1917. 10 травня. №35.

Збройною опорою більшовиків став сформований у листопаді – грудні Золотоніський червоногвардійський загін (командир І. Лелиця), бійцями якого стали й з десятків деньгівських селян.

Дізнавшись про ухвалення більшовицького декрету про землю, селяни, не чекаючи офіційних розпоряджень, почали свавільно захоплювати поміщицькі землі й при цьому громили їхні маєтки. Зокрема, в Деньгах було спалено садибу дрібного поміщика Василя Ромашевського, під час пожежі згоріла і його чимала бібліотека.

Кулемет «Максим»

Олелько Островський

У ході війни радянської Росії проти Української Народної Республіки 16 (29) січня 1918 р. червоногвардійський загін під командуванням М. Бабенка вступив до Золотоноші. Проте встановити радянську владу тоді не вдалося, бо Золотоніський стрілецький курінь на чолі з Олельком Островським¹⁵³ у боях відновив контроль Центральної ради над повітом. Однак невдовзі (18–22 лютого) Конотопський робітничий загін на чолі з М. Вакуленком витіснив національно-патріотичні сили.

У селах створювалися т. з. ревкоми, які й мали здійснювати розподіл поміщицької землі між селянами. Деньгівський ревком очолив Максим Опанасович Чирка. Утім, радянська влада протрималася в краї лише до березня 1918 р., адже більшовикам під натиском австро-німецьких військ довелося відступити на Схід.

Настав період гетьманату Павла Скоропадського, який спирався на підтримку окупаційних військ і призупинив вирішення земельного питання. Поступово антигетьманські й антинімецькі настрої посилювалися й Золотоніщину охопила хвиля акцій спротиву.

Уже в травні 1918 р. спалахнуло перше Золотоніське збройне повстання, в якому взяли участь і десятки деньгівчан. Цей виступ було

¹⁵³ О. П. Островський – письменник і актор, розстріляний більшовиками в 1919 р.

жорстоко придушено каральними командами окупантів, його найактивніших учасників розстріляно, а людність краю змусили сплатити велику контрибуцію.

З австро-німецькими окупантами та гетьманцями боровся і Деньгівський партизанський загін під командуванням колишнього моряка Михайла Івановича Зміхновського. Згодом партизанського ватажка було схоплено і страчено в Золотоноші. А в листопаді 1918 р. спалахнуло друге Золотоніське повстання, дії якого спрямовувала Директорія. У ході повстання у

Німецькі офіцери. 1918 р.

Деньги вступив Богушковослобідчанський загін Дмитра Кукси і в подальшому повів наступ на Золотоношу. Повстанський рух у краї сприяв поваленню окупаційного режиму та влади гетьмана, відновлення УНР¹⁵⁴.

У січні 1919 р. керівник повстанського руху на Золотоніщині А. С. Богунський¹⁵⁵ заявив про своє несприйняття Директорії¹⁵⁶ й проголосив у повіті владу Рад. Створені в селах комітети бідноти (комбіди) продовжили розподіл поміщицької землі.

Утім, повстанський рух продовжувався, бо значна частина селян розглядала більшовиків як зайд-чужинців і особливо була незадоволена їхньою спробою запровадити політику «воєнного комунізму», котра передбачала про розверстку (насильницьке вилучення «лишків» зерна в селян на користь більшовицької влади). Із селян Деньгів і хутора Хвилів на базі вільного козацтва було організовано повстанський загін на чолі із Демидом Хвилем. Він вів активні дії аж до 1923 р., доки червоноармійці не розгромили його в районі Богушкової Слобідки. Самого ж ватажка було розстріляно¹⁵⁷. На території краю неодноразово з'являлися повстанські загони отаманів Григор'єва, Нагірного, Тютюнника, Келеберди, Марусі. Як свідчили сільські старожили, в Деньги залітали й тачанки та кінні загони махновців¹⁵⁸.

¹⁵⁴ Голиш Г. М., Лисиця Л. Г. Подорож Златокраєм. С. 36.

¹⁵⁵ Страчений за наказом Л. Троцького в червні 1919 р.

¹⁵⁶ Директорія УНР – найвищий п'ятиособовий (пізніше – шести) державний орган влади відродженої УНР, який діяв від 14 листопада 1918 до 10 листопада 1920 р.

¹⁵⁷ ДАЧО. Ф. Р-1717. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 14.

¹⁵⁸ Махновці – це бійці повстанських анархістських формувань (від 1 вересня 1919 р. – Револьюційної повстанської армії України) під проводом Нестора Махна (1888–1934 рр.).

Улітку 1919 р. із наближенням полчищ А. Денікіна людність краю широко залучали для зведення оборонних рубежів. Так, у липні для риття окопів за селом Богушкова Слобідка поряд з іншими було мобілізовано й 40 деньгівчан. Кілька десятків жителів села було призвано й до лав Червоної армії¹⁵⁹.

У серпні 1919 р. територію повіту зайняли денікінці, які проводили антинародну й антиукраїнську політику. Місцевому населенню дошкуляли постійні реквізиції, землю відбирали в селян і повертали поміщикам. Денікінською владою проводилися й військові мобілізації, якої намагалися уникнути наші краяни. Так, у Деньгах під різними приводами ухилилися від мобілізації щонайменше 30 юнаків і чоловіків віком від 17 до 30 років. Утім, кілька деньгівчан все ж поповнили денікінську армію. Серед них унтер-офіцер Андрій Якович Костенецький, рядові Петро Михайлович Савченко, Федір Зіновійович і Михайло Дмитрович Пугачі¹⁶⁰ та ін.

П. М. Савченко

Свавілля білогвардійців посилювало протестні настрої, й деньгівчани взялися за зброю. Вони мали намір створити партизанський загін і запропонували очолити його колишньому прапорщику Олександрові Івановичу Чериньку, однак той відмовився. Відтак деньгівчани вступали до повстанських загонів інших сіл чи йшли в «червоні» партизани. Неподалік Деньгів денікінський Ізмайловський полк завдав відчутного удару богушковослобідчанському загонові (в його складі були й деньгівчани).

Денікінці жорстоко присікали будь-які спроби спротиву чи зв'язків із партизанами. Так, після знуцань було страчено партизана Івана Лавровича Кикотю, а за зв'язки із золотоніським більшовицьким ватажком К. Воскресенським позбавили життя Івана Скрипника та Івана Могилу. Жорстоким тортурам перед розстрілом було піддано й Михайла Харитоновича Задорожного, який кинув кілька гранат у денікінців. Дивом вдалося втекти від розправи Сергію Федоровичу Сущенку, а Мусія Омеляновича Басая було кинуте до золотоніської в'язниці¹⁶¹.

¹⁵⁹ ДАЧО. Ф. Р-546. Оп. 2. Спр. 1. Арк. 5.

¹⁶⁰ ДАЧО. Ф. Р-5625. Оп. 1. Спр. 3249. Арк. 1–35.

¹⁶¹ ДАЧО. Ф. Р-5625. Оп. 1. Спр. 3249. Арк. 20.

Більшовицький плакат

почали звикати до радянської влади, увійшло українське військо. Це були учасники Зимового походу, яких називали «чорними запорожцями» (елементами їхніх одностроїв були чорні шлики і такі ж черкески)¹⁶³. Вони отримали наказ зайняти Золотоношу, і вже наступного раннього ранку, залишивши в селі частину своєї команди й спорядження, «чорні запорожці» на чолі зі своїм отаманом Петром Дяченком рушили в похід. Увірвавшись в повітовий центр з боку міського вокзалу, вони швидко зайняли добру поло-

Лише 20 грудня 1919 р. 60-а стрілецька дивізія та 3-я окрема кавалерійська бригада Червоної армії очистили повітовий центр, а згодом і весь край від денікінців. Вчергове була відновлена радянська влада, цього разу на 70 років. Проте ще цілий рік у краї було неспокойно.

Через наш край проліг один із маршрутів славнозвісної військової операції Армії УНР, що увійшла в історію як Перший зимовий похід.¹⁶² Надвечір 14 лютого 1920 р. у Деньги зовсім несподівано для його мешканців, котрі ледь

Чорні запорожці в бою

¹⁶² Перший зимовий похід – це військовий багатокілометровий похід Армії УНР під проводом генерала М. Омеляновича-Павленка тилами більшовицької Червоної й денікінської Добровольчої армії, котрий тривав від 6 грудня 1919 р. до 6 травня 1920 р. До складу цього бойового з'єднання увійшло три дивізії, кінна бригада, окремі кавалерійські полк і сотня, допоміжні частини (бойовий склад: 4319 вояків – 2100 багнетів, 580 шабель, 81 кулемет і 12 гармат). Вважається взірцем партизанських рейдів, його маршрут проліг і практично усіма повітами Черкащини.

¹⁶³ Чорні запорожці (чорношличники) – спочатку кінний дивізіон 2-го Запорозького полку, а на час події – 1-й полк Чорних запорожців.

вину міста і в районі Успенського собору вступили в бій із червоноармійцями, завдавши їм великих втрат. Однак більшовицьке військо отримало підкріплення й потіснило «чорних запорожців». Надвечір вони повернулися до Денгів і, перепочивши, рушили 16 лютого на Іркліїв¹⁶⁴.

Одним із очільників Першого зимового походу (командував дивізією у групі військ Ю. Тютюнника) став деньгівчанин, соратник Симона Петлюри, генерал-хорунжий Андрій Михайлович Вовк (1882–1969 рр.). Він формував перші українські частини, відзначився в боях проти більшовиків, гетьманців, австро-німецьких окупантів, денікінців. За вмiле командування бойовими діями під час Першого зимового походу був відзначений Залізним Хрестом¹⁶⁵.

Десятки деньгівчан воювали в лавах Червоної армії. Так, Степан Семенович Соколан був бійцем бригади Г. Котовського, пізніше – підрозділу під командуванням Й. Якіра.

А. М. Вовк

Залізний хрест

У 1920 р. Денги стали центром новоствореної сільської ради¹⁶⁶. До цієї адміністративно-територіальної одиниці у складі все того ж Золотоніського повіту Кременчуцької, а після її ліквідації – Полтавської губернії увійшли прилеглі до села хутори Гончарівка, Жирків, Новоселівка, Сороки та Хвилів. Виконком сільради очолив Максим Опанасович Чирка.

Після випробувань воєнної та революційної доби життя поступово поверталось до звичної колії. Проте це вже була зовсім інша епоха – радянська.

¹⁶⁴ Дяченко П. Чорні запорожці : мемуари. Київ : Стікс, 2010. – С. 63.

¹⁶⁵ Єдина бойова відзнака Армії УНР. Її повна назва: «Залізний хрест за зимовий похід і бої».

¹⁶⁶ Усі населені пункти із населенням не менше тисячі мешканців ставали центрами сільських рад.

НЕП І РАДЯНСЬКА МОДЕРНІЗАЦІЯ

У 1920-х – 30-х рр. було проведено низку адміністративно-територіальних реформ, які насамперед зробили надбанням історії повітово-губернський та волосний устрій. Зокрема, в 1923 р. було запроваджено районний поділ, відтак було утворено Золотоніський район. Через два роки зліквідували губернії, натомість з'явилися округи, які проіснували до 1930 р. Деньги входили до складу вказаного району спочатку Золотоніської, а від 1927 р. – Шевченківської округи. У 1930 р. на два роки запровадили дволанкову систему управління (центр – район), а по тому – з'явився обласний поділ. Золотоніський район і Деньги стали складовою спочатку Київської, а від 1937 р. – новоствореної Полтавської області. Деньгівську сільську раду у складі самого села та ще 5 хуторів у різні роки очолювали Гнат Степанович Калошин, Антон Омелянович Савченко, Яків Юхимович Величко, Іван Петрович Гордієнко, Йосип Андрійович Блажко, Ріхард Карлович Матіс, Трохим Свиридович Шкеліберда, а секретарями сільради працювали Мусій Омелянович та Павло Мусійович Басаї, а також Олександр Іванович Черінко.

Очевидне банкрутство політики «воєнного комунізму», наростаючий спротив продрозверстці, післявоєнна розруха змусили більшо-

Родина Хименків. 1920-і рр.

вицьку владу запровадити новий господарський механізм. Відтак від 1921 до 1929 р. тривала доба нової економічної політики, яка передбачала перехід до продподатку, значну лібералізацію господарських відносин, стабілізацію валюти тощо.

Пожвавлення економічного життя за непу сприяло й поліпшенню демографічної ситуації у краї. За переписом 1926 р. у Деньгах було вже 696 господарств із населенням 2994 мешканці (1470 чоловіків і 1524 жінки)¹⁶⁷.

У непівський період виділялося своєю успішністю господарство Юрія Сергійовича Шелухіна, який став відомим

насамперед як пасічник-новатор. Його величезна пасіка в кількаторуликів перетворилася на справжню школу передового досвіду. Деньгівський пасічник успішно застосував прогресивний на той час метод Лайянса і пішов далі, віддавши перевагу величезним вуликам на 26 рамок. При цьому Ю. Шелухін новаторськи вдосконалив структуру вулика, запропонував оригінальні технології догляду за бджолами і медозбору. Його досвід уважно вивчав відомий дослідник бджолярства, автор хрестоматійної книги «Методи бджолознавства» Всеволод Юлійович Шимановський (1866–1934). Деньгівському бджоляру він присвятив великий сюжет під назвою «Господарство Ю. С. Шелухіна»¹⁶⁸. Знаними сільськими пасічниками були й учні Ю. Шелухіна, брати Максим Степанович і Федір Степанович Кикоті.

Удоди-Бузунари. 1924 р.

Книга «Методи бджолярства»

¹⁶⁷ Список поселень Черкаської округи. Черкаси, 1926. С. 19.

¹⁶⁸ Пасіка. 2007. Травень. № 5. С. 26–27.

У період непу відновилося й будівництво Гришино-Рівненської залізниці, на якому серед інших працювало чимало деньгівчан. Цього разу воно тривало десять років і увінчалось прокладенням залізничної колії від Миронівки до Золотоноші та спорудженням потужного моста в районі Канева. У голодні роки будівництво стало справжнім порятунком для місцевого люду, позаяк робітники могли розраховувати на щоденне одноразове харчування. Проте будова так і не була завершена, бо на початку 1930-х рр. роботи тут вчергове припинилися.

Нову економічну політику більшовицька влада розглядала лише як тимчасовий відступ і запланувала широкі соціалістичні перетворення, одним із векторів яких був перехід до колективної праці на селі. З цією метою створювалися партійні осередки та віддані режиму громадські організації. Так, у 1922 р. деньгівська біднота об'єдналася в т. з. комітет незаможних селян, який очолив Пантелеймон Іванович Джура (пізніше – Сергій Дем'янович Надточій, Пилип Никанорович Блажко). У 1927 р. виник компартійний осередок (секретар Трохим Свиридович Шкеліберда), а через два роки – комсомольський (секретар Джулай).

Першою ластівкою колективної праці стало засноване активістами комнезаму в 1926 р. Товариство спільного обробітку землі (ТСОЗ, голова – Давид Савович Мойса). Така форма господарювання не передбачала об'єднання засобів та знарядь виробництва й розглядалася більшовиками лише як перший крок до усупільнення.

Уже на хвилі «великого перелому» (демонтажу непу й переходу до адміністративно-командної економіки) восени 1929 р. партійно-комсомольським та комнезамівським активом було утворено кол-госп, який дістав модну для того часу «червону» назву – «Червоний дніпровець» (перший голова – Єлисей Якович Тарара). Однак селяни

**Воїни Червоної армії.
Праворуч Ф. Ф. Петров. 1927 р.**

Фрагмент військової карти. 1929 р.

ня їм ярлика «опортуністичного села» тощо. Хронічно не виконувався й план хлібозаготівель¹⁷⁰.

Аби зарадити цій ситуації, райком прислав нового голову правління – Леонтія Зубаньова, який відзначався непомірною зятятістю у проведенні «партлінії». З часом партійно-комсомольському активу та новому очільнику таки вдалося зламати селянський опір, і Деньги вийшли принаймні на середній рівень показників колективізації.

Злам усталених віками форм земельних відносин супроводжувався руйнівною хвилею «розкуркулювань», яка, по суті, знищила традиційно хазяйновиті Деньги. Доценту було розорено цілу низку зразкових заможних господарств, а їхні колишні власники позбавлялися засобів існування, даху над головою й багатьох із них висилали за межі села чи навіть області. Зокрема, таку трагедію

середньої руки і, тим паче, зразкові господарі не поспішали в «гуртове господарювання». Про їхній спротив колективному насиллю переконливо свідчить чи не найнижчий у районі відсоток усупільнених господарств (35 % на травень 1931 р.) та занесення Деньгів на «чорну дошку»¹⁶⁹, приклеюван-

Родина Зміхновських. Поч. 1930-х рр.

¹⁶⁹ Занесення на «чорну дошку» – це адміністративно-репресивний засіб покарання селян за спротив колективізації та хлібозаготівлі. Означало блокування населеного пункту спецзагонами, насильницьке вилучення продуктів харчування, припинення торгівлі тощо.

¹⁷⁰ Червоний Жовтень. 1931. 5 травня. №51.

Керівний склад колгоспу «Червоний Дніпровець» 1933 р.

пережили заможні родини Миколи Бузунара, Василя й Степана Копилів, Федора Ниця, Івана Носенка, Дмитра Пугача, Кіндрата Шкеліберди, Степана і Юрія Шелухіних (Шелух) та багатьох інших¹⁷¹. Чимало заможних родин, не чекаючи вторгнення до себе грабіжників-колективізаторів завбачливо покидали рідне село, виїжджаючи на Південь чи на Схід. Колишні «куркульські» обійстя ставали колгоспними бригадними дворами або коморами.

Не менш жорстоко обійшлася радянська влада і з власниками млинів, які вважали вогнищами «наживи й спекуляції, місцями переховування зерна з метою зриву виконання плану хлібо-заготівель». Понад півтора десятка млинів силою були забрані у їхніх власників і передані до колгоспу. Втім, через відсутність відповідних фахівців у артілі, помол зерна в усупільнених млинах здійснювали все ті ж мірошники, які працювали за мізерні колгоспні трудовні (по суті – задурно)¹⁷². До речі, про трудовні в народному середовищі народилося безліч знущальних дотепів, наприклад:

¹⁷¹ ДАЧО. Р-1690. Оп. 1. Спр. 3.

¹⁷² Трудовень – форма оплати праці в колгоспах СРСР, запроваджена в 1930 р. під час колективізації. Обрахунок ішов за виконання різних категорій робіт (7–9), виплата проводилася наприкінці господарського року після виконання зобов'язань перед державою та визначення вартості трудовня.

Трудодень, трудодень,
трудоодиниця,
батько ходить без штанів,
мати – без спідниці.

Сидить баба на рядні
та й рахує трудодні.
– Трудодень, трудодень,
дайте хліба хоч на день.

Працювала вісім день,
заробила трудодень.
А від того трудодня,
голодую я щодня.

Одним із жахливих наслідків українофобської політики влади, насильницької колективізації та виснажливих хлібозаготівель задля «соціалістичної індустріалізації» став Голодомор 1932–1933 рр. У ті страшні роки голодна смерть обірвала життя понад 100 деньгівчан (4 % від загальної кількості населення). Для порівняння: у селах Богдани, Плешкані й Підставки загинув кожний третій мешканець. У Деньгах більшість людності таки пережила голод завдяки кмітливості, згуртованості та взаємовиручці. Люди робили потаємні схованки зерна, які стали в пригоді лютої зими 1933-го, ловили рибу в річках Кропивна й Самозванка, ставках і болотах. А коли скресала крига й наставала весна, рогіз і молодий очерет (шпичаки) стали найпершою

Голод 1933 р.

поживою для деньгівчан. Ледь липа вкривалась квітом – на столі з'явилися випечені з нього оладки. Із пилу від борошна і висівок, з добавкою лободи та кропиви пекли (звісно, без жиру й олії) коржі-«репанки».

А загалом люди ледь животіли, балансуючи на грані життя і смерті. Тоді в селі поширювалася така примовка:

Як був Микола-дурачок,
То хліб стоїв п'ятачок,
А як прийшов товариш Йося,
Жить без хліба довелося.

Сумну славу під час голодомору отримали торгові осередки системи Торгзину¹⁷³, які здійснювали реалізацію продуктів харчування за надзвичайно завищеними цінами, але розрахунок вівся винятково за коштовності. Така крамниця була і в Деньгах, нею завідували місцеві євреї Арон і Цалик Ляховецькі. Звісно, перед загрозою голодної смерті люди готові були віддати останнє за дещицю хоча б якихось продуктів, а тому несли до Торгзину сімейні реліквії. Наприклад, Олена Мусіївна Лупина віддала чотири золоті предмети (обручку, сережки, ланцюжок, хрестик) і в обмін за це отримала від Ляховецьких всього чотири кілограми неякісної крупи.

Не дуже вдавалося й колективне господарювання. Урожайність зернових була мізерною, а надої вимірювалися козиними показниками. Та це аж ніяк не впливало на плани хлібозаготівель, які залишалися непомірними. Для потреб Червоної армії колгосп мав ще й поставляти коней. Мудрий народ відреагував на невтішну ситуацію в колгоспах усілякими нелегальними частівками, на кшталт:

Устань, Ленін, подивися,
Як в колгоспах розжилися,
Ні корови, ні свині,
Тільки Сталін на стіні.

Група деньгівчан. 1935 р.

¹⁷³Торгзін (рос. Торгсин, Всесоюзное объединение по торговли с иностранцами) – радянська торговельна організація, яка займалася обслуговуванням іноземних гостей, а також радянських громадян винятково за валютні коштовності. Функціонувала від 1930 до 1936 р.

Батьку Сталін, подивися,
До чого ми дожилися:
Хата раком, клуня боком
І кобила з одним оком.

Деньгівські жінки. 1936 р.

ніка від Золотоніської МТС. Усім селом вийшли деньгівчани зустрічати трактор «Фордзон», за кермом якого знаходився їхній земляк Гаврило Софронович Кикоть. Згодом він працював комбайнером і одним із небагатьох на Золотоніщині був нагороджений орденом Трудового Червоного Прапора¹⁷⁴. Таким же орденом було відзначено переконливі трудові успіхи деньгівського тракториста Петра Потаповича Сороки. Серед передовиків колгоспного виробництва Золотоніщини була й деньгівська ланкова Ганна Кузьмівна Удод, яка підтримала почин буряківниць-п'ятисотенниць із с. Старосілля¹⁷⁵. Перед війною правління колгоспу очолював Петро Софронович Кикоть (закінчив агрошколу), а господарство перебувало в уже традиційному для себе статусі районних середняків.

П. С. Кикоть

¹⁷⁴ Орден Трудового Червоного Прапора – заснований 1920 р. (спочатку – як нагорода РСФРР, потім СРСР), відзнака за великі трудові заслуги перед СРСР і суспільством у економіці, освіті, охороні здоров'я, культурі, державній та громадсько-політичній діяльності.

¹⁷⁵ Йдеться про ланку М. Демченко із с. Старосілля Городищенського району на Київщині, яка виростила по 500 ц цукрового буряка з кожного гектара.

**На спорудженні Новоростовського каналу.
1928 р.**

Деньгівчани працювали й на будовах перших п'ятирічок. Зокрема, вони взяли участь у спорудженні Новоростовського каналу, зведенні Дніпрогесу, а згаданий уже П. С. Кикоть до повернення в рідне село працював на прокладанні Туркестано-Сибірської залізниці (Турксибу)

та на Харківському тракторному заводі (ХТЗ). Яким Микитович Басай узяв участь у спорудженні зрошувального каналу в Середній Азії.

О. І. Черінько

Десятки жителів села стали жертвами сталінських репресій, при цьому зазвичай висувалися абсолютно безглузді звинувачення. Так, був засуджений до розстрілу секретар сільської ради, згаданий раніше колишній прапорщик царської армії Олександр Іванович Черінько, який начебто став активним учасником і провідником «контрреволюційної повстанської організації». Регіональні органи НКВС у 1938 р. прозвітувалися про розкриття в Деньгах «шпигунської зграї, контролюваної німецькою розвідкою». Фігурантами цієї справи стали німецькі переселенці Ріхард Карлович Матіс (голова сільради, обирався головою правління колгоспу), Асаф Адольфович Шіль (рахівник колгоспу), Карл Етманович Фрідріх і Леонард Іванович Епінгер (колгоспники); всі за вироком «трійки» були розстріляні. Ще один німець-деньгівчанин Рейнгольд Самійлович Барц («пособник шпигунів») отримав 10 років таборів. На вісім років ув'язнення був

Р. К. Матіс

засуджений як «по-кровитель зграї шпигунів» Василь Зінченко¹⁷⁶.

Окрім цієї «резонансної справи» у документах знаходимо й інші свідчення політичних репресій, жертвами яких стали деньгівчани. Зокрема, як член забороненої більшовиками партії есерів до «вищої міри соціалістичного захисту» (розстрілу) був засуджений Корній Семенович Соколан. Згинув у сталінських таборах і колишній голова колгоспу Єлисей Якович Тарара, який на думку влади «неналежно» працював з вилучення в селян хліба. Павла Степановича Глобу звинуватили в належності

Выписка із протоколу про розстріл Є. М. Могили

І. М. Савченко

до «антирадянської білогвардійської організації»

й засудили до 10 років таборів. Такий же термін позбавлення волі отримав і Іван Михайлович Савченко (схвально відгукнувся про боєздатність німецької армії в 1939 р.). Карпа Якимовича Кикотя заарештували за те, що він ненароком перекинув борщ на портрет Й. Сталіна. Вирок – 5 років таборів (пізніше був розстріляний у в'язниці). Безглузді звинувачення стали підставою для ув'язнення молодих деньгівчан Івана Михайловича Савченка та Івана Калістратовича Саранчі.

Одним із напрямів проведення радянської модернізації стала т. з. «культурна революція», котра мала забезпечити докорінну перебудову духовного

К. С. Соколан із дружиною. 1937 р.

¹⁷⁶Ромодан Л. Деньгівська «зграя шпигунів» // Реабілітовані історією. Черкаська область. Черкаси, 2010. С. 323–324.

життя. Здійснювалися заходи з ліквідації неписьменності серед тамтешнього населення і з цією метою в Деньгах було створено осередок товариства «Геть неписьменність!» та пункт лікнепу. Зрештою, вже на середину 1930-х рр. це негативне соціальне явище було здолано.

Для навчання дітей у 1923 р. була відкрита початкова (трудова) школа (школа 1-го ст.), завідувачем якої був Степан Павлович Шелухін, а вчителями – Зінаїда Григорівна Несветова (випускниця Золотоніської гімназії) і Дарія Петрівна Нестеровська (навчалася в єпархіальному училищі). Оплата їхньої праці здійснювалася винятково в натуральному вигляді зі створеного райвідділом та сільською громадою зернофонду (учитель отримував щомісячно близько 3,3 пудів різного зерна). Учні навчалися за підручниками, які в обмеженій кількості виділяв райвідділ освіти, зокрема такими: «Український буквар» Русової, «Граматика» Балченка, «Рідне слово» Грінченка, «Українська історія» Коваленка, «Географія» Руднева¹⁷⁷.

У 1931 р. статус Деньгівської школи було підвищено до семирічної (неповно-середньої). Навчання 5–7 класів проводилося в приміщенні колишньої земської школи (Піски), а початкові класи розташовувалися в помешканні Дмитра Григоровича Демченка (Кірасира). Директором школи працював тоді Григорій Іванович Басистий¹⁷⁸. Із великою вдячністю деньгівчани згадували вчительку математики й фізики Параску (Параскеву) Григорівну Чернякову та вчителя української мови та літератури Миколу Івановича Кравченка. Частина випускників семирічки завершувала загальноосвітнє навчання в сусідній Чапаєвській середній школі чи в Золотоноші.

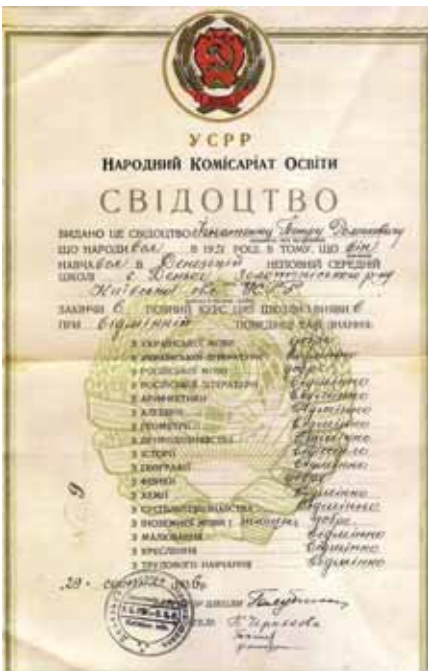
**Студентка Золотоніського педтехнікуму
деньгівчанка Г. М. Савченко (3-й ряд, друга
праворуч, 1927 р.**

¹⁷⁷ ДАЧО. Ф. Р-1714. Оп. 1. Спр. 31. Арк. 1, 5, 6.

¹⁷⁸ Г. І. Басистий у роки Другої світової війни був старшиною медичної служби. Помер від ран у лютому 1944 р., похований у с. Ротмистрівка (Смілянський район).

**7-й клас Деньгівської школи 1934 р.
У центрі (сидять) - вчителі П. Г. Чернякова і М. І. Кравченко**

Свідоцтво П. Р. Ігнатенка про закінчення школи в 1936 р.

Політичні репресії не оминули й Деньгівську семирічку. Так, у золотонській районці «Червоний Жовтень» від 23 квітня 1934 р. знаходимо матеріал «Про стан у трудшкoлі села Деньги». Тут повідомляється про те, що «антирадянські, класово-ворожі елементи, що засіли в денезькій школі під керівництвом зав. школи Дахна, голови кооперації Хименка М. створили атмосферу затиску критики й самокритики, розкладали учнів і піонерську організацію, гальмували антирелігійну пропаганду в школі, грубо порушувалася шкільна дисципліна, стимулювалося хуліганство й антисемітизм...». Бюро Золотоніського райкому доручило прокурору Суханову «розслідувати справу про злочинну

Учні Дензівської школи. Кінець 1930-х рр.

роботу в школі» і незабаром усіх фігурантів цієї сфабрикованої «справи» було притягнуто до відповідальності¹⁷⁹.

Випуск Дензівської школи вишивки. 1936 р.

¹⁷⁹ Червоний Жовтень. 1934. 23 квітня.

У 1930-х роках у селі працювала й початкова школа вишивки. Майстерність художньої вишивки тут опановували переважно дорослі деньгівчани, в тім числі й чоловіки.

Сільський драмгурток. 1933 р.

духовим оркестром (на Полтавщині такі сільські колективи можна тоді було на пальцях перерахувати). До арешту ним керував Асад Адольфович Шіль.

На початку 1930-х під тиском влади припинилися богослужіння в Свято-Михайлівській церкві. Партійно-комсомольський актив організував зняття бань із церковного приміщення та руйнування дзвіниці.

Проводи в армію П. М. Басая. 1936 р.

Щодо тогочасного культурного життя, то його осередком став сільський будинок колективіста (так називали тоді «вогнища» культури). При ньому працював драматичний гурток, вистави якого дуже полюбилися деньгівчанам. Село могло похвалитися й власним

Було знищено іконостас і розграбовано церковні цінності.

А на деньгівчан уже чекали нові, неймовірно важкі випробування. Адже попереду була небачена за масштабами війна.

ВИПРОБУВАННЯ ВОЄННОГО ЛИХОЛІТТЯ

Друга світова війна, яку справедливо називають найбільшою трагедією ХХ ст., розпочалася нападом нацистської Німеччини на Польщу 1 вересня 1939 р. Утім роки, що їй передували, навряд чи можна назвати мирними, бо в різних точках Європи й Азії спалахували воєнні конфлікти локального характеру. Так, у липні 1938 р. відбулося збройне зіткнення між радянськими та японськими військами в районі озера Хасан. Наступного року ці держави воювали між собою біля річки Халхін-Гол на території маріонеткової (стосовно СРСР) Монгольської Народної Республіки. Попри те, що Радянський Союз цілих 18 місяців після початку Другої світової формально не вважався її учасником, насправді ж йому вдалося суттєво розширити свою територію в західному напрямі (згідно із таємними протоколами пакту Молотова-Ріббентропа 23 серпня 1939 р.). Саме в той період відбулася й швидкоплинна та поряд з цим кривава радянсько-фінляндська війна (т. з. Зимова війна: листопад 1939 – березень 1940 рр.).

Проводи в армію П. П. Наконечного. 1938 р.

А. С. Шевченко з батьками. Липень 1941 р.

У цих конфліктах, походах і Зимовій війні, брали участь і вояки – уродженці Деньгів. Зокрема, Павло Мусійович Басай став учасником походів Червоної армії в Західну Україну (вересень 1939 р.) та Бессарабію (червень 1940 р.). У бойових діях проти Фінляндії взяли участь старший сержант, ко-

мандир відділення Іван Прокопович Наконечний, сержант, командир гармати Іван Корнійович Петров та рядові Петро Петрович Наконечний і Юрій Адамович Ігнатенко. У Монголії біля річки Халхін-Гол воював деньгівчанин Василь Ілліч Сорока.

Із початком німецько-радянської війни (22 червня 1941 р.) значну частину чоловічого населення Деньгів було мобілізовано до Червоної армії. Спостерігалось й чимало випадків, коли молоді деньгівчани, не чекаючи повісток, приходили до Золотоніського військкомату з проханням направити їх на боротьбу з ворогом.

На початку війни (липень – 1 серп. 1941 р.) саме в Деньгах було завершено формування Окремого полку зв'язку (ком. полку – І. Л. Ткаченко)¹⁸⁰. Цей підрозділ забезпечував бойові комунікації 38-ї армії.

Фронт невблаганно наближався до Дніпра й дедалі відчутнішими ставали в Деньгах артилерійська канонада, тріскотня кулеметів, вибухи бомб і снарядів. Практично усе працездатне населення села згідно з постановою Полтавського облвиконкому було мобілізовано на зведення

А. Ф. Бузунар. 1941 р.

¹⁸⁰ Пізніше – 30-й Криворізький тричі орденоносний окремий полк зв'язку. Проїшов бойовий шлях від Черкас до Волги і від Сталінграда до Будапешта. Розформований за Президента В. Януковича в 2012 р.

Бойовий шлях 30-го Криворізького окремого полку зв'язку на Черкащині

оборонних рубежів. Упродовж 18 днів і ночей війська 38-ї армії під командуванням генерала Л. Т. Рябишева стримували шалений наступ гітлерівських військ під Черкасами. Зрештою, знекровлені в нерівних боях, радянські війська 22 серпня залишили місто й переправилися на лівий берег Дніпра, де ще майже місяць вели запеклі оборонні бої. Їх учасником став і деньгівчанин, рядовий Василь Степанович Шкеліберда, який поліг смертю хоробрих у ті вересневі дні на Золотонощині і знайшов свій вічний спочинок на кладовищі рідного села.

Деньги опинилися у прифронтовій зоні й час від часу піддавалися

***Зведення оборонних рубежів на Дніпрі.
Липень 1941 р.***

артилерійським обстрілам. Як засвідчують спогади, над селом не раз пролітали ворожі літаки. Якось одна із 9 хрестатих машин, що летіли на Золотоношу, повернула на Деньги й з-під її фюзеляжа на подвір'я Арона Ляховецького впала бомба. Від її вибуху загинув сусідський хлопчик Коля Хименко.

Мимо села в бік Золотоноші й Полтави похідним порядком прямували відступаючі червоноармійські частини, їхала бойова техніка, колгоспні трактори й комбайни, тягнулися колони змучених біженців, а ще гнали худобу, везли на підводах різне майно. Мешканців Деньгів охопили почуття відчаю й безнадії, а громада поринула в хаос і анархію. Хліб на полі залишався незібраним і осипався, а колгоспні комори за лічені дні були розграбовані (за принципом – «колгоспне, отже – наше!»).

19 вересня 1941 р. (у п'ятницю) на околицях села з'явилася група німецьких розвідників на мотоциклах, які переконалися, що радянських військ тут уже немає. Згодом у Деньги вступив підрозділ 257-ї дивізії Вермахту, який двома групами зайшов з боку Трибунівщини й Козлівця. На степовому шляху їх зустрічала із хлібом-сіллю група деньгівчан із числа репресованих чи розкуркулених. Так розпочався окупаційний період, який тривав два роки й сім днів.

Уже на третій день окупанти зігнали мешканців села на центральний майдан і перед ними виступив (через перекладача) німецький офіцер. Було наказано під страхом розстрілу негайно здати німцям усю підібрану зброю та військову амуніцію, не надавати жодного при-

Німецькі окупанти. 1942 р.

тулку червоноармійцям-оточенцям, євреям, комісарам, комуністам.

Через село проганяли колони радянських військовополонених, які потрапили в оточення під Черкасами й здалися гітлерівцям. Одинадцять полонених (очевидно, командирів, комісарів, євреїв, важкопоранених) було розстріляно в центрі села.

Окупанти відразу після свого приходу почали налагоджувати управління загарбаними територіями. На Золотоніщині було створено німецьку військово-цивільну й українську допоміжну адміністрацію. Структура місцевої окупаційної адміністративної вертикалі мала такий вигляд: округа (Золотоніський гебіт, який входив до складу генеральної округи «Київ») – район (центр – також Золотоноша) – сільський старостат.

**Золотоніська газета
«Українське слово». 1942 р.**

У Деньгах, як і в інших селах, «новий порядок» забезпечували місцева комендатура, старостат і поліційне відділення. Комендант – німецький офіцер Гартун – свою резиденцію розташував у приміщенні школи (будинок Кірасира). Спочатку сільським старостою було призначено Якова Величка, та як тільки окупанти дізналися про його минуле (свого часу був колгоспним активістом, членом компартії), Величка негайно було розстріляно. Натомість новим очільником старостату у складі трьох осіб став Павло Глоба, який з точки зору німецької влади мав «бездоганну анкету» (як розкуркулений), а головне, виявив тверду рішучість вірно служити Райху.

Щодо місцевої поліції, то джерела її формування були досить різноманітними. Звісно, до її лав насамперед ішли ті деньгівчани, які постраждали від радянської влади як репресовані, й у цьому випадку превалювали мотиви помсти. Були й такі, хто зголошувався добровільно, бо розглядав це формування як орган забезпечення правопорядку (прозріння прийшло вже пізніше). Частина молодих людей розглядала вступ до поліції як спосіб уникнути відправки до Німеччини. Непоодинокими були випадки насильницької мобілізації місцевих мешканців до поліційних лав. Зі спогадів старожилів відомий факт, що за відмову служити в поліції був жорстоко побитий Дмитро Петрович Сущенко (вчитель). У результаті отримав інвалідність і в перші повоєнні роки помер.

Особовий склад деньгівської поліції коливався між 10 й 15 особами і ця структура зажила сумно-страшної слави чи не найжорстокішої в краї. Її очільником став Василь Носенко, який походив із родини репресованих, був сповнений жагою помсти і на початку війни дезертирував із лав Червоної армії. Віддано служив окупантам у деньгівській поліції і його рідний брат Андрій. Заступником начальника поліції був Юрій Соколан, а загалом через поліційну службу пройшло 27 деньгівчан (перебували на ній від двох місяців до двох років).

Попри певні ілюзії й надії, що «новий порядок» принесе краще життя, деньгівчани досить швидко мали нагоду переконатися в терористичній сутності окупаційного режиму. Уже в листопаді 1941 р. було проведено акцію з метою виявлення єврейського населення в Золотоноші та селах; усіх цих нещасних людей погнали в урочища Ярки й Струнківка, де їх було рostrіляно (загалом тут обірвалося життя понад 3,5 тис. осіб, включаючи старих, жінок і дітей)¹⁸¹. Жертвами цього «Золотоніського Бабиного Яру» стали й деньгівські євреї. Так, окупанти повністю знищили велику родину Ляховецьких, в тому числі й їхніх дітей. Старожили згадували, як молода жінка-єврейка перед відправленням на смерть бігала Деньгами, благаючи прихистити її малюка. Одначе ніхто не хотів через це наражати себе на смертельну небезпеку, бо всі пам'ятали сувору пересторогу окупантів щодо розправи за підтримку євреїв.

Рік 1942-й приніс мешканцям Деньгів три великі хвилі кривавих розправ. Якраз на Різдво разом із місцевою поліцією окупанти влаштували облаву, в ході якої було заарештовано 36 місцевих мешканців, підозрюваних у нелояльності до режиму чи у зв'язках із партизанами. Їх було відправлено до Золотоноші, де цих приречених «сортував» В. Носенко: кого за колючий дрiт – отже, на смерть, а кого до камери: тут жевріла надія на життя. Пощастило лише п'ятьом, решта ж 31 – після катувань були розстріляні на подвір'ї в'язниці, причому здебільшого це робив деньгівський кат В. Носенко разом зі своїми поліцаями. Серед страчених були 72-літній Микита Омелянович Басай і його дружина Уляна.

Услід за «кривавим Різдвом» настав новий судний день, цього разу на Василя (старий Новий рік 1942 р.). З ініціативи Носенків була проведена чергова каральна акція під формальним приводом виявлення та розправи над партизанами. До села прибув угорський каральний загін, і в той страшний день прямо на вулицях села було застрелено 9 деньгівчан, зокрема, Мусія Феррапонтовича Іващенко, Костянтина Костянтиновича Олексієнка, Мирона Єгоровича Саранчу, Мусія Григоровича Короля, Мину Степановича Шевченка, Івана Андрійовича Надточія, Івана Михайловича Наконечного та ін. Убитого поліцаями знатного механізатора

Г. С. Кикоть

¹⁸¹ Золотоніщина в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. Черкаси, 2000. С. 26.

П. І. Джура

М. Ф. Джура

П. П. Сорока

М. М. Сорока

М. М. Зміхновський

Н. Г. Зміхновська

***Деньгівські партизани та їхні дружини,
розстріляні окупантами та поліціями***

Гаврила Софроновича Кикотя навіть заборонили ховати.

Вкарбувалися у пам'ять деньгівчан і 25-й та 26-й липневі дні того ж таки 1942-го, коли карателі й місцева поліція схопили в Деньгах і відправили до Золотоноші 43 мешканці села. Після чергового «сортування», в якому разом із В. Носенком узяв участь і сільський староста П. Глоба, 36 людей було розстріляно. Серед цих безневинних жертв – вчителька Раїса Матвіївна Йоффе та її маленький син.

Часом кати вдавалися до варварських способів знищення місцевих мешканців, особливо німецьких. Так, 90-річну Катерину Демченко було спалено в хаті живцем разом із сином-інвалідом Михайлом. А 80-річного Макара Федотовича Прокопенка поліцаї облили бензином і спалили в ямі.

Загалом на кривавому рахунку Носенків та їхніх поплічників –

понад 100 загублених життів односельчан, серед них – 39 жінок, 14 старих і 7 дітей та підлітків. Уже восени 1942 р. В. Носенка було звільнено з посади начальника поліції і її посів Микола Савченко, після чого терористична хвиля в Деньгах нарешті спала.

Окупанти, спираючись на колабораціоністів¹⁸², вживали низку заходів для налагодження господарського життя. У цьому плані село для них становило інтерес перш за все як джерело поповнення продовольчих ресурсів Райху. Хоча уже в перші дні окупації нацисти заявили про «остаточний кінець колгоспного ладу», однак запроваджені ними натомість т. з. «громадські двори» були по суті копією колгоспу, а отже, такою ж зручною формою грабунку селян. Деньгівський громдвір очолив Іван Аністратович Саранча, а його заступником став Максим Семенович Соколан. Як і за колгоспного ладу, сільгосп підприємство було поділено на бригади (всього – 7 бригад). Посівний клин мав приблизно такий же вигляд, як і до війни, щоправда був розширений посівами маку й тютюну. Окупаційна влада доводила щорічні плани обов'язкових поставок Райху зерна, картоплі, овочів, м'яса, молока, яєць і жорстко контролювала їхнє виконання.

Хоча з розвитку особистих підсобних господарств були зняті будь-які обмеження і вони отримали приватний статус, насправді ж також стали насамперед джерелом поповнення продовольчих ресурсів Райху. Селяни потерпали від непосильного вантажу усіляких податків: у райхскомісаріаті «Україна» вони сплачували понад 12 їхніх видів: подушний, господарський, а також за кожного коня, корову і навіть собаку й кішку. Підраховано, що в 1943 р. загальна сума податків, сплачених селянами Полтавщини, сягнула 3112 крб з кожного двору. Наприклад, власники коней оподатковувалися річними стягненнями в сумі 240 крб за кожну голову.

Дошкуляли й натуральні податки, встановлювалися обов'язкові поставки продукції рільництва й тваринництва селянськими господарствами. Селян зобов'язали здавати зерно, овочі, горох, квасолю, ягоди, м'ясо, молоко, яйця, рибу, фураж і все це жорстко контролювалося окупаційною владою. Так, 7 листопада 1941 р. начальник Золотоніської округової управи з сільського господарства заборонив селянам молоти зерно до виконання плану засипки зерна до посівного й страхового фондів¹⁸³. Характерним у цьому плані став

¹⁸² Колабораціонізм (фр. collaboration – співпраця, співробітництво) – усвідомлене, добровільне та зумисне співробітництво з ворогом в його інтересах, на шкоду своїй державі та її союзникам.

також наказ коменданта м. Золотоноша від 15 січня 1942 р.: «Хто не здає молоко на маслозавод, того буде оштрафовано до 10 тис. крб, а хто продає молоко – того буде розстріляно»¹⁸⁴.

Забій худоби в особистому господарстві здійснювався лише з дозволу старости і в спеціально відведених для цього місцях. При цьому для особистих потреб дозволялося залишати лише 25% продукції від виконаного плану обов'язкових поставок. Категорично заборонялося забивати племінних тварин, тільних та дійних корів, поросних свиноматок, робочих волів. У разі «незаконного» забою м'ясо конфісковувалося, а винні підлягали покаранню¹⁸⁵.

Оплата праці в громдворах здійснювалася у формі все тих же трудоднів, які мали дещо більше наповнення, як у колгоспах (1,5–2 кг хліба на трудодень). Місячна винагорода голови становила 80 трудоднів, бригадира – 40 трудоднів, рядових – залежно від трудоучасті й виробітку.

Маніпулюючи суспільною свідомістю селян, окупаційна влада оголосила про урочисту передачу їм землі для ведення присадибного господарства, а відтак у великих селах було проведено показові зібрання. Такий захід за участю деньгівчан відбувся в день Воскресіння Христового в сусідньому селі Богушкова Слобідка (за окупації Чапаєвці повернули стару назву) на стадіоні, увінчаному великим портретом А. Гітлера. Перебіг цієї одіозної акції було помпезно висвітлено на сторінках колабораціоністської газети «Золотоніські вісті». З пропагандистськими промовами виступили присутні тут золо-

Діти війни - деньгівчани

¹⁸³ Золотоніщина в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр.: докум., спогади, статті / Г. Голиш, М. Пономаренко. Черкаси, 2000. С. 27.

¹⁸⁴ Німецькі окупанти на Полтавщині (1941–1943 рр.): зб. докум. Полтава, 1947. С. 40.

¹⁸⁵ Українське слово. 1942. 11 лютого.

тоніський гебітскомісар Гайдеман і гебітсландвірт Бюхнер¹⁸⁶, а потім відбулася урочиста передача 929 селянським господарствам документів на володіння ними 678 га землі. Після цього, за словами дописувача, відбувся «спільний обід та масові гуляння» німецьких вояків і місцевих селян – такий собі банкет під час страшної чуми¹⁸⁷.

Окупаційна влада організувала здачу населенням теплого зимового одягу для німецьких вояків. При цьому передбачалася як грошова оплата за кожну здану одиницю, так і преміальні. Так, винагорода за зданий добровільно кожух становила 50–400 крб, а премія – 2 л горілки й кілограм махорки, за валянки биті відповідно 50–120 крб, 1 л горілки і 2 кг махорки, за ватяні штани 50–120 крб, по кг горілки й махорки. Хто ж здавав вантажні сани в упряжі, отримував до 1500 крб плати і 3 л горілки й кг махорки як преміальні¹⁸⁸.

За окупації в селі працювала крамниця, однак товарний асортимент був надзвичайно бідним: продавалися лише житній хліб, мило (зі значними перебоями), а ще – лопати, вила, ухналі. Селяни потерпали від нестачі, а то й відсутності солі, цукру, сірників, гасу, одягу, взуття. Тоді переважав прямий товарообмін чи мінова торгівля.

Восени 1941 р. відновилося будівництво Гришино-Рівненської залізниці, при цьому поряд із залученням місцевих мешканців широко використовувалася праця радянських військовополонених з «київського котла», яких великими партіями приганяли до Деньгів. Для монтажу колії застосовувалися просмолені букові й соснові шпали та 9-метрові рейки, привезені із демонтованих залізниць окупованої гітлерівцями Бельгії. Рейки укладали під радянські стандарти: шириною 1524 мм, що дещо не збігалося із європейськими нормами (там ширина колії була вужчою).

Керували роботами цивільні німецькі майстри-залізничники. У Деньгах на кутку Гончарівка обладнали роз'їзд і полустанок із щитовим дерев'яним складом. Невелику станцію спорудили між хуторами Хвилів і Сорочин. Уже восени 1942 р. одноколіянка почала працювати; зрідка від Великих Канівців до Канева ходив німецький потяг із паротягом, який у Деньгах називали «кукушкою». Ним перевозили переважно будівельні матеріали, зерно, ґрунт (чорнозем) для подальшої відправки до Райху. Утім, це більш ніж епізодичне використання залізниці в нашому краї, як і її подальше будівництво, через певний час припинилося¹⁸⁹.

¹⁸⁶ Окупаційний чиновник, який відповідав за регулювання земельних відносин на теренах гебіту.

¹⁸⁷ Золотоніські вісті. 1943. 29 квітня.

¹⁸⁸ ДАЧО. Ф. Р-1842. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 133.

¹⁸⁹ Голиш Г. М. Пером публіциста. С. 238–239.

12 січня 1940 р. на місця надійшла директива Е. Коха, якою дозволялося розпочати заняття з лютого лише в початкових («народних») школах, що мали охоплювати дітей віком до 11 років. І в усіх наступних директивних документах наголошувалося на необхідності обмежувати освіту лише початковою ланкою й давати учням винятково примітивний мінімум знань¹⁹⁰.

Школа розташовувалася в пристосованому приміщенні, а її програма обмежувалася лише читанням, письмом, лічбою, фізкультурою та ручною працею. Неповнолітні мешканці Деньгів з-під одного ідеологічно-тоталітарного пресу – більшовицького – потрапили під інший, багато в чому споріднений із першим – нацистським. Система виховання в школах цілковито узгоджувалася з нацистською доктриною формування в українців почуття рабської покірливості та готовності до співпраці з німецькою владою.

Реалізації таких виховних цілей сприяло й відповідне оформлення шкільного інтер'єру, де вміщувалися портрети А. Гітлера та гасла на кшталт: «Гітлер – визволитель Європи», «Хто допомагає фюреру, той допомагає сам собі», «Праця на благо Райху – обов'язок українця» тощо¹⁹¹.

У підкупаційну добу з'явилося таке поняття як «остарбайтер» – «східний робітник». Так називали тих колишніх радянських громадян, які працювали в Німеччині на промислових чи сільськогосподарських об'єктах, у приватних господарствах німців. Спочатку виїзд до Райху був справою добровільною й цим правом скористалася обмежена група сільської молоді. Проте в міру загострення проблеми трудових ресурсів у Райху окупанти перейшли до застосування насильницьких методів мобілізації. Відтак із Деньгів та Хвилевого в 1942–1943 рр. було силою вивезено на підневільні роботи в Німеччині щонайменше 240 осіб (101 чоловік і 139 жінок). Слід зазначити, що одружених до німецького «раю» окупанти зазвичай не забирали й це стало причиною справжнього весільного «буму» в Деньгах¹⁹².

Остарбайтерка О. Прокопенко

¹⁹⁰ ЦДАВО України. Ф. 3676. Оп. 1. Спр. 232. Арк. 3.

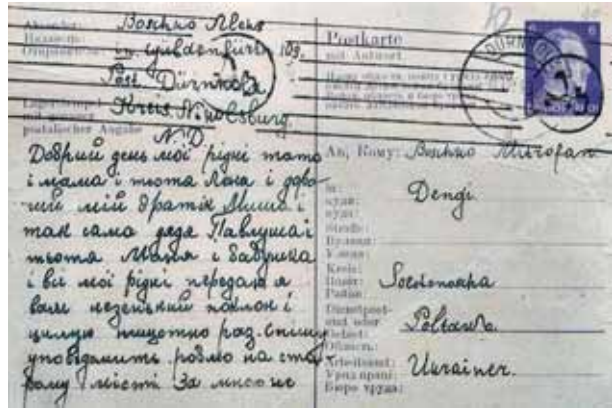
¹⁹¹ Державний архів Київської обл. Ф. Р-2362. Оп. 6. Спр. 44. Арк. 13.

¹⁹² ДАЧО. Ф. Р-680. Оп. 1. Спр. 11. Арк. 19.

У Райху на невольників чекала виснажлива праця, нелюдські умови утримання, голод і хвороби. Ось що писала своїй тітці Ганні Жовнір «остарбайтерка» Марія Пугач: «Роблю на шахті...

Робота моя дуже нелегка і дуже грязна, а харчі такі: на утро хліб, на обід рідкий суп, увечері суп. Так уже усупився, що й дихать не хочеться... Нічого не пробували, крім того гідкого супу з лушпайками». Параска Пугач скаржилася в листі батькові Антону: «Лягаю спати зі сльозами... А волі ото тільки й нашої, що на роботі, а то як птички в клітці»¹⁹³.

П'ятнадцять деньгівчан знайшли свою смерть у неволі. Зокрема, життя Надії Кирилівни Миненко обірвалося через отруєння на хімічному заводі, причиною смерті Олександри Олександрівни Фесенко стала важка хвороба, а Олексій Леонтійович Петров,

Лист О. М. Бочка із неволі. 1943 р.

Остарбайтери

¹⁹³ ДАЧО. Ф. Р-98. Оп. 1. Спр. 57. Арк. 61.

Василь Якович Ігнатенко, Петро Антонович Пугач і Микола Опанасович Хименко були вбиті за спротив німцям чи зв'язок із рухом Опору. Ще 9 деньгівчан-остарбайтерів загинули під час бомбардувань радянською та союзницькою авіацією або пропали безвісти.

Щодо антиокупаційного руху Опору, то у воєнній історії Деньгів він зайняв малопомітне місце. Ще до приходу нацистів рішенням Золотоніського райкому КП(б)У було сформовано Деньгівський партизанський загін з бойовим складом 25 бійців. Його командиром став чапаєвчанин Влас Наумович Гук, а комісаром – механізатор Гаврило Софронович Кикоть. Упродовж двох місяців деньгівські партизани знаходилися в довколишніх лісах, однак ніяких бойових дій проти окупантів не вели. Лише окремі його бійці за дорученням керівника золотоніського підпілля І. П. Авраменка (псевдо «Запорожець») розповсюджували листівки в селах. Зрештою, через відсутність теплого одягу й засобів життєзабезпечення 20 листопада 1941 р. загін саморозпустився й переважна більшість колишніх партизанів повернулася до села. Це було їхньою фатальною помилкою, бо вже через місяць усіх було заарештовано, відправлено до Золотоноші й розстріляно. А партизанський ватажок В. Н. Гук, аби не потрапити до рук поліцаїв, які оточили його обійстя, покінчив життя самогубством, перерізавши собі горло¹⁹⁴.

У січні 1942 р. на підвір'ї Федора Валового (згодом розстріляного) поліцаями було виявлено й заарештовано ще одного партизана – колишнього голову колгоспу Петра Софроновича Кикотя. Утім, йому дивом вдалося вирватися з підвалу, куди був запроторений, але під час втечі один із поліцаїв поранив Петра Софроновича в ногу. Йому надали допомогу та спорядили в дорогу на околишньому обійсті Луки Пугача (наступного ранку поліцаї схопили господиню Євдокію Матвіївну та її сина Івана й відправили в Золотоношу, де їх після катувань було розстріляно). А сам П. Кикоть зумів добратися до лінії фронту в районі Харкова і став бійцем Червоної армії.

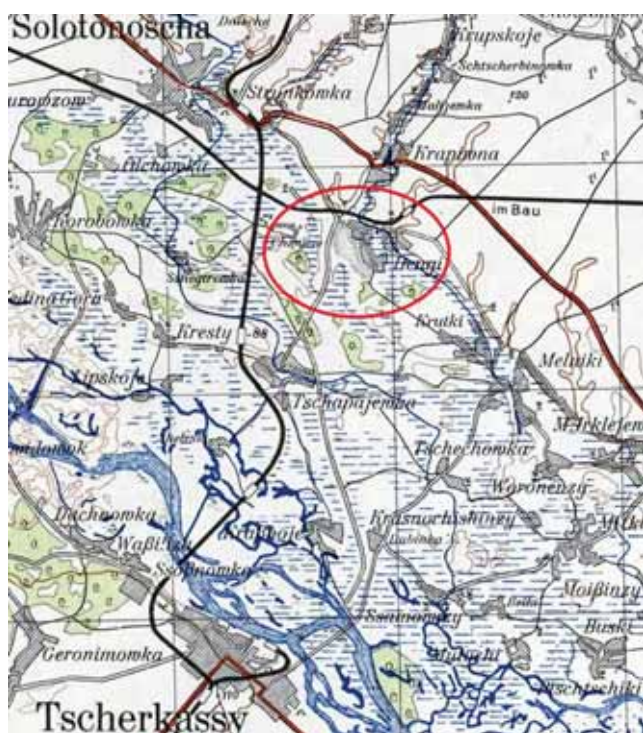
До речі, непоодинокими були випадки, коли учасників руху Опору чи радянських активістів видавали окупаційній владі їхні ж односельці. Задля захоплення таких «юдиних» вчинків передбачалася чимала винагорода від окупантів: 10 тис. крб.¹⁹⁵

З листівок, які розкидалися на Золотоніщині у липні – серпні 1943 р. з радянських літаків, деньгівчани дізналися про перемогу Червоної армії в битві на Курській дузі та про визволення Харкова.

¹⁹⁴ ДАЧО.Ф. П-4619. Оп. 8. Спр. 45. Арк. 13–14.

¹⁹⁵ Українське слово. 1941. 13 грудня.

У результаті наступу Червоної армії фронт невпинно наближався, а до Денгів дедалі виразніше докочувалися звуки артилерійської канонади та автоматно-мінометних черг. Село у вересні 1943-го знову стало прифронтовим і на нього чекали чергові випробування. Адже окупанти під час свого поспішного відступу застосовували тактику «випаленої землі» й намагалися залишити після себе пустелю. При цьому вони керувалися злочинним наказом верховного командування Вермахту «Про методи проведення руйнувань при відступі військових частин», в якому говорилося, зокрема, про таке: «...Слід повністю знищити на залишеній території усі споруди та запаси... Усі без винятку будинки спалювати; печі в будинках підривати за допомогою ручних гранат, криниці приводити в непридатність, знищуючи піднімальне пристосування, а також кидаючи в них нечистоти...; скирти з соломною та сіном, а також різного роду запаси спалювати; сільськогосподарські машини й стовпи стаціонарних дротяних ліній підривати; пароми та човни топити...»¹⁹⁶

Фрагмент німецької карти. 1942 р.

Німецькі смолоскипники безжалюбно спалили 492 оселі денгівчан, а самих мешканців піддали примусовій евакуації на Правобережжя (загалом 317 осіб). Їх, мов худобу, гнали понтонним мостом, а потім Черкасами, і зрештою вигнанці опинилися в селі Степанки та хуторі Кирилівка. Тут їх поселили по 10–12 осіб у місцевих хатах без будь-яких засобів до існування. Частині мешканців Денгів вдалося уникнути на-

¹⁹⁶Преступные цели – преступные средства: докум. об оккупационной политике фашистской Германии на территории СССР (1941–1945 гг.). Киев, 1968. С. 326.

Насильницька евакуація. Вересень 1943 р.

сильницького вигнання: вони переховувалися в довколишніх лісах та болотах.

Тим часом війська 3-го гвардійського Сталінградського механізованого корпусу після запеклого бою 22 вересня 1943 р. вибили гітлерівців із Золотоноші й розгорнули

наступ на черкаському напрямі, де зустріли шалений опір противника. У вирі зустрічного двобою опинилися й Деньги, біля яких упродовж трьох днів вирували бої. 23 вересня біля села потрапила в оточення 7-а бригада 3-го ГСМК, однак уже наступного дня цьому підрозділу вдалося вирватися на оперативний простір, завдавши противнику великих втрат.

На підмогу прибула 9-а бригада, яка безпосередньо зав'язала бій за визволення Деньгів. У ньому відзначилася група розвідників під командуванням старшого лейтенанта Олександра Степанова¹⁹⁷. Радянські

Наступ 3-го Сталінградського гвардійського мехкорпусу. Вересень 1943 р.

О. М. Степанов

бійці захопили будинок на східних околицях села й утримували тут оборону в багатогодинному бою з переважаючими силами ворога до підходу основних частин.

Влучний вогонь гармат батареї старшого лейтенанта Павла Шмакова забезпечив необхідні умови для успішного просування наших військ. Успішно відбили контратаку гітлерівців у районі Деньгів воїни мінометного батальйону (командир – гвардії

¹⁹⁷ О. Степанов загинув під час боїв на Правобережжі у жовтні 1943 р. й удостоєний звання Героя Радянського Союзу (посмертно). Він – один із дев'яти братів Степанових із Кубані, котрі всі загинули на фронті.

майор Олексій Варавва). Зокрема, у бою відзначилися бійці мінометних рот під командуванням старших лейтенантів Юрія Головатого та Мансура Хасаншина (пізніше обидва були удостоєні звання Героя Радянського Союзу)¹⁹⁸. У лавах воїнів-визволителів тими незабутніми вересневими днями перебував і деньгівчанин, сержант Дем'ян Петрович Заїка. У складі 211-го окремого загону розмінування він узяв участь у наступі на деньгівському напрямі, з боєм споглядаючи панораму палаючого рідного села.

Ю. М. Головатий

М. Хасаншин

25 вересня опівдні (субота) гітлерівці залишили Деньги й у майже дотла спалене й ущент зруйноване село з боку Лисої Гори, кутків Кінець та Гончарівка вступили радянські війська. Їх зустрічали місцеві мешканці, котрі поверталися зі своїх схованок.

Як трагічний наслідок боїв за визволення краю в Деньгах з'явилися дві Братські могили (одна в лісі неподалік лісництва, де вічний спочинок знайшли три безіменні воїни, друга в сільському сквері: там було поховано 17 воїнів)¹⁹⁹. Звісно, не всі визволителі полягли безпосередньо в бою за

Деньги, бо частину їх перевезли з інших місць, що сусідять із селом.

Невдовзі в селі була проведена мобілізація до Червоної армії й ці новоспечені й абсолютно ненавчені військовому ремеслу солдати були кинуті у воєнну круговерть форсування Дніпра та боїв на Правобережжі; багато з них загинуло. 100 місцевих мешканців було мобілізовано рішенням Золотоніської районної ради від 4 листопада 1943 р. терміном 45 днів для зведення фортифікаційних споруд на Правобережжі²⁰⁰.

¹⁹⁸ Золотоніщина в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. : докум., спогади, статті. С. 73.

¹⁹⁹ На початку 1960-х рр. останки полеглих воїнів перенесли у спільну Братську могилу м. Золотоноша.

²⁰⁰ ДАЧО. Р-680. Оп. 1. Спр. 11. Арк. 90.

Понад 640 деньгівчан взяли участь у бойових діях на фронтах війни із нацизмом та його союзниками, демонструючи вірність військовій присязі та виконуючи свій патріотичний обов'язок. За мужність і героїзм у боротьбі з ворогом близько 130 уродженців села було відзначено орденами й медалями. Наведемо приклади фронтової звитяги наших земляків²⁰¹.

Серед фронтовиків-деньгівчан почесне місце належить Михайлу Федотовичу Валовому. Своє перше бойове хрещення пройшов у червні 1941 р. на Західному фронті. Були гіркі місяці відступу, участь у запеклих оборонних боях, перший орден – Червоної Зірки (прийняв на

М. Ф. Валовий

себе командування піхотним взводом, знищив до 15 гітлерівців), важке поранення, потім орден Вітчизняної війни 2-го ст. (за знищення вогнем його гармат 6 кулеметних точок, мінометної батареї, 2 танків, снайперського гнізда, 2 рот противника під час оборони Сталінграда). У складі 199-го артилерійського полку 94-ї гвардійської стрілецької дивізії пройшов наступальний шлях від Сталінграда до нацистської столиці Берліна. На початку Курської битви у районі М'ясоєдова (неподалік Белгорода) батарея 76-мм гармат, якою командував старший лейтенант М. Валовий, 7 липня 1943 р. відбила три атаки німецьких танків і піхоти. При цьому було знищено 8 гітлерівських танків, 3 автомобілі, 2 бронемашини й особовий склад ворожої роти. За цей подвиг Михайло Федотович був нагороджений орденом Червоного Прапора. А під час Львівсько-Сандомирської наступальної операції батарея старшого лейтенанта Михайла Валового знищила 4 кулеметні гнізда, бронетранспортер, до взводу піхоти, знешкодила мінометну батарею противника. Незважаючи на важке поранення, комбат продовжував командувати боєм. За цей черговий вияв командирського хисту і стійкості удостоївся ще однієї високої нагороди: ордена Вітчизняної війни 1-го ст.²⁰²

²⁰¹ Усю інформацію про подвиги деньгівчан почерпнуто із їхніх нагородних листів.

²⁰² Первинно його представили до командирського ордена Олександра Невського.

Відтак, наш мужній земляк став лицарем т. з. «повного офіцерського набору»²⁰³.

Найбільше бойових нагород з усіх деньгівчан отримав підполковник (у післявоєнні роки – генерал-майор) Михайло Петрович Носенко. Він служив старшим офіцером зв'язку оперативного відділу штабу 2-ї гвардійської танкової армії й завжди знаходився на передньому краї разом із танками й мотопіхотою, забезпечуючи необхідні комунікації між бойовими підрозділами. Командування армії постійно відзначало мужність М. Носенка, його адекватну здатність орієнтуватися в складних фронтових ситуаціях. Так, у березні 1944 р. він разом із членом військової ради армії генералом Латишевим та групою бійців виїхав на передову і потрапив у ворожу засідку. Вступивши в рукопашний бій із переважаючими силами ворога, особисто знищив 4 гітлерівців і разом із бійцями відбив контратаку. До підходу основних сил група капітана Носенка не лише втримала оборону, але й зуміла завадити ворогу зірвати мостову переправу через річку Південний Буг. За цей подвиг Михайла Петровича було відзначено орденом Червоного Прапора. Загалом же фронтові заслуги підполковника було поціновано ще одним орденом Червоного Прапора, Червоної Зірки, Вітчизняної війни 1-го ст. і двома – 2-го ст.

Деньгівчанин Микола Семенович Бочко знаходився у фронтовому вирі усі роки війни. У складі 16-ї гвардійської кавалерійської дивізії він узяв участь в обороні Москви, боях на Курській дузі, визволенні Білорусії, у Вісло-Одерській та Берлінській наступальних операціях. На завершальному етапі війни Миколі Семеновичу довірили командування оперативним відділом штабу названої дивізії, й на цьому посту він виявив неабиякий рівень тактичного мислення. Як відзначається в нагородних документах, наш земляк став «взірцем невтомності й безстрашності в бою, презирства до особистої безпеки..., умілим оперативним керівництвом він забезпечив командирів успішне управління боєм». Майор М. Бочко нагороджений орденами Червоного Прапора, Вітчизняної війни 1-го і 2-го ст., Червоної Зірки та медалями.

Старшому лейтенанту (згодом капітану) Петру Романовичу Ігнатенку випало командувати дивізіоном 191-го мінометного полку. Під час боїв у Прибалтиці (вересень 1944 р.) завдяки влучному вогню

²⁰³ «Офіцерський набір» – неофіційне ужиткове означення серед фронтовиків. До набору входив комплект нагород, що складався із орденів Вітчизняної війни обох ступенів та Червоної Зірки.

його мінометного дивізіону вдалося потіснити противника й разом з піхотним підрозділом захопити залізничну станцію Піконеївус. Згодом мінометники успішно відбили три контратаки гітлерівської піхоти. Петро Романович особисто коригував вогонь своїх мінометних обслуг, був важко поранений. Уже в шпиталі знайшла його висока нагорода – орден Олександра Невського²⁰⁴. Під час Вісло-Одерської наступальної операції вогнем дивізіону П. Ігнатенка було знищено німецький десант і згодом забезпечено зайняття міста Грос-Вартенберг. За ці бойові успіхи наш земляк був нагороджений орденом Вітчизняної війни 1-го ст.

П. Р. Ігнатенко

Благородну місію милосердя – порятунок поранених бійців – здійснювала військфельдшер 73-ї окремої вогнеметної роти Марія Оврамівна Старікова (Зміхновська)²⁰⁵. Звернемося до скупих рядків її нагородного листа кінця 1942 р. за підписом командувача 62-ї армії генерал-лейтенанта В. І. Чуйкова: «...Показала себе як невтомний, безстрашний медичний працівник. За 4 місяці оборони м. Сталінград тов. Старікова винесла з поля бою (разом із наявною зброєю), надала їм першу допомогу й відправила в госпіталь 45 бійців і командирів, а 6 осіб вилікувала на місці в частині і вони знову в

**М. О. Старікова
(Зміхновська)**

строю. Всього за час Вітчизняної війни (на кінець 1942 р. – *авт.*) на рахунку тов. Старікової 65 врятованих життів. Гідна нагородження орденом Червоного Прапора». Увінчана високим орденом та іншими нагородами, старший лейтенант М. Старікова пройшла вогняними верстами війни від Волги до Будапешта.

Лицарем ордена Червоного Прапора став і її (пізніше) чоловік-деньгівчанин Олексій Юхимович Зміхновський²⁰⁶. Під час літнього наступу в 1944 р. командування 1245-го полку доручило лейтенанту Зміхновському на

²⁰⁴Орден Олександра Невського запроваджений у липні 1942 р. Ним нагороджувалися командири взводів, рот, батальйонів, батарей, дивізіонів, полків, бригад, дивізій за мужність та вміле командування підрозділом.

²⁰⁵Народилася в м. Могильов (Білорусія).

²⁰⁶Познайомилися в Будапешті, а побралися вже після повернення в Деньги влітку 1945 р.

чолі групи бійців провести розвідку боєм. Завдання було успішно виконане: розвідники раптово увірвалися у ворожу траншею, гранатами знищили ворожий кулемет із обслугою, румунського офіцера, захопили «язика» й без втрат повернулися в розташування наших військ.

Орденom Червоного Прапора було нагороджено ще трьох деньгівчан, які, на жаль, загинули на фронтах Другої світової. Славою безстрашного танкіста покрити себе гвардії старший технік-лейтенант 15-го окремого важкого танкового полку Володимир Григорович Наконечний. Він був командиром експериментального танка KB-122²⁰⁷ і в нерівному бою його вогнем знищив ворожий панцерник «Пантеру», артилерійське знаряддя, 12 автомашин та 25 солдатів і офіцерів противника, за що й був відзначений цим високим орденом²⁰⁸. Гвардії сержант 123-го протитанкового батальйону 1-ї гвардійської мотострілецької дивізії Іван Корнійович Петров влучним вогнем своєї 76-мм гармати в оборонних боях січня – лютого 1942 р. знищив ворожий танк, три кулеметні гнізда, обоз із війсьним майном і понад 50 гітлерівців²⁰⁹. А старший сержант Василь Вікторович Глоба служив у 168-й танковій бригаді й у червні 1942 р.

І. К. Петров

підбив ворожий важкий танк і знищив гітлерівський автомобіль із солдатами.

В. В. Глоба

Трьома орденами, які становили «повний офіцерський набір», була відзначена мужність та командирський хист капітана Павла Даниловича Копила, який командував вогневим взводом, а потім і батареєю 76-мм гармат 88-го гвардійського полку. У грудні 1942 р. на московському напрямі підрозділ П. Копила відбив 10 танкових атак противника, знищивши при цьому 3 танки й кілька десятків ворожих піхотинців. Командира представили

²⁰⁷ Цей танк створений на основі вдосконалення танка KB (з калібром гармати 85 мм), однак в серійне виробництво запущений не був у зв'язку з появою важкого танка ІС-2.

²⁰⁸ У 1945 р. В. Г. Наконечний за знищення 2 ворожих дзотів, 3 кулеметних гнізд і 15 солдат і офіцерів був нагороджений ще одним орденом: Вітчизняної війни 2-го ст.

²⁰⁹ І. К. Петров був представлений до ордена Леніна, однак рішенням командування армії його нагородили орденом Червоного прапора.

П. Д. Копил із дружиною

до нагородження орденом Червоного Прапора, одначе в штабі армії було прийнято рішення про відзначення його орденом Червоної Зірки. Під час січневих боїв 1944 р. батарея під командуванням Павла Копила знищила 4 ворожі кулеметні гнізда й успішно відбила ворожу контратаку, за що нашого земляка нагородили орденом Вітчизняної війни 2-го ст. А орденом Вітчизняної війни 1-го ст. його відзначили за військову доблесть на Одерському плацдармі

(вогнем батареї П. Копила було знищено 8 кулеметів та вбито близько 50 ворожих солдатів і офіцерів).

Для відзначення особистої мужності рядових бійців, сержантів і старшин, молодших лейтенантів винищувальної авіації в листопаді 1943 р. було запроваджено орден Слави 3-х ступенів. Лицарями цієї надзвичайно шанованої в солдатському середовищі відзнаки (3-го ст.) стали й десять деньгівчан. Так, єфрейтор Сергій Лаврентійович Кикоть – кулеметник 1090 полку 323-ї стрілецької Червонопрапорної ордена Суворова 2-го ст. дивізії – під час атаки біля м. Гроссен знищив 10 гітлерівців і попри поранення продовжив вести вогонь, чим забезпечив просування вперед свого підрозділу. Рядовий Яків Петрович Жовнір у складі розвідгрупи на Карельському фронті забезпечив прорив ворожих укріплень (вдало заклав вибухівку) і захоплення в полон фінського офіцера. Біля угорського села Шимонторнія навідник Микола Іванович Кутир влучним вогнем свого 82-мм міномета знищив ворожий станковий кулемет із його обслугою. Кирило Михайлович Пугач служив їздовим санітарного взводу, і під час запеклого бою у січні 1945 р. біля польського села Попове-Борово вивіз на своїй підводі з передової понад 30 бійців і офіцерів. Орденом Слави 3-го ст. відзначені й бойові заслуги кулеметників: сержанта Івана Мироновича Саранчі та єфрейтора Івана Івановича Коростіна²¹⁰, сержанта-артилериста Григорія Івановича Калініченка, старшини Григорія Сазоновича Іващенко²¹¹, рядових Сергія Дем'яновича Винника і Миколи Максимовича Чирки.

²¹⁰У нагородному листі помилково зазначено, що до цієї нагороди І. Коростін представлений посмертно.

²¹¹До поранення був бійцем 173-ї окремої армійської штрафної роти.

Старшина 1-ї статті Олексій Федотович Хоменко служив на бойовому судні, котре було грозою для ворожих підводних човнів: «морському мисливці». Воєнно-морська звитяга деньгівчанина відзначена орденом Вітчизняної війни 1-го ступеня. Іван Дмитрович Шкеліберда був командиром обслуги міномета 29-го гвардійського повітряно-десантного орденів Суворова і Кутузова полку. У бою біля угорського села Урхіда наш земляк влучним вогнем знищив 2 кулеметних гнізда і 10 гітлерівців, за що був нагороджений орденом Вітчизняної війни 2-го ст. За участь у морському забезпеченні Сахалінської десантної операції вже після війни з Японією такою ж відзнакою було поціновано й командира артилерійської бойової частини есмінця «Резвий» (Тихоокеанський флот) старшого лейтенанта Степана Степановича Соколана. Майора Якова Галактіоновича Надточія орденом Вітчизняної війни 2-го ст. нагородили за умілу організацію роботи штабу 1911-го легкого артполку та особисту мужність (попри контузію продовжував перебувати на полі бою, координуючи вогневі дії дивізіонів)²¹². Старший лейтенант Микола Іванович Шульга (був тричі поранений у боях) удостоївся цієї нагороди за те, що взяв на себе командування протитанковою батареєю, яка успішно відбила ворожу контратаку. Телефоніста гаубичного артполку єфрейтора (пізніше – сержант) Івана Петровича Шепеля нагородили орденом за безперебійне забезпечення зв'язку під час наступальних боїв. А Михайло Михайлович Середа був льотчиком ІЛ-2 («літаючого танка») 141-го гвардійського штурмового Сандомирського ордену Кутузова авіаполку. За здійснення 22 ефективних бойових вильотів, у ході яких було знищено 4 ворожих танки, 6 автомобілів, 3 бронетранспортери, 3 зенітні гармати й до 60 солдатів і офіцерів, його відзначили орденом Вітчизняної війни 2-го ст.

І. Д. Шкеліберда

Орденами Червоної Зірки було нагороджено майора-політпрацівника Петра Харитоновича Ігнатенка, капітана, інспектора з бойового постачання управління тилу Чорноморського флоту Сергія Романовича Куйовду, інженера-капітана Івана Андрійовича Величка, старшину 1-ї статті Павла Дем'яновича Удода (двома), старшину 1-ї

²¹²Первинно був представлений до нагородження орденом Вітчизняної війни 1-го ст. Після війни продовжив військову службу, був нагороджений медаллю «За бойові заслуги».

статті, боцмана Василя Яковича Черинька, старшину 2-ї статті Павла Павловича Іващенко, старших сержантів Дмитра Федоровича Валового, Павла Матвійовича Могила та Івана Івановича Бережецького, сержанта Павла Васильовича Заїку, старшого матроса Гаврила Петровича Валового, рядових Василя Костянтиновича Кравця, Степана Микитовича Глобу, Івана Галактионовича Надточія, Андріяна Григоровича Пугача, Григорія Явтуховича Бузунара, Михайла Олександровича Фесенка та ін.

**Дмитро Федорович
Валовий**

Ще сім лицарів ордена Червоної Зірки не повернулися до рідних домівок. Зокрема, це капітан 542-го артилерійського полку Олександр Андрійович Ткаченко (командир батареї), молодший лейтенант 96-ї гірської стрілецької дивізії 18-ї армії Петро Антонович Чирка (командир взводу), гвардії молодший лейтенант 40-ї гвардійської стрілецької дивізії Микола Данилович Савченко (командир роти), гвардії молодший лейтенант Михайло Іванович Задорожний (командир взводу), молодший лейтенант Микита Антонович Скрипник (командир взводу), гвардії сержант 3-ї гв. стрілецької дивізії Павло Матвійович Могила (шофер мінометного полку), сержант 319-ї стрілецької дивізії Дем'ян Харитонович Задорожний (сапер), старшина 1-ї статті Андрій Іванович Устименко (служив боцманом на мотоботі) та ін.

Підсумовуючи загальну статистику орденських відзнак фронтівків-деньгівчан, підкреслимо, що 8 отримали орден Червоного

О. А. Ткаченко

М. Д. Савченко

П. М. Могила

М. К. Шкеліберда (другий ряд, 3-й справа) 1942 р.

Прапора (М. П. Носенко – 2), 10 – Слави 3-го ст., 8 – Вітчизняної війни 1-го ст., 14 – 2-го ст., 39 – Червоної Зірки. Один уродженець села нагороджений орденом Олександра Невського (П. Р. Ігнатенко).

Бойова зв'язка 70 деньгівчан була відзначена медаллю «За відвагу»²¹³ (11 із них полягли в боях, один зник безвісти). По дві такі нагороди отримали старші сержанти Іван Іванович Бережецький і Петро Федотович Іващенко, єфрейтор Іван Юхимович Валовий, рядові Василь Ілліч Сорока, Павло Гаврилович Удод і Петро Іванович Шепель. Понад 70 фронтовиків – уродженців Деньгів – нагороджені медаллю «За бойові заслуги»²¹⁴ (сержант Михайло Юхимович Зміхновський і рядовий Опанас Петрович Заїка – двічі).

Близько 115 наших односельчан відзначені медалями за оборону, звільнення чи взяття міст. Зокрема, двоє мали медаль «За оборону Києва», 4 – «За оборону Одеси», 5 – «За оборону Севастополя», 12 – «За оборону Сталінграда», 15 – «За оборону Кавказу», 6 – «За оборону радянського Заполяр'я», 16 – «За оборону Ленінграда»,

²¹³ «За відвагу» – найвища бойова медаль за особисту мужність і відвагу, запроваджена 17 жовтня 1938 р. Найпопулярніша й найцінніша медаль серед фронтовиків.

²¹⁴ «За бойові заслуги» – запроваджена 17 жовтня 1938 р. бойова медаль для нагородження за сміливі й ініціативні дії в бою, успіхи в бойовій підготовці та в освоєнні нової техніки.

Б. Я. Бузунар

4 – «За оборону Москви», 7 – «За визволення Варшави», 6 – «За визволення Праги», 1 – «За визволення Белграда», 9 – «За взяття Будапешта», 8 – «За взяття Кенігсберга», 4 – «За взяття Відня», 16 – «За взяття Берліна».

Переможний травень 1945 р. не поставив для кількох десятків деньгівчан остаточну крапку на воєнних випробуваннях, адже їм випало взяти участь у завершальному акорді Другої світової: розгромі мілітаристської Японії.

О. П. Наконечний

Учасниками бойових дій на Далекому Сході стали, зокрема, підполковник Петро Харитонович Ігнатенко (нагороджений раніше орденом Червоної зірки), капітан-лейтенант Степан Степанович Соколан, лейтенант

Анастасія Щепак (сидить праворуч) з однополчанами. 1944 р.

Степан Тихонович Величко, головний старшина Олексій Федотович Хоменко (нагороджений на німецько-радянському фронті орденом Вітчизняної війни 1-го ст. й медаллю «За відвагу»), старший сержант Іван Петрович Наконечний, сержант Андрій Леонтійович Жовнір, єфрейтор Петро Пилипович Бочко, рядовий Іван Федосійович Надточій та ін. Усі вони були відзначені медаллю «За перемогу над Японією».

А. К. Петров

А. І. Устименко

А. І. Іващенко

Л. С. Ігнатенко

Т. Я. Петров

П. В. Пугач

Війна взяла свою криваву данину й загалом понад 240 деньгівчан втратили своє життя на фронтах Другої світової, в тому числі 66 зникли безвісти. Отже, фронтові втрати сягнули понад 38%! Зокрема, у страшному воєнному вирі загинуло 10 Іващенко (із 24, які пішли на фронт), 10 Петрових (із 16), 9 Пугачів (із 19), 7 Заїк (із 15). За неповними даними, 32 деньгівчан стали інвалідами²¹⁵. Близько 111 мешканців села стали жертвами нацистського окупаційного режиму.

А. М. Скрипник

П. І. Сорока

І. М. Заїка

М. Я. Лега

²¹⁵ДАЧО. Ф. Р.-680. Оп. 1. Спр. 11. Арк. 11.

ВІДРОДЖЕННЯ

Ще гриміли бої неподалік за Дніпром, а деньгівчани відразу після визволення села приступили до мирної праці з відбудови. А заподіяні війною рани були дуже глибокими й болісними. Особливо відчутними були демографічні втрати через загибель на фронтах та під час окупації, насильницьке вивезення до Райху, різке скорочення природного приросту населення. З цих причин людність Деньгів скоротилася більш ніж удвічі, й на осінь 1943 р. становила лише 1 379 осіб. При цьому, тоді як жінок налічувалося 880, то чоловіків всього 499. Війна зробила багатьох жінок вдовами, дітей сиротами й напівсиротами, а також породила трагедію «вічних» наречених, а відтак і сотень ненароджених дітей.

Село було спалене більш як наполовину, тому сотні людей опинилися без даху над головою й змушені були жити в наспіх збудованих землянках. Не вистачало найнеобхіднішого: хліба, круп, мила, гасу, сірників, одягу і взуття.

Великих втрат зазнало громадське й індивідуальне тваринництво: було втрачено понад 400 голів коней, майже тисячу великої рогатої худоби, 165 свиней. Через інтенсивні воєнні дії значна частина врожаю залишилася незібраною в полі, а чимало посівних площ позаростало бур'янами. Загальні збитки, нанесені Деньгам війною сягнули 46,8 млн руб. (в цінах 1944 р.).²¹⁶

Знівечене село. 1943 р.

Відразу після визволення відновив свою діяльність колгосп «Червоний дніпровець», головами його правління у повоєнні роки були Марко Іванович Носенко, Продашук²¹⁷, Дем'ян Петрович Заїка, Сергій Дем'янович Надточій, Павло Романович Куйовда. Така часта зміна колгоспного керівництва була напряду пов'язана з неймовірними труднощами управління розореним війною господарством, неможливістю повною мірою виконувати доведені державою, здебільшого непосильні, завдання поставок сільгосппродукції. На

²¹⁶ ДАЧО. Р-680. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 3–5.

²¹⁷ Імені та по батькові встановити не вдалося.

Оранка у колгоспі. 1945 р.

початку грудня 1943 р. керівництво колгоспу було піддане гострій критиці за «зрив осінніх робіт і здачі хліба у фонд Червоної армії».²¹⁸

Восени 1943 р. було зібрано суттєво постраждалий від бойових дій врожай, який характеризувався мізерними

показниками. Так, пшениці було зібрано всього по 7 ц з гектара, жита – по 3 ц, гречки – 3,5 ц, соняшника – 5 ц.²¹⁹ В осінніх роботах було задіяно трактор і молотарку, які були приховані від окупантів у проваллі урочища Жидовиця трактористами Анастасією Юхимівною Савченко і Костянтином Арсентійовичем Петровим.

Навесні 1944 р. з великими труднощами деньгівчани провели посівну кампанію. Через відсутність техніки та нестачу традиційного живого тягла у Деньгах вдалися до застосування альтернативних способів. Зокрема, роль тяглової сили була покладена й на корів. Золотоніський райвиконком рекомендував, аби «всі корови, крім тих, хто мають глибоку тільність чи фізично хворі, залучати до польових робіт... Треба їх привчати до роботи в ярмі». При цьому індивідуальні власники корів мали направляти їх на роботу зі спеціальною упряжжю. Передбачалася й невелика винагорода господарям: 21 копійка за день участі його корови в оранці чи боронуванні²²⁰.

Непоодинокими були й випадки, коли жінки і діти, котрі стали основною продуктивною силою на селі, впрягалися в борони. Сіяли й збирали врожай переважно вручну. До речі, за високоякісне виконання плану посіву ранніх зернових Золотоніський район був занесений на обласну Дошку пошани.²²¹

Перегородом на колгоспному полі почали з'являтися трактори й комбайни відновленої Золотоніської МТС. З огляду на катастрофічну нестачу механізаторських кадрів (колишні трактористи й комбайнери пішли на фронт, багато з них загинуло) деякі молоді деньгів-

²¹⁸ Червоний Жовтень. 1943. 3 грудня.

²¹⁹ ДАЧО. Ф. Р-4279. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 1–2.

²²⁰ Радянська Золотоніщина. 1944. 2 квітня.

²²¹ Зоря Полтавщини. 1944. 30 квітня.

чанки, відгукнувшись на ще довоєнний заклик «Дівчата, на трактор!», закінчували відповідні курси в Золотоноші й сідали за кермо трактора. Серед цих ентузіасток були, зокрема, Ганна Яківна Вирвикишка, Настя Юхимівна Савченко, Ганна Тимофіївна Шведіна, Уляна Денисівна Щепак та ін. Старожили згадують, що дівчата-механізатори, одягнені в сині комбінезони замість ошатних суконь і спідниць, обрізали свої коси (за вимогами правил техніки безпеки) і при цьому наспівували:

Ех ти, коса – дівоча краса.

Будеш заважати двигун запускати!

Трактор «Універсал»

У 1944 р. озима пшениця дала врожай по 18,5 ц/га, а жито – 12,5 ц. Натомість не вродила гречка (всього 0,6 ц/га) і просо (3,2 ц/га). Тоді в колгоспі було всього 66 корів, 88 коней та зо два десятки волів²²². Уже після закінчення війни господарство придбало свого першого автомобіля: «ГАЗ-АА» (в народі його

звали «полупорка»). Першим колгоспним водієм став колишній фронтний шофер Іван Васильович Шепель.

У березні 1944 р. було обрано новий склад правління колгоспу, яке очолив Сергій Дем'янович Надточій. До його складу увійшли Яків Петрович Жовнір, Йосип Андрійович Блажко, Корній Трохимович Петров, Трохим Якович Шило, Антон Федорович Бузунар та Денис Якович Лупина²²³.

Робота керівництва колгоспу була під жорстким контролем не лише районної влади, але й самих колгоспників. Так, на загальних зборах

Автомобіль ГАЗ-АА

²²² ДАЧО. Ф. Р-4279. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 1–6.

²²³ ДАЧО. Ф. Р-4279. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 1–3.

Я. П. Жовнір

у листопаді 1945 р. правління колгоспу було піддане гострій критиці за те, що через його «недостатню вимогливість» 246 колгоспників не виробили обов'язкового мінімуму трудоднів, що призвело до втрати 4 тис. ц хліба. Голові правління Сергію Дем'яновичу Надточію причепили ярлик «білого офіцера», «есесівця» й «пособника колишніх куркулів» і звільнили від займаної посади. Втратили роботу й польовод Мусій Гордійович Петров, бригадир Іван Калістратович Саранча, огородник Михайло Миколайович Борошенко та ін. Новим головою правління колгоспу було обрано Петра Софроновича Кикотя²²⁴.

Загалом більшість колгоспників демонстрували зразки самовідданої праці у колективному виробництві. Трудова звитяга деньгівчан Тимофія Михайловича Саранчі, Григорія Демидовича Перепади та Степана Гнатовича Лупини була відзначена медаллю «За доблесну працю у Великій Вітчизняній війні 1941 – 1945 рр.».

Повсюдно можна було бачити гасло «Усе для фронту! Все для перемоги!». Наші земляки стали учасниками низки патріотичних акцій цивільного населення з допомоги фронту. Зокрема, в селі збирали кошти на будівництво танкової колони «Визволена Полтавщина» та повітряної ескадрильї «Полтавщина – переможцям». Деньгівчани передплачували облігації воєнної позики, а також купували лотереї фонду оборони. Окрім цього, вони брали участь у зборі стріляних гільз та залишеного в місцях боїв воєнного інвентарю.

Так, на грудень 1943 р. мешканцями Деньгів було зібрано й здано 5 ц таких матеріалів. Поширеним був і збір продуктів для Чапаєвського й Коробівського військових шпиталів.²²⁵

Утім, досить часто ці акції набували характеру компанійщини, а їхній добровільний характер витіснявся застосуванням примусово-мобілізаційних методів. Так, у одному із розпоряджень районної

**Медаль
«За доблесну
працю у Великій
Вітчизняній війні
1941-1945 рр.»**

²²⁴ ДАЧО. Ф. Р-4279. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 8–13.

²²⁵ ДАЧО. Ф. Р-680. Оп. 1. Спр. 11. С. 90.

Плакат «Усе для фронту»

закону військового часу».²²⁶ До речі, невдовзі сільського голову Івана Галактіоновича Надточія «за зрив виконання планів» було звільнено із посади й натомість її обійняв Іван Юхимович Величко.

Після перемоги над гітлерівською Німеччиною до села почали повертатися демобілізовані воїни та репатріанти («остарбайтери», депортовані тощо). Демобілізованим дозволялося брати з собою дозовану кількість (залежно від військового звання) трофеїв, а тому в Деньгах тоді з'явилися добротні європейські товари: велосипеди, приймачі, фотоапарати, ліхтарики, годинники, музичні інструменти, прибори для гоління, парфуми, одяг та ін.

Кілька деньгівчан повернулися додому із фронтовими нареченими чи дружинами. Так, відразу по війні взяли шлюб офіцери-фронтовики: деньгівчанин Олексій Юхимович Зміхновський і білоруска Марія Оврамівна Старікова. Бойовим по-

Солдатська вдова П. К. Жовнір із сином Гришею. 1945 р.

²²⁶ДАЧО. Ф. Р-680. Оп. 1. Спр. 11. С. 89.

дружжям стали й Костянтин Якович Ткаченко й Олександра Кузьмівна Удод, які познайомилися на фронті. Побралися й однополчани (406-й артполк 116-ї стрілецької дивізії) Петро Павлович Скрипниченко (родом із Луганщини)²²⁷ і деньгівчанка Варвара Харлампіївна Жовнір. Павло Мусійович Басай прибув до рідного села вже в 1947 р. із дружиною-фронтівичкою (військфельдшером) Валентиною Григорівною (прізвище до заміжжя – Вилегжаніна) із Канадалакші (Мурманської обл.). Поєднали свої долі на чужині «остарбайтери» Михайло Андрійович Лега і Лідія Петрівна Недух (родом із м. Корюківка на Чернігівщині).

Олексій і Марія Зміхновські

Війна породила проблему не тільки солдатських вдів, але й матерів-одиначок. Такими стали й кілька деньгівчанок із числа «остарбайтерок», які мали дітей, народжених ними в неволі.

Село ледь почало оговтуватися від страшної війни, як на нього впали нові біди й насамперед це були голодні післявоєнні роки.

Через засуху 1946 р. трапився великий недорід: багато посівів загинуло, врожайність зернових виражалася в мізерних показниках, картопля й овочі взагалі стали рідкістю, трави висохли. Тоді як у містах перейшли до нормованого розподілу обмежених продовольчих ресурсів, то селян держава вчергове залишила напризволяще, не забуваючи, втім, вимагати безумовне виконання плану хлібозаготівель.

П. П. Скрипниченко

Аби хоч якось вижити у найжахливіший період голоду навесні 1947 р., деньгівчани рятувалися від голодної смерті бруньками

²²⁷ Капітан, командир батареї П. П. Скрипниченко нагороджений т. з. «офіцерським набором»: орденами Вітчизняної війни 1-го та 2-го ступенів і Червоної Зірки. Загинув у грудні 1945 р.

дерев, рогозом, шпичаками, вживали в їжу гризунів чи спечені з листя липи оладки. Колишні фронтовики, особливо молодь, їхали в Західну Україну й вимінювали на зерно свій одяг, взуття та інші речі. Потім зерно мололи на ручних жорнах і випікали хліб з висівками чи варили затірку (зварене на воді борошно).

Деньгівчани влітку посилали своїх дітей на післяжнивне поле для збирання залишених там колосків. Та проте ці походи часто завершувалися драматично: в юрбу дітей влітав верхи на коні колгоспний наглядач і періщив малих нагайкою зі сталевим наконечником. Тому багато здобувачів колосків поверталися додому без них і з травмами.

Щодо дорослих, то будь-які їхні спроби взяти якусь децицю колгоспного зерна для своїх родин жорстоко присікалися. Так, сумнозвісний закон про п'ять колосків²²⁸ було показово застосовано до деньгівчанок Оксани Василівни Наденко (її чоловік Іван Хомович був розстріляний під час окупації) та Онисії Прохорівни Ігнатенко. Обох засудили на три роки позбавлення волі «за крадіжку колгоспного майна» (насправді вони взяли для порятунку своїх голодуючих дітей по два кілограми зерна).

Дошкуляла деньгівським селянам і тогочасна система оподаткування. Найважчим був сільськогосподарський податок, який визначався у розмірі 8,5 крб за кожну сотку земельної ділянки. Він сплачувався у винятково грошовій формі, а колгоспникам, які зазвичай роками не бачили «живих» грошей (виплати за трудоднями здійснювалися в натуральному вигляді), доводилося продавати на ринку свою продукцію, аби своєчасно сплатити податкові кошти

(найменша затримка передбачала виплату пені за кожний прострочений день).

У травні 1946 р. було випущено облігації внутрішньої державної позики із зобов'язаннями погашення через 20 років для «відбудови та розвитку народного господарства». Таку прак-

Селенківщина

²²⁸ Це народна назва репресивного закону 7-8 від 7 серпня 1932 р. – постанови ЦВК і РНК СРСР «Про охорону майна державних підприємств, колгоспів і кооперативів та зміцнення суспільної власності». Діяв до 1947 р.

тику, коли держава «позичала» в громадян кошти на потреби радянської економіки, яка відчувала хронічну нестачу коштів, започаткували ще на початку 1920-х років. Тоді як цю акцію називали добровільною, насправді ж вона набрала примусового характеру. І знову селянам на додаток до податків доводилося сплачувати немалі кошти на придбання облігацій. А по тому було випущено ще кілька тиражів цих цінних паперів, обов'язкових для придбання.

Облігація

Рубль 1947 р.

Грудень 1947 р. ознаменувався проведенням чергової реформи грошової системи, яка полягала у вилученні всіх старих грошових знаків (червінців, рублів, окупаційних карбованців) і введенням повноцінних грошових одиниць. Старі гроші обмінювалися на нові у співвідношенні 10:1, при цьому встановлювалися обмеження в обміні для вкладників, що свідчило про конфіскаційний характер реформи. Зокрема, банківські вклади в понад 3 тис. рублів скорочувалися на третину, а понад 10 тис. – наполовину.²²⁹

Поступово відновлювався знищений військовою житловий фонд і люди почали із землянок переселятися в новозбудовані хатмазанки, вкриті соломною чи очеретом. Для їхнього зведення широко використовувалися матеріали із уже вмерлої Гришино-Рівненської вузькоколійки, яка ніким не охоронялася. У пригоді деньгівчанам ставали рейки, шпали, костилі, бутовий камінь тощо. Не гребували таким промислом і в місцевому колгоспі, який гостро потерпав від нестачі будівельних матеріалів для спорудження господарських приміщень. Зрештою, від залізниці залишилася хіба що дамба, залишки моста й тунелі.²³⁰

Згідно з відповідною постановою ради Міністрів СРСР (про укрупнення колгоспів) у 1951 р. до деньгівського колгоспу «Червоний

²²⁹ Голиш Г. М. Основи нумізматики : навч. посіб. : 2-е вид. Черкаси, 2006. С. 163.

²³⁰ Голиш Г. М. Пером публіциста. С. 239.

дніпровець» приєднувався хвилівський імені Щорса. Об'єднане господарство зберегло назву зліквідованого хвилівського колгоспу.

Тоді ж було знято з адміністративного обліку хутір Гончарівка, який було приєднано до Деньгів. Відтоді місцевій сільраді поряд із самим селом підпорядковувався лише хутір Хвильово-Сорочин (прилегли до нього маленькі хутірці також були зліквідовані).

Як впливає із земельного звіту за листопад 1951 р., за колгоспом ім. Щорса згідно з державним актом було закріплено 4335,45 га, в т. ч. 2429 га ріллі, 315 га сінокосів, 222,31 пасовищ, 172, 43 га лісів. Болота займали площі 456,82 га, яри і балки – 116,2, а під абсолютно неродючими пісками було 155,68 га. Задля захисту ріллі від вивітрювання та збереження вологи у 1949–1953 рр. було створено лісозахисні смуги. Загалом вони зайняли площу 8,99 га.

315,45 га було відведено під присадибні ділянки 659 родин колгоспників і 35 робітників та службовців. Звідси дізнаємося, що на 1951 р. в Деньгах налічувалося 694 двори.

**Колгоспний
ветфельдшер
А. Г. Лега**

Проводи в армію. 1948 р.

Група деньгівчан. 1949 р.

Врожайність колгоспної ниви через нестачу техніки й низький рівень агрокультури залишалася мізерною. Так, за підсумками 1951 сільськогосподарського року було зібрано із кожного гектара пересічно всього 12,6 ц зернових і 19,5 ц кукурудзи, картоплі – 55 ц, а врожайність цукрових буряків ледь сягнула 137 ц/га. Низькою була й продуктивність громадського стада. Тоді в колгоспі було 254 голови ВРХ, понад 80 коней і 35 волів, 47 возів (з них 44 парокінних), 47 плугів. Колгоспна техніка була репрезентована двома вантажівками-півторатонками, власних тракторів господарство не мало²³¹.

У 1945 р. було започатковано діяльність Деньгівського лісництва – одного із провідних підприємств лісового господарства нашого краю. На той час його штатний розпис складався із 41 працівника: лісничого, його помічника, 2 об'їзників, 10 лісників, бухгалтера, конюха-кучера і 25 постійних робітників (були ще й сезонні). Тоді лісництво очолював Іван Кирилович Єсінов, потім – Степан Федорович Матяш. Підприємство активно займалося лісонасадженнями (переважно – сосни, а також окремих листяних порід). На кінець 1940-х років загальна площа лісового масиву, яким опікувалося Деньгівське лісництво, сягнула 3,7 тис га. При лісництві функціонувало й підсобне господарство, зокрема, на фермі утримувалися

²³¹ ДАЧО. Ф. Р-4279. Оп. 1. Спр. 25. Арк. 1–2.

коні й воли. У цеху широкого вжитку виготовляли заготовки для діжокотари, віники, мітли, а також плели корзини-верейки.

Прикінцевий період сталінської доби породив нову хвилю політичних репресій. Їхньою жертвою став і деньгівський учитель Михайло Іванович Хвиль (заарештований під час проведення ним уроку), якого засудили у жовтні 1952 р. на 25 років позбавлення волі за «український буржуазний націоналізм».²³²

На поселенні в Деньгах перебував кримський німець Вальтер Йоганович Таблер (працював на різних роботах у місцевому колгоспі). До цього він був депортований з Криму і декілька років перебував у сталінських таборах.

У дуже непростих умовах відроджувалася освіта й культура. Після визволення села й до 1946 р. працювала лише початкова школа (її

М. І. Хвиль

Родина учасника першої світової війни П. Я. Кикотя

очільницею до кінця війни була Тетяна Єлисеївна Тарара). Зрештою клопотанням громади було відновлено роботу семирічки, її незмінним директором аж до 1962 р. був Юхим Йосипович Черненко (учитель української мови й літератури). Через відсутність типової будівлі навчання проводилося у пристосованих приміщеннях чи навіть і в приватних помешканнях. Не вистачало найнеобхіднішого: парт, підручників, зошитів, шкільного приладдя. Писати доводилося загостреними паличками (буряковими й бузиновими «чорнилами») на обривках газет, шпалерах, обкладинках, обгортковому папері. Перший повоєнний випуск Деньгівської семирічки було здійснено в 1949 р.

²³² Освітяни – жертви радянського тоталітарного режиму / упоряд: В. Масненко, В. Романов, С. Шамара. Черкаси, 2009. С. 56.

Учні Дензгівської школи

Перший післявоєнний випуск Дензгівської семирічки. 1949 р.

У повоєнні роки в Деньгах з'явилася й перша мати-героїня²³³. Це почесне звання Указом Президії Верховної ради СРСР від 29 жовтня 1947 р. було присвоєно Лукерії Трохимівні Пугач, яка народила й виховала зі своїм чоловіком Григорієм Степановичем десять дітей. По шестеро дітей зросло в родині Параски Никонівни Іващенко та Наталії Павлівни Філіпової²³⁴.

Попри невеселі реалії життя працював сільський клуб, а при ньому – гуртки художньої самодіяльності, які успішно виступали на районних оглядах. Віряни відвідували служби в місцевій церкві.

*Дівчата у святковому одязі.
1949 р.*

*Посвідчення матері-героїні Л. Т. Пугач.
1947 р.*

Тоді в селі ще не було власного поштового відділення й листи та газети доставлялися із Кропивни. Цю украй потрібну роботу виконувала від жовтня 1943 р. деньгівчанка Ганна Омельянівна Могила, котра мало чи не щодня пішки долала кількакілометровий шлях із Кропивни до рідного села з важкою кошовою на плечах.

5 березня 1953 р. помер керівник радянської держави Й. В. Сталін. У той день протяжно й журливо звучали гудки золотоніських заводів і залізничних паротягів, над Деньгами замайоріли прапори з чорними стрічками, а місцевий люд повсюдно оплакував «батька Сталіна». Утім, смерть тирана означала завершення 33-річної, надзвичайно драматичної й суперечливої епохи, по праву названої його іменем. А в селян з'явилася надія на позитивні зміни.

²³³ Це почесне звання та однойменний орден були запроваджені Указом Президії Верховної ради СРСР 8 липня 1944 р.

²³⁴ Обидві нагороджені «Медаллю материнства» 1-го та 2-го ступенів.

ЧАСИ ХРУЩОВСЬКОЇ «ВІДЛИГИ»

Навесні 1953-го в Деньгах тільки й мови було про нове радянське керівництво. Георгій Маленков, Микита Хрущов, Микола Булганін – ці імена були мало чи не в кожного на вустах. Утім, невдовзі влада сконцентрувалася в руках єдиного партійного лідера – Микити Сергійовича Хрущова, творця доби «відлиги». Розпочалася лібералізація суспільного життя, яка одначе носила непослідовний і незавершений характер, були проведені деякі реформи. Із катівень ГУТАБу²³⁵ поверталися незаконно репресовані громадяни.

У січні 1954 р. була утворена Черкаська область, і відтак Деньги отримали нове регіональне підпорядкування. Лютнево-березневий пленум ЦК КПРС проголосив у 1954 р. курс на освоєння цілинних і

**М. С. Хрущов з деньгівчанином
А. С. Шевченком та його дружиною**

перелогових земель Сходу. Участь у цій справі взяли й молоді люди із Деньгів, зокрема, в Казахстан поїхали першоцілинники Михайло Сергійович Скляр, Іван Іванович та Михайло Якович Королі, Іван Іванович Могила, Федір Іванович Шараров та ін. Деньгівський колгосп ім. Щорса в 1950-х рр. очолювали в різні роки Григорій Андрійович Лега²³⁶, Михайло Федотович Валовий, від 1961 р. – Дмитро Леонтійович Палаш. Їхніми заступниками працювали Юхим Григорович Воропай, Сергій Степанович Наденко, головним агрономом – Михайло Андрійович Лега. Господарство за показниками

²³⁵ГУТАБ (головне управління таборів, рос. ГУЛАГ) – підрозділ НКВС (МВС), який у 1934–1956 рр. керував системою виправно-трудова таборів, трудових поселень і місць ув'язнення.

²³⁶Г. А. Лега до Другої світової війни навчався в Житомирському сільгоспінституті, потім воював у складі 13-го кінно-артилерійського запасного полку (старшина). У повоєнні роки працював у Закарпатті інспектором Держінспекції з визначення врожайності при Раді Міністрів СРСР.

своєї діяльності числилося в районі як «міцний середняк». Утім, непогані результати були досягнуті в буряківництві. Так, ланки Анастасії Савченко і Любові Іващенко виростили понад 320 ц цукрових буряків на кожному гектарі закріпленої за ними площі.²³⁷

У рільництві переважала ручна праця й живе тягло (коні й воли). Утім, дедалі

**Голова виконкому
сільради
М. Ф. Валовий**

більше на колгоспних полях застосовувалася сільськогосподарська техніка Золотоніської МТС. Від 1958 р. після реорганізації МТС у РТС (ремонтно-технічні станції) колгоспи отримали власні технічні засоби.

На деньгівських полях значно перевищували норми обробітку ґрунтів та догляду за посівами трактористи Василь та Григорій Леги, Андрій Пугач²³⁸, по 200 га виорали на зяб тракторами С-80 Яків Лупина і Олексій Петраш. Працюючи на силосуванні кукурудзи, комбайнер Михайло Скляр разом із трактористом Миколою Савченком майже удвічі

перевиконали установлені норми. Ударно трудилися й колгоспні шофери Микола Блажко, Петро Бочко, Микола Пилипенко, Михайло Черненко.²³⁹ У 1960 р. на районну дошку пошани було занесено деньгівського механізатора Івана Дем'яновича Заїку,²⁴⁰ наступного року – Івана Никаноровича Карпенка.

Тоді чимало колгоспних ґрунтів було відведено під посіви конопель – важливої сировини для текстильної промисловості. Утім,

Плакат 1950-х рр.

**Головний агроном
колгоспу М. А. Лега**

²³⁷Радянська Золотоніщина. 1957. 3 листопада. №131.

²³⁸Радянська Золотоніщина. 1957. 12 червня. № 69.

²³⁹Радянська Золотоніщина. 1957. 14 серпня. № 96.

²⁴⁰Прапор Леніна. 1960. 1 грудня. №143.

На техогляді колгоспного автопарку. 1962 р.

доведення їх до товарного стану супроводжувалося виснажливою працею колгоспниць. У середині літа вибирали плоскінь (чоловічі стебла конопель), а згодом – і матірку (коноплі з насінням), після чого вимолочували з останньої сім'я (конопляне насіння), в'язали обмолочені стебла в снопи, замочували їх у водоймах (ці місця називали мочильниками, зазвичай вони знаходилися на плесі)²⁴¹. Через деякий час важкі, намоклі снопи вручну виносили з плеса, а потім ставили для сушіння в так звані суслони. Руки терпли та німіли від важкої роботи й крижаної води й не одна колгоспниця втратила здоров'я на цих конопляних мочильниках-«мучельниках».

Залишали бажати кращого результати господарювання у тваринницькій галузі колгоспу. Так, районна газета повідомляла про те, що план виробництва м'яса свинини за 1956 р. колгосп ім. Щорса спромігся виконати лише на 74,5 %.²⁴² І на кінець 50-х

Деньгівські колгоспниці

²⁴¹ Це робилося для руйнування пектинової речовини, що склеює волокно з деревиною.

²⁴² Радянська Золотоніщина. 1957. 2 червня. № 65.

Колгоспники на вантажних роботах

років через незадовільну кормову базу добовий приріст свинини не перевищував 300 г, а на відгодівлі ВРХ цей показник був ще нижчим.²⁴³

Досить низькими були й надої молока.

Утім з часом вдалося поліпшити стан справ у молочному тваринництві. Це уможливилось як завдяки підвищенню якості кормів, так і ентузіазму працівників цієї галузі. У числі кращих доярок району були деньгівчанки Віра Гончар, Ганна Брикун, Надія Скляр, Ганна Шкеліберда (занесена на районну дошку пошани). На початку 1960-х рр. біля кутка Броварки були зведені нові тваринницькі приміщення.

Від 1952 р. понад чверть віку працював сільським ветфельдшером Левко Федотович Валовий²⁴⁴. Цю естафету ветеринарної служби він перейняв від знаного ветерана праці Андрія Григоровича Леги.

У той час значно розширилися площі лісонасаджень Денгівського лісництва. На підприємстві станом на 1957 р.

Колгоспні доярки із завідувачем ферми А. Д. Заїкою (сидить) та головою сільради Д. Ф. Валовим (стоїть)

²⁴³ Прапор Леніна. 1959. 25 вересня. № 114.

²⁴⁴ Помер на робочому місці від серцевого нападу у віці 52 роки.

працювало 45 осіб, в тім числі 8 лісників, бухгалтер (Давид Йосипович Ігнатенко), 35 робітників, об'єднаних у три бригади. Роботи виконувалися здебільшого вручну. Уже наприкінці 1950-х – початку 1960-х років на додачу до рук та живого тягла прийшли технічні засоби: трактори, автомобілі, бензопилки. У підсобному господарстві утримувалися свині, бички, була й власна пасіка. Для працівників було відкрито крамницю та їдальню. Лісничими в той період працювали Олексій Васильович Колодочка, Георгій Макарович Шевцов.

Л. Ф. Валовий

На спорудженні найдовшої в Україні гідротехнічної споруди – Черкаської дамби – та автошляху Золотоноша – Черкаси ударно працювали Олексій Митрофанович Бочко, Іван Федорович Вирвикишка, Іван Іванович Король, Василь Максимович і Катерина

Іванівна Кикоті, Іван Миколайович Філіпов та ін. Частина молодих деньгівчан задля додаткового заробітку виїжджала на сезонні роботи до Грузії на збір чайного листа. Утім, винагорода була мізерною: за 1 кг зібраного чаю давали не більше одного рубля.

Автобусна зупинка біля с. Деньги

Для подачі води колгосп придбав чотири вітродвигуни

ТВ-5В потужністю 2 к. с. й діаметром колеса 5 м. У другій половині 1950-х господарство вже мало у своєму розпорядженні дизельний двигун для виробництва електроенергії. Зрештою, в дозованих обсягах електрика прийшла і в оселі деньгівчан (щоденно від 18 до 22 години). Лише із введенням у експлуатацію Кременчуцької ГЕС (1963 р.) проблему електрозабезпечення як для виробничих, так і побутових цілей було остаточно вирішено.

Постановою Ради Міністрів УРСР №736 від 23. 05. 1959 р. було на 82,7 га зменшено площу, закріплену за колгоспом ім. Щорса (у зв'язку з відведенням на водосховище 49,6 га й під дамбу – 33,1 га). Відтоді земельний фонд господарства становив 4099,7 га, а під 760 присадибних ділянок було відведено 291, 99 га. У 1963 р. колгосп

ДЕРЖАВНИЙ

АКТ

НА ВІЧНЕ КОРИСТУВАННЯ
ЗЕМЛЕЮ
КОЛГОСПАМИ

№ 333943

Акт про земельне володіння
колгоспу

Цей державний акт видано сільськогосподарській артілі імені ЩОРСА
села (селища, станиці, хутора, кишлаку, аулу)
Дельги Золотоніського району
Полтавської області (краю Дніпропетровської Радянської
Соціалістичної Республіки) Виконавчим Комітетом
Золотоніської Районної Ради
депутатів трудящих в тому, що ця сільськогосподарська артіля імені ЩОРСА
закріплюється
в безплатне і безстрокове користування,
тобто ввічно, землі в кількості 533 в
гектарів, згідно з місцевонакресленим планом
і описом меж.

ОВІНС НЕЖ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ АРТІЛІ
ІМЕНІ ЩОРСА

- Вид А до В 2 межами Золотоніського лісництва
- Вид В до В 2 межами Південно-західного лісництва
- Вид В до Г 2 межами Золотоніського лісництва
- Вид Г до Д 2 межами с/г-пр-г Держ. інспекції Кримінального суд. Золотоніського р-ну
- Вид Д до Е 2 межами Золотоніського лісництва
- Вид Е до К 2 межами с/г-пр-г ім. Чкалова, Чортківської с/р. Золотоніського р-ну
- Вид К до Ж 2 межами Південно-західного лісництва
- Вид Ж до З 2 межами с/г-пр-г ім. Чкалова, Чортківської с/р. Золотоніського р-ну
- Вид З до І 2 межами Золотоніського лісництва
- Вид І до Н 2 межами с/г-пр-г ім. Чкалова, Чортківської с/р. Золотоніського р-ну
- Вид Н до К 2 межами с/г-пр-г ім. Чкалова, Чортківської с/р. Золотоніського р-ну
- Вид Н до Л 2 межами с/г-пр-г Держ. інспекції Кримінального суд.

прибрав нову назву: імені Кірова. Друкованим органом господарства стала багатотиражна газета «Кіровоць», обов'язки редактора якої виконував Михайло Іванович Могила.

У січні 1961 р. було проведено грошову реформу, яка, як і попередня, звелася до деномінації грошей і втрати частиною громадян своїх вкладів (10 рублів старими знаками обмінювалися на 1 руб. новими). Утім, ці перетворення сприяли стабілізації радянської грошової системи й зміцненню курсу рубля (американський долар тоді відповідав 75 радянським копійкам).

Ще від 1956 р. було введено щомісячне авансування колгоспників за все тими ж трудовими як у грошовій, так і натуральній формі із остаточним розрахунком у кінці господарського року.

Проте розмір винагороди за важку працю залишався на порядок нижчим, ніж у промисловості й будівництві. Ще більш мізерними показниками визначалася встановлена в 1964 р. Законом СРСР довгоочікувана дер-

Багатотиражна газета «Кіровоць»

10 рублів 1961 р.

жавна пенсія для колгоспників: її мінімальний розмір становив усього 12 руб., що було у 3,5 рази менше, ніж мінімум пенсійного забезпечення робітників. Дискримінаційним для колгоспників був і пенсійний вік: 65 років для чоловіків і 60 для жінок (у робітників та службовців відповідно 60 і 55).

Сільська хата

Декілька деньгівських жінок виконували «на-домну» роботу, котра полягала у вишиванні рушників та мережаному оздобленні традиційного одягу за спеціальними замовленнями. Ця вишивана продукція йшла на експорт і користувалася неабия-

На околиці

ким попитом в українській діаспорі світу. Зокрема, вправними вишивальницями «хрестиком» та гладдю на полотні, коленкорі й батисті були Ольга Михайлівна Кутир (бригадирка вишивальниць), Євдокія Гаврилівна Величко, Ганна Іванівна Голиш, Ганна Андріївна Мишак, Ольга Дем'янівна Іващенко, Оксана Наденко, Марія Трохимівна Олексієнко, Оксана Карпівна Сутула та ін. Працювала в селі й швейна майстерня, де замовлення деньгівчан на пошиття й ремонт одягу виконували кравчині Ольга Прокопівна Лега, Марія Павлівна Мордач та Ганна Яківна Мамченко.

У 1958 р. село було повністю радіофіковано, й відтак деньгівчани мали змогу постійно слухати останні новини, музику й радіовистави. На початку 1960-х селяни познайомилися ще з одним дивом цивілізації: телебаченням. Перший телевізор було закуплено колгоспом, і його встановили в будинку тваринника на фермі. Увечері деньгівчани збиралися тут для колективного перегляду телепередач. Згодом телевізори з'явилися і в деяких оселях деньгівчан. Дедалі

У швейній майстерні

вживанішими ставали й радіоли (поєднання кількочанального радіо й відтворення музики на платівках).

У селі працювала семирічна школа, а навчання в ній деякий час проводилося у пристосованих приміщеннях чи, зазвичай, сільських хатах. Зокрема, класи розташувалися у будівлях

розкуркулених на поч. 1930-х років родин Прісченків (на пісках) і Копилів (у центрі), а також у хатах солдатської вдови Клавдії Іванівни Ігнатенко й колишньої фронтовички Валентини Денисівни Гончар. Директором школи як і досі був Юхим Йосипович Черненко, а його заступником – Юхим Григорович Воропай (учитель історії). Математику й фізику тоді викладали Петро Романович Ігнатенко, Федір

Телевізор KBH-49

**Одне із шкільних приміщень
(хата Прісченків)**

Сергійович Іващенко та Ганна Андріївна Басай, біологію – Григорій Федорович Перехрест, російську мову та літературу – Ганна Михайлівна Черненко і Олена Семенівна Хлиновська, німецьку мову – Микола Мусійович Черинько, трудове навчання й фізкультуру – Андрій

Самійлович Хвиль, а початкові класи вели Ольга Гаврилівна Голиш, Тетяна Єлисеївна Вербецька, Лідія Петрівна Лега, Ганна Іванівна Заїка, Олена Семенівна Шкеліберда.

У шкільному класі. 1957 р.

У 1950-х роках на купку Пугачівка споруджувалося нове одноповерхове приміщення школи, однак через хронічну нестачу будівельних матеріалів цей процес розтягнувся на

Педколектив школи. 1954 р.

декілька років. І лише в грудні 1957 р. учителі й учні семирічки нарешті відсвяткували новосілля. Утім, тут змогли вміститися лише 5–7 (згодом 8) класи, учні ж початкової ланки продовжували навчатися в пристосованих приміщеннях. Шкільні навчальні майстерні розташувалися в укритій соломою хаті-мазанці. Біля школи обладнали й невеликий фізкультурний майданчик.

Тоді усталеною освітянською практикою було органічне поєднання навчання із продуктивною працею учнів. Вони працювали на колгоспних полях (часто замість уроків) і навчально-дослідних ділянках, вирощували шовкопрядів, брали участь у лісонасадженнях, збирали металобрухт та макулатуру. Завдяки цьому юні деньгівчани не

Похвальна грамота В. О. Шамрай. 1953 р.

лише отримували трудовий гарт, але й заробляли для школи додаткові кошти, котрі спрямовувались на ремонти, придбання шкільного обладнання та спортінвентарю.

Нове приміщення школи

Попри ідеологічну заангажованість певну роль у вихованні школярів відігравали дитячі комуністичні організації. З першого класу учні ставали «жовтентами»²⁴⁵, у віці 10 років їх приймали в піонери²⁴⁶, а 14-річні могли вступити до лав комсомолу²⁴⁷.

У 1958 р. школа у відповідності із новим Законом про освіту прибрала статус восьмирічної. Після її закінчення частина випускників здобували повну середню освіту переважно в Чапаєвській десятирічці, рідше – в Золотоноші й Кропивні.

На початку 1950-х рр. започаткував свою роботу колгоспний дитячий садок, який розташувався на Діброві. Його завідувачкою була Анастасія Прокопівна Збурівець. Через 10 років дошкільнят перемістили у приміщення, що знаходилося в центрі села. Очільницями дошкільної установи у 1960–70-х рр. працювали Софія Борисівна Неділько та Катерина Андріївна Пугач.

Деньгівські діти. 1957 р.

²⁴⁵ Комуністична спілка наймолодших школярів, названа на честь Жовтневої революції 1917 р.

²⁴⁶ Комуністична організація для школярів середньої ланки, створена в 1922 р. Повна назва – Всесоюзна піонерська організація ім В. І. Леніна.

²⁴⁷ Створена в 1918 р. юнацька комуністична організація, до якої приймали із 14 років. Повна назва – Всесоюзна ленінська комуністична спілка молоді.

4-й клас Деньгівської школи. 1958 р.

Вихованці дитсадка

Церква, перепрофільована на сільський клуб

Віруючі деньгівчани до певного часу відвідували служби Божі в Свято-Михайлівській церкві. Однак на хвилі чергового нападу атеїстичного маразму ця деньгівська святиня в 1962 р. була зачинена й перепрофільована в сільський клуб. Розкішний церковний іконостас було розкурочено й вивезено на будівельну бригаду, на місці віттаря облаштували сцену, а замість ікон з'явилися комуністичні гасла, портрети «класиків марксизму» (Маркса, Енгельса, Леніна), керівників партії.

Деньги по праву називали «співочим» селом. Як тільки на нього лягали надвечірні сутінки чи у святкові й вихідні дні мало чи не зі всіх кутків – Бухти, Діброви, Гончарівки, Косівки, Селенківщини, Бро-

Група деньгівчан у святковий день

варок, словом звідусіль – лунали українські пісні у виконанні місцевих мешканців. Знали на Золотоніщині й про деньгівський хор, який ставав неодноразовим дипломантом районних оглядів художньої самодіяльності. Якось деньгівські співаки зачарували присутніх своїм

Вокальний ансамбль

виступом біля святині – усипальниці Кобзаря на Чернечій горі в Каневі.

Великою популярністю в Деньгах користувалися й виступи місцевих солістів Василя Бочка, Дмитра Зінченка, Василя Кикотя, сестер Галини й Ольги Куйовди, Надії Конокотіної, Євдокії Бузунар,

Юрія Шкеліберди. Акомпаніаторами хорових і сольних виступів були місцевий лісничий Олексій Васильович Колодочка та учитель музики Леонід Григорович Міщенко, згодом Леонід Філіковський. До закриття храму Божого звучав і церковний хор, у складі якого було 14 осіб. Залюбки деньгівчани слухали майстерну гру на скрипці колишнього фронтовика Петра Денисовича Гончара.

Учасники художньої самодіяльності

Г. М. Іващенко

На деньгівській та районній сценах успішно виступав також сільський танцювальний ансамбль. Його роботою керував О. В. Колодочка.

Успішно працював тоді й драматичний гурток, який виступав з виставами як у своєму селі, так і в сусідніх. Саме в його складі проходили свої перші акторські

проби майбутні театральні знаменитості Андрій і Віктор Гончарі.

Сільським клубом завідував у ті часи талановитий організатор Сергій Степанович Наденко. За багатогранну культурно-просвітницьку роботу його в 1960 р. було занесено на районну Дошку пошани. Пізніше очільником клубу став Григорій Михайлович Іващенко.

Довгий час деньгівчани вдовольнялися лише дворазовим на тиждень переглядом кінофільмів, які демонструвалися за допомогою т. з. «кінопересувки» із Золотоноші. У липні 1958 р. у сільському клубі нарешті було встановлено стаціонарний кіноапарат, і мешканці села могли відвідувати кіносеанси вже чотири рази на тиждень. Довгі роки сільськими кіномеханіками працювали Юрій Михайлович Шкеліберда та Василь Максимович Кикоть.

На хорошому рахунку в районі була й сільська бібліотека, яку від 1950 р. очолила

Біля сільського клубу. У центрі - його завідувач С. С. Наденко, праворуч - бібліотекарка О. К. Ткаченко

колишня фронтовичка Олександра Кузьмівна Ткаченко. На 1959 р. бібліотечний фонд сягнув 6260 книжкових примірників (щорічне поповнення – пересічно 600 книг), а обслуговувалося 511 читачів. Працювало й 7 пересувних бібліотек із фондами 800 примірників. Постійно проводилися цікаві заходи з пропаганди книги. Закладу неодноразово присвоювали почесне звання «Бібліотека відмінної роботи».

До речі, Олександрі Кузьмівні упродовж багатьох років довіряли й керівництво товариським судом села²⁴⁸. Усі відзначали її принциповість на цій виборній посаді й справедливість в ухваленні рішень щодо правопорушників.

У центрі села, ще в 1930-х роках було посаджено сквер із декоративних дерев. У 1957 р. сільська молодь вирішила пере-

Деньгівчани на Тарасовій горі. 1963 р.

²⁴⁸ Товариський суд – це виборний громадський орган у 1950-х – 1980-х рр., до компетенції якого входив розгляд справ про незначні пошкодження суспільного інвентарю, порушення громадського порядку, пияцтво, дрібне хуліганство, дрібні крадіжки, майнові спори до 50 крб, окремі питання дисципліни праці. Цей суд міг ухвалити рішення про громадський осуд (догану), зобов'язання відшкодувати нанесені збитки чи запропонувати порушення кримінальної, адміністративної або цивільної справи.

У сільській бібліотеці

творити його в повноцінний парк. Під час суботників та недільників тут було висаджено понад 2 тис. дерев і кущів, прокладено алеї, встановлено лавки, облаштовано місця тихого відпочинку й танцювальний майданчик. Його відкриття відбулося 2 травня

1958 р. й це був один із небагатьох сільських парків культури й відпочинку на черкаському Лівобережжі²⁴⁹. Доглядачем парку став колгоспний ветеран Іван Оврамович Голиш.

Парк відразу став улюбленим місцем відпочинку мешканців села, тут у вихідні й святкові дні яблуку ніде було впасти. Грав деньгівський духовий оркестр, організовувалися масові гуляння, концерти просто

Молодь села на суботнику

²⁴⁹ Прапор Леніна. 1958. 25 квітня.

неба, танці, спортивні ігри. А в теплу пору року можна було й прийняти повітряні ванни, позагоряти, покупатися в плесі, що знаходилося поруч з парком, а ще половити рибу.

У недільний вечір на вулиці Слинькова

Біля сільського плеса. Кінець 1950-х рр.

На день Перемоги, 9 травня 1964 р. біля сільського парку було відкрито обеліск Слави полеглим у роки Другої світової війни односельчанам. Біля його підніжжя проводилися мітинги та зустрічі з учасниками бойових дій.

Усі сільські юнаки мали за велику честь служити у лавах Збройних сил. Як це було й досі, проводи в армію ставали справжнім сільським святом, котре проводилося за узвичаєним обрядом і збирало сотні людей.

Певне місце в деньгівському повсякденні займали фізична культура й спорт. Біля

Відкриття обеліска Слави полеглим односельчанам. 1964 р.

Проводи в армію Г. І. Скрипника. 1956 р.

парку було обладнано спортивний майданчик, на якому у вихідні та святкові дні розгорталися спортивні баталії, зазвичай волейбольні. Визнаними авторитетами в цьому ігровому виді були Сергій Винник, Леонід Батир, Дмитро Величко та ін. Молодь змагалася у швидкості бігу та піднятті штанги (нею служила демонтована автомобільна вісь). Найсильнішим сільським штангістом уважався Дмитро Величко. У селі було багато значкістів фізкультурного комплексу ГПО.

1950-і роки ознаменувалися й позитивними змінами в організації охорони здоров'я. Медичне обслуговування здійснювала надзвичайно кваліфікована й уважна до

Мати та бабуся зустрічають звільненого в запас Г. І. Скрипника

хворих місцева фельдшерка Валентина Григорівна Басай, яка перейняла естафету милосердя від ветерана медицини Г. М. Чернякова. До речі, Григорій Михайлович віддав фельдшерській справі в Деньгах понад пів віку і був відзначений найвищою нагородою СРСР – орденом Леніна.

Фельдшерсько-акушерський пункт на Кінці

Приміщення стаціонарного відділення лікарні (сучасний вигляд)

урочисто відкрита у вересні 1958 р. і розташувалася у колишньому приміщенні сільської ради. Колектив лікарні складався із 26 працівників, його очолив дипломований лікар і талановитий організатор Микола Олексійович Лапа (відразу після закінчення лікувального факультету Київського медичного інституту ім. Богомольця). Деньгівська дільнична лікарня по-

У 1957 р. на спільному засіданні правління колгоспу й сільвиконкому (його головою упродовж 10 років був Михайло Федотович Валовий, а потім – Дмитро Федорович Валовий) було прийнято рішення про започаткування роботи в Деньгах стаціонарної лікарні на 25 ліжок. Вона була

Колектив Деньгівської лікарні. 1958 р.

М. О. Лана

Г. Г. Батур

ряд із жителями Деньгів опікувалася й мешканцями ще понад десятка населених пунктів: Кропивни, Крутьок, Маліївки, Мельників, Снігурівки, Хвильово-Сорочина, Чобітьок, Щербинівки та ін. Для обслуговування хворих вдома лікарем та фельдшером використовувалася «карета

швидкої допомоги» – насправді підвода, запряжена двійкою коней, якими управляв їздовий Іван Іванович Глоба.

До послуг деньгівчанок і жінок довколишніх сіл був і невеликий пологовий будинок (усього на 4 ліжка). Тут сотні немовлят прийняла місцева акушерка Ганна Григорівна Батур та фельдшерка Валентина Григорівна Басай (обидві відзначені значком «Відмінник охорони здоров'я УРСР»).

Благородну місію допомоги людям здійснював і знаменитий деньгівський цілитель Федосій Лаврович Блажко. Хоча й не мав спеціальної медичної освіти, однак майстерно виконував функції травматолога-ортопеда: безболісно вправляв вивихи, виявляв переломи й надавав першу допомогу (його в народному середовищі називали

Ф. Л. Блажко

Деньгівська «швидка допомога»: фельдшерка В. Г. Басай та їздовий І. І. Глоба

«костоправом»). А ще володів прийомами мануальної терапії, займався ручним вправлянням дисків хребта. За допомогою до цілителя зверталися потерпілі від травм та хворі мало чи не з пів України. Свою майстерність він передав доньці Надії та сину Петру.

На початку 1960-х років у Деньгах нарешті було відкрито власне поштове відділення. Ним завідувала Зінаїда Антонівна Удод.

Кілька десятків деньгівчан були шанувальниками такого активного способу відпочинку, як полювання. Упродовж багатьох років мисливське товариство села очолював Денис Якович Лупина, пізніше – Степан Іванович Кикоть. Полюбляли деньгівчани й рибальство, однак виловлювали рибу винятково за допомогою неводів, ятерів, переметів та верш.

Отоварювалися наші земляки в місцевій крамниці, яку називали то сільмагом, то кооперацією чи (найчастіше) «лавкою». Асортимент товарів був аж занадто малим: покупцям

Крамниця на Діброві

пропонувалися чорний хліб золотоніської випічки («кирпич»), булочки, деякі крупи, макарони, оселедці, цукерки, печиво,

Деньгівські мисливці

консерви. Продовольча група сусідила із промисловими товарами: милом, кирзовими чобітьми, куфайками тощо. Понад 15 років цим торговельним осередком завідувала Параска Антонівна Наденко. Поруч знаходилася крихітна крамниця господарських товарів із лопатами, сокирами, залізним посудом. Невелика торговельна точка розташовувалася й на сільському кутку Діброва. Наприкінці 1950-х років відчинила свої двері для покупців і крамниця місцевого лісгоспу; тут пропонувалося дещо більше товарів. У приватному помешканні Казновських відкрили сільський буфет, де можна було посмакувати пивом чи ситром.

У храмовий день 21 листопада

Повсякденний та святковий стіл деньгівчан характеризувався як прихильністю до освячених віками традицій, так

і деякими новаціями. Серед щоденних страв – пісний борщ (у свята й поза постами – з м'ясом: свіжим чи у вигляді солонини), куліш, лемішка, локшина, картопля, затірка, пшоняна каша, усілякі молочні страви. Пекли оладки чи млинці (житні, пшеничні, пшоняні або гречані), варили вареники або галушки. Традиційним десертом були узвар чи кисіль. Вживали й квашені огірки та капусту, а в літньо-осінній сезон поповнювали вітамінні запаси свіжими овочами й фруктами. На польові роботи, косовицю, на пастівник брали із собою скромний харчовий

Застілля. Поч. 1960-хрр.

«стандарт», до якого входили кусень хліба, шмат сала, варені яйця, цибулина, огірок і пляшка молока. Зазвичай перед Різдом (а хтось і перед Великоднем) кололи свиней, і тоді деньгівчани могли побалувати себе холодцем, кров'яною, ковбасою, ковбиком (кендюхом), бужениною чи начиненою пшоняною кашею кишкою, а також запастися салом, солониною і смальцем.

У святкові дні пекли пиріжки, коржики з маком, варили капустак, картоплю з м'ясом, вареники із сиром. Особливо старалися господині, готуючи стіл на храмове свято, яке традиційно відзначають у Деньгах 21 листопада (в день Св. Архангела Михаїла). Якщо раніше вживали винятково домашній хліб, то, починаючи із другої половини 1950-х

років, дедалі більше родин придбавало його в сільській крамниці. Стіл деньгівчан ставав різноманітнішим, зокрема, на ньому вже з'являлися вінегрет, котлети, голубці, фарширований перець тощо. У деяких родинах почали вживати заварний чай та какао. Щодо алкоголю, то на свята пили горілку (зазвичай, власного виробництва, рідше – придбану в торгових точках, т. з. «казьонку»), а також різноманітні наливки та ягідні вина. Утім, зловживання алкоголем завжди в селі було предметом громадського осуду.

Наречені Хименки в день весілля

Перед вінчанням М. Филя і Н. Кикоть. 1957 р.

У ПРИКІНЦЕВИЙ ПЕРІОД РАДЯНСЬКОЇ ДОБИ

У жовтні 1964 р. відбулися кардинальні зміни у найвищих ешелонах влади СРСР. Керівництво ЦК КПРС і державою перейшло до рук Л. І. Брежнєва, й відтоді розпочався історичний період, що виявився завершальним у літописі радянської держави.

Колгоспні водії

Щодо Деньгів, то його мешканці продовжували жити в усталеному руслі. Місцевий колгосп імені Кірова мав у 1960-х роках 2894 га землі, в тому числі 2256 орної. Його машинно-тракторний парк складався

із 16 тракторів (колісні ДТ-20, гусеничні Т-74), 11 різного типу комбайнів (зернозбиральні СК-4, бурякозбиральні КСТ-3, силосні КС-2,6 тощо), 14 вантажних автомобілів (ЗІЛ-150, ГАЗ-51А). На колгоспних фермах утримувалося 1 200 голів ВРХ (в т. ч. 450 корів), 836 свиней, 313 овець, 1 500 голів птиці.

Щодо врожайності зернових, то вона залишалася невисокою. Так, у 1967 р. на колгоспних полях зібрали по 31,3 ц пшениці та 37 ц кукурудзи з гектара. На 100 га угідь виробили 49 ц м'яса і 318 ц молока, а середньодобові надої не перевищували 4–5 кг на корову. Колгоспні прибутки тоді становили 752 835 крб.

Певні доходи господарству приносила й колгоспна пасіка. На ній господарювали авторитетні пасічники Григорій Павлович Джура, Дмитро Іванович Ткаченко і Степан Іванович Кикоть.

Керівним органом колгоспу було його правління на чолі з

На жнивях. Комбайнер М. С. Скляр

головою, а ним до 1977 р. залишався Дмитро Леонтійович Палаш, відзначений у 1966 р. орденом «Знак Пошани». До складу правління (на 1970 р.) входили завідувач молочно-товарної ферми Андрій Денисович Заїка, інженер Петро Якович Король, головний агроном Михайло Андрійович Лега, партторг Сергій Степанович Наденко, головний економіст Антон Олексійович Петренко, бригадир тракторної бригади Микола Іванович

Д. Л. Палаш

М. П. Суський

Савченко, головний зоотехнік Михайло Павлович Суський, завідувачка свино-товарної ферми Олена Трифонівна Удовіченко.²⁵⁰

Суттєвий вплив на перебіг життя в селі справляла й місцева первинна організація Компартії України. Тоді як на початку 1960-х років вона налічувала у своїх лавах лише 26 членів, то наприкінці вісімдесятих – уже 80. Спочатку освітній ценз деньгівських комуністів був досить низьким: жодного з вищою освітою, лише 5 – із повною середньою, 8 – семирічною, а 15 мали лише початкову освіту. Секретарями парторганізації (й водночас заступниками голови правління колгоспу з тваринництва) у різний час були Юхим Григорович Воропай, Сергій Степанович Наденко, Михайло Павлович Суський, Микола Петрович Василенко, Анатолій Григорович Середа, Петро Васильович Лазоренко та ін.

Колгоспниці на збиранні конопель. 1967 р.

²⁵⁰ Кіровоць. 1970. 8 березня. №2 (79).

Актив села. 1970 р.

Виробничі успіхи місцевого колгоспу значною мірою залежали від рівня фаховості та самовідданості головних спеціалістів. У ті роки очільниками агрономічної служби колгоспу були Михайло

Д. Л. Палаш (у центрі) із групою колгоспних ветеранів

П. В. Лазоренко з механізаторами

тон Олексійович Петренко, Іван Лукович Чеша, Лідія Миколаївна Устименко, бухгалтерської – Катерина Максимівна Калініченко, Віра Денисівна Кикоть, Любов Михайлівна Дмитренко, інженерної – Петро Якович Король, Анатолій Юхимович Воропай, Володимир Іванович Сергієнко, а головними ветлікарями працювали Юрій Петрович Федина, Григорій Юрійович Коростін, Анатолій Іванович Хівренко.

Чимало деньгівчан демонстрували зразки ударної праці на колгоспних полях і фермах. Зокрема, ланковий механізованої ланки Михайло Федотович Топчій забезпечив врожайність цукрових буряків по 300 ц з кожного га закріпленої площі. Постійно перевиконував встановлені норми госпо-

Андрійович Лега, Анатолій Григорович Середа, Сергій Андрійович Могила, зоотехнічної – Михайло Павлович Суський, Марія Борисівна Джура, Олександр Михайлович Іващенко, економічної – Ан-

А. Г. Середа

Працівники бухгалтерії. 1970 р.

Група механізаторів. 1980 р.

дарських перевезень водій ЗІЛ-585 Іван Федосійович Лупина. Пустили міцне коріння трудові династії механізаторів Михайла Сергійовича Скліяра, Івана Федоровича Гапоненка, Володимира Михайловича Малишева, Івана Никаноровича Карпенка, Василя Михайловича Головка, водіїв Івана Єгоровича Шкеліберди, Івана Васильовича Кикотя, Михайла Явтуховича Діденка та ін. Самовіддано працювала на колгоспних полях і трактористка Тетяна Андріївна Зінченко.

Багато передовиків сільгоспвиробництва були відзначені орденами й медалями. Так, механізатор Михайло Якович Король, якого називали «професором комбайнування», був на-

М. І. Шкеліберда й І. Ф. Гапоненко

*Колгоспники, нагороджені орденами й медалями.
1966 р.*

городжений ор-
денами Леніна та
Трудового Чер-
воного Прапора,
завідувачка свино-
товарної ферми
Олена Трифонівна
Удовіченко – Тру-
дового Черво-
ного Прапора і
«Знак Пошани»,
комбайнер Воло-
димир Михайло-
вич Малишев,
доярки Уляна
Мусіївна Басай і
Євгенія Сергіївна

Соколенко, ланкова Анастасія Федорівна Суценко – Трудового Червоного Прапора, трактористи Василь Федосійович Менчик, Григорій Іванович Скрипник і Юрій Трохимович Удод – «Знак Пошани». Медаллю «За трудову доблесть» було відзначено механізатора Івана Федотовича Суценка, шофера Миколу Івановича Блажка, свинарку Олену Іванівну Макаренко, ланкову Євгенію Василівну Могилу, голову правління Михайла Даниловича Чугая, медаллю «За трудову відзнаку» – трактористів Михайла Федотовича Топчія, Михайла Івановича Яценка, Миколу Максимовича Хименка, ланкову Настю Юхимівну Савченко, комбайнера Михайла Сергійовича Скляра, тваринницю Уляну Якимівну Могилу, а ювілейною медаллю «За доблесну

На екскурсію до Києва. 1966 р.

працю. В ознаменування 100-річчя з дня народження В. І. Леніна» – бригадира будівельної бригади Олександра Павловича Шабаліна, інспектора з кадрів Сергія Степановича Наденка, голову сільської ради Ганну Миколаївну Гвоздь, головного зоотехніка Михайла Павловича Суського та ін.

Продовжувало нарощувати площі своїх зелених насаджень Деньгівське лісництво, яке очолював Віталій Якович Пустовіт, пізніше – Юрій Григорович Товстоп'ят. Тут працювало вже понад 60 осіб. У другій половині 1960-х років на підприємстві з'явився міжколгоспний цех з виробництва хвойного борошна – цінного корму для сільськогосподарських тварин.

Ю. М. Шкеліберда

Лісництво стало правофланговим серед лісових господарств нашого краю. Багато його працівників за сумлінну працю були відзначені державними нагородами. Так, у 1970-х рр. ланкова лісництва Ганна Олексіївна Наконечна була відзначена медаллю «За трудову доблесть» та орденом Трудової Слави 3-го ст. Ювілейні медалі «За доблесну працю» отримали помічник лісничого Михайло Михайлович Масло, технік-лісівник Михайло Петрович Лимар,

лісники Іван Іванович Король та Сергій Семенович Бережецький, трактористи Григорій Михайлович Івженко, Іван Миколайович Філіпов, Юрій Михайлович Шкеліберда, Микола Тимофійович Юр'єв.

У ті роки було відзначено й материнський подвиг жінок – берегинь багатодітних родин. Зокрема, орденом «Материнська слава» 3-го ст. та медаллю материнства 1-го й 2-го ст.

Г. Д. Черінько і Г. Д. Король у цеху з виробництва хвойного борошна

Працівники Деньгівського лісництва

вих буряків – 470 ц, річні надої молока – 4 тис. кг на корову. Значно було перевершено показники 10-ї п'ятирічки (1976–1980 рр.) за продажем державі зернових, овочів, м'яса, молока, яєць. У 1986 р. орденом Трудової слави 3-го ст. була відзначена звитяжна праця механізатора Петра Олексійовича Величка та водія Івана Михайловича Скляра.

Суттєве зростання прибутків сільгосп підприємства уможливило значні обсяги будівництва нових виробничих і соціально-культурних об'єктів. У центрі села

було нагороджено Марію Парфентіївну Гнойову, яка народила й разом з чоловіком поставила на життєве крило сімох дітей.

У 1983 р. колгосп очолив здібний організатор сільськогосподарського виробництва Василь Максимович Дмитренко (1947–1995 рр.). Саме за його управлінської каденції спостерігався неабиякий злет господарства. Середня врожайність ранніх зернових тоді сягнула 50 ц з кожного гектара, цукрових

Колгоспна ланка після навантаження мінеральних добрив на літак с/г авіації

виросли красиві приміщення дитячого садка, фельдшерсько-акушерського пункту, адмінбудинку. Реконструйовано будинок культури, впорядковано стадіон, а центральну забудову села прикрасив чудовий сквер. Взяли прописку нова пекарня, деревообробний цех, пилорама, майстерня тракторної бригади та машинний двір. Стала до ладу

Доярка Є. С. Соколенко

перша черга водогону, розпочалося будівництво підвідного газопроводу Мельники – Деньги. На кутках Прідмовщина й Ромашевщина збудовано для працівників колгоспу житлові будинки²⁵¹.

П. О. Величко і Г. І. Суценко

Колектив колгоспного автопарку. 1986 р.

²⁵¹ Сільські вісті. 1991. 13 квітня. №73.

Сільськогосподарська техніка

Свято обжинок

Майже всіма вулицями села пролягли асфальтівки, загальна площа твердого покриття становила 60 736 кв. м. В'їзду село прикрасила пам'ятна композиція. Господарство мало й власну базу відпочинку на Чорному морі (Крим, Роздольненський р-н, с. Стерегущє).

Колектив молочно-товарної ферми. Ліворуч - В. М. Дмитренко

В. М. Дмитренко (праворуч) із агрономом Л. Ф. Сіроквашею

У 1993 р. за вагомий внесок у збільшення виробництва сільгосппродукції, багатогранну організаторську діяльність голові колгоспу В. М. Дмитренку було присвоєно почесне звання «Заслужений працівник сільського господарства України» (Указ Президента України №2305 від 2 листопада 1993 р.).

Різнопланову організаторську роботу з розбудови соціальної інфраструктури села та його благоустрою проводив і виконком місцевої сільської ради, який у 1970–80-х рр. очолювали Ганна Миколаївна Гвоздь, Надія Свиридівна Суська, Микола

Іванович Лисенко, Олександр Павлович Сергієнко.

Нові сторінки було вписано й у літопис місцевої освіти. Деньгівську восьмирічку від 1963 р. очолював Федір Сергійович Іващенко, його в 1965 р. змінив на цій посаді Борис Олександрович Малиш (учитель біології), який працював директором до 1971 р. Наступні п'ять років школу очолював учитель математики Андрій Макарович Даниленко, а від 1975 до 1986 р. – Ганна Іванівна Харламова (вчителька іноземної мови). У 1986 р. до директорського керма повернувся Б. О. Малиш.

Школа потерпала від нестачі навчальних площ, тому за клопотанням дирекції у 1968 р. райвідділ освіти виділив кошти на придбання двох розбірних фінських будиночків. У них розташувалося три шкільні класи, що, втім, не вирішувало проблему забезпечення навчальними приміщеннями²⁵². Виконком сільської ради (голова Ганна Миколаївна Гвоздь) звернувся до владних структур щодо будівництва типового приміщення школи, й на початку 1970-х було виділено відповідні державні кошти в сумі 163 тис. руб.

²⁵² Прапор Леніна. 1968. 2 листопада. № 131.

Педагогічний колектив школи. 1965 р.

Учні школи. Поч. 1970-х рр.

Це уможливило початок будівництва, однак в ході його з'ясувалося, що виділених інвестицій не вистачає. З огляду на таку ситуацію за клопотанням сільвиконкому правління колгоспу своїм рішенням виділило на цю святую справу із фондів господарства додатково 100 тис. руб.

Зрештою, 1 вересня 1975 р. перед деньгівськими учнями та вчителями гостинно відчинило свої двері нове двоповерхове приміщення школи на 300 місць із просторими класами, спортзалом і їдальнею. Завдяки цьому чи не вперше у своїй історії школа зібрала усіх своїх учнів під одним дахом²⁵³.

Тоді 16 вчителів навчали понад 200 дітей Деньгів і сусіднього Хвильово-Сорочина. Змінився й статус школи: вона стала десятирічкою (повною середньою). Деньгівська школа напрацювала гідний наслідування досвід роботи товариства юних лісівників, яке проводило свою діяльність за сприяння місцевого лісництва.

У 1990 р. коштом місцевого колгоспу було споруджено нове приміщення дошкільної установи – одне із найкращих у районі. Цим осередком виховання завідувала Надія Кузьмівна Пустовіт, потім Неля Яківна Джура.

Депутати Деньгівської сільської ради

²⁵³ Прапор Леніна. 1975. 2 вересня. № 106.

Педагогічний колектив школи. 1980 р.

Не пасла задніх у районі й деньгівська культура. У квітні 1966 р. деньгівчани святкували відкриття добротного будинку культури із глядацькою залою на 450 місць та бібліотекою. Продовжив свою діяльність сільський духовий оркестр, який від 1966 до 1977 р. очолював колишній фронтовик, сільський будівельник Григорій Іванович Калініченко. Полюбилися жителям Золотоніщини виступи чоловічого вокального ансамблю с. Деньги – неодноразового призера районних оглядів художньої самодіяльності. У його складі дарували людям пісні Василь та Іван Кикоті, Дмитро Зінченко, Борис Малиш, Юрій Шкеліберда, Павло Харламов, Сергій Лупина та ін. (керівник – Анатолій Філіковський). Успішно пропагував українську пісню й хор будинку культури.

Сільський будинок культури. 1966 р.

Вихователі та вихованці дитсадка

Духовий оркестр с. Деньги

Чоловічий ансамбль

Незмінними акомпаніаторами-баяністами були Борис Артеменко та Микола Моргун.

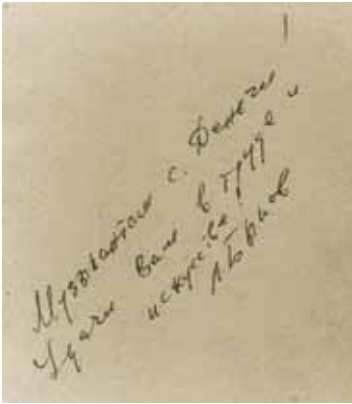
У сільському клубі, а потім і в будинку культури постійно демонструвалися кінофільми, а кіно-

механіками в 1960-х роках працювали Петро Михайлович Петров і Григорій Тимофійович Юр'єв, їхнім помічником був Григорій Басай. У пам'ять деньгівчан вкарбувалася зустріч із улюбленим кіноартистом Леонідом Биковим у 1973 р., який залишив свій автограф у книзі почесних гостей.

Живописна місцина навколо Деньгів постійно приваблювала кінематографістів, тому на околицях села було знято не один кінофільм. Наприклад, у 1971 р. кіностудією «Ленфільм» тут

Хор Деньгівського СБК. 1970 р.

**Автограф Леоніда
Бикова**

знімалися кадри повнометражного чорно-білого художнього фільму «Разрешите взлет» (режисери Анатолій Вехотко, Наталія Трощенко, в головних ролях – Анатолій Папанов, Валентин Гафт, Семен Морозов, Лариса Мальована, Артем Іноземцев).

Деньгівчани взяли участь у зйомках масових сцен української комедії «Ні пуха, ні пера» (за мотивами «Мисливських усмішок» Остапа Вишні), яка знімалася кіностудією ім. Довженка біля річечки

Самозванка. Жителі села змогли познайомитися з відомими артистами Миколою Гриньком, Михайлом Свєтіним, Олександром Леньковим, Аркадієм Аркадьєвим, Ніною Ільїною та ін.

Як і досі, на хорошому рахунку перебувала сільська бібліотека, якою тоді керу-

Г. Т. Юр'єв

Молода із друзками

вала Ганна Степанівна Лазоренко. Книгозбірня на 1975 р. мала півтори тисячі читачів, а кожний із них перечитував у середньому 42 книги за рік. Ця установа посіла третє місце за по-

казниками роботи серед бібліотек області, а її очільниця була занесена на районну Дошку пошани²⁵⁴.

Чимало зусиль для організації спортивно-масової роботи в селі докладав у другій пол. 1960-х – поч. 70-х рр. місцевий учитель фізичного виховання, першорозрядник Борис Давидович Артеменко. Він був граючим тренером футбольної збірної та забезпечив успішні виступи сільських лижників

на районних та обласних змаганнях (20 пар лиж для спортсменів допомогла придбати сільська рада, яку тоді очолював Дмитро Федорович Валовий).

У 1983 р. молодь села нарешті отримала у своє розпорядження повноформатне футбольне поле, розташоване в долині позаду будинку культури. Для тренувань та змагань постійно використовувався й спортзал місцевої школи.

Норму кандидата в майстри спорту з легкої атлетики (біг) виконав Михайло Миколайович Пелипенко. Неодноразовим чемпіоном та

Г. С. Лазоренко

Деньгівські футболісти

²⁵⁴ Прапор Леніна. 1975. 11 серпня. №25.

М. Д. Моргун

призером всеукраїнських змагань став один із найсильніших гирьовиків краю (у легкій вазі), майстер спорту СРСР Микола Дмитрович Моргун (переможець на першості СРСР з гирьового спорту 1973 р.). Хороші результати в гирьовому спорті демонстрував і Юрій Михайлович Суський.

Тим часом деньгівська дільнична лікарня перетворилася у регіональний маяк передового досвіду з медичного обслуговування населення. Було досягнуто справді унікального результату: за майже 10 років на дільниці не було зафіксовано жодного випадку дитячої смертності! Аби вивчити досвід місцевих медиків у цій царині, до Деньгів прибула міністерка охорони здоров'я Молдавської РСР.

З року в рік поліпшувалося медичне обслуговування населення та умови стаціонарного лікування. Зміцнювалася й матеріально-технічна база закладу: з'явилося сучасне медичне обладнання, заклад отримав у своє користування легковий («Москвич-408») та вантажний («ЗІС-5») автомобілі (водій – Микола Максимович Шкеліберда).

Однією із найкращих на Золотоніщині вважалася й санітарна дружина села. Її роботою упродовж багатьох років керувала фельдшерка Валентина Григорівна Басай.

Колектив Деньгівської дільничної лікарні. 1969 р.

Деньгівська санітарна дружина

На районну та обласну Дошку пошани неодноразово заносився головний лікар Микола Олексійович Лапа. А в липні 1971 р. самовіддана праця деньгівського лікаря була відзначена орденом Трудового Червоного Прапора.

Проте, на жаль, у тому ж таки 1971 р. рішенням районної влади Деньгівську дільничну лікарню було закрито. Відтоді деньгівчани змушені були вдовольнятися лише амбулаторним обслуговуванням, а в разі необхідності стаціонарного лікування зверталися до Чапаєвської дільничної чи Золотоніської районної лікарень. У 1975 р. припинила свою діяльність і лікарська амбулаторія, а деньгівський осередок здоров'я набув найнижчого статусу: фельдшерсько-акушерського пункту. Утім, уже в 1987 р. коштом місцевого колгоспу господарським способом було споруджено нове приміщення сільського ФАПу.

Писемні й телеграфно-телефонні комунікації деньгівчан із довколишнім світом та доставку їм періодичних видань (а тоді їх передплачували досить багато) забезпечувало місцеве відділення зв'язку. Роботою цієї важливої установи упродовж 30 років керувала Зоя Костянтинівна Сергієнко (Ткаченко). Досить довгий час деньгівськими листоношами працювали Ганна Олександрівна Валова та Софія Яківна Король.

З. К. Сергієнко

Кілька деньгівчан стали учасниками міжнародних конфліктів і воєн. Зокрема, Іван Федорович Хвиль та Василь Степанович Лупина взяли участь у чехословацьких подіях 1968 р.²⁵⁵ Учасником арабо-ізраїльських воєн (як військовий радник) став генерал-майор Михайло Петрович Носенко. Упродовж 26 місяців воював на афганській землі старший прапорщик Петро Костянтинівич Кравець (командир автовзводу, нагороджений медаллю «За бойові заслуги»). Також пройшли бойове хрещення під час війни в Афганістані старший сержант саперного підрозділу Михайло Іванович Гугнівий, старший сержант медичної служби Віталій Юрійович Топчій, рядові Василь Петрович Сарик, Микола Іванович Пугач та ін.

П. К. Кравець

Не оминула наших земляків і участь у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС. Серед ліквідаторів – Віктор Миколайович Валовий, Михайло Михайлович Вирвикишка, Іван Васильович Даник, Анатолій Федорович Диненко, Михайло Григорович Король, Сергій Георгійович Мордач, Михайло Іванович Наконечний, Сергій Михайлович Сляр, Петро Михайлович Соколенко,

О. Л. Юров

С. М. Сляр

Михайло Опанасович Фесун, Михайло Стратілатович Чубик, Григорій Михайлович Шевченко, Олексій Леонтійович Юров.

Деньги стали прихистком для евакуйованих із 30-км зони відчуження Чорнобильської АЕС. Зокрема, свою другу малу батьківщину знайшли в нашому селі родини Антона Францовича та Валентини Адамівни Трибелів (п'ять дітей), Василя Федоровича Білюка та Тетяни Миколаївни Король, а також Тетяна Йосипівна Гунько, Галина Володимирівна Могила та ін.

²⁵⁵ Йдеться про події, відомі як «Празька весна» – антикомуністичний виступ у Чехословаччині з метою її демократизації. Тривали з 5 січня до 20 серпня 1968 р. і завершилися їх придушенням радянськими військами та військами інших країн Варшавського договору.

НА СВІТАННІ НЕЗАЛЕЖНОЇ ДЕРЖАВИ

24 серпня 1991 р. було урочисто проголошено Акт незалежності України, який був майже одностайно підтриманий на Всеукраїнському референдумі 1 грудня того ж року. Відтак була започаткована історія незалежної української держави. Розпочалося реформування усіх сфер життя суспільства, в тому числі й аграрної. У лютому 1993 р. деньгівський колгосп ім. Кірова було реорганізовано в колективне сільськогосподарське підприємство «Деньгівське», його після передчасної смерті В. М. Дмитренка очолив Валерій Васильович Буркацький.

Господарство відчутно потерпало від ударів ринкової стихії, що призвело до погіршення виробничих показників. Найбільше постраждало тваринництво: суттєво зменшилося поголів'я корів, молодняка ВРХ на відгодівлі та свиней. Припинилася робота птахо- й вівцеферм. Зменшився машинно-тракторний парк, що вело до порушення технологій обробітку землі, догляду та збирання сільськогосподарських культур. Внесення органіки та мінеральних добрив звелось до мінімуму, і як наслідок – спостерігався великий недобір урожаїв.

Росли борги перед державою, постачальницькими фірмами. Стала хронічним явищем заборгованість із виплат заробітної плати, до того ж переважну її частину видавали в натуральній формі.

Працівники бухгалтерії СТОВ «Деньгівське»

В. В. Буркацький

Попри ці негаразди продовжувалося реформування аграрної галузі. У відповідності з Указом Президента України від 8 серпня 1995 р. «Про порядок паювання земель, переданих у колективну власність сільськогосподарським підприємствам

і організаціям» відбулося розпаювання землі серед членів КСП (відповідна схема поділу була затверджена рішенням сесії Деньгівської сільської ради № 34 від 25.05.2000 р.). Проте, на жаль, через брак резервного фонду земельних паїв не отримали родини сільської інтелігенції, хоча вони й мали на це законне право.

Загалом було розпайовано 2378,06 га сільськогосподарських угідь, у тому числі: ріллі – 2228,67 га, сіножатей – 177,50 га, пасовищ – 171,89 га. Власниками земельних часток (паїв) стали 854 особи, і кожен пайовик отримав 2,4 га землі та частку господарського майна. Змінився й статус господарства: 18 березня 2000 р. на базі КСП «Деньгівське» як самостійна господарська одиниця створилося нове сільськогосподарське підприємство: Товариство з обмеженою відповідальністю – СТОВ «Деньгівське». Засновником товариства стала ініціативна група в складі: Володимира Васильовича Хвиля, Любові Михайлівни Дмитренко, Анатолія Юхимовича Воропая, Петра Васильовича Лазоренка.

Деньгівське сільгоспідприємство ще деякий час зберігало свої позиції як у рослинництві, так і тваринницькій галузі. Однак після звільнення В. В. Буркацького²⁵⁶ та подальшої управлінської круговерті «Деньгівське» переживало неабиякі фінансово-економічні негаразди. Незабаром колись цілісне й потужне господарство розпалося аж на п'ять сільгоспідприємств. Частину деньгівських земель взяли в оренду приватні підприємства «Деньгівське-2» (Петро Васильович Лазоренко), «Хвиль-агро» (Володимир Васильович Хвиль), ФОП І. В. Задорожній та ФОП М. М. Семеніст.

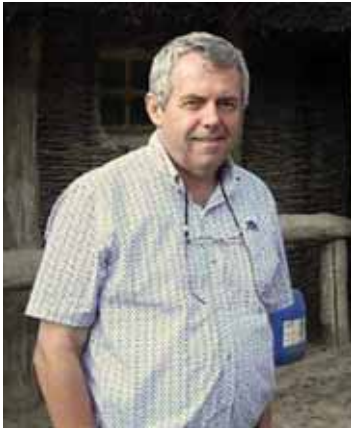

В. В. Хвиль

Знаковою подією в господарському житті села стало заснування 13 березня 2002 р. товариства з обмеженою відповідальністю «Гранекс-Черкаси». Підприємство створене на основі залучення іноземних інвестицій, а його фундатором став бельгійський фермер, представник ТОВ «Гранхолд» (Бельгія, місто Антверпен) Марк К. А. Ван Гої, який

²⁵⁶ В. В. Буркацький пізніше обіймав посади голови Драбівської та Золотоніської райдержадміністрацій, нині – директор ДП «Золотоніський комбінат хлібопродуктів». Заслужений працівник сільського господарства України.

Марк Ван Гої

Від 2013 р. у Деньгах з'явилося й власне промислове підприємство: ТОВ «ШАПЛ», фундаторкою і власницею якого стала бельгійська інвесторка Евелін Сенен. На цьому підприємстві виробляли верстати для обробки пластикового металопрофілю. З огляду на високотехнологічність виробництва, робітники проходили спеціальне стажування у Словаччині.

Ще в 1992 р. з ініціативи голови правління В. М. Дмитренка було розроблено

передав управління підприємством своєму синові, за професією інженеру-електромеханіку Тому М. Х. Ван Гої²⁵⁷.

З перших днів діяльності цього сільгосп-підприємства була поставлена мета, яка полягала у створенні на українській землі якісної та збалансованої агрокомпанії для вирощування на високому технологічному рівні зернових культур (пшениця, ячмінь, кукурудза, просо), технічних (соя, ріпак та соняшник), а також коренеплодів і бульбоплодів (картопля та цибуля).

Том Ван Гої

**Посол Королівства Бельгія
Люк Якобс (праворуч) у Деньгах. 2015 р.**

проект підвідного газопроводу високого тиску Мельники – Деньги та розпочато його будівництво. Однак згодом ці роботи через брак коштів згорнулися і відновилися лише на поч. 2000-х рр. Прокладання газопроводу велося в

²⁵⁷ Директор ТОВ «Гранекс-Черкаси» окрім голландської й російської володіє французькою, німецькою, англійською мовами.

Збирання картоплі у ТОВ «Гранекс-Черкаси»

доволі складних умовах місцевого рельєфу. Найбільше клопотів завдав перехід через урочище Жидовиця, де довелося «зрізати» кілька косогорів. Кредит на будівництво газогону було надано знаним черкаським підприємством – ЗАТ «Азот» (генеральний директор Борис Райков).

На цій доленосній будові ударно працювали екскаваторник Микола Степанович Петров, кранівник Григорій Михайлович Шевченко, бульдозерист Григорій Володимирович Лупина та брати: стропильник Юрій Олексійович і водій Володимир Олексійович Бочки. Роботи проводились силами Черкаського будівельно-монтажного управління № 9 ім. В. Бабанського (начальниця – Тетяна Музика). Загальний кошторис будови становив 1 млн 30 тис. грн.

Перший блакитний вогник уренгойського газу запалав в оселях деньгівчан по вул. Шевченка (куток Броварки) 17 листопада 2001 р. Для пришвидчення газифікації села в березні 2002 р. було створено кооператив «Мрія» (голова Петро Костянтинович Кравець, бухгалтер Наталія Федорівна Радченко). До первісного проєкту вуличних газопроводів середнього і низького тиску було внесено зміни: замість металевих труб мали прокладатися поліетиленові. У листопаді 2003 р. газифікацію села в основному було завершено.

Газорегуляторний пункт у Деньгах

Після виходу на заслужений відпочинок Б. О. Малиша в 1997 р. його змінив на посаді директора школи Олександр Григорович

Педколектив школи. 2003 р.

Опришко (учитель фізики й інформатики), котрий працював до 2000 р. Потім упродовж 7 років закладом керувала Раїса Іванівна Заїка (учителька української мови і літератури), яка в 2006 р. передала управлінську естафету Людмилі Григорівні Буркацькій (учителька біології, була на посаді директора від 2006 до 2019 р.). У ті роки було проведено реконструкцію шкільного приміщення й воно набрало більш сучасного вигляду. Змінився й статус

освітнього закладу: його було реорганізовано в навчально-виховний комплекс «загальноосвітня школа I–III ст. – заклад дошкільної освіти».

У 2012 р. деньгівчани святкували відкриття меморіального знака на честь св. Луки (Войно-

Дошкільна установа

Р. Личак

дженої за підтримки ТОВ «Гранекс-Черкаси». Настоятелем деньгівського храму ще від початку 2000-х став о. Роман (Личак), нині митрофорний протоієрей.

Ясенецького). А вже через три роки після цієї події (19 липня 2015 р.) митрополитом Черкаським і Канівським Софронієм було освячено нову будівлю Свято-Михайлівської церкви, спору-

Встановлення хреста на новій будівлі Свято-Михайлівської церкви

Режисером Віктором Петровичем Силкою було знято документальний кольоровий фільм у двох частинах «Моє рідне село» (1992 р.). Його кадри були присвячені історії та сьогоденню Деньгів.

У 2017 р. сільська рада виділила близько 1 млн грн на ремонт ФАПу. Тоді ж за сприяння депутатки районної ради Раїси Іванівни Заїки було закуплено й нове медичне обладнання. А в 2020 р. ФАП було реорганізовано в лікарську амбулаторію загальної практики сімейної медицини.

Пам'ятний знак В. Ф. Войно-Ясенецькому

Пам'ятник полеглим у Другій світовій війні

Від 2015 р. в селі започаткував свою діяльність шахово-шашковий клуб на чолі з спортсменом-розрядником із цього виду Миколою Івановичем Королем. У його складі були призери районних турнірів Григорій За-

харович Проценко, Володимир Васильович Могила, Олександр Михайлович Волошин та ін. Юна спортсменка Віталіна Шевченко стала призеркою обласного шахового турніру.

У 2019–2020 рр. було проведено ґрунтовну реконструкцію футбольного поля, котре отримало надійний газон. Придбано й спеціальну техніку для догляду за зеленим покривом поля. Місцеві футболісти (СК «Деньги») вибороли на районних змаганнях чемпіонський титул і відтак команда увійшла до вищої ліги.

Деньгівський шахово-шашковий клуб

Попри непрості реалії тогочасного життя, село гарнішало й за рівнем благоустрою стало одним із найкращих у Златокраї. Асфальтне покриття отримали практично усі вулиці Деньгів, у темну пору доби вони повсюдно освітлювалися, з'явилося чимало нових ошатних житлових будівель, було огорожено доволі великі території сільських кладовищ тощо. Ці позитивні зміни уможливилися завдяки умілій організаторській роботі сільської ради, виконком якої на початковому етапі української незалежності очолювали Клавдія Миколаївна Ілясова (до обрання – завідувачка клубу с. Хвильово-Сорочин), Микола Борисович Малиш (економіст), Ірина Василівна Величко (завідувачка відділення АБ «Україна», головою виконкому – 11 років) та Лариса Борисівна Головань (секретар сільради).

Двоє деньгівчанок, які народилися ще наприкінці XIX ст., встигли пожити й за незалежної України. Зокрема, Федорі Антонівні Олексієнко доля відмірила 103 роки життя, а Мотроні Андріянівні Петровій – 101.

У подіях Помаранчевої революції 2004 р. та Революції гідності 2013–2014 рр. узяв активну участь деньгівчанин, член всеукраїнського об'єднання (партії) «Свобода» Володимир Юрійович Гончар.

14 деньгівчан стали на захист державного суверенітету України від російської агресії на Сході. Серед них – старші лейтенанти Артур Сергійович Бережецький і Сергій Іванович Черненко (нагороджений медаллю «За відвагу»)²⁵⁸, старші прапорщики Віталій Васильович Хомко та Іван Михайлович Черненко, прапорщик Юрій Михайлович Лупина, старші сержанти Олександр Миколайович Валовий і Віталій Андрійович Заїка, сержант Андрій Петрович Наконечний (відзначений медаллю «Захиснику Вітчизни»), старші солдати Ярослав Миколайович Дугинов, Максим Миколайович Плашенко, Сергій Григорович Хоменко, солдати Валерій Миколайович Вишневецький, Григорій Григорович Шепель, Сергій Васильович Шкеліберда.

В. Гончар на Майдані

А. С. Бережецький

С. В. Шкеліберда

В. А. Заїка

²⁵⁸ Медаль «За відвагу» України – це недержавна нагорода, запроваджена як відзнака народної пошани в 2016 р. ВО «Крайна».

ДЕНЬГІВСЬКЕ СЬОГОДЕННЯ

*І знов село - душа моя, розрада,
Пракорінь мій, колиска й джерело,
Журлива пісня і колюча правда
Мій хліб і сіль, добро моє і зло.*

М. Дмитренко

ДЕМОГРАФІЧНА СИТУАЦІЯ

Нині в Деньгах мешкає 1132 жителі, отже, порівняно з демографічними показниками 1926 р. людність зменшилася у 2,6 рази. У структурі сьогоденного населення переважають жінки: їх у селі 600, тоді як чоловіча стать представлена 532 особами. Якщо провести аналіз за віковими категоріями, то маємо такі показники: від 0 до 18 років – 182 деньгівчан, 19–34 – 202, 35–50 – 251, 51 і

старші – 497. Як бачимо, в селі проживає досить багато людей молодого та активного віку (понад 55%), а це вселяє неабиякий оптимізм.

Природний приріст населення упродовж щонайменше чотирьох десятків років характеризується від'ємними показниками. Так, у 2019 р. народилося 6, а померло 23 деньгівчан (-17), у 2020 р. ці цифри становили відповідно 6 і 24 (-18), 2021 р. – 7 і 23 (-16).

Натомість набагато втішніші показники механічного руху місцевої людності. Наприклад, у 2019 р. на постійне місце проживання до Деньгів прибуло 57 осіб, а вибуло 40 (+17), 2020 р., відповідно: 52 і 41 (+11), 2021 – 19 і 13 (+6).

У селі налічуються 453 працюючі, натомість пенсіонерів – 381. Є в селі й проблема безробіття: чисельність тих, хто не знайшов роботу, чи, можливо, її й не шукає, становить 131 особу.

Щодо національного складу місцевого люду, то він майже винятково представлений українцями. Поряд з цим зареєстровано четверо росіян й по одному молдаванину, азербайджанцю й навіть американцю.

Серед мешканців Деньгів є й довгожителі. Зокрема, Марії Гаврилівні Кутир уже виповнилося 96 років, а Оксані Денисівні Юровій – 92.

ГОСПОДАРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ

Провідним на ринку праці підприємством села залишається ТОВ «Гранекс-Черкаси», земельний фонд якого від дня його заснування зріс майже удвічі й сягнув 3500 га, а кількість орендодавців-пайовиків – 1200. Трудовий колектив товариства налічує 82 працівники, а їхня середня заробітна плата за 2021 р. становила 12 860 грн.

Господарство, як і досі, спеціалізується на вирощуванні зернових та технічних культур і чи не єдине в краї у значних обсягах культивує картоплю, застосовуючи при цьому найпередовіші європейські технології. У розвиток виробництва за 12 років функціонування ТОВ бельгійськими інвесторами вкладено загалом понад 10 млн євро. Керівництво сільгосппідприємства планує в найближчій перспективі започаткувати вирощування моркви й столового буряка, а також нарешті відродити тваринництво (розпочати з відгодівлі молодняка ВРХ і свиней, а потім сформувати й молочне стадо).

На полях сільгосппідприємства працює техніка провідних світових брендів в Україні, зокрема: New Holland Agriculture (трактори, комбайни), JohnDeere (трактори), Delvano (самохідні оприскувачі), Lemken (посівна, ґрунтообробна техніка), AVR (для картоплярства), вантажні автомобілі MAN, Scania та ін.

Виробнича база ТОВ «Гранекс-Черкаси»

Збирання картоплі

Товариство щорічно вкладає значні фінансові ресурси на підвищення родючості ґрунтів. Зведено зерносховище площею 6500 кв. м, яке розраховано на зберігання 12 000 т зерна, стало до ладу й овочесховище. На площі 609,3 га проводиться полив посівів.

Завдяки застосуванню новітніх агротехнологій та використанню елітного посівматеріалу з року в рік зростає врожайність сільгоспкультур. В останні роки середня врожайність картоплі становила 617 ц з гектара, озимої пшениці – 73, ячменю – 66, проса – 37, кукурудзи – 86,7, ріпаку – 34,5, сої – 18. У кліматично сприятливі роки господарству вдається досягти й рекордних показників, збираючи з кожного гектара: картоплі – 870 ц, озимої пшениці – 115, ячменю – 80, кукурудзи – 99.

ТОВ «Гранекс-Черкаси» є провідним бюджетонаповнюючим сільгосппідприємством краю. Так, у 2020 р. державі сплачено 11 334 608 (одинадцять мільйонів триста тридцять чотири тисячі

Поливна система

Збирання ранніх зернових

шістсот вісім) грн. (в т.ч. 853 737 грн єдиного податку). Військовий збір становив 453 491 грн, а орендна плата – 719 тис.

Серед кращих працівників сільгоспприємства – головний інженер Дмитро Петрович Кравець, механізатори Анатолій Володимирович і Юрій Володимирович Малишеви, Сергій Вікторович Бережецький, Валерій Сергійович Муравйов, Олександр Андрійович Петренко та ін.

На базі ТОВ «Гранекс-Черкаси» відбуваються вже традиційні Всеукраїнські дні картоплі. Так, торік у Деньгах було проведено таке свято під назвою «Картопляний блокчейн 2020», а його організаторами поряд із господарями стали Українська асоціація виробників картоплі (УАВК) та українське представництво організа-

Колектив ТОВ «Гранекс-Черкаси»

тора виставок «ДЛ. Україна». Підтримали цей захід і посольства Бельгії, Нідерландів та ФРН в Україні. Учасниками цього велелюдного заходу, який зібрало понад 500 деньгівчан та їхніх гостей, стали представники 40 картоплярських господарств, а також керівники аграрних

Сортування цибулі працівниками ТОВ «Гранекс-Черкаси»

Смаження картоплі фрі

департаментів усіх обласних держадміністрацій на чолі із заступником міністра економіки, торгівлі й сільського господарства України Тарасом Висоцьким.

Знаним структурним підрозділом Золотоніського держлісгоспу є Деньгівське лісництво (лісничий Олександр Вікторович Старченко), котре господарює на площі 6672 га (в тому числі лісовою рослинністю вкрито 6025 га). 61% заліснених площ знаходиться під сосною, 18% – вільхою, 12% – дубом і 9% – під іншими породами. У зоні відповідальності лісництва знаходяться об'єкти природо-заповідного фонду області, зокрема, ботанічний заказник місцевого значення – Тамарівщина та ін.

Приватне підприємство «Зелена діброва» (керівник і власник Іван Володимирович Задорожний, 60 працівників) займається лісозаготівлею й лісопереробкою, оптовою торгівлею деревини. До речі,

**На
Всеукраїнському
святі картоплі
в Деньгах.
2020 р.**

**Офіс
Деньгівського
лісництва**

**Група працівників Деньгівського лісництва
(лісничий Старченко - перший ряд 4-й зліва)**

На ПП «Зелена діброва»

це найбільший виробник дерев'яних піддонів на Черкащині. Значним попитом користуються й вироблена тут пакувальна тара, овочеві контейнери та пелети для опалення. Підприємство неодноразово ставало переможцем всеукраїнських конкурсів лісопереробної галузі.

І. В. Задорожній є співвласником ще однієї структури: ТОВ «Альтер-Енерджі». Це підприємство забезпечує теплопостачання освітніх закладів Золотоніщини.

Вирощуванням зернових та технічних культур займається й приватне підприємство «Хвиль-агро», очільником і власником якого є Володимир Васильович Хвиль. Цьому підприємству передали в оренду свої паї 62 деньгівчан.

Е. Сенен

Такий же напрям господарювання має й приватне підприємство «Лазоренко» (власник – Олександр Сергійович Лазоренко). Господарство обробляє землю 38 орендодавців.

Успішно працює й промисловий цех із виробництва верстатів для обробки пластикового металопрофілю ТОВ «ШАПЛ»^{25,9} (власниця й директорка – бельгійка Евелін Сенен). Тут нині задіяно 45 робітників та інженерно-технічних працівників.

О. С. Лазоренко

²⁵⁸ ШАПЛ представлена 16 компаніями у різних європейських країнах і є світовим лідером із виробництва верстатів для обробки пластикового металопрофілю.

С. В. Жовнір

Деньгівчани займаються й індивідуальною господарською діяльністю. Практично всі сільські мешканці вирощують овочі і фрукти на своїх присадибних ділянках (картоплю, моркву, капусту, буряки, квасолю, помідори, огірки, вишні, яблука, груші, абрикоси, сливи, полуницю, смородину, малину тощо).

Знаним городником і садівником є деньгівчанин Сергій Вікторович Жовнір. Він має вищу агрономічну освіту і у своєму господарстві застосовує новітні (а часом і новаторські) технології вирощування овочів і фруктів, щедро ділиться своїм досвідом із країнами. Зокрема, Сергій Вікторович випробовує нові сорти томатів, капусти, смородини, малини, полуниці. Він має молодий сад кісточкових і зерняткових культур – своєрідну «садову лабораторію». Досвід С. Жовніра став предметом висвітлення на сторінках періодики²⁶⁰.

Майже в кожному приватному помешканні утримується домашня птиця, зокрема, кури, гуси, качки. Зовсім невелика частина селян займається кролівництвом чи тримає кози, а натомість з кожним роком зменшується кількість власників великої рогатої худоби. Так, станом на січень 2021 р. у деньгівських індивідуальних господарствах утримувалося лише 40 корів. Близько 30 деньгівчан пасічникують, утримуючи загалом 400 бджолосімей. Понад 80

вуликів має Ростислав Петрович Величко.

Буян - один із останніх коней у Деньгах (власник - В. П. Шепель)

²⁶⁰ Сердюк О. Сам себе хозяин, или будущее украинского плодовоовощеводства. Овощи и фрукты. 2015. №7. С. 62–65.

ОСВІТА, КУЛЬТУРА, ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я

У Деньгівському навчально-виховному комплексі «загальноосвітня школа I–III ст. – заклад дошкільної освіти» нині виховується 104 учні і 30 дошкільнят (станом на кінець вересня 2021 р.). До речі, в одинадцятирічці нині лишень 10 класів-комплектів, що є додатковою ілюстрацією сьогоденної малодітності (єдина одинадцятикласниця обрала індивідуальну форму навчання). У найчисельнішому класі навчається 18 дітей, ще в одному – 17, у двох по 16, решта ж має невелику наповнюваність: усього по 6–9 учнів.

Деньгівська школа

Педагогічний колектив школи

Педагогічний колектив закладу складається із 21 вчителя та 4 вихователів (8 із них мають вищу категорію). Належне утримання службових приміщень забезпечують 14 працівників допоміжно-обслуговуючого персоналу. Директоркою комплексу від 2019 р. є Марія Григорівна Полякова (вчителька української мови та літератури), її заступницею – Таїсія Петрівна Хименко (англійська мова), яка є ще й експертом регіонального центру якості освіти.

Деньгівська школа посідає гідну сходинку в освітянському рейтингу краю. Так, колишній одинадцятикласник Антон Насонов став неодноразовим переможцем і призером обласних предметних олімпіад із географії (вчителька Лариса Петрівна Діденко). Позаторік 1-е місце в конкурсній захисті наукових робіт Черкаського відділення Малої академії наук було присуджено юному деньгівчанину Юрію Кикотю, а минулоріч друге місце завоювала Анастасія Чернятевич (обоє з біології, вчителька Людмила Григорівна Буркацька).

Учителька початкових класів К. О. Корзун

Директорка школи М. Г. Полякова (праворуч) та її заступниця Т. П. Хименко

А нещодавно на XIII Міжнародній виставці «Інноватика в освіті» (м. Київ, жовтень 2021 р.) методичний посібник (природничо-математичного напрямку), підготовлений групою деньгівських вчителів, був відзначений золотою медаллю.

Від лютого 2019 р. у школі функціонує й музейний осередок – шкільна світлиця, де експонуються вишивані раритети, традиційний одяг, посуд, знаряддя праці. Роботою цього просвітницького центру керує Раїса Іванівна Заїка.

Ганні Луківні Горбуновій, Олександрі Іванівні Малишевій та Валентині Адамівні Трибель²⁶¹, які народили й виховали по 5 дітей, присвоєно почесне звання «Мати-героїня». Семеро дітей зросло в

²⁶¹ Як громадська активістка, В. А. Трибель відзначена також медалями «За мужність і честь», «Чарівна сила України» та Срібним орденом храму «Чорнобильський Спас».

У шкільній світлиці

родині Тетяни Валентинівни Плащенко, 6 – Лілії Миколаївни Дугінової.

Сільський будинок культури очолює Ганна Володимирівна Бочко, а художнім керівником є Віктор Володимирович Заїка. При цьому культурно-просвітницькому осередку працює сім гуртків художньої

самодіяльності, серед них – хореографічний, фольклорний, художнього читання, вокальні чоловічий та дитячий. Великою популярністю користуються виступи вокального жіночого ансамблю «Берегиня».

До художньої самодіяльності долучаються деньгівчани різних вікових категорій. Найстаршій представниці аматорського мистецтва Зінаїді Сергіївні Пугач виповнилося 80 років і вже понад 30 літ співають на деньгівській сцені Ніна Григорівна Бережецька та Ніна Дмитрівна Шкеліберда.

В. А. Трибель

Деньгівські дошкільнята

Сільський будинок культури

У вестибюлі будинку культури розгорнута виставка вишиваних рушників, на якій демонструються роботи сільських майстринь Євгенії Василівни Могили, Ганни Валової, Лідії Миколаївни Устименко та ін.

Кохається в художній літературі й сам творить

слово Валерій Іванович Шинкаренко. За фінансової підтримки ТОВ «Гранекс-Черкаси» побачили світ дві збірки його творів для дітей середнього віку: одна поетич-

Свято Івана Купала

Жіночий ансамбль

на, друга про-
зова.

В амбула-
торії сімейної
медицини є
добре облад-
нані кабінет
лікаря, стома-
тологічний та
маніпуляційний
кабінети. Від-
недавня ме-
дичну службу
села очолює

молода сімейна лікарка Віта Олександрівна Бей. В амбулаторії працює й 4 особи середнього та молодшого медперсоналу, зокрема, сімейні медсестри Алла Борисівна Удод, Наталія Миколаївна Саранча, акушерка Валентина Миколаївна Коростіна,

Група учасників художньої самодіяльності на Новий рік

Збірка В. Шинкаренко

Футбольна збірна під новою назвою ФК «Гранекс» виступає на

районній першості у вищій лізі. Для футболістів місцевим сільгосп-підприємством «Гранекс-Черкаси» придбано комплект спортивної форми. Віднедавна просторе й затишне приміщення мають у своєму розпорядженні учасники шахово-шашкового клубу.

лаборант-санітарка Ірина Василівна Петренко. Тричі на тиждень послуги деньгівчанам надає приїжджий стоматолог.

Працівники амбулаторії сімейної медицини

Футбольна команда «Гранекс»

Від 2021 р. Укрпошта обслуговує деньгівчан через пересувне відділення поштового зв'язку, застосовуючи при цьому й новітні електронні комунікації. Над Деньгами височать три вежі стільникового зв'язку.

До послуг деньгівчан – сучасний комплекс відпочинку – кафе-бар «Підкова», де пропонується великий вибір страв і напоїв, є зони тихого відпочинку та фотографування, а також сауна. Тут проводяться зустрічі, різного роду родинні свята тощо.

Наприкінці жовтня 2020 р. деньгівчани взяли участь у виборах до місцевих органів влади, які відбувалися в умовах набрання чинності норм закону про адміністративно-територіальну реформу. Вони обрали депутатів Черкаської обласної, Золотоніської районної²⁶² та Золотоніської міської рад (цій ОТГ було підпорядковано й село Деньги)²⁶³. Головою міської ради було обрано Віталія Олександровича Войцехівського, а старостою села Деньги

**Керівник деньгівського
шахово-шашкового клубу
М. І. Король**

Кафе-бар «Підкова»

²⁶² Новий Золотоніський район сформувався на базі територій власне Золотоніського району, а також колишніх Драбівського і Чорнобаївського районів.

²⁶³ До Золотоніської ОТГ увійшли м. Золотоноша та ще 9 сіл: Благодатне, Деньги, Кедина Гора, Комарівка, Коробівка, Кропивна, Маліївка, Хвильово-Сорочин, Щербинівка.

**Староста села
Н. М. Сергієнко**

призначено Наталію Михайлівну Сергієнко (Могила)²⁶⁴, її заступницею – Валентину Миколаївну Лазоренко (Хименко).

Від грудня 2021 р. село має й власну символіку. Розробником проєкту герба, прапора й почесного знака «Почесний громадянин с. Деньги» став відомий геральдист Олег Геннадійович Толкушин, а творцями гімну Деньгів – поет Борис Давидович Артеменко і композитор Олександр Васильович Харченко.

Адміністративний будинок

²⁶⁴Працювала секретарем сільської ради.

В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 р. Російська Федерація розпочала широко-масштабну агресію проти України. Відтак прихована, гібридна війна, яку країна-агресор вела проти нашого народу на Півдні й Сході ще від 2014 р., вступила у свою відкриту й гарячу фазу. Село Деньги, як і всі українські землі, опинилося в новій реальності, коли відносно мирне й спокійне життя на певний час скінчилося, натомість з'явилися немилосердні виклики воєнного часу.

Була проведена мобілізація до лав Збройних сил України, в ході якої було призвано і десятки деньгівських чоловіків. Кілька деньгівчан добровільно стали бійцями територіальної оборони. Загалом у цих формуваннях станом на липень 2022 р. задіяно понад 30 мешканців села. Чимало з них уже встигли взяти участь у бойових діях на різних фронтах, двоє захисників (старші солдати Іван Миколайович Король та Ярослав Миколайович Дугинов) отримали бойові поранення.

Уже у перші дні вторгнення російських військ було сформовано загін місцевої самооборони, бійці якого здійснювали патрулювання вулицями села в нічний час, охороняли важливі виробничі й громадські об'єкти. До цього формування добровільно вступило понад 50 деньгівчан. При в'їзді в село з боку автодороги Золотоноша – Черкаси було облаштовано блокпост.

Чимало жителів села взяло участь у волонтерському русі, зокрема збирають необхідне для спорядження гуманітарних вантажів, перераховують кошти до фонду оборони, передали воїнам ЗСУ три автомобілі й квадрокоптер, плетуть маскувальні сітки тощо. Активно працює місцева благодійна організація «Нескорені серця волонтерів», засновницями якої стали Тетяна

Відправка гуманітарного вантажу в зону бойових дій

Т. Король, О. Сергієнко

Миколаївна Король і Ольга Володимирівна Сергієнко. Очільник СТОВ «Гранекс-Черкаси» Том Ван Гої відправив з Бельгії від березня до жовтня 2022 р. на допомогу ЗСУ понад 10 вантажів із військовою та гуманітарною амуніцією.

Деньгівські вареники - захисникам Вітчизни

Упродовж місяця в місцевій школі було проведено мобілізаційні збори-навчання Золотоніської військової частини (близько 500 осіб). Харчування воїнів забезпечували місцеві волонтери Лідія Сергіївна Шарапова, Раїса Іванівна Заїка, Валентина Іванівна Король, Ганна Григорівна Величко, а їхнє медичне обслуговування здійснювала лікарка Ілона Вікторівна Хименко. З Деньгів бійців цього підрозділу було направлено для участі в боях під Северодонецьком.

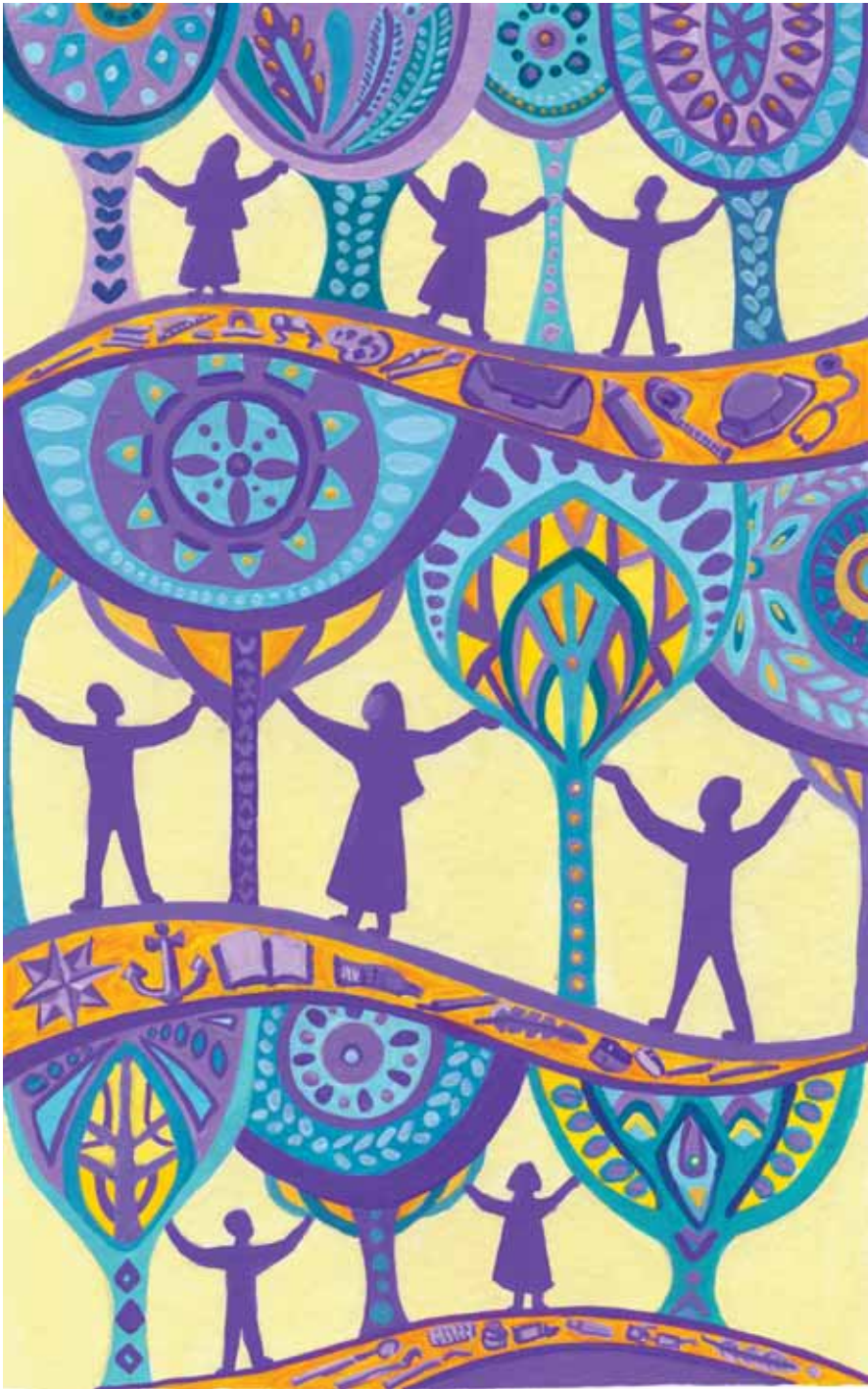
У перші місяці війни Деньги прийняли на поселення чимало тимчасово переміщених осіб, які прибули із південно-східних районів України. Загалом таких станом на середину липня виявилось близько 100 осіб, й усі вони знайшли свій прихисток у гостинних деньгівських родинах.

Суттєві зміни відбулися й у церковно-релігійному житті села. Уже в перші дні війни з ініціативи настоятеля Свято-Михайлівської церкви протоієрея Романа Личака деньгівська парафія в повному складі перейшла у лоно Православної церкви України. Звісно, це викликало негативну реакцію з боку керуючого Черкаської єпархії (УПЦ) митрополита Феодосія, який звинуватив деньгівського священника в розкольництві й навіть заявив про позбавлення о. Романа права здійснювати таїнства причастя. Натомість митрополит Черкаський і Чигиринський Іоанн своїм указом не лише ствердив настоятельство Р. Личака в деньгівській парафії, але й призначив його благочинним Лівобережного черкаського округу ПЦУ. Цей священник незабаром отримав звання військового капелана й неодноразово перебував на фронті задля здійснення духовно-волонтерської місії.

**Військовий капелан
Р. Личак**

Предстоятель ПЦУ Єпіфаній нагородив Р. Личака орденом св. Архистратига Михаїла 2-го ст.

ПОВПРЕДИ РІДНОГО СЕЛА

Сенс життя - самовираження.

О. Уайльд

*Щоб не сказали про вас грядущі:
їх на землі не було.*

В. Симоненко

У цьому розділі піде мова про уродженців села, яких доля закинула за межі їхньої малої батьківщини, де вони гідно представили Деньги в найрізноманітніших сферах життя й стали відомими людьми: промисловцями, аграріями, громадськими діячами, працівниками освіти, науки, культури, мистецтва, офіцерами Збройних сил і правоохоронних органів. Подана нижче стисла інформація про деньгівських «повноважних представників» аж ніяк не претендує на повноту й тим паче вичерпність. І нехай вибачають авторів ті достойники нашого села, відомості про яких через відсутність з ними чи їхніми родичами зв'язку або з інших причин не потрапили на сторінки цієї книги.

ПРОМИСЛОВІСТЬ, ТРАНСПОРТ, ЗВ'ЯЗОК

Понад 17 років життя Володимира Миколайовича Іващенка (1950–2009 рр.) пов'язано із свого часу знаним на Золотоніщині підприємством – Чапаєвським заводом із просочування деревини (основна продукція – виробництво опор електромереж). Тут він спочатку працював начальником виробництва, головним інженером, а від 1991 до 2000 р. – обіймав посаду директора заводу. Саме за директорської каденції В. М. Іващенка були впроваджені нові технології виробництва, узяв прописку столярний цех із виготовлення дверних та віконних блоків тощо.

Іван Давидович Ігнатенко (1927 – ? рр.) упродовж кількох років керував роботою одного із провідних підприємств промисловості нашого краю – Черкаського деревообробного комбінату. Його продукція поставлялася споживачам України та багатьох республік СРСР і країн зарубіжжя.

В. М. Іващенко

А деньгівчанина, фронтовика-орденоносця Миколу Семеновича Бочка (1917–1985 рр.) післявоєнна доля закинула в далеку Киргизію. Тут він очолював автобазу, а потім обіймав посади заступника начальника управління «Фрунзеенергобуд» та директора заводу залізобетонних конструкцій. Його успішна управлінська праця відзначена численними нагородами.

І. С. Сущенко

Відомим фахівцем геологічної розвідки, про діяльність якого писали навіть загально-союзні газети, став Іван Сергійович Сущенко (1924–2010 рр.). Розпочавши свою діяльність техніком Амурської геологічної експедиції, він потім працював старшим геологом, начальником експедиції Північно-Східного та Камчатського геологічних управлінь. У ході Південно-Камчатської експедиції, яку очолював І. Сущенко, вдалося віднайти золотоносну жилу, що пізніше уможливило налагодження промислового видобутку цього дорогоцінного металу. Упродовж кількох років перебував у Африці, зокрема – Конго, Камеруні й Габоні, де організовував роботу геологічних експедицій у пошуках золотоносних порід. Віддавши геологічним дослідженням понад 20 років, Іван Сергійович завершив свою трудову біографію на посадах інженера проектного інституту Укрдїпроводгосп (м. Черкаси) та помічника лісничого Деньгівського лісництва. Ветеран війни та геологорозвідки був нагороджений багатьма державними та відомчими нагородами, зокрема: медалями «За відвагу», «За бойові заслуги», почесними грамотами та подяками.

Уродженець села, лісничий Сергій Васильович Могила (нар. 1976 р.) вже понад 10 років очолює роботу Грушківського та Кресалецького лісництв. Ці лісоохоронні структури опікуються реліктовими лісовими масивами легендарного Холодного Яру – символу української нескореності й козацького духу. Сергій Васильович займається волонтерською діяльністю щодо допомоги воякам АТО/ООС і сам неодноразово бував у зоні бойових дій. Його сумлінна природоохоронна праця та громадська діяльність пошанована відзнакою

С. В. Могила

Б. Ю. Воропай

рідному селі створив знаний архітектор Олексій Анатолійович Жерепа (нар. 1986 р.). Нині він обіймає посаду головного архітектора будівельного холдингу «ДІМ» (м. Київ).

Володимир Максимович Соколан (1925–2008 рр.) – фронтовик, інвалід війни 1-ї гр.) – став відомим як талановитий інженер і управлінець. Він понад 20 років працював на т. з. режимних (закритих) об'єктах атомної промисловості СРСР. Зокрема, наш земляк обіймав посаду начальника управління залізничного транспорту Челябінського (№40) та Красноярського (№45) промислових об'єднань. Повернувшись на

І. С. Лупина

«Волонтер України», почесною грамотою Черкаської облдержадміністрації, нагрудним знаком «Відмінник лісового господарства України» та іншими відомчими нагородами.

Понад 15 років працював механіком, потім головним механіком спеціалізованого будуправління №3 тресту «Київміськбуд» Борис Юхимович Воропай (1953–1996 рр.)²⁶⁵. У порядку спонсорської допомоги він передав сільгоспідприємству рідного села два потужних бетонозмішувачі.

Проект Свято-Михайлівської церкви в

В. М. Соколан

рідному селі створив знаний архітектор Олексій Анатолійович Жерепа (нар. 1986 р.). Нині він обіймає посаду головного архітектора будівельного холдингу «ДІМ» (м. Київ).

Черкащину, він очолював залізнично-транспортну службу виробничого об'єднання «Азот», потім заводу «Строммашина» (м. Черкаси).

Орденем Трудового Червоного Прапора та іншими нагородами відзначена багаторічна праця Івана Степановича Лупини (1938–2009 рр.). Він працював у м. Болехів начальником енергетичного господарства лісокомбінату, потім – головним інженером меблевого комбінату. У подальшому понад чверть віку своєї трудової діяльності він віддав сфері

²⁶⁵Трагічно загинув у віці 43 років.

обслуговування населення. Іван Степанович працював головним інженером обласного управління на Івано-Франківщині, а від 1981 до 1998 р. очолював обласне управління побутового обслуговування населення в Хмельницькій області. Вже після виходу на заслужений відпочинок кілька років виконував обов'язки юрисконсульта Хмельницького обленерго.

Згаданий вище Григорій Андрійович Лега (1914–1997 рр.) упродовж 15 років працював заступником директора Золотоніського коноплезаводу. Саме з його управлінською діяльністю пов'язані неабиякі виробничі успіхи того званого на той час підприємства нашого краю. Син Юрій був ректором ЧДТУ.

Трудова біографія Григорія Левковича Валового (нар. 1949 р.) пов'язана із паливною промисловістю. Свою діяльність він розпочав на посаді головного інженера, а потім і директора Малодівицького торфопідприємства (Чернігівщина). Повернувшись у рідні місця, він

деякий час працював інженером у деньгівському колгоспі, Золотоніській райсільгосптехніці й упродовж чотирьох років викладав у Золотоніському сільському профтехучилищі №10. Від 1983 р. Григорій Левкович працює на державному підприємстві «Черкасиінсторфдобриво» (тепер «Укрінспаливо»): спочатку головним інженером, а потім упродовж 15 років – начальником державної інспекції цієї структури. Нині він обіймає посаду заступника начальника цієї структури, яка опікується якістю місцевих видів палива. Багаторічна праця Г. Л. Валового відзначена

орденом «Шахтарська слава» 2-го і 3-го ст. й численними грамотами та подяками.

На трудовому рахунку Михайла Федоровича Кикотя (нар. 1946 р.) – близько 4 тис. км укладених залізничних колій у Сибіру та Казахстані. Він обіймав посади майстра, виконроба, інженера та головного інженера. Як очільник інженерної служби тресту «Бузулукшляхбуд», став одним із головних фігурантів всесоюзної комсомольської будови. Від 1983 р. Михайло Федорович працює у

Г. А. Лега

Г. Л. Валовий

Смілі, тут він обіймав посади головного інженера, а потім і директора БМУ «Смілапромбуд». Саме нашому землякові випало очолити будівництво відомого в краї підприємства – приладобудівного заводу «Оризон». Деякий час він працював директором Черкаського монтажно-заготівельного заводу. Нині Михайло Федорович є заступником директора товариства «Фірма Технокомплекс».

Галина Григорівна Корнійченко (1947–2000 рр.) працювала головним бухгалтером Черкаського обкому комсомолу, Київського обкому КПУ. Та найбільше років її службової кар'єри припало на трудову діяльність в атомній енергетиці (ТОВ «Укратоменерго»), де вона також очолювала фінансові служби. Галина Григорівна була й серед перших учасників ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС, мала нагороди.

О. І. Скрипник

Успішно працює в управлінських структурах енергетичної галузі Олег Іванович Скрипник (нар. 1985 р.). Він був радником Міністра енергетики України, обирався членом правління ПраТ «Укртранснафта». Нині Олег Іванович обіймає відповідальну посаду фінансового директора Національної енергетичної компанії «Укренерго».

Трудова діяльність нашого земляка Михайла Антоновича Блажка (нар. 1948 р.) тривала понад 45 років і проходила в Казахстані й Литві. Після закінчення політехнічного вишу в Куйбишеві (тепер Самара, Росія) він отримав направлення до м. Шевченко (нині Актау, Казахстан). Там Михайло Антонович майже 15 років працював у будівельно-монтажному управлінні №89 (від НДІ конструкторських і монтажних технологій міністерства середнього машинобудування СРСР), де пройшов шлях від майстра до головного інженера дільниці. Він узяв участь у будівництві атомного реактора на швидких нейтронах, азотно-тукового й сіркокислотного заводів та інших важливих об'єктів. Від 1985 р. М. Блажко – у Литві, на зведенні першого й другого енергоблоків Ігналінської АЕС. Тут він обіймав посаду заступника головного інженера БМУ №89 (м. Вісагінас). Після реорганізації БМУ в державне підприємство «Хеміна апсауга» (лит. «хімічний захист») Михайло Антонович працював заступником директора цього підприємства, яке виконувало ремонтні роботи в зонах суворого режиму. Упродовж 11 років (2007–2018 рр.) деньгівчанин був

М. А. Блажко

директором ДП «Хеміна апсауга». Його управлінська праця відзначена багатьма грамотами та подяками.

У 1993 р. на Черкащині започаткувало свою роботу ТОВ «ЗІНТО», котре застосовує інноваційні технології виробництва сировини для харчової промисловості краю. Його засновником, директором і власником (разом із дружиною, також деньгівчанкою Ольгою Петрівною (Король) став Анатолій Дмитрович Зінченко (нар. 1961 р.). Як відомий підприємець, він входить до складу президії спілки промисловців і підприємців Черкаської

області. Заслуги Анатолія Дмитровича в розбудові підприємництва краю відзначені іменним годинником від голови ОДА О. В. Черевка.

Григорій Іванович Жовнір (1939–2011 рр.) довгі роки працював на посаді начальника дорожньої лабораторії Черкаського обласного управління автодоріг. Його праця пошанована численними грамотами.

Майже усе своє свідоме життя Григорій Іванович Голиш (1927–1982 рр.) працював на Золотоніському районному вузлі зв'язку. Тут він пройшов шлях від робітника до головного інженера, а потім упродовж понад 10 років, до своєї передчасної смерті, обіймав посаду заступника начальника вказаного підприємства.

Г. І. Голиш

Григорій Іванович відзначений медаллю «За доблесну працю», а також численними грамотами й подяками.

Чверть віку віддав праці на підприємствах зв'язку Ігор Іванович Лупина (нар. 1963 р.). Свою службову кар'єру він розпочав у грузинському місті Мцхета як інженер із електрозв'язку відповідної структури все-союзного значення. У 1988 р. повернувся на рідну Черкащину, працював спочатку в Каневі, а потім обіймав посади головного інженера,

Г. І. Жовнір

начальника Корсунь-Шевченківського районного вузла зв'язку. Упродовж наступного десятиріччя (2000–2010 рр.) Ігор Іванович був директором Черкаського обласного вузла зв'язку. Довелося йому попрацювати й у владних структурах, зокрема в Черкаській ОДА та навіть у Державному управлінні справами Президента України. Самовіддана праця І. І. Лупини знайшла гідне пошанування: йому присвоєно почесне звання «Заслужений працівник сфери послуг України».

Головним інженером Чорнобаївського районного вузла зв'язку довгі роки працював його батько – Іван Іванович Лупина (1936 – 2001 рр.).

І. І. Лупина

АГРОПРОМ, ТОРГІВЛЯ

Михайло Іванович Голиш (1921–2006 рр.)²⁶⁶ розпочав свою трудову діяльність як агроном з вирощування кок-сагізу²⁶⁷ при Золотоніському райуправлінні сільського господарства. Деякий час працював учителем біології Денгівської семирічки. Основну ж частину своєї трудової біографії він обіймав посаду головного агронома: спочатку колгоспу ім. Шевченка (с. Піщане), а від 1958 р. упродовж 22 років – колгоспу ім. Чапаєва (с. Чапаєвка). Напрацьований Михайлом Івановичем досвід організації агротехнічної служби став предметом вивчення й утілення сільгосппідприємствами Золотоніщини. Його

М. І. Голиш

²⁶⁶ Учасник бойових дій Другої світової війни, лейтенант піхоти. Потрапив у полон у вересні 1941 р. Закінчив Українську академію сільськогосподарських наук із присвоєнням кваліфікації «вчений агроном».

²⁶⁷ Кок-сагіз служив сировиною для виробництва штучного каучуку, з якого виготовлялася гума.

праця відзначена орденом «Знак Пошани», медалями «За трудову відзнаку», «За доблесну працю» та численними грамотами й подяками.

Сергій Сергійович Винник (1939–2004 рр.) уже в 25-річному віці був обраний головою правління одного із колгоспів Білорусії. Згодом він вступив до аспірантури при Мінському сільськогосподарському інституті, а невдовзі успішно захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата сільгоспнаук (тема – «Вплив температурних умов утримання свиней на кількість і якість м'яса»).

І. Я. Іващенко

Із агропромисловим комплексом була тісно пов'язана трудова діяльність Івана Яковича Іващенко (1942–2016 рр.). Він працював головним інженером сільгоспмашин у Чорнобаї, заступником голови правління колгоспу в с. Скориківка, а потім очолював профспілковий комітет Новодмитрівського сільгосппідприємства. Упродовж 14 років Іван Якович перебував на посаді директора літнього дитячого оздоровчого табору «Чапаєвець» (с. Чапаєвка).

О. Г. Іващенко

Начальником Золотоніського виробничого відділу ПРАТ «Прогрес» (раніше Черкаське племоб'єднання) уже 16 років працює Олександр Григорович Іващенко (нар. 1968 р.). Виробничі успіхи аграрія пошановані Почесною грамотою Міністерства аграрної політики України.

Марія Петрівна Заїка працювала зоотехніком з племінної справи на Харківській птахофабриці та в радгоспі с. Веселе на Київщині. Упродовж багатьох років обіймала посаду лаборанта кафедри молочної справи Харківського зооветеринарного інституту.

Іван Васильович Черінько (1947–1995)²⁶⁸ став відомим як здібний організатор коопе-

І. В. Черінько

²⁶⁸ Передчасно помер у віці 48 років від важкої хвороби.

ративною торгівлі. Понад 17 років він був головою Кропивнянського сільпо (пізніше – директором дирекції торгових осередків), опікуючись роботою крамниць у селах Кропивна, Крупське, Щербинівка й Маліївка. Його праця відзначена численними грамотами й подяками.

ОСВІТА І НАУКА

Уже 43 роки працює в знаному навчальному закладі – Черкаському інституті пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля – Петра Івановича Заїка (нар. 1954 р.). Тут він пройшов шлях від викладача до посад професора, начальника кафедри пожежно-профілактичної роботи й полковника внутрішньої служби. Він є кандидатом технічних наук (2003, тема дисертації – «Дослідження пожежонебезпечних властивостей нітратно-магнієвих сумішей») й отримав вчене звання доцента (2005). Науковий доробок Петра Івановича становить понад 100 праць, серед них 4 монографії, 28 навчально-методичних посібників та 70 дослідницьких статей (дві опубліковані в міжнародних наукових часописах). Особливо помітне місце належить монографіям і посібникам «Процеси горіння металізованих конденсованих систем», «Організація профілактичної роботи у сфері пожежної та техногенної безпеки», «Пожежна безпека промислових підприємств» та ін.

П. І. Заїка

Наш земляк був серед учасників забезпечення громадського порядку та пожежної безпеки під час проведення XX літніх Олімпійських ігор (1980, м. Москва) і нагороджений за це іменним годинником міністра внутрішніх справ СРСР. А в 1989 р. він перебував у складі підрозділу МВС в Азербайджані під час вірмено-азербайджанського конфлікту за Нагірний Карабах (відзначений медаллю МВС Азербайджану).

Ветеран органів внутрішніх справ, полковник П. І. Заїка нагороджений державною нагородою – медаллю «За бездоганну

службу» 3-го ст., а також Почесною відзнакою МНС України, нагрудним знаком МВС «Кращому працівникові пожежної охорони», багатьма відомчими та ювілейними відзнаками, а також почесними грамотами МОН та МНС України, обласної адміністрації та обласної ради²⁶⁹.

А. М. Копил

Відомим освітянином-науковцем став і Антон Микитович Копил (1909–1980 рр.). Він працював зоотехніком у Саратовській області, потім молодшим науковим співробітником в Інституті тваринництва УАСГН (м. Київ). Та найтриваліший період його трудової діяльності пов'язаний із Харківським зооветеринарним інститутом, де викладав на кафедрі годівлі сільгосптварин, вів багатогранну дослідницьку роботу. Антон Микитович успішно захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата сільськогосподарських наук, згодом здобув вчене звання

доцента. Його перу належать кілька десятків наукових праць, в тому числі монографія «Підготовка, збереження та використання кормів» й навчальний посібник²⁷⁰.

Ольга Вікторівна Яловенко (Заїка, нар. 1987 р.) викладала англійську мову в Черкаському державному технологічному університеті, а нині є доценткою кафедри англійської мови та методики її викладання Уманського державного педагогічного університету ім. П. Тичини. У 2019 р. вона успішно захистила дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. Науковиця плідно працює в царинах паралінгвістики, інтерпретації тексту

О. В. Яловенко (Заїка)

²⁶⁹ Син Петро Петрович – підполковник Служби цивільного захисту, працює в Києві. Майстер спорту міжнародного класу із пожежно-прикладного спорту, багаторазовий рекордсмен та призер світових, міжнародних та всеукраїнських змагань. Донька Наталія Петрівна – капітан СЦЗ, є начальником лабораторії кафедри автоматичних систем безпеки та електроустановок в Черкаському інституті пожежної безпеки ім. Героїв Чорнобиля.

²⁷⁰ Син Петро Антонович – інженер, обирався депутатом та членом виконкому Київради, був президентом Федерації санного спорту України, обіймав посаду першого заступника голови адміністрації Голосіївського району; дочка Світлана – кандидат біологічних наук, працювала доценткою кафедри біотехнологій Харківського зооветеринарного інституту (нині академія), а дочка Оксана – учителька-методистка школи № 1 22 м. Києва, відмінниця освіти України.

та транскультури. Результатом її досліджень стало видання монографії, кількох методичних посібників та опублікування понад 30 статей у вітчизняних та зарубіжних фахових виданнях.

Майже пів віку викладала цикл товарознавчих дисциплін учням Черкаського комерційного технікуму (нині коледж) Ніна Миколаївна Король (нар. 1946 р.). Її багаторічна праця на освітянській ниві пошанована медалями «Ветеран праці», а також відзнакою Президента України – медаллю «70 років визволення України від фашистських загарбників» (як активістка ветеранського руху).

Помітний слід у царині загальної середньої освіти залишила Анастасія Степанівна Дудченко (Денисенко, 1929–2020 рр.). Деякий час працювала вчителем, директором школи в Сарненському районі на Рівненщині. Повернувшись на Золотоніщину, упродовж 16 років обіймала посаду директора Кривоносівської школи. Її багаторічна праця на освітянській ниві відзначена значком «Відмінник народної освіти» та численними грамотами.

Р. М. Дорош

І донині продовжує свою педагогічну діяльність відома на Золотоніщині вчителька історії й правознавства Раїса Михайлівна Дорош (Голиш, 1957 р. н., на освітянській ниві – вже понад 40 років). Учителька-методистка, вона упродовж багатьох років очолювала районне методичне об'єднання вчителів суспільних дисциплін. Під її керівництвом захищено вже понад 20 учнівських наукових робіт у Черкаському відділенні Малої академії наук, і майже всі вони відзначені дипломами 2-го чи 3-го ступенів. Раїса Михайлівна є авторкою краєзнавчих публікацій, членкинею Національної спілки краєзнавців України, очолює роботу народного музею «Пам'ять». Вона стала відмінницею народної освіти й лауреаткою премії ім. В. Клименка.

Педагогічний стаж Валентини Олексіївни Брикун (Шамрай, нар. 1939 р.) становить майже пів віку. Вона розпочала свою освітянську діяльність на посаді вчителя хімії Краснослобідської середньої школи на Київщині, потім викладала хімію й біологію в

В. О. Шамрай

Уманських міських школах №8 і №12, Ужгородському МПТУ №6. У подальшому впродовж 35 років працювала викладачем системи профтехосвіти у м. Біла Церква (ПТУ №5 і №13). Досвід її викладацької роботи став предметом вивчення та застосування в закладах професійного навчання. Валентина Олексіївна нагороджена нагрудним знаком «Відмінник освіти України», орденом «За вірність народу України», почесними грамотами профільних міністерств, заносилася на міську Дошку пошани.

Ольга Михайлівна Шепель (Шевченко, нар. 1951 р.) працює в системі загальної освіти вже понад 50 років. Уся її педагогічна біографія пов'язана із Софіївсько-Борщагівським спеціалізованим навчально-виховним комплексом I–III ст. (нині ліцей), в якому нині навчається понад 3 тис. учнів. Ольга Михайлівна розпочинала свою діяльність учителем початкових класів, а потім упродовж десятиліть навчає учнів історії. 25 років вона обіймала посаду заступника директора школи із навчально-виховної роботи. Досвідом своєї учительської роботи вона ділилася на сторінках методичних видань. Учитель вищої категорії та учитель-методист О. М. Шепель нагороджена медаллю «Ветеран праці», а також численними почесними грамотами й подяками.

Зі свого понад 30-річного педагогічного стажу чверть віку віддала учительській праці в Золотоніській міській школі №6 Любов Іванівна Ярославська (Гнойова, нар. 1949 р.). Вона викладала учням основи «цариці наук» – математики й відзначена за свою багаторічну працю значком «Відмінник народної освіти».

Понад 40 літ працює в системі загальної освіти деньгівчанин Микола Іванович Удод (нар. 1962 р.) Він розпочав свою педагогічну діяльність у Дмитрівській середній школі, а нині вже майже 36 років викладає трудове навчання та «Захист України» у Золотоніській загальноосвітній школі I – III ст. №3. Його вихованці ставали неодноразовими переможцями міських та призерами обласних олімпіад із трудового навчання. Микола Іванович має вищу категорію й звання «Старший учитель», очолює методичну спільноту вчителів предмету «Захист України», нагороджений почесними грамотами й подяками.

М. І. Удод

Двоє деньгівчан працюють у знаному освітньому закладі краю – Золотоніській гімназії ім. С. Д. Скляренка. Іван Григорович Скрипник

(нар. 1974 р.) викладає гімназістам фізику й уже майже 10 років обіймає копітку посаду заступника директора з навчально-виховної роботи. У співавторстві з колегами він створив навчально-методичний посібник «Факультативний курс підготовки до ЗНО з фізики». Іван Григорович став переможцем обласного конкурсу «Учитель року» (2008 р.), нагороджений почесними грамотами.

А Григорій Миколайович Блажко (нар. 1960 р.) вчителює в гімназії вже майже 40 років. Він веде трудове навчання і належить до когорти відомих педагогів Золотоніщини. У активі учителя-методиста Г. Блажка – десятки учнів, які стали переможцями та призерами обласних та районних олімпіад із трудового навчання. Черкаський обласний інститут післядипломної освіти педпрацівників схвалив досвід роботи вчителя й рекомендував його до впровадження. Григорій Миколайович є автором методичного

І. Г. Скрипник

Урок трудового навчання веде Г. М. Блажко

посібника «Технології на уроках трудового навчання», впродовж понад 30 років очолює методичну спільноту вчителів трудового навчання м. Золотоноша (нині Золотоніської ОТГ). Сумлінна праця вчителя пошанована численними регіональними нагородами.

ОХОРОНА ЗДОРОВ'Я

Завідувачем хірургічного відділення Центрального шпиталю Збройних сил СРСР ім. М. Бурденка (м. Москва) довгі роки працював Леонід Олександрович Батир (1937–1997 рр.), який мав звання полковника медичної служби. У його активі – кілька сотень складних операцій. Певний час він перебував і в складі Групи радянських військ в Угорщині, де обіймав відповідальну посаду головного хірурга. Сумлінна військово-медична служба полковника Л. Батира поцінована медалями й почесними грамотами.

Л. О. Батир

Відомим оториноларінгологом став Віталій Юрійович Топчій (нар. 1965 р.)²⁷¹, який свій перший медичний досвід здобув у бойовій обстановці як санінструктор медико-санітарного батальйону під час війни в Афганістані (м. Баграм). Його медичний стаж уже становить понад 37 років. Нині він є лікарем вищої категорії й працює на посаді головного позаштатного ЛОР-лікаря КНП у Деснянському районі м. Києва. Самовіддана праця Віталія Юрійовича відзначена медалями «Знання, серце, душу – людям», «Козацька слава» (срібна), Подякою голови м. Київ, численними грамотами та відзнаками.

В. Ю. Топчій

Пів віку становив лікарський стаж лікаря-стоматолога Володимира Михайловича Леги (1948–2021 рр.). Його трудова діяльність розпочалася у м. Виноградів (Закарпаття), а потім він упродовж 47 років працював у Пирятинській центральній районній лікарні. Лікар вищої категорії В. М. Лега 17

В. М. Лега

²⁷¹ В. Топчій народився у с. Кропивні, але його дитячі (з 3 років) та підліткові роки пройшли у Денгах.

М. А. Петров

років обіймав відповідальну посаду завідувача стоматологічного відділення названого медичного закладу, відзначений почесними грамотами й подяками.

Тільки нещодавно завершилася лікарська практика провідного стоматолога-хірурга Михайла Андрійовича Петрова (нар. 1949 р.). П'ять десятиліть він повертав людям здоров'я в Золотоніській багатопрофільній лікарні (раніше – ЦРЛ), нагороджений грамотами.

54 роки пропрацювала в медицині педіатр Галина Олексіївна Мартиненко (Зміхновська, нар. 1946 р.). Її трудова біографія як ортопеда-травматолога пов'язана переважно із

Черкаською міською дитячою лікарнею.

Марія Михайлівна Мазуренко (Валова, нар. 1947 р.) кілька десятиліть працювала лікарем-терапевтом Драбівської райлікарні. Здобула кваліфікацію лікаря вищої категорії, деякий час очолювала інфекційне відділення цього закладу.

Відомим у нашому краї фельдшером став Василь Сергійович Іващенко (1936–2021 рр.). Свою медичну діяльність він розпочав у 1966 р.²⁷² як фельдшер с. Кумейки Черкаського району, а потім упродовж майже 40 років завідував фельдшерсько-акушерським пунктом у с. Подільське на Золотоніщині, користувався великою повагою односельчан. Досвід роботи Василя Сергійовича вивчався й впроваджувався у медичних закладах Золотоніщини. Його праця відзначена почесними грамотами й подяками.

В. С. Іващенко

²⁷² Цьому остаточному професійному вибору В. Іващенко передувала його робота матросом на рибальському судні, кочегаром, завідувачем клубу с. Деньги тощо.

ЖУРНАЛІСТИКА Й ЛІТЕРАТУРА

Знаною черкаською тележурналісткою стала деньгівчанка Валентина Іванівна Душок (Рабцун, нар. 1964 р.). Вона працювала редакторкою, старшою редакторкою, від 2003 р. – заступницею генерального директора обласної державної телерадіокомпанії «Рось». Стала авторкою й ведучою популярних телепрограм «У фокусі подій», «Спільна справа», «Влада і громада», «Черкащина літературна», «Кобзар єднає Україну» та ін. Нині є виконавчою директоркою телерадіокомпанії «Ільдана».

В. І. Душок (Рабцун)

Валентина Іванівна обрана секретарем Національної спілки журналістів України та заступницею голови обласної організації НСЖУ, була депутаткою Черкаської міської ради. Її заслуги в тележурналістиці відзначені почесним званням «Заслужена журналістка України» й численними почесними грамотами.

Олександр Максимович Филь (нар. 1966 р.), здобувши журналістську вищу освіту, працював у Інформаційному агентстві Державної прикордонної служби України, де пройшов шлях від кореспондента до редактора журналу «Кордон». У 2006 р. успішно захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук (тема «Життєвий шлях та військова діяльність І. Д. Черняховського (1907–1945 рр.)). Упродовж 10 років він обіймав посаду начальника Центрального музею Державної прикордонної служби України (м. Київ, с. Оршанець), потім очолював відділ науководослідного інституту воєнної історії, служив у Адміністрації ДПСУ, працював старшим науковим співробітником Національного військово-історичного музею (м. Київ). Нині полковник О. Филь є начальником відділу розвитку музейної справи ЗСУ Центру досліджень воєнної історії.

О. М. Филь

Олександр Максимович опублікував на шпальтах масової періодики кілька сот статей, переважно з військово-патріотичної тема-

тики. Побачили світ і його понад 15 книг, зокрема: «За крок до маршальського жезлу», «Автограф на рейхстазі», «Штурмовики», «Три Івани», «Я, Степаненко, бій приймаю» та ін. Доволі успішною виявилася його проба пера в поетичній творчості: вийшла друком віршована збірка «Шелест очеретів тихих...».

Полковника О. Филя відзначено численними нагородами, зокрема, медалями «За мужність в охороні державного кордону», «За сумлінну службу» усіх 3-х ступенів, «За сприяння Збройним Силам України» та ін.

А журналістська діяльність Олександра Федоровича Кітраля (нар. 1984 р.) проходила у знаних українських виданнях: «Комсомольская правда в Украине», «Зеркало недели», а також на телестудії СТБ. Нині він активно співпрацює з вітчизняними інтернет-виданнями, веде журналістські розслідування, готує матеріали із суспільної тематики.

О. Ф. Кітраль

КУЛЬТУРА І МИСТЕЦТВО

Щедра деньгівська земля виколисала й відомих діячів мистецтва. Далеко за межами рідного краю прославив своє село відомий художник, учень Федора Кричевського Іван Іванович Черінько (1908–1948 рр.), якого по праву вважали фундатором туркменського радянського мистецтва. Його мистецькі заслуги були відзначені почесним званням «Заслужений діяч мистецтв Туркменської РСР». На жаль, наш земляк трагічно загинув під час землетрусу в Ашхабаді 1948 р.

І. І. Черінько

Відомим в Україні та за її межами став уродженець Деньгів, талановитий артист театру і кіно Андрій Петрович Гончар (нар. 1936 р.), який довгі роки був художнім керівником і головним режисером Одеського російського драмтеатру ім. Іванова. Його унікальний внесок у розвиток національного мистецтва було поціновано званням

народного артиста України (1981) та Шевченківською премією (1982).

Брат мистецького достойника Віктор Петрович Гончар віддав служінню Мельпомені понад 40 років: перше двадцятиріччя як актор драмтеатру ім. Іванова, а впродовж другого очолював Одеський театр юного глядача, довгі роки був головою спілки директорів ТЮГів СРСР. Він отримав почесне звання заслуженого діяча мистецтв України (1983) і став лауреатом премій ім. Е. Багрицького, І. Нечуя-Левицького і С. Олійника.

В. П. Гончар

ансамблю «Україночка». У складі цього знаменитого творчого колективу вона дарує людям радість спілкування з національною піснею й танцем як солістка вокалу і танцівниця.

А. П. Гончар

Інна Володимирівна Бочко (нар. 1995 р.) є артисткою Київського академічного вокально-хореографічного

І. В. Бочко

ФІЗИЧНА КУЛЬТУРА І СПОРТ

У фізкультурну історію Черкащини вписане ім'я Павла Павловича Куйовди (1942–2003 рр.). Він як першорозрядник з волейболу у складі збірних Черкаського педінституту та міста взяв участь у багатьох змаганнях різних рівнів, ставав їх призером. Деякий час він очолював міську ДЮСШ, обласну раду ДСТ «Зеніт», а потім упродовж 5

П. П. Куйовда

років обіймав посаду голови Черкаської обласної організації Всесоюзного добровільного спортивного товариства профспілок.

А згаданий вище Сергій Сергійович Винник виконав норму майстра спорту із волейболу. Він був провідним гравцем команди «Колос», яка виборювала титул чемпіона Білорусії.

Михайло Миколайович Пелипенко (нар. 1954 р.) досяг вагомих результатів у легкій атлетиці, котру по праву титулюють як «королеву спорту». Він став переможцем та призером спортивних змагань різних рівнів, здобув звання кандидата в майстри спорту із легкої атлетики (біг на середні дистанції). Відомий наш земляк і як організатор фізкультурного руху та тренер і педагог. Упродовж десяти років він очолював комітети фізичної культури й спорту м. Канева та Звенигородського району, готував спортивну зміну в місцевих ДЮСШ. Певний час Михайлові Миколайовичу випало обіймати відповідальну посаду інспектора шкіл Звенигородського райвідділу освіти. У 2002–2005 рр. працював директором Звенигородської школи-інтернату, яка згодом була реорганізована у спортивний ліцей. Саме в цьому знаному навчальному закладі й продовжує свою трудову діяльність М. Пелипенко учителем фізвиховання і тренером. Його заслуги відзначено спортивними медалями, дипломами та почесними грамотами.

ЗБРОЙНІ СИЛИ

В історії вітчизняного військово-морського флоту помітне місце належить нашому землякові, віце-адміралу Степану Степановичу Соколану (1918–1982 рр.)²⁷³. Його служба на флоті тривала понад 44 роки. У період Другої світової війни Степан Степанович очолював артилерійську бойову частину есмінця «Резвий». У повоєнні роки був командиром есмінця «Беспощадний», потім легкого крейсера «Керч». Закінчивши низку провідних військово-морських навчальних закладів, Степан Степанович отримав допуски до управління кораблями 1–2-го рангу, в тому числі крейсерами й лінкорами, корабельними з'єднаннями. Набуті знання, навички й командирський досвід знадобилися йому на посадах командира бригади, начальника штабу

²⁷³ С. С. Соколан народився в м. Одеса, де тимчасово працювали його батьки-деньгівчани. Однак його дитячі й підліткові роки (а отже, суспільне становлення) пройшли в с. Деньги.

дивізії ракетних кораблів. Від 1969 р. він очолив новостворену 30-у дивізію протичовнових кораблів Чорноморського флоту і незабаром вона стала Червонопрапорною²⁷⁴.

З'єднання кораблів під командуванням С. С. Соколана успішно виконували бойові завдання у водах Світового океану, зокрема у Середземному морі, Північній Атлантиці, Карибському морі, Мексиканській затоці тощо. До речі, саме нашому землякові головнокомандувач ВМФ СРСР С. Г. Горшков доручив відповідальну військово-дипломатичну місію державної й міжнародної ваги: очолити наприкінці 1960-х років дружній візит групи військових кораблів до Франції²⁷⁵.

С. С. Соколан

Про високий авторитет Степана Степановича на флоті яскраво засвідчив факт його призначення в 1971 р. на посаду начальника Чорноморського вищого військово-морського училища ім. П. Нахімова. Цю справжню кузню офіцерських кадрів для ВМФ досвідчений «морський вовк» очолював 10 років. Він мав учене звання доцента по кафедрі тактики військово-морського флоту.

Заслуги віце-адмірала С. С. Соколана (успішне виконання завдань командування, освоєння нової техніки, новаторські підходи в підготовці флотських кадрів) відзначені високими державними нагородами: орденами Червоного Прапора, Вітчизняної війни 2-го ст., Червоної Зірки (двома), а також 12 медалями.

Почесне місце серед відомих деньгівчан посідає й генерал-майор Михайло Петрович Носенко (1922 – після 1986 рр.). Він служив на високих командних посадах у різних підрозділах Збройних сил СРСР. Під час арабо-ізраїльських воєн 1970–1980-х рр. генерал став військовим радником командувача військами Сирійської Арабської Республіки, отримав поранення у бою з ізраїльськими військами. Загалом військова служба Михайла Петровича тривала понад 45 років. Окрім фронтових відзнак вже в післявоєнні роки генерал-майора було нагороджено орденами Червоного Прапора, Червоної Зірки (двома), «За службу Батьківщині в Збройних силах» 3-го ст., медалями «За бойові заслуги», «За військову доблесть», а також сирійським орденом «За хоробрість».

²⁷⁴ За бойові успіхи дивізію нагородили орденом Червоного Прапора.

²⁷⁵ Тоді СРСР і Франція стали «першопрохідцями» розрядки міжнародної напруженості.

С. Р. Куйовда

Учасник бойових дій у Другій світовій війні, підполковник інтендантської служби Сергій Романович Куйовда (1906 – після 1985 рр.) очолював підрозділи тилу військово-морської бази Чорноморського флоту. За зразкову службу він удостоєний нагород орденами Леніна, Червоного Прапора, Червоної Зірки та медалями²⁷⁶.

Понад 28 років прослужив на Чорноморському флоті Михайло Павлович Куйовда (1939–20 ? рр.). Він перебував на відповідальній посаді командира військово-морської частини з радіотехнічного забезпечення зв'язку бойових кораблів та підрозділів берегової служби.

Капітан 2-го рангу М. Куйовда відзначений Бронзовою медаллю ВДНГ СРСР та понад 10 військовими нагородами.

Довгі роки на посаді наукового співробітника Науково-дослідного інституту Міністерства оборони СРСР перебував Іван Якович Ігнатенко (1922–1993 рр.), який узяв діяльну участь у створенні й випробуванні автомобільної та бронетанкової техніки. Довелося йому побувати й на військових навчаннях із застосуванням ядерної зброї, під час яких Іван Якович отримав значну дозу радіоактивного опромінення. Сумлінна військова служба інженера-полковника І. Ігнатенка пошанована орденом Червоної Зірки й медаллю «За відвагу»²⁷⁷.

М. П. Куйовда

Андрій Іванович Іващенко (1939 – ? рр.) розпочав свою службу у військах берегової оборони. Здобувши вищу військову освіту, служив у одному із підрозділів ракетних військ біля м. Кзил-Орда (Казахстан). Капітан А. І. Іващенко отримав велику дозу опромінення й був комісований із військової служби. У прикінцевий період свого життя працював інженером із електрозв'язку на обласному вузлі зв'язку в м. Черкаси.

²⁷⁶ Син С. Р. Куйовди Володимир також служив у ВМФ, мав військове звання капітана 1-го рангу, був нагороджений орденом Червоної Зірки.

²⁷⁷ Син І. Я. Ігнатенка Анатолій теж мав військове звання полковника, служив на Далекому Сході, Єгипті й на Кубі.

Уже згаданий вище фронтовик-орденоносець Павло Данилович Копил (1921 – ? рр.) у післявоєнні роки командував артилерійськими підрозділами у Москві, Грузії. Військові заслуги підполковника вже у мирний час відзначені орденом Червоної Зірки й медаллю «За бойові заслуги».

Ще один фронтовик Михайло Михайлович Середа (1922 – ? рр.) продовжив свою військову службу до 1960 р. Він служив у авіаційних частинах, освоював нову льотну техніку, передавав свій бойовий досвід молоді. Заслуги майора М. Середи в післявоєнні роки поціновані орденами Червоного Прапора та Червоної Зірки, а також медаллю «За бойові заслуги».

У 1928 р. розпочалася служба на військово-морському флоті Івана Андрійовича Величка (1906 – ?). Вона проходила на кораблях Чорноморського флоту. Старший технік-лейтенант 325-го мінно-торпедного підрозділу взяв участь у бойових діях Другої світової, був нагороджений медалями «За бойові заслуги», «За оборону Кавказу», «За перемогу над Німеччиною» та ін. Він служив на флоті й у післявоєнні роки. Військові заслуги капітана 3-го рангу І. А. Величка відзначено орденами Леніна, Червоного Прапора і Червоної Зірки та медалями.

І. А. Величко

У військах протиповітряної оборони служив капітан Іван Якович Король (нар. 1927 р.). Його було нагороджено медаллю «За бойові заслуги».

В. Г. Шамрай

Учасник бойових дій у німецько-радянській війні, капітан Василь Григорович Шамрай (1922–1976 рр.) у повоєнні роки служив у авіаційних підрозділах. За успішне виконання бойових завдань його було нагороджено орденом Червоної Зірки та медаллю «За бойові заслуги».

Як і на фронті, підполковник Петро Харитонович Ігнатенко (1904 – ?) у післявоєнні роки служив у політвідділах різних підрозділів Збройних сил, вів велику просвітницько-виховну роботу серед особового складу. До його фронтових нагород додалися ордени Червоного Прапора та Червоної Зірки.

Микола Антонович Пугач (1928–2015 рр.) пов'язав свою долю із військовою авіацією (технічне обслуговування літаків). Так склалося, що його служба проходила в Китайській Народній Республіці (1953–1955 рр.) та Польщі (1955–1963 рр.). Завершальним етапом його військової кар'єри стала служба в м. Вазіані (неподалік Тбілісі, Грузія), де Микола Антонович обіймав посаду заступника начальника льотно-випробувальної станції з інженерно-авіаційної служби. Майора Пугача було відзначено медалями «За бойові заслуги», «За бездоганну службу» усіх 3-х ступенів та китайською нагородою.

М. А. Пугач

І. А. Заїка

Учасник Другої світової війни Іван Антонович Заїка (1927–2002 рр.) служив у Збройних силах від 1944 до 1957 р. Він очолював відділення зв'язку, потім був командиром взводу. Упродовж семи років лейтенант І. Заїка перебував на службі у Черкаському обласному військкоматі. Тут він обіймав посаду начальника ділової частини, потім був офіцером 4-го відділення. Івана Антоновича нагороджено медаллю «За бойові заслуги» та багатьма ювілейними відзнаками.

Військова служба Олексія Мусійовича Величка (1928–2012 рр.) розпочалася відразу після Другої світової війни й тривала понад 25

років. Він командував різними підрозділами, дослужився до звання полковника й був нагороджений медалями «За бойові заслуги», «За військову доблесть» та «За бездоганну службу» всіх ступенів».

Ветеринарну службу полку довгі роки очолював капітан Іван Іванович Король (1919 – ? рр.). Його було нагороджено орденом Червоної Зірки та медаллю «За бойові заслуги».

Дмитро Федотович Заїка, який на фронтах Другої світової командував мінометним взво-

О. М. Величко

дом і був нагороджений медалями «За відвагу», «За оборону Одеси», «За звільнення Праги», продовжив свою військову службу ще на 16 післявоєнних років. У мирний час капітана нагородили орденом Червоної Зірки та медаллю «За бойові заслуги». Такими ж нагородами була відзначена й сумлінна військова служба майора Івана Артемовича Черінька (1922 - ? рр.), також колишнього фронтовика.

Непростою була життєва доля Павла Денисовича Заїки (1927–2013 рр.). Ще неповнолітнім під час нацистської окупації його насильницьки вивезли до німецького Райху. Однак невдовзі йому вдалося утекти із неволі і юнак, приписавши собі роки життя, добровільно вступив на військову службу, став учасником бойових дій на фронтах Другої світової. Після війни він продовжив службу у артилерійських підрозділах (відділення зв'язку) Збройних сил й вона тривала понад 33 роки. Старший прапорщик П. Заїка нагороджений медалями «За відвагу», «За бойові заслуги», «За перемогу над Німеччиною» та ін.

А старший прапорщик Володимир Дмитрович Валовий (нар. 1951 р.) служив у військовій авіації понад 27 років. Він виконував обов'язки старшого радиста військово-транспортного літака ТУ-134 (за кодифікацією НАТО – «Різкий»), на борту якого розташовувався мобільний штаб повітряної армії під командуванням генерал-лейтенанта М. Волкова. У такому ж службовому амплуа наш земляк літав і на повітряному судні АН-26. Після завершення військової служби деякий час працював майстром та начальником цеху на одному із підприємств м. Смоленськ, а завершив свою трудову біографію вже в Черкасах, обіймаючи посаду начальника служби охорони торговельної компанії. Його військові заслуги відзначені медаллю «За сумлінну службу» 3-х ступенів та подяками командування.

В. Д. Валовий

Учасник бойових дій Другої світової війни, старшина 1-ї статті Григорій Федотович Рева (1919 – ?) прослужив на військово-морському флоті понад 20 років. Нашого земляка у післявоєнний час нагородили орденом Червоної Зірки та медаллю «За бойові заслуги».

А військово-морська служба мічмана Миколи Федоровича Филя (нар. 1951 р.), якій він віддав понад 25 років, пов'язана із Балтійським флотом. Він відзначений медалями та подяками командування.

М. Ф. Филь

комендантським взводом батальйону охорони й обслуговування штабу 2-ї танкової армії. Після виведення радянських військ із Німеччини наш земляк служив у окремій бригаді зв'язку генштабу ЗСУ (м. Черкаси). Нині працює в Черкаському відділі Українського державного центру радіочастот. Військові заслуги старшого прапорщика І. Черненка поціновано медалями «За відзнаку у військовій службі» 1-го й 2-го ступенів, а також «За сумлінну службу» (усіх ступенів).

Іван Михайлович Черненко (нар. 1957 р.) 5 років служив командиром взводу з ремонту озброєння гвардійського танкового полку, що перебував у складі Групи радянських військ у Німеччині. Наступним місцем його служби стала Грузія. Там Івану Михайловичу випало очолювати артилерійську майстерню Тбіліського вищого командного артилерійського училища. У переломний для долі Європи час кінця 1980 – поч. 1990-х років він знову опинився у складі Західної групи військ (Німеччина), де командував

І. М. Черненко

ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ ТА СТРУКТУРИ ДСНС

Г. П. Басай

Григорій Павлович Басай (нар. 1947 р.) отримав вищу юридичну освіту і служив у прикордонних військах, органах військової контррозвідки у Середній Азії, Приамур'ї та в Прибалтиці. Упродовж 8 років обіймав різні посади оперативного працівника управління КДБ (СБУ) в Черкаській області. Після виходу на військову пенсію з вислуги років (прослужив 28 років) працював юристом у податкових органах, районному суді, потім майже 10 років очолював відділ державної

виконавчої служби міністерства юстиції України у Городищенському районі. Підполковник СБУ Г. П. Басай нагороджений медалями «За сумлінну службу» всіх трьох ступенів, «Ветеран військової служби» та відомчими і ювілейними відзнаками.

Понад 30 років прослужив у органах служби безпеки підполковник Василь Пилипович Лега (1932– 2021 р.)²⁷⁸. Він спочатку працював оперуповноваженим Запорізького обласного управління КДБ, а потім упродовж 14 років обіймав посаду офіцера наукового відділу інформаційно-аналітичної служби центрального управління комітету держбезпеки (м. Київ). Його багаторічна служба відзначена ювілейною медаллю «За військову доблесть», «За сумлінну службу» трьох ступенів та ін. Василь Пилипович кохається в поетичному слові та став його творцем. Зокрема, побачили світ його збірки «Не сотвори себе кумира», «Миттєвості життя й природи» та ін.

Служба Володимира Григоровича Пугача проходила в органах держбезпеки м. Москва. Він мав звання полковника КДБ і перед виходом на пенсію очолював відділ одного з управлінь держбезпеки. Володимир Григорович відзначений багатьма відомчими нагородами.

Гідно репрезентував Деньги своєю службою в правоохоронних органах і полковник міліції Микола Петрович Филь (нар. в 1958 р.). Він пройшов майже всіма щаблями службової

В. П. Лега

М. П. Филь

карьері: працював інспектором, оперуповноваженим, старшим оперуповноваженим із особливо важливих справ, заступником начальника обласного управління карного розшуку. Від 1998 до 2004 р. полковник М. Филь обіймав надзвичайно відповідальну посаду начальника управління карного розшуку УМВС України в Черкаській області. Особисто, у складі оперативно-слідчих груп та під його керівництвом було розкрито сотні тяжких злочинів. Микола Петрович займався й науково-аналітичною роботою і за її результатами у відомчій

²⁷⁸ В. Лега втратив обох батьків під час нацистської окупації. Як сирота з партизанської сім'ї, виховувався в Золотоніському спец дитбудинку, закінчив Золотоніське педучилище.

періодиці МВС України було опубліковано низку його статей. За період служби мав понад 80 заохочень та відомчих відзнак. Зокрема, полковника нагородили медалями «За сумлінну службу в МВС України» 2-го і 3-го ступенів, відзнакою МВС «За доблесть і відвагу в службі карного розшуку», нагрудним знаком «За заслуги в карному розшуку» та багатьма ін. Після виходу у відставку Микола Петрович працював у охоронних структурах «Варта» («Украгрохімхолдинг»). Від 2010 до 2016 р. він перебував на посаді генерального директора СТОВ «Зернова компанія ХОРС» та очолював аграрний департамент корпорації «Украгрохімхолдинг».

Юрій Володимирович Іващенко (нар. 1978 р.) працював у органах МВС понад 20 років. Тут він пройшов шлях від дільничного інспектора до заступника начальника

Ю. В. Іващенко

Золотоніського міськрайвідділу УМВС у Черкаській області з кримінального розшуку. Майор Ю. Іващенко нагороджений нагрудним знаком «За відзнаку в службі» 1-го і 2-го ступенів.

У Золотоніському міськрайвідділі працював і майор Олександр Миколайович Валовий (нар. 1968 р.). Його служба була пов'язана з карним розшуком, боротьбою із організованою злочинністю. Свою правоохоронну діяльність у Золотоноші він завершив на посаді керівника групи по боротьбі з незаконним обігом наркотиків. Деньгівчанина нагороджено відомчою медаллю «За сумлінну службу» 2-го і 3-го ст.

Василь Кирилович Петров (нар. 1942 р.) став учасником ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС. З 1 рік він служив у органах МВС м. Черкаси: спочатку оперативним черговим, а потім командиром відділення з охорони банку. Він нагороджений медаллю «За сумлінну службу» усіх трьох ступенів.

Служба Миколи Яковича Іващенко (нар. 1954 р.) в органах МВС тривала понад 20 років. Він розпочав її в Черкасах, а основна частка його службової кар'єри припала на столичний Київ. Тут наш земляк спочатку був інспектором карного розшуку Солом'янського райвідділу УМВС, а потім понад 10 років

М. Я. Іващенко

працював безпосередньо в профільному міністерстві. Підполковник М. Я. Іващенко здійснював інспектування діяльності транспортних структур МВС, надавав їм необхідну методичну допомогу. Його було відзначено медаллю «За сумлінну службу» трьох ступенів, а також почесними грамотами.

Довгі роки служили в органах МВС старшина Микола Демидович Петров і старший сержант Микола Захарович Басай (1949 – рр.).

Хоча Сергій Васильович Щепак (нар. 1957 р.) за своїм першим дипломом є агрономом і розпочинав трудову біографію бригадиром у колгоспі, однак в подальшому, здобувши відповідну вищу освіту, присвятив себе службі в органах цивільного захисту, має звання полковника. Від вересня 1986 до січня 1987 р. брав активну участь у ліквідації наслідків аварії на Чорнобильській АЕС (м. Прип'ять).

С. В. Щепак

У 2000 р. Сергій Васильович розпочав свою службу в Черкаському інституті пожежної безпеки ім. Героїв Чорнобиля: спочатку на посаді начальника навчальної пожежно-рятувальної частини, а потім викладача кафедри пожежної техніки. Після звільнення у відставку за віком викладає в цьому закладі як вільнонайманий працівник.

Полковник С. В. Щепак відзначений орденем «Герой Чорнобиля», медалями «Захиснику Вітчизни», «За сумлінну службу» 3-го ст., відзнаками «За відвагу в надзвичайній ситуації», «За заслуги», нагрудними знаками «Кращому працівникові пожежної охорони», «Відмінник пожежної охорони» та ювілейними й пам'ятними нагородами²⁷⁹.

²⁷⁹ Син Олександр – підполковник служби цивільного захисту, син Дмитро – майор цієї служби.

В ОРГАНАХ ВЛАДИ Й УПРАВЛІННЯ, КОНТРОЛЮ ТА ГРОМАДСЬКИХ ОБ'ЄДНАННЯХ

Майже все своє життя працював у лісівництві Михайло Степанович Лупина (1934–2006 рр.). Понад 20 років він обіймав посаду генерального директора відомого виробничого об'єднання «Приморськліс» (Далекий Схід). Від 1982 р. працював у Міністерстві лісового господарства України, де очолював управління, був заступником міністра, а з ліквідацією міністерства у 1991 р. став одним із очільників корпорації «Укрліс». Звитяжна праця Михайла Степановича відзначена орденами Жовтневої революції, Трудового Червоного Прапора, «Знак Пошани» та медалями.

М. С. Лупина

А. С. Шевченко

Академік і лауреат Ленінської премії Андрій Степанович Шевченко²⁸⁰ (1911–1993 рр.) став і відомим державним діячем. Упродовж 11 років він працював на відповідальній посаді помічника Першого секретаря ЦК КПРС М. С. Хрущова, обирався членом Центрального комітету Компартії. Нагороджений орденами Леніна, Трудового Червоного прапора (двома), «Знак Пошани» та чехословацьким орденом Праці.

А наш земляк Микола Іванович Гайовий (нар. 1936 р.) став відомим дипломатом. Після шести років навчання в Московському державному інституті міжнародних відносин його направили на дипломатичну службу на острів Цейлон (нині – Республіка Шрі Ланка). Потім упродовж 10 років він очолював відділ у Міністерстві закордонних справ РФ. Наступними віхами його діяльності стали посольства в Сомалі, Мексиці (тут він працював другим, пізніше першим секретарем посольства). Деякий час Микола Іванович працював радником радянського посла в Колумбії, а останні

²⁸⁰ А. С. Шевченко – племінник знаменитого художника І. М. Шульги і дядько народного артиста України А. П. Гончара та заслуженого діяча мистецтв В. П. Гончара.

12 років своєї дипломатичної діяльності обіймав посаду Надзвичайного й Повно-важного посланника посла в Еквадорі.

Іван Лукович Чеша (нар. 1940 р.) розпочав свою трудову діяльність на посаді головного економіста колгоспу «Перемога» (с. Хрущівка, Золотоніщина), потім працював у Черкаській філії проектного інституту «Укрдіпросад». Упродовж 9 років очолював економічну службу сільгосппідприємства рідного села. У 1993 р. Івана Луковича було призначено на відповідальну посаду начальника державної податкової інспекції по Золотоніському району (пізніше – податкова адміністрація, об'єднана податкова інспекція) з присвоєнням йому

І. Л. Чеша

персонального звання «Радник податкової служби» 2-го рангу. Службу в органах податкового контролю закінчив у 2000 р. як перший заступник начальника об'єднаної податкової інспекції трьох районів (Золотоніського, Драбівського й Чорнобаївського) та м. Золотоноша. Нагороджений численними грамотами та подяками.

А деньгівчанин Василь Іванович Удод (нар. 1960 р.) гідно репрезентував рідне село в органах фінансового контролю.

Напрацювавши досвід роботи на посадах економіста, згодом головного бухгалтера у сільгосппідприємствах Деньгів та Кропивни, він у 1997 р. очолив контрольно-ревізійне управління в м. Золотоноша та Золотоніському районі (присвоєно 6-й ранг державного службовця). Цю відповідальну посаду Василь Іванович обіймав понад 18 років. Його управлінська праця пошанована багатьма відзнаками.

Уже майже чверть віку очолює фітосанітарну інспекцію Черкаської області Віктор Григорович Жовнір (нар. 1971 р.). Нині він обіймає посаду начальника управління

М. І. Гайовий

В. І. Удод

фітосанбезпеки Головного управління Держпродспоживслужби України в Черкаській області.

Понад 18 років працює інспектором Головного управління Державної податкової служби в Черкаській області уродженець с. Деньги Микола Борисович Малиш (син Б. О. Малиша, нар. 1971 р.). На такій же відповідальній посаді перебуває і його дружина-деньгівчанка Леся Миколаївна (нар. 1978 р.).

В. Г. Жовнір

Головою Черкаської облдержадміністрації працював Ігор Юрійович Шевченко (нар. 1972 р.), щоправда його управлінська

каденція виявилася рекордно закороткою: менше 4 місяців (липень – листопад 2019 р.). Він є відомим українським підприємцем – власником ТОВ «Легкий експорт плюс» (виробництво та реалізація м'яса птиці, Україна) та ПП «Гермес Шевченко Ігор» (вантажні перевезення, Італія).

М. Б. Малиш з дружиною Лесею

Наші земляки були гідно представлені і в керівництві організаціями професійних спілок. Зокрема, згаданий вище фронтовик,

потім учитель Деньгівської школи Петро Романович Ігнатенко²⁸¹ обіймав посаду голови Золотоніського райкому профспілки працівників освіти.

Справжньою легендою профспілкового руху став деньгівчанин Іван Іванович Могила (1932–2014 рр.), загальний трудовий стаж якого сягнув майже 70 років. Працював учителем математики й фізики в рідному селі, а від 1959 р. упродовж 11 років обіймав посаду інспектора шкіл Золотоніського райвно. У

І. Ю. Шевченко

²⁸¹ Ще з війни носив осколок біля серця й передчасно помер у 1962 р.

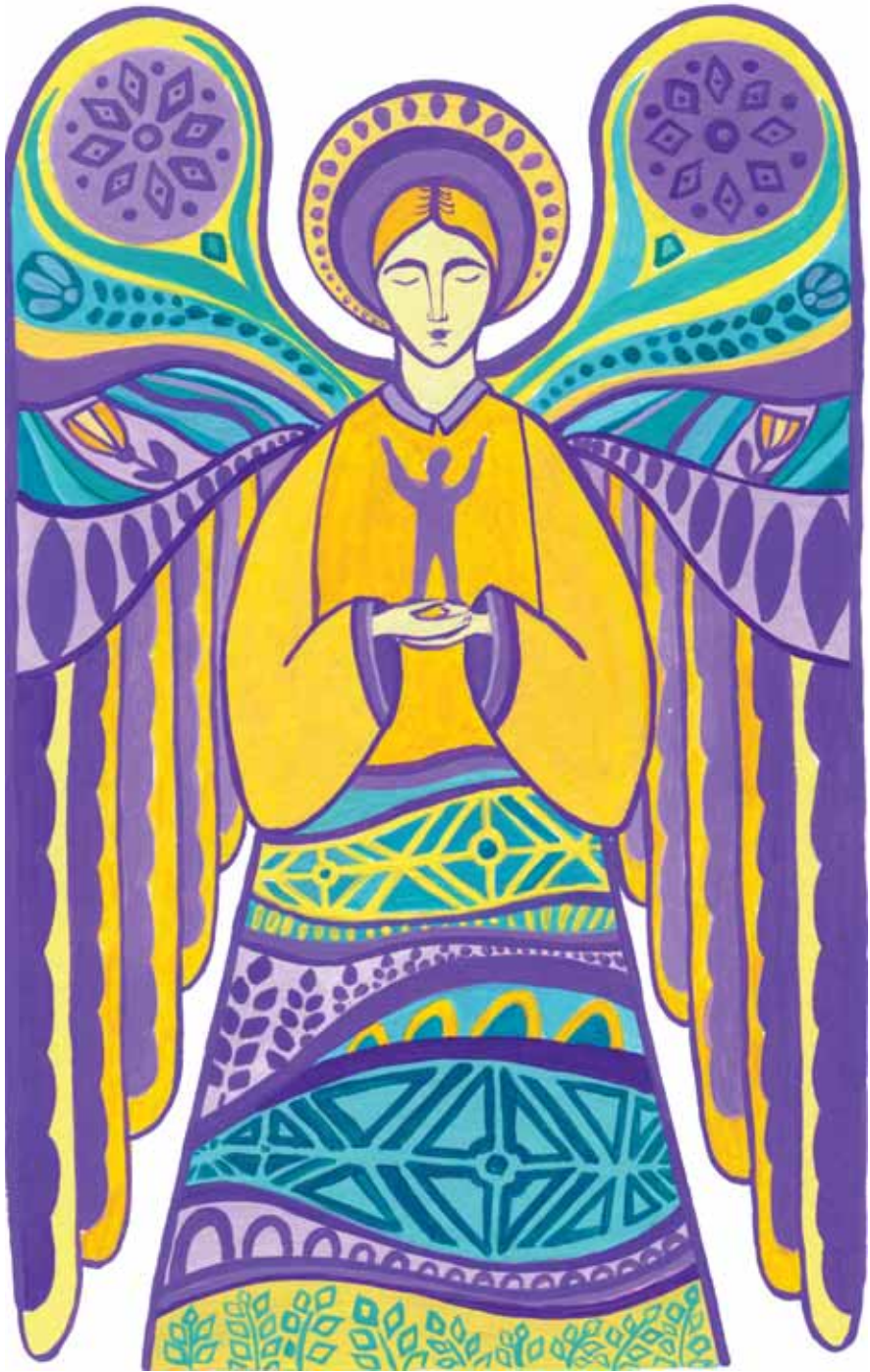

І. І. Могила

1970 р. його було обрано головою райкому освітянської профспілки й він очолював цю структуру 35 років.

Завершальний акорд трудової діяльності Івана Івановича пов'язаний із Черкаським обкомом профспілки працівників освіти й науки (2005–2014 рр.), де він спочатку обіймав посаду правового інспектора, а потім упродовж 7 років – заступника голови обкому. Він обирався членом президії ЦК та обкому профспілки освіти і науки України, довгі роки очолював ревізійну комісію республіканської профспілки. Унікальні заслуги І. І. Могили в освіті та профспілковій діяльності були відзначені численними нагородами, зокрема: орденом «Знак Пошани», медаллю «Захиснику Вітчизни», нагрудними знаками «Заслужений працівник профспілки працівників освіти і науки України» (золота відзнака), «За активну роботу в профспілках (ВЦРПС), «Профспілкова відзнака» (Федерація профспілок України), значком «Відмінник народної освіти», почесними грамотами МОН, облдержадміністрації, обласної та районної рад тощо.

ЖИТТЄПИСИ НАЙЗНАМЕНИТІШИХ ДЕНЬГІВЧАН

*Сенс має лише життя,
прожите заради інших.*

А. Ейнштейн

*Жити - означає безупинно
рухатися вперед.*

С. Джонсон

ОСВІТЯНИН-ПРАВНИК ВАСИЛЬ ДЕМЧЕНКО

*Якщо ви володієте знаннями,
дайте іншим запалити від них свої світильники.*
Т. Фуллер

Золотоніщина подарувала Україні й світу не один десяток відомих вчених. У цій славній когорті яскраво сяють імена Михайла Максимовича й Василя Ляскоронського, Олексія Баха й Олексія Баранникова. Чільне місце в науковому бомонді золотоніського краю посів і наш земляк-деньгівчанин Василь Григорович Демченко. Доктор права і заслужений професор Київського університету св. Володимира та ще й засновник наукової династії – він заслужив право на нашу вдячну пам'ять.

До вершин

Майбутній учений прийшов у цей світ 17 (30) березня 1831 р., а його рідними пенатами стало село Деньги Золотоніського повіту Полтавської губернії. Зростав у багатодітній родині дрібнопомісного дворянина, а освітнім стартом для Василя стало домашнє навчання й Золотоніське повітове училище.

У 1844 р. він вступив до знаної своїми випускниками Ніжинської гімназії вищих наук (згодом юридичного ліцею кн. Безбородька)²⁸², став її кращим учнем і одним із небагатьох за результатами навчання в ній отримав золоту медаль. Завершивши гімназійну освіту, юнак у 1851 р. став студентом нещодавно створеного юридичного факультету Київського імператорського університету святого Володимира. Тут він слухав лекції відомих професорів-правників: фундатора нової науки права й творця «енциклопедії законознавства» К. О. Неволіна, класика слов'янського права й декана факультету М. Д. Іванішева, відомого філософа права М. І. Пилянкевича та ін. Наш

В. Г. Демченко

²⁸² У Ніжинській гімназії навчався знаменитий прозаїк М. В. Гоголь (1809–1852 рр.).

земляк відразу зарекомендував себе як один із найуспішніших студентів і вже через рік був переведений до категорії «казеннокоштных» (відтоді його навчання оплачувалося державою). Ще в статусі студента В. Демченко започаткував і власні дослідницькі студії, сфокусовані на проблемах цивільного права. Одна із його наукових праць уже тоді була відзначена найвищою нагородою університету – Золотою медаллю.

Отримавши в 1855 р. університетський диплом зі ступенем кандидата права, Василь близько року напрацьовував практичний досвід у межовому департаменті Сенату (столичний Санкт-Петербург). Невдовзі молодий правник повертається до своєї *alma mater*, куди його запросили для викладацької роботи на рідному факультеті. Поряд з цим продовжив наукові пошуки, які увінчалися захистом магістерської дисертації.

Важливою віхою в становленні В. Демченка як вченого й викладача стало його дворічне стажування в кращих вишах Західної Європи, зокрема, університетах Гейдельберга, Мюнхена, Берліна й Парижа.

Київський професор

Повернувшись до Києва в 1877 р., Василь Григорович успішно захистив дисертацію (тема «Существо наследства и призвание к наследованию по русскому праву») й отримав науковий ступінь доктора спадкового права. Невдовзі обійняв посаду ординарного професора кафедри цивільних й межових законів рідного університету. Він став автором кількох книг та десятків статей із цивільного права, у яких висловив доволі свіжі ідеї, а ще створив власну наукову школу.

Лекції В. Г. Демченка завжди відзначалися високим науковим рівнем та виразною практичною спрямованістю. Студенти глибоко поважали й любили професора не тільки за його фаховість, а й людяність. За словами його учня В. Чеважевського, «Демченко був ґрунтовним, добре знаючим свою справу – милим і доброзичливим».

Про високий авторитет нашого земляка яскраво засвідчує його призначення в 1879 р. деканом юридичного факультету; цю посаду він обіймав майже 7 років. А ще був суддею університетського суду, заснував та очолив Київське юридичне товариство.

Багатогранна науково-педагогічна та організаторська діяльність невтомного наставника служителів Феміди знайшла й відповідне суспільно-державне пошанування. Його було нагороджено двома орденами Святого Станіслава (1-го і 2-го ступенів), двома – Святого Рівноапостольного князя Володимира (3-го і 4-го ст.), орденом Святої Анни (2-го ст.) й кількома медалями. До речі, Василь Григорович дослужився до 3-го класу (із 14) за «Табелем про ранги», маючи чин таємного радника (відповідав званню генерал-лейтенанта). На 1903 р. у всій Російській імперії налічувалося лише

553 особи, удостоєні такого визнання, а серед університетських професорів таких було хіба що кілька десятків.

До сказаного додамо й те, що Василь Григорович (на відміну від сучасних професорів) отримував доволі високу винагороду за свою працю. Зокрема, його річна зарплата становила понад 4 тис. рублів (близько 333 руб. на місяць), що приблизно у 23 рази перевершувало заробіток індустріального робітника. Місячної зарплати тогочасного професора вистачило б на купівлю щонайменше тонни м'яса й 15 т хліба! Отже, колишній деньгівчанин міг забезпечити своїй родині безбідне життя: повноцінне харчування, розкішну квартиру в центрі Києва, відпочинок на кращих курортах Європи, утримання прислуги, власний фаєтон з кіньми тощо. До речі, й пенсія професорам виплачувалася в повному розмірі зарплати (а Василь Григорович продовжив свою викладацьку працю й після набуття статусу пенсіонера).

Професор В. Демченко упокоївся якраз у рік початку Першої світової війни (квітень 1914 р.), а вічний спочинок знайшов на одному із кладовищ Києва. На жаль, ім'я відомого вченого жодним чином не увічнено на Золотоніщині, зокрема й на його малій батьківщині – селі Деньги.

Василь Демченко став чи не найяскравішим репрезентантом родини з глибоким козацьким корінням, яка подарувала Україні ще кількох знаменитостей. Його брат Яків Григорович також здобув вищу юридичну освіту й 28 років служив мировим суддею в Чигирині, став відомим як невтомний збирач фольклорних перлів, талановитий публіцист і справжній генератор оригінальних ідей. Авторитетним учителем географії та природознавства Золотоніської чоловічої гімназії був Дмитро Григорович Демченко – автор популярних брошур з агрономії, член Золотоніської земської управи. Університетську освіту здобув і їхній брат Іван Григорович, який підтримував творчі зв'язки з поетесою Оленою Пчілкою (матір'ю Лесі Українки) й породичався із родиною Драгоманових.

Справу Василя Григоровича в царині правничої науки продовжив його син Григорій. Він здобув науковий ступінь доктора кримінального права й учене звання ординарного професора. До наукової еліти належав і внук Василя Демченка з таким же ім'ям. Василь Демченко-молодший став доктором математики, працював у Белградському університеті (Югославія) й Сорбонні (Париж).

Не менш знаменитими були й рідні племінники героя нашої оповіді. Сергій Павлович Шелухін (його мати Явдоха – сестра В. Демченка) став відомим правником і державотворцем. Ще один племінник – Всеволод Якович Демченко – талановитий київський інженер, успішний підприємець, депутат IV Державної думи.

ВІДОМИЙ ФОЛЬКЛОРИСТ І ПУБЛІЦИСТ

*Талант - це здатність вірити в успіх.
Д. Леннон*

Право на незнищенну національну пам'ять про себе виборов своїм насиченим і плідним життям наш краєнин Яків Григорович Демченко. Репрезентант знаменитої родини, він залишив рельєфний слід в історії української духовності як знаний фольклорист і публіцист.

Від Златокраю – до Херсонщини

Малою батьківщиною майбутнього достойника стало село Деньги, а народився він 20 жовтня 1842 р. Зростав у дворянській високоінтелегентній родині, де панував культ книги як джерела знань. Ґрунтовну середню освіту Яків здобув у провідному навчальному закладі – Першій Київській гімназії.

Великий вплив на юнака мав його старший брат Василь, який згодом став відомим вченим, доктором права, університетським професором. Саме завдяки братові Яків і визначився зі своїм професійним вибором, вступивши на незмінно престижний, юридичний факультет Київського університету св. Володимира. Усі роки навчання студент Я. Демченко був серед лідерів, дивуючи викладачів неординарністю свого мислення.

Завершивши в 1868 р. університетську освіту, він отримав направлення на посаду мирового судді в м. Чигирин. Тут він служив Феміді впродовж довгих 28 років, дістав репутацію справедливого й невідкупного стража Закону, активного громадського діяча. Зрештою у 1897 р. він вийшов у відставку й оселився з родиною в своєму родовому маєтку, що знаходився у Александрійському повіті Херсонської губернії. Утім, Яків Григорович і не думав вести обивательський спосіб життя.

З огляду на унікальний суддівський досвід, його відразу обрали почесним мировим суддею тамтешнього повіту. Активну участь цей відомий громадський діяч узяв і в земському житті, зокрема він довгі роки був земським гласним, долучаючись до всіх важливих питань життєдіяльності населення повіту.

Збирач фольклорних перлів і генератор ідей

Та левову частку вільного від господарських і громадських турбот часу Яків Григорович присвячував своїм науково-творчим студіям. Насамперед він увійшов у духовну історію України як талановитий і плідний фольклорист. На Полтавщині, зокрема і в рідних Деньгах, він записав понад 1,5 тис. пісень,

Яків Демченко

серед них і про народних героїв Д. Нечая, Н. Морозенка та Харка, а також багато приказок і анекдотів, народних повір'їв. Дослідник підтримував постійні зв'язки з товариством «Стара громада», допомагав коштами журналу «Киевская старина».

Відомі також і окремі доволі оригінальні наукові ідеї Я. Демченка. Він став першим, хто сформулював ідею меліорації посушливих земель Середньої Азії за допомогою великих рік Сибіру (теорія «повороту річок»). Яків Васильович доповідав з цього приводу на засіданні Імператорського географічного товариства, а потім неодноразово повертався до неї, намагаючись переконати в можливості її реалізації як наукові кола, так і навіть середньоазійських феодалних володарів (хівинського та бухарського емірів). Тоді ця ідея не знайшла підтримки, але до неї не раз зверталися у ХХ ст., при цьому начисто забувши про її першоджерела.

Яків Демченко відомий і як талановитий публіцист, автор десятків статей та кількох брошур полемічного характеру. Найбільш відомі з них – «Бесіди про поточні події в Росії (1905 р.)», «Правда про українофільство (1906)», «Шевченко і патріоти» (1910) та ін. До речі, він притримувався правих, близьких до чорносотенних, поглядів, був послідовним прихильником збереження православно-самодержавних засад.

Виразною була і його войовнича антисемітська (антиєврейська) позиція. З іншого боку, як патріот України, наш земляк був переконаним українофілом, гостро критикував централізаторсько-шовіністичну політику царизму, спрямовану на насильницьке позбавлення українців «племінної самобутності». У одній зі своїх праць Яків Григорович нагадує співвітчизникам, що Т. Шевченко «врозумляв нас не цуратися свого славного походження та прекрасної мови, любити та почитати мати-Вітчизну...».

Земне життя відомого діяча й патріота скінчилося на 70-му році 15 лютого 1912 р. в с. Василівка, нині Онуфріївського району (Кіровоградщина). Тіло Якова Григоровича було перевезено до Києва і з почестями поховано на Аскольдовій могилі.

Нащадки достойника

Відомою в Україні людиною став син героя нашої оповіді – Всеволод Якович Демченко. Талановитий інженер, успішний підприємець і активний громадсько-політичний діяч, він удо-

Всеволод Демченко

стоївся честі бути обраним депутатом IV Державної Думи Росії від міста Києва. Саме йому київська влада доручила керівництво впорядкуванням міських вулиць бруківкою, покриття деяких із них (як, наприклад, вулиці Городецького) ще й досі надійно служить киянам та їхнім гостям.

Пишався Яків Григорович і своїм братом – відомим вченим, доктором права, професором Василем Демченком та племінником, також доктором права Григорієм Демченком. Не менш знаменитим його племінником був і знаний правник, державотворець і міністр доби УНР, письменник Сергій Павлович Шелухін (син рідної сестри Явдохи).

ЗНАНИЙ ДЕРЖАВОТВОРЕЦЬ ІЗ ДЕНЬГІВ

*Людина може знайти сенс у житті,
тільки присвятивши себе суспільству.*

А. Ейнштейн

Українська революція 1917–1921 рр., що стала однією із найголовніших подій національної історії XX століття, висунула чудову плеяду яскравих особистостей – патріотів-державотворців. Серед них доволі помітне місце належить Сергію Павловичу Шелухіну – видатному правникові й будівничому української державності революційної доби, а ще відомому публіцисту, письменнику та історику. Ця багато в чому харизматична постать є уродженцем мого рідного села Деньги, що на Золотоніщині. Тож звернімося до бодай побіжного огляду життя деньгівчанина, котре має стати взірцем для нині суцих українців.

С. П. Шелухін

Його родове коріння

Попри російське прізвище, С. П. Шелухін насправді має доконечно українське родове коріння й козацьке походження. Його прапрадід Кіндрат Іванович Шолуха належав до сотенної військової старшини. Вдалося виявити історичне джерело (протокол губернського предводителя дворянства), який засвідчує факт отримання дворянського звання прадідами нашого героя Василем і Кирилом, позаяк «Иван Шолуха (*батько Кіндрата - авт.*) войсковым товарищем действительно был, ...а отец Кондрат в числе сотенных старшин служил». Отже, це було так зване «вислужене» дворянство, отримане за військові заслуги предків.

Вартим уваги є той факт, що прізвище родини пройшло не одну трансформацію, перед тим як набути свого остаточного варіанту –

Шелухіни. Так, дружина родоначальника Кіндрата Івановича, Катерина, після смерті чоловіка записана як вдова Шулушиха (Шолушиха), а згодом – «умершаго дворянина Кондрата Шолухи жена Екатерина, удова». Сини вдови Василь та Кирило узагалі не мають прізвища й зареєстровані в документах по батькові як Кондратови (Кондратенки). Лише в записі за 1801 р. вказано «Василий Кондратиев сын Шолуха».

Дід нашого героя Яків Васильович (народився в 1790 р.) мав скромний цивільний чин колезького реєстратора (згідно з «Табелем про ранги» – найнижчий, 14-й ранг) і саме в його особистих документах за 1846 рік з'являється перелицьоване на російський лад (на той час це було доволі поширене явище в дворянському середовищі) прізвище «Шелухін». Проживав він зі своєю дружиною Тетяною Прокопівною (уродженою Папкевич) в с. Панське і саме тут 15 лютого 1823 р. народився Павло, батько Сергія Шелухіна.

Павло Якович понад 20 років перебував у військових лавах, воював на Кавказі, дослужився до капітана і за свою мужність відзначений орденом Станіслава 3-го ст. та кількома медалями. Додому повернувся інвалідом і вже у зрілому віці (40 років) побрався з деньгівчанкою Явдохою Демченко.

6 жовтня 1864 р. у деньгівському маєтку Шелухіних з'явився первісточок, охрестили його в місцевій Свято-Михайлівській церкві. Ним і став Сергій Павлович – майбутній український державний діяч. Зростав він у багатодітній родині, де виховувалося шестеро дітей.

Життя на вітарі української ідеї

Першим вчителем майбутнього державотворця став І. Ф. Бойко – племінник Тараса Григоровича Шевченка. Здобувши початкову освіту, Сергій вступив до Лубенської класичної гімназії, яку очолював на той час відомий український громадський діяч та письменник, викладач грецької мови М. Т. Симонов (Номис). Під час навчання в гімназії Сергій виявив неабиякі здібності: у восьмому класі уклав підручник з тригонометрії, схвалений відомим математиком А. Вінклером, про що було зроблено запис в атестаті зрілості (1883 р.).

Відразу після здобуття середньої освіти вступив до університету св. Володимира в Києві, де прослухав курси на фізико-математичному факультеті у професорів Ващенко-Захарченка, Авенаріуса, Роммера та Шіллера. У 1885 р. перевівся на юридичний факультет університету, аби здобути професію правника. Університетські студії талановитий студент поєднував із науковою роботою, яка діставала високі оцінки наставників.

У 1888 р. С. Шелухін завершив університетське навчання, й життєві обставини змусили його шукати заробіток, а не займатися наукою. Упродовж 5 років він обіймав різні посади в окружному суді м. Єли-

саветграда, був почесним мировим суддею Кам'янець-Подільської округи, а згодом став прокурором Кишинівського окружного суду. При цьому він досить активно займався дослідницькою й публіцистичною роботою, опублікував низку правничих статей в «Єлисаветградському віснику» та часописі «Бессарабець». Тоді на загал ним було написано понад 20 праць із питань права, публікація яких викликала великий резонанс.

У 1902 р. Сергій Павлович переїхав до Одеси, де 15 років служив членом Одеського окружного суду, потім – Генеральним суддею, і нарешті – сенатором цивільного департаменту. Він домігся відкриття в гімназіях курсу правознавства, який сам і викладав. Продовжуючи свою дослідницьку роботу, він виступає з доповідями, публікує статті у журналах «Одеський листок» і «Право» (м. Санкт-Петербург).

Наукові студії правника й публіциста були помічені в Києві, тому його обрали дійсним членом Київського юридичного товариства при університеті Св. Володимира, а також історико-філологічного товариства при Новоросійському університеті. С. Шелухін також був діяльним членом низки одеських культурно-освітніх товариств: історії і старожитностей, археологічного, юридичного, бібліографічного, а також Одеського відділення Російського технічного товариства.

Синівська любов до України та усвідомлення її підневільного становища привели С. Шелухіна в лави національно-визвольного руху вже з кінця позаминулого століття. Він обрав тернистий шлях опозиціонера, який супроводжувався постійним поліцейним наглядом, затриманнями та допитами в жандармських відділеннях.

У 1905 р. наш земляк став одним зі співзасновників одеської «Просвіти», де часто читав лекції та реферати – переважно з української тематики. Так, у 1905 р. Сергій Павлович виступив перед двотисячною аудиторією з лекцією про злуку України з Москвою і, до речі, це була перша в історії Росії лекція, прочитана правником українською мовою. Лише упродовж 1906 р. він виступав на засіданнях «Просвіти» 18 разів, і кожен із його рефератів був ґрунтовною розвідкою в царині української історії та літератури. А після закриття «Просвіти» в Одесі (1909 р.) С. Шелухін став одним із діяльних членів «Українського клубу», товариства «Українська хата». Він виступив одним із організаторів збору коштів для відкриття українського університету у Львові.

Саме в той період у нього остаточно вкорінилася ідея автономії України. Зрештою Сергій Павлович став одним із провідних функціонерів Української радикально-демократичної партії (від червня 1917 р. – партія Соціалістів-Федералістів), входив до її ЦК.

Вірним помічником і соратником С. Шелухіна в громадській роботі стала його дружина Любов Миколаївна Шелухіна (уроджена Рігельман). Вона була одним із ініціаторів проведення Різдвяних свят для дітей в Одесі, які зрештою перетворилися на добру традицію. Так, у 1907 р. на Різдвяну ялинку в помешканні «Просвіти» (Софіївська, 30) зібралося близько

трьохсот дітей, які співали і декламували українською мовою в національних костюмах. Любов Шелухіна була й редакторкою однієї з перших в Одесі українських газет у 1906 р. «Вісті».

Із початком революційних подій 1917 р. С. Шелухіна було обрано головою Одеського ревкому. Відмовившись від високої посади в селянському департаменті, він залишив Одесу, переїхав до Києва й поринув у законодавчу й державотворчу роботу. Від самого початку створення Української Центральної Ради наш земляк був у числі її найактивніших членів (від Херсонської губернії). Згодом він очолив в УЦР фракцію самостійників і різко критикував ідеї автономістів-федералістів, відстоюючи повну незалежність УНР. У грудні 1917 р. С. Шелухін обійняв відповідальну посаду Генерального судді Республіки (згодом сенатора). Після проголошення незалежності УНР у січні 1918 р. його було призначено на посаду міністра юстиції в уряді В. Голубовича.

Про високий державний авторитет нашого земляка свідчив хоча б той факт, що саме С. Шелухіну було доручено очолити делегацію Української держави на досить драматичних перемовинах з радянською Росією (травень – жовтень 1918 р.). Як згадують сучасники, він виявив неабиякий дипломатичний хист і поряд з цим наполегливо та послідовно відстоював інтереси молодого держави.

Після повалення Гетьманату в грудні 1918 р. С. Шелухін зайняв в уряді Директорії уже звичну для себе посаду міністра юстиції. Проте його державна діяльність виявилася не тривалою, адже згодом УНР загинула, і від 1921 р. наш земляк опиняється у вимушеній еміграції (Чехословаччина). Тут він обіймав посаду професора Українського вільного університету у Празі, продовжив свою громадсько-політичну, наукову та літературну діяльність. Його перу належить низка глибоких наукових публікацій з права, історії, політології. Серед найпомітніших праць – книжки «Літературні герострати українства», «Звідки походить Русь» та ін. Наш земляк відомий і своїми талановитими поезіями, які виходили під псевдонімами Павленко, Кондратенко, Просвіт'янин.

Українське й плідне життя відомого Українця закінчилося на 75-му році. Помер С. Шелухін 25 травня 1938 р. у Празі, де й похований.

Нащадки С. Шелухіна

У родині С. Шелухіна зростало троє дітей: первісток Юрій, 1893 року народження, син Павло (1896 р. н.) і донька Ксенія (1898 р. н.). Щодо

їхньої життєвої долі, то відомості носять у край обмежений і часом суперечливий характер. Відомо, що Юрій проживав у с. Деньги, був відомим пасічником, утримуючи понад 1 000 вуликів. А ще він за непу (нової економічної політики) був власником кількох торговельних точок у Києві. У селі його знали за автентичним родинним прізвищем Шолуха (Шелуха). За свідченнями місцевих старожилів, він безкорисливо допомагав односельцям, роздаючи їм мед зі своєї пасіки. Втім, незабаром йому довелося покинути своє село та спішно виїхати до Криму. Там і загубився його слід. Дочка С. Шелухіна Ксенія Сергіївна до 1917 р. навчалася на історико-філологічному факультеті університету як вільна слухачка, подальша її доля невідома. Відсутні відомості й про сина Павла.

Незабаром у селі з'явився пам'ятний знак відомому державотворцю й інтелектуалу С. П. Шелухіну. На часі увічнення його пам'яті й у назві однієї з вулиць села та районного центру.

ДЕНЬГІВЧАНИН АНДРІЙ ШЕЛУХІН ОПИНИВСЯ В «УКРАЇНСЬКОМУ ІКОНОСТАСІ»

Воістину великі ті, чие серце б'ється для всіх.

Р. Роллан

На обкладинці підручника з історії України для учнів 9-го класу за авторством В. С. Власова вміщена репродукція багатофігурної світлини, датованої першим вересням 1903 р. Саме тоді в Полтаві попри владні застереження було урочисто відкрито пам'ятник першому письменникові нової української літератури Івану Петровичу Котляревському. У цьому велелюдному дійстві взяли участь визначні діячі національної культури мало чи не з усіх куточків України, й відтак і народився цей унікальний фотодокумент. Кого тільки не побачиш на світліні: тут Ганна Барвінок і Олена Пчілка, Михайло Старицький і Василь Стефаник, Леся Українка і Михайло Коцюбинський, Гнат Хоткевич і Сергій Єфремов, а ще Володимир Самійленко й чотири знамениті Миколи: Аркас, Леонтович, Міхновський, Левитський... Коментуючи цей воістину історичний знімок, Дмитро Дорошенко назвав його «справжнім українським іконостасом».

«А, власне, що ж тут нового й сенсаційного?» – скаже прискіпливий читач. Насправді ж у цьому славному українському бомонді опинився й наш земляк із с. Деньги. Це учасник заходів зі вшанування І. Котляревського в Полтаві, педагог, музейник і архівіст Андрій Павлович Шелухін – рідний брат знаменитого державотворця Сергія Шелухіна.

Аби зрозуміти, як втрапив до «іконостасу» й наш земляк, слід бодай декількома штрихами окреслити життєвий шлях Андрія Шелухіна. Деньгівчанин народжений 19 серпня 1871 р. й зростав у дворянській родині. Його рідний дядько Василь Демченко став доктором права й почесним професором, таких же наукових вершин сягнув і Андрій двоюрідний брат Григорій. Андрій здобув середню освіту в Лубенській класичній гімназії, а потім навчався на фізико-математичному та юридичному факультетах Університету св. Володимира в Києві. Щоправда, в 1897 р. був відрахований з числа студентів вишу за несплату коштів за навчання.

А. П. Шелухін (праворуч)

По тому Андрій Павлович працював домашнім учителем у заможних родинах, зокрема й навчав дітей знаменитого лікаря та літератора О. В. Юркевича. Згодом його, уже відомого своєю прихильністю до реконструкції української минувшини, запросили на посаду хранителя знаменитого музею українських старожитностей В. В. Тарнавського в Чернігові. Відповідні рекомендації нашому земляку надав не хтось, а сам Михайло Коцюбинський. І ще одна деталь: велику допомогу молодому хранителю в упорядкуванні та наповненні фондів музею надала відома письменниця Ганна Барвінок (дружина Пантелеймона Куліша).

Андрій Шелухін поряд із музеєзнавством активно займався й архівною справою, відшукуючи та впорядковуючи стародруки та рукописні документи. Він узяв участь у проведенні XII археологічного з'їзду в Харкові та був у числі організаторів такого ж форуму в Чернігові.

Знаменитий генеолог Вадим Модзалевський в укладанні свого фундаментального «Малоросійського родовідника» послуговувався допомогою нашого земляка, який надав ученому унікальні рукописні матеріали з їхнім детальним описом. Андрій Павлович активно співпрацював із Київським архівом давніх актів, зокрема підготував детальний опис актової книги Луцька за 1599 р. А ще зібрав колекцію світлин українських акторів (1904 р.).

У воєнному 1916 р. архівіст здійснив евакуацію фондів Київського ЦАДА до Саратова й там продовжив описування актових книг. Земне життя відомого музейника й архівіста згасло 14 вересня 1931 р., поховано його в українській столиці. Разом із дружиною Ксенією Гаврилівною народили й виховали трьох дітей (двох доньок і сина). Онук нашого іменитого земляка Микола Леонідович Шелухін – доктор юридичних наук, професор Маріупольського державного університету.

НАШ ЗЕМЛЯК – СПОДВИЖНИК С. ПЕТЛЮРИ

*Армія без полководця - тіло без душі.
Курцій*

А. М. Вовк

Непересічна доба Української революції висунула чудову плеяду яскравих постатей, справжніх лицарів національного духу, чимало з яких пішли у святу сферу тогочасного українського державотворення з Шевченкового краю. Серед них помітне місце належить і нашому односельчанину Андрієві Миколайовичу Вовку.

Становлення вояка

Він з'явився на світ Божий у селі Деньги Золотоніського повіту 15 жовтня 1882 р. Андрійкові батьки були простими селянами, котрі, втім, мали козацьке коріння й належали до «міцних» середняків, а тому змогли дати синові не лишень типову для селянських дітей початкову освіту. Хлопець продовжив навчання у повітовому центрі, а потім і зміг реалізувати свою мрію стати професійним військовим. У 1900 р. він став солдатом розташованого в Черкасах 174-го Роменського полку, а через три роки служби вступив до Чугуївського піхотного юнкерського училища, званого тоді військовий закладу. Його він закінчив кращим серед кращих у 1906 р. за 1-м розрядом, із персональною відзнакою військового міністра. Свій вишкіл продовжив у Костянтинівському військовому училищі (м. Київ), і після його закінчення в чині підпоручика розпочав службу в одній із піхотних частин.

А потім були громи Першої світової війни, на фронтах якої молодий офіцер командував ротю, батальйоном, був нагороджений за мужність та вміле керівництво своїм підрозділом на Румунському фронті. Від початку Української революції А. Вовк – у вирі її подій, бере щонайактивнішу участь у створенні українській армії. Саме він сформував і очолив український ударний батальйон, згодом – стрілецький полк. Цей підрозділ восени 1917 р. виступив проти більшовиків у місті Бердичів, а його очільник отримав звання полковника Армії УНР.

У епіцентрі революційних подій

Під час австро-німецької окупації та Гетьманату наш земляк знаходився в опозиції до режиму, був заарештований і провів у в'язниці 8 місяців. Згодом Андрій Вовк став одним із організаторів антигетьманського повстання. За безпосереднім дорученням С. В. Петлюри він сформував окремих корпус, силами якого очистив від більшовицьких військ Житомир. У лютому 1919 р. Директорія призначила отамана А. Вовка командиром Окремого корпусу залізнично-технічних військ УНР, і це з'єднання зіграло велику роль у боях з більшовицьким військами. А вже в серпні 1919 р. наш земляк отримав посаду вартового отамана штабу групи й відзначився в запеклих боях проти денікінців та більшовиків біля Умані, Тального, Христинівки. Від вересня 1919 р. очолив 5-у пішу Селянську дивізію Київської групи Армії УНР. У запеклих боях з переважаючими чисельно силами денікінців дивізії вдалося вибити ворога з Монастирища, Бершаді, Ольгопіля, Чечельника й Джулинка. За вміле командування військами 37-річний отаман отримав подяку від С. Петлюри. Однак денікінці підтягнули резерви й у результаті контратаки змусили дивізію А. Вовка відійти до Тростянця, звідти на Вапнярку. Зрештою, наприкінці жовтня підрозділ було переведено в тил для відновлення сил.

Очоливши 4-у Київську дивізію Армії УНР, уже тоді широко відомий українському військовому загалу, А. Вовк став одним із очільників знаменитого Першого Зимового походу Армії УНР. Від 6 грудня 1919 до 5 травня 1920 р. у складі групи Юрія Тютюнника його дивізія пройшла з боями понад 2 тис. км тилами денікінських і більшовицьких військ. За цей подвиг він одним із перших був нагороджений найвищою (і єдиною реальною) нагородою УНР – Залізним Хрестом (повна назва – «Лицарський хрест за Зимовий похід і бої»). Наприкінці серпня 1920 при форсуванні Дністра А. Вовк успішно командував бойовими операціями Ліві армійської групи Армії УНР, очолив наступ проти більшовицьких військ, а восени отримав звання генерал-хорунжого.

Та, на жаль, під натиском більшовиків УНР загинула, й рештки її армії опинилися на теренах Польщі. Загальне командування над усіма інтернованими у Вадовицях частинами обійняв генерал-хорунжий А. Вовк. Упродовж короткого часу він також виконував обов'язки заступника голови Ради Народних Міністрів УНР.

Далеко від батьківщини, у вимушеній еміграції, наш земляк конкретними справами й пристрасним словом утверджував українську ідею. А. Вовк довгі роки редагував часопис «Табір», очолював Українське військово-історичне товариство, став співзасновником Товариства колишніх вояків Армії УНР та його друкованого органу «За державність». Обирався делегатом Другого з'їзду української політичної еміграції та членом ради Українського Центрального Комітету. За унікальні заслуги в українському дер-

жавотворенні наш земляк був нагороджений Хрестом Симона Петлюри (1936 р.).

Доценту наповнене великими справами життя суворого воїна й невгамовного політичного діяча довгі десятиліття унеможлиблювало його бодай якесь особисте щастя. Зрештою, хай і запізніле, воно таки прийшло в образі коханої жінки Софії (уроджена Галас), яка стала його вірною дружиною й соратницею. В 1939 р. у щасливій родині Вовків з'явився первісточок – син Микола.

Після Другої світової війни наш земляк мешкав зі своєю родиною у Західній Німеччині, працював заступником голови Вищої військової ради УНР та (до 1949) виконував обов'язки голови Ради ордена Залізного Хреста. Як відомого політичного діяча, генерала Вовка було висунуто на відповідальну посаду військового міністра уряду УНР у еміграції, й він обіймав її від 1957 до 1961 р.

Життя нашого земляка скінчилося в уже досить поважному віці (87 років) 11 лютого 1969 р. у німецькому місті Новий Ульм, де він мешкав на схилі свого віку. Лише нещодавно це звучне ім'я почало повертатися на скрижалі української історії. Втім, доводиться із прикрістю констатувати, що на теренах його рідної Золотоніщини ім'я відомого державотворця ще не стало об'єктом належного поцінування, воно не віддзеркалене ані в назвах вулиць, ані в об'єктах монументальної пам'яті.

УЧЕНИЙ І ДЕРЖАВНИЙ ДІЯЧ

*Терпіння, помножене на працю, – головна й
безкомпромісна формула життєвого успіху.*

П. Квятковський

Він був носієм прізвища, хай і поширеного в Середній Наддніпрянщині, але ж належного й нашому національному пророку – Кобзареві. Йдеться про Андрія Шевченка, втім, не про відомого футболіста, а про ще одного знаменитого деньгівчанина, котрий пройшов шлях від сільського хлопця до академіка й опинився в середовищі найвищої партійно-державної еліти СРСР.

Шлях до успіху

А. Шевченко народжений під завісу червня 1911 р. і став первістком у незаможній селянській родині, у котрій окрім нього зростало ще двійко дітей (братик Григорій і сестричка Марія). До речі, Андрійкова мама Одарка Максимівна була рідною сестрою знаменитого художника, учня І. Рєпіна й М. Мурашка Іллі Шульги. Андрій навчався в місцевій школі, а по тому (очевидно, закінчивши робфак) подався до ще тоді не столичного Києва,

аби вивчитися на агронома в сільськогосподарському інституті (нині – Національний університет біоресурсів і природокористування). Для сільського хлопця це був справжній апофеоз мрії, тому навчався охоче, вражаючи своїми успіхами викладачів та інститутських друзів-товаришів. Тож і не стало ні для кого несподіванкою, коли Андрія як одного із найкращих випускників, майже відразу після завершення навчання в голодному 1933 р. прийняли на посаду наукового співробітника (агронома) Українського науково-дослідного інституту землеробства.

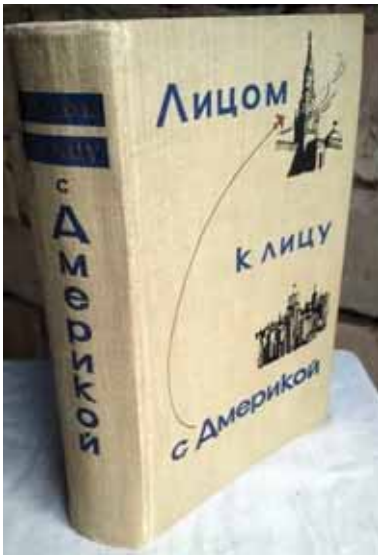
Займаючись рутинною дослідницькою працею, він відчув і переконливий поклик друкованого слова. Його короткі кореспонденції, а потім і солідні статті з аграрної тематики стали постійно з'являтися на шпальтах сільськогосподарських часописів. А відтак Андрія запросили до редакції республіканської газети «Колгоспник України», де він пройшов шлях від завідувача відділу (1939) до редактора (1941). Завдяки самовідданій організаторській і творчій праці А. Шевченка газета стала досить популярною в Україні.

А потім настали неймовірно важкі роки війни з нацистською Німеччиною, й Андрія Степановича було мобілізовано до Червоної армії. Він мав звання батальйонного комісара (пізніше – підполковника), входив до складу штабу партизанського руху Південно-Західного, потім 4-го Українського фронту. Йому було доручено в 1941 р. керувати роботою радіостанції ім. Т. Шевченка, в ефірі якої звучали розповіді про непрості партизанські будні. Для забезпечення роботи цього радіоосередку А. Шевченку доводилося часто бувати безпосередньо у партизанських загонах та з'єднаннях, інколи брати участь у боях. Саме на той час, ймовірно, і припадає його перша зустріч із М. С. Хрущовим. Довелося Андрію Степановичу пройти фронтовими дорогами ще й у Румунії та Угорщині. Його військові заслуги було відзначено орденом Вітчизняної війни 1-го ст. та медаллю «Партизану Вітчизняної війни» 1-го ст. З болем у серці прийняв звістку про те, що його батька розстріляли окупанти в 1942-му (як батька двох радянських командирів, бо й Григорій став офіцером).

Після визволення від окупації Лівобережної України Андрій Степанович повернувся до рідної газети «Колгоспник України», яку очолював до 1947 р. Перегодом його запросили на партійну роботу, а від 1950 р. розпочалася співпраця нашого земляка із відомим партійно-державним діячем М. С. Хрущовим. Це був справді знаковий поворот у долі колишнього деньгівчанина.

Помічник М. С. Хрущова й учений

Після усунення від влади Л. Берії й обрання Першим секретарем ЦК Микити Сергійовича, А. Шевченко став незмінним його помічником із питань розвитку сільського господарства.

То був непересічний час хрущовської «відлиги», пора реформувань різних сфер життя, в тім числі й аграрної. Наш земляк знаходився в епіцентрі тих бурхливих подій і як «права рука» Хрущова, і як член Центрального комітету. Саме в той час він успішно захистив кандидатську дисертацію, опублікував низку наукових праць, а в 1960 р. був обраний академіком ВАСГНІЛ (Всесоюзної академії сільгоспнаук ім. Леніна).

У вересні 1959 р. Андрій Степанович був серед тих високопосадовців, які супроводжували М. С. Хрущова під час його першого візиту до США. За підсумками цього візиту побачила світ фундаментальна публіцистична книга «Лицом к лицу с Америкой», автором якої разом із головним редактором

газети «Известия» О. І. Аджубеєм та іншими став і наш земляк. Ця книга була відзначена Ленінською премією і деньгівчанин також став лауреатом цієї почесної відзнаки.

Звісно, після зміщення М. Хрущова у жовтні 1964 р. втратив свою високу посаду помічника першої особи держави й Андрій Степанович. Після цього він зосередився винятково на дослідницькій роботі, обіймаючи упродовж наступних 25 років скромну посаду старшого наукового співробітника Всесоюзного науково-дослідного інституту економіки сільського господарства (м. Москва).

У 1974 р. колишній деньгівчанин блискуче захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня доктора сільськогосподарських наук. Його наукова спадщина становить понад 50 друкованих праць і серед них почесне місце посідає фундаментальна монографія «Кукурудза», що витримала два видання. Вчений плідно працював у царині обґрунтування ефективності застосування органічних і мінеральних добрив у вирощуванні зернових, технічних та кормових культур. Він провів багатопланові дослідження, аби довести доцільність використання цілинних і перелогових земель, був палким поборником інтенсивних технологій кормовиробництва. Шевченкові наукові праці перекладалися й європейськими мовами.

Багатогранна наукова й державницька діяльність А. С. Шевченка відзначена численними нагородами. Зокрема, він став лицарем ордена Леніна, двох орденів Трудового Червоного Прапора та «Знак Пошани». А ще нагороджений чехословацьким орденом Праці.

У спогадах всіх тих, хто знав Андрія Степановича, він постає як напрочуд діяльна, успішна й водночас навдивовижу скромна особистість. Він ніколи не забував свою маленьку батьківщину й попри неймовірну зайнятість

знаходив час, аби приїхати в Деньги, зустрітися з рідними й друзями-товаришами свого дитинства. Використовуючи своє високе становище помічника першої особи наддержави, наш іменитий земляк усіляко допомагав місцевому колгоспу в придбанні сільськогосподарської техніки, автомобілів, елітного посівматеріалу тощо. На його пораду і розраду міг розраховувати й кожний земляк-деньгівчанин.

А в самій радянській столиці А. Шевченко постійно спілкувався зі своїм молодшим на 25 років земляком-деньгівчанином Миколою Івановичем Гайовим – відомим радянським дипломатом.

Андрій Степанович був щасливим у шлюбі, разом із любою дружиною Вірою (зростив сина Віктора; нині він – кандидат юридичних наук, підготував до захисту докторську дисертацію) й доньку Людмилу (кандидатка економічних наук). До речі, народний артист України, Шевченківський лауреат Андрій Гончар та заслужений діяч мистецтв Віктор Гончар – то рідні племінники А. Шевченка.

Земне життя Андрія Степановича скінчилося 19 квітня 1996 р. (у віці 84 роки), а похований наш іменитий земляк у Москві. Безперечно, своєю багатогранною науковою й державною діяльністю він заслужив на незнищенну пам'ять нині сущих.

ДЕНЬГІВЧАНИН ІВАН ЧЕРІНЬКО СТАВ ЗНАМЕНИТИМ ТУРКМЕНСЬКИМ МИСТЦЕМ

*Картини живуть своїм власним життям,
народженим душею художника.*

В. Ван Гог

Село Деньги, Україна й місто Ашгабад, Туркменія. Що може поєднувати ці розділені відстанню в кілька тисяч кілометрів, різуче різновеликі й цивілізаційно зовсім несхожі населені пункти, окрім хіба що їхньої колишньої належності до багатонаціонального СРСР? Утім події, а надто постаті можуть робити справжні дива, часом з'єднуючи, на перший погляд, далеке й несполучне. Туркменська столиця стала посестрою нашому рідному селу Деньги завдяки неординарній особистості – українському художнику й фундаторові туркменського образотворчого мистецтва новітньої доби, деньгівчанину Івану Івановичу Черіньку.

Перипетії зростання

Великий майстер пензля народився 22 липня 1908 року, а його рідними пенатами стало маленьке, але напрочуд живописне село Деньги, що на Золотоніщині. Зростав у незаможній селянській родині, змалку був привчений до нелегкої хліборобської праці, виховувався на православних чеснотах. Як і його ровесники, пас худобу за селом, у літню пору купався в місцевих річечках Кропивна й Самозванка, збирав гриби-ягоди в місцевих лісах. А ще милувався тамтешньою казково гарною природою й частенько клав олівцем на папір побачене. Відтак з'явилися його перші малюнки, що засвідчили народження майбутнього митця. Закінчивши місцеву школу, Іван подався до Золотоноші, де навчався в торговельному технікумі. Там на здібного до малярства учня звернув увагу вчитель малювання і креслення й усіяло сприяв розвитку його мистецького хисту. За порадою наставника І. Черінько в 1925 р. їде до Києва і вступає в художній інститут. Уже в 1928 р. молодий художник вагомо заявив про себе майстерно виконаною сюжетною картиною «Кузня». Він навчався у знаменитих художників Федора Кричевського та Віктора Пальмова, а в 1931 р. успішно захистив дипломну роботу, створивши у техніці фрески композицію «Рот-Фронт». Значний вплив на молодого мистця мала й творчість визнаного майстра пензля, уродженця сусідньої Кропивни Іллі Шульги.

Після закінчення інституту Іван Черінько певний час працював як художник-асистент у польському театрі Києва, створив кілька оригінальних полотен. Талановитого молодого художника було помічено у творчих колах, і згодом його запрошують до Москви для роботи в одному зі столичних видавництв. За короткий час наш земляк встиг зайняти гідне місце в мистецькому бомонді Білокам'яної, тож коли в оргкомітеті об'єднання художників СРСР постало питання про кандидатуру на його повноважного представника в Туркменії, то вибір відразу впав саме на 25-річного деньгівчанина.

Лідер туркменських мистців

Навесні 1933 р. Іван Іванович відбув у Середню Азію, оселився в Ашхабаді (так до 1990-х називався нинішній Ашгабад) і відразу поринув у шалений вир творчої та організаторської роботи. Згадуючи перші дні перебування на Сході, художник говорив: «Туркменія мене полонила своєю мальовничістю та яскравістю». Цей край став для нього другою батьківщиною і, як виявилось, останнім прихистком та місцем вічного спочинку. Наш земляк із цікавістю вивчав історію та звичаї туркменського народу, створив нові живописні роботи, навіяні місцевими мотивами.

Той час був позначений у Туркменії розквітом національного декоративно-прикладного мистецтва: створювалися високохудожні зразки одягу, ювелірних виробів, вражали різноманіттям орнаментальні мотиви килимів, вишивок. Одначе живопис тільки-но зароджувався. І. Черінько заснував і очолив «Об'єднання художників Туркменії», згуртувавши навколо себе молодих мистців – здебільшого випускників і викладачів «Ударної школи мистецтв Сходу». А в 1938 р. український маляр очолив новостворену Спілку художників Туркменістану. Він став визнаним наставником місцевих художників-початківців, зініціював відкриття першого в Туркменії художнього училища (імені Шота Руставелі). У цьому навчальному закладі митець довгі роки викладав, став причетним до підготовки мало чи не всіх у майбутньому відомих живописців Середньої Азії. Серед його учениць – і народна художниця Туркменської РСР Євгенія Адамова. Саме Євгенія Михайлівна і стала музою І. Черінька: він палко закохався в юну художницю й пов'язав із нею свою життєву долю.

Із початком німецько-радянської війни художник потрапляє у круговерть боїв: був серед захисників Ленінграда, отримав важке поранення. На фронті він ані на хвилину не розлучався з армійським альбомом, пізніше воєнні етюди вилилися в тематичні полотна. У 1944 р. І. Черінька відкликали до Ашхабада й останні чотири роки свого життя він напружено працював над створенням різножанрових полотен, одночасно виконуючи рутинні обов'язки голови правління республіканської спілки художників. У тому ж році деньгівчанина за унікальний внесок у розвиток національного мистецтва було поціновано почесним званням «Заслужений діяч мистецтв Туркменської РСР».

А потім була трагічна ніч травня 1948 р., коли жахливий землетрус доценту зруйнував туркменську столицю, поховавши під руїнами десятки тисяч людей. Жертвою тієї страшної стихії став і наш земляк: він загинув у ніч з 4 на 5 травня. Творчий політ Майстра обірвався у високості визнання і в часи розкриття його самобутнього таланту; йому тоді не виповнилося й 40 літ. До речі, землетрус спопелив життя й двох синів І. Черінька, а його вагітна дружина дивом вижила й через кілька місяців після смерті художника народила сина. В пам'ять про загиблого чоловіка вдова назвала його Іванком...

Творча спадщина

Попри закоротке, мов спалах смолоскипа, життя великий достойник залишив солідну живописну спадщину. Він увійшов у історію мистецтва як неперевершений майстер професійного вирішення на полотні конкретної життєвої ситуації засобами пластики й кольору. У його картинах глибокий психологізм поєднується з добротним моделюванням, вправним рисунком,

І. Черінько. Материнство. Весна.

продуманою композицією, надзвичайно багатою палітрою барв. Серед його робіт переважають тематичні картини, психологічні портрети, ліричні пейзажі. Вражають своїм змістовим драматизмом, проникливою реалістичністю й довершеністю виконання полотна І. Черінька «Підпільна друкарня в Ашхабаді» (1940), «Бай. Влада заможного» (1940), «Продаж вдови» (1939–1947). Колоритний національний типаж майстерно переданий художником у його відомій роботі «Старий туркмен» (1938 р.). Глибина психологічної характеристики гармонійно поєднується з віртуозною

живописною технікою у портреті дружини Є. Адамової (1940 р.), «Автопортреті» (1944 р.) та портретній серії відомих людей Туркменії. З багатофігурних жанрових композицій виділяються своїм глибоким реалізмом чудові полотна «Джигіти» (1944–1946), «Третя воєнна позиція» (1944), «Розгром фашистів під Сталінградом» та ін. Прикладом ліричного пейзажу є розмаїте полотно «Весна в Багірі» (1947 р.)

Довгий час живописна спадщина нашого земляка-достоїнника мала єдину прописку зберігання: м. Ашхабад, Туркменський державний музей образотворчого мистецтва (нині – Національний музей образотворчого мистецтва Туркменії), а також приватна колекція його дружини Є. Адамової. Так було до 1987 р., доки відомий черкаський мистецтвознавець Ніна Клименко не поїхала до туркменської столиці й не виклопотала в Міністерства культури республіки дозвіл на передачу невеличкої частини колекції І. Черінька до фондів Черкаського обласного краєзнавчого музею. Відтак цей музейний заклад отримав у своє розпорядження 13 полотен нашого земляка, а від 1992 р. вони були передані до фондів новоствореного обласного художнього музею (його очолила Ніна Михайлівна). 9 картин художника знаходяться в експозиції цього мистецького осередку, решта – у його фондосховищі. Хай це й, на перший погляд, лише мізерна дешиця творчої спадщини українсько-туркменського митця, та

вона достатньо різножанрова й достойно репрезентує його творчий почерк.

Черінькову експозицію в Черкаському музеї відкриває портрет Героя Радянського Союзу Ходжаєва, написаний художником у 1947 р. На відвідувачів дивиться людина доброзичливим, задумливим поглядом темних очей, а груди героя прикрашають численні нагороди. Звертає на себе увагу й багатофігурний етюд «Туркменські дівчата»; ця робота засвідчує прихильність художника до створення правдивих, соціально й психологічно окреслених образів, глибокого розкриття їхнього внутрішнього світу. У такому ж стильовому вирішенні написаний і портрет юнака-туркмена. Відвідувачі музею мають також змогу ознайомитися з цікавим, але незавершеним твором «Мадонна», що є справжнім гімном материнству. Глибокою реалістичністю вражають і тематичні картини «Мадрид у вогні», «Післявоєнний Ленінград» та ін.

Шевченків край, що вколисав не одного відомого достойника духовності, може по праву пишатися й своїм славним сином Іваном Черіньком. Цей деньгівчанин не лише проорав глибоку борозну у світовому живописі, але й, на думку авторитетних мистецтвознавців, став фактичним засновником туркменського радянського малярства. А тому його ім'я приречено на вічність.

НАШ ЗЕМЛЯК АНДРІЙ ГОНЧАР СЯГНУВ ВЕРШИН ВИЗНАННЯ

*Я не знаю професії, яка вимагала би
більш вишуканих форм і більш
чистих звичаїв, ніж театр.*

Ф. Шіллер

Щедра на таланти земля Златокраю вколисала не одного уславленого служителя музи театрального мистецтва Мельпомени. Саме в Золотоноші розпочала свою сценічну діяльність осяйна зірка театру й кіно Наталія Михайлівна Ужвій. Родом із Золотоніщини – народні артисти України Володимир Нечипоренко, Валерій Дудник, Юрій Бакум, Петро Чуприна, заслужені артисти Мирослава Різниченко та Людмила Доброноженко.

У цій славній когорті відомих театральних діячів чільне місце належить і нашому односельчанинові із с. Деньги Андрію Петровичу Гончару, котрий сягнув вражаючих вершин національного визнання. Народний артист України, й на сьогодні один із небагатьох наших краян, чий талант і сценічні заслуги поціновані високим званням Шевченківського лауреата, наш іменитий земляк попри вже немолодий вік продовжує перебувати на

авансцені театрального життя. Звернімося ж до основних віх його славного життєвого шляху, ознаменованого злетом простого сільського хлопця до зірки всеукраїнської величини...

Неторованими стежинами

Рідними пенатами відомого театрала стало мальовниче село Деньги, яке в зеленій оправі лісів розкинулося біля тихої річечки Кропивна. Андрійко народився десятого листопадового дня 1936 р. в селянській родині, що мала у своїй глибокій генеалогії розлоге козацьке коріння. Зростав чемною й допитливою дитиною, змалку допомагав батькам у веденні домашнього господарства. Та вже на шостому році життя дитинство скінчилося, бо його спопелила страшна війна. З перших днів пішов на її фронті, як виявилось на всі 4 роки, батько Петро Денисович. Завмирало дитяче серце від вибухів бомб і снарядів, із жахом спостерігав Андрійко за безчинствами окупантів та їх посіпак-поліцаїв на чолі з катами місцевого люду, братами Носенками. На їхній совісті й страчене життя Андрійкового діда Степана Максимовича Шевченка, котрого місцеві поліцаї відправили на розстріл до м. Золотоноша як батька двох радянських командирів. Ледь не загинув під час відступу нацистів і сам Андрійко, та коли окупант-смолоскипник направив на нього свого «шмайсера», мама Марія Степанівна закрила його собою, вигукнувши: «Стріляй, нелюде, в мене, а сина не чіпай!». І диво: отетерілий від несподіванки німець розрядив свого автомата в землю й пішов геть.

Уже після визволення села з нетерпінням чекали в оселі Гончарів жаданого листа-«трикутника» від Петра Денисовича, та все намарне. «Ой, коли б біда не трапилася! Може, синочку, ти вже сиротинка...» – плакала днями й ночами Марія. Зрештою, лише в переможному 1945-ім прийшла довгоочікувана вісточка з Києва про те, що вже кілька місяців лікарі намагаються повернути життя в пошматоване осколками тіло сержанта Гончара і, здається, тільки тепер з'явилася надія на одужання. Зрештою невдовзі повернувся зі шпиталю до рідної домівки її господар з медаллю «За відвагу» на грудях, і Андрійко хвалився мало чи не кожному: «Бачте, і в мене татко є!» А через рік потому з'явився в нього й братик Вітя.

Жила родина Гончарів у землянці (хату спалили окупанти), і злидні виглядали мало чи не з кожного кутка їхньої оселі. Найбільше дошкуляв голод, бо бракувало навіть шматка хліба чи картоплини. Урізноманітнювало злиденне меню лише молоко від кози Алли, яку пас Андрійко. Довелося пережити й жахиття голодних мук 1947 р., коли за їжу правили цвіт акації, спориш та картопляне лушпиння. Втім, ці життєві негаразди та постійна завантаженість домашнім господарством не завадили хлопцеві успішно навчатися в місцевій семирічці й стати одним із найкращих її учнів.

А коли закінчив сім класів, батько йому сказав: «Ти в мене розумник, знання маєш міцні, отож іди вчитися далі». Середню освіту Андрій здобув у школі №3 м. Золотоноші й продовжив навчання в місцевому сільгосптехнікумі, де отримав диплом агронома. За направленням, упродовж півтора року працював за цією спеціальністю в колгоспі с. Холопичі на Волині. Та якось голова місцевої артїлі Михайло Коновалюк сказав юнакові: «Агроном з тебе вийшов непоганий, але мені здається, що на тебе вже давно чекає велика сцена». Дійсно, як свого часу в технікумі, так і в Холопичах Андрій завжди викликав захоплення глядачів своїм майстерним художнім читанням та інсценівками. У нього самого вже давно зрів утаємничений намір спробувати змінити свою життєву долю. А відтак, влітку 1955 р., знехтувавши пропозицією зайняти посаду головного агронома МТС, подався до столиці й успішно пройшов творчий конкурс у театральному інституті ім. Карпенка-Карого, діставши при цьому високу оцінку театального метра Івана Чабаненка. Втім, питання вступу до вишу ще не було вирішено.

Справа в тому, що тоді надзвичайно жорстко контролювалося виконання терміну роботи за направленням навчального закладу, між тим Андрієві треба було відпрацювати ще пів року. Довелося йому звернутися до самого Міністра сільського господарства УРСР І. Співака, який прийняв його особисто й висловивши надію, що благословляє майбутнього справжнього артиста (вражаюча передбачливість!), підписав такі необхідні дозвільні документи.

Початки театральної кар'єри

У провідному мистецькому виші України Андрієві довелося навчатися на одному потоці із майбутніми театральними зірками Адою Роговцевою й Миколою Вінграновським, з останнім навіть жив у одній кімнаті інститутського гуртожитку. Студентські роки виявилися вкрай плідними й насиченими. Задля практики студентів частенько запрошували для участі в «масовках» на вистави столичних театрів. Отож уже з юних літ герою нашої розповіді довелося грати на одній сцені з класиками українського театру: незабутніми Амвросієм Бучмою, Наталією Ужвій та багатьма іншими знаменитостями.

Якось до інституту завітав сам Олександр Довженко і, подивившись виступи Андрія та його однокурсників, запропонував їм перебратися до Москви для навчання на його кіностудії. Утім, А. Гончар не пристав на цю пропозицію, позаяк позиціонував себе винятково з українським театром.

Швидкоплинно промайнули роки навчання в столичному виші. І ось нарешті апофеоз мрії: диплом артиста театру і кіно. Андрій Петрович отримав направлення в один із найкращих обласних драматичних театрів – у м. Чернігів. Його режисером був згодом відомий у Черкаському краї

мистець Юрій Смолянський. Молодий артист відразу заявив про себе як неординарну особистість, і йому вже на старті сценічної кар'єри запропонували провідні ролі. Першими творчими ластівками нашого земляка стали ролі Гриця у виставі М. Кропивницького «Ой, не ходи, Грицю, та й на вечорниці» та Гната в п'єсі «Безталанна» І. Карпенка-Карого. Андрій Гончар відразу вразив глядачів своїм самобутнім творчим почерком, проникливою щирістю гри й даром перевтілення. Втім, він і тоді, і в подальшому ніколи не страждав зірковою хворобою, був далеким від самовдоволення і з притаманною йому працелюбністю відточував свій талант, навчаючись у визнаних майстрів театрального мистецтва.

Два роки перебував у Чернігові, а потім куди тільки не закидала його примхлива акторська доля! Деякий час грав на сцені Кримського російського драмтеатру ім. М. Горького, а потім опинився, що називається на «краю світу», у драмтеатрі Петропавловська-Камчатського, гастролював на Чукотці, Сахаліні, в Примор'ї та Приамур'ї, Якутії... Зрештою, в 1964 р. повернувся до рідних Черкас, де був зачислений актором місцевого драмтеатру.

Талановитий і перспективний актор відразу був помічений і в кінематографічних колах. У тому ж таки 1964 р. на екрани вийшов кінофільм довженківців «Ключі від неба», одну з провідних ролей у якому зіграв наш земляк. То був незабутній спомин нашого дитинства: у перепрофільовану на сільський клуб церкву Деньгів уцент набилося місцевого люду, аби переглянути вказану кінокартину. Гордості за нашого односельчанина просто не було меж, а емоції після кінопрем'єри вихлюпувалися зливою слів!

Після 5-річних театральних мандрів Андрій Петрович кинув свого життєвого якоря (як виявилось, на постійній основі) в «перлині біля моря» Одесі, де його запросили до Російського драмтеатру ім. А. Іванова (головний режисер Володимир Бортко). З цим потужним мистецьким осередком пов'язаний найтриваліший і напрочуд плідний відтинок творчого життя великого театального діяча. У стінах цього театру він зіграв безліч ролей і пройшов шлях від актора до його художнього керівника.

Щоправда, на початку 1970-х років на певний час довелося залишити Одесу й перебратися до Берліна, де він грав на сцені Першого драмтеатру Групи радянських військ у Німеччині. Театр гастролював не лише в Німеччині, але й у Польщі, Чехословаччині, показуючи вистави військовикам і тамтешнім жителям. Проте вже в 1973 р. Андрій Петрович повернувся до південної Пальміри, в стіни свого рідного театру, і цього разу на довгі роки.

А. П. Гончар

На Олімпі любові й визнання

Артисту А. Гончару ніколи не бракувало театральної роботи, його постійно запрошували на головні ролі кращих вистав національної та світової драматичної класики. Назвемо бодай декілька найвагоміших: Богдан Хмельницький у однойменній драмі О. Корнійчука, Оронот («Урок дружинам» Ж. Б. Мольєра), Геракл («Сьомий подвиг Геракла» Рощина), Чарнота («Біг» М. Булгакова), Росс («Остання зупинка» М. Ремарка), Борис («Гроза» О. Островського) та багато інших.

Уже починаючи із середини 1960-х років наш земляк не сходить із кіноекранів, його запрошували на зйомки провідні студії й відомі режисери. Зокрема, на студії ім. О. Довженка він зіграв у кінокартинах «Вигідний контракт» та «Деллі і Нок», «Мосфільм» – «Оборона Севастополя», ім. Горького (Москва) – «Хутірець у степу», «Узбекфільм» – «Вогняні дороги». Випало Андрію Петровичу виконати провідну роль і на німецькій кіностудії ДЕФА (у фільмі «Стигли вишні»).

Та, звісно, найбільше ролей дісталось деньгівчанину на Одеській кіностудії. В історію вітчизняного кінематографу назавжди вписані зняті в Одесі фільми за участю А. Гончара «Блакитний патруль», «Артем», «Пригоди електроніка», «Бій на перехресті», «Подвиг Одеси», «День кохання», а на загал це понад 15 кінострічок! Артист був задіяний і на перших ролях популярних телесеріалів, зокрема, «Ліквідація».

Услід за визнанням творчого злету Майстра прийшли й атрибути його поцінування. У 1973 р. А. Гончар став заслуженим артистом, а вже через 5 років він приймав вітання з приводу присвоєння йому високого звання народного артиста України. Рік 1982 став особливо знаковим у творчій біографії артиста: за низку майстерно зіграних ролей йому було присвоєно Державну премію ім. Т. Шевченка в номінації «Театральне мистецтво».

У 1991 р. маститому артисту було виявлено ще одну високу довіру: його було обрано художнім керівником театру ім. А. Іванова. На цій відповідальній посаді він перебував майже 18 років і став справжнім творчим наставником акторів, невтомним генератором сценічних ідей. Певний час працював виконувачем обов'язків головного режисера та директора театру. Своїми думками з приводу проблем театрального сьогодення відомий митець ділився на сторінках багатьох мистецьких часописів.

Уже у віці 73-х років ветеран сцени залишив посаду худкерівника і перейшов на роботу до Одеського театру юного глядача (віднедавна –

ім. Олеші), до речі, актором якого і директором упродовж багатьох років був його брат Віктор. У 1989 р. за виконання ролі Потапа (п'єса «Потап Урлов») на сцені цього театру Андрій Петрович був визнаний найкращим актором року і удостоєний українсько-американської премії ім. Л. Бугової та І. Твердохліба. До речі, подібних відзнак у Андрія Петровича понад десяток. А ще він нагороджений численними медалями, пам'ятними знаками, грамотами різного рівня.

Якщо підсумувати акторський доробок відомого митця, то він просто вражає, бо підній фіксації в книгах рекордів. На сьогодні нашим ушлюбленим земляком в театрі й кіно зіграно понад 300 ролей і більшість із них – першого плану!

Пишається достойник своїм сином Денисом, який після закінчення з відзнакою Одеського національного університету ім. Мечникова працює режисером і ведучим провідної Одеської телестудії.

Коли ми зателефонували до Одеси, аби привітати в ювілейний день нашого знаменитого односельця, Андрій Петрович бадьорим і напрочуд молодим голосом промовив, що довго розмовляти з нами не може, бо поспішає до театру, де має грати головну роль.

І тоді подумалося: яке ж то в цього чоловіка щастя – бути повсякчас заклопотаним високими справами й неодмінно затребуваним. Мабуть, саме в цьому й корениться секрет його нев'янучої енергії, бадьорості й вражаючого оптимізму!

ПІСЛЯМОВА

Ось, здається, й поставлена остання крапка в нашому історико-краєзнавчому нарисі про рідне село Деньги. Ми намагалися якомога повніше висвітлити сторінки його історії, різнобарвна палітра якої сповнена як мажорного, так і мінорного звучання, позначена не лише тріумфами та успіхами, але й трагедіями, неймовірними випробуваннями і втратами. Ознайомившись із запропонованою книгою, читач переконався в тому, що подібно до віддзеркалення сонця в краплині води, минувшина нашого рідного села відобразила весь плин і крутозлами багатвікової української історії. Так, саме «селом приростає Україна», а його люди на мирних і бойових полях множили й множать славу нашої Батьківщини.

Чи все вдалося нам у творенні цього літопису наддніпрянського села? Судити про це не стільки авторам, скільки нашим любим читачам, яких, сподіваємося, зацікавили сторінки запропонованої книги. Так, ми старалися задля того, щоби сюжет про рідне село та його людей був максимально об'єктивним, вичерпним і читальним. Але неможливо осягнути неосяжне, адже сільський світ, навіть у межах одного поселення, є множинним і багатоликим. Ми плекаємо надію, що в нас будуть послідовники, котрі продовжать святу справу поглиблення й розширення досліджень історії нашого рідного села. Звісно, й самі автори не будуть стояти осторонь процесу подальших творчих пошуків. А тому логічніше буде завершити цю книгу не остаточною крапкою, а трикрапкою...

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА Й ЛІТЕРАТУРА

1. Аджубей А. Лицом к лицу с Америкой. Рассказ о поездке Н. С. Хрущева в США 15–27 сентября 1959 года / [А. Шевченко и др.]. – М. : Политиздат, 1960. – 680 с.
2. Алеппский П. Путешествие Антиохийского патриарха Макария в Россию в половине XVII века, описанное его сыном, архидияконом Павлом Алеппским. Вып. 2. От Днестра до Москвы / П. Алеппский, Г. А. Муркос. – М. : О-во истории и древностей рос.при Моск. ун-те, 1897. – 202 с.
3. Андаренко Н. И. Описание Золотоношского уезда / Н. И. Андаренко // Андаренко Н. И. Записки о Полтавской губернии Николая Арандаренка, составленные в 1846 году : в 3 ч. / Н. И. Андаренко. – Полтава, 1852. – Ч. 3. – С. 321–325.
4. Архівний опис № 1 книг (реєстрації) записів актів про народження, смерть, шлюб та розірвання шлюбу за 1910–1978 рр. // ДАЧО. – Ф. 5899. Оп. 1. Спр. 160, 190.
5. Бабич І. А. Бджільництво / І. А. Бабич, О. Г. Мегедь. – Київ : Урожай, 1973. – 272 с.
6. Багалий Д. И. Три «черкаськія» слободы XVIII века по современному ихъ описанію / Д. И. Багалий // Киевская старина. – 1897. – №5. – С. 539–587.
7. Байцар А. Українські етнічні землі в атласі Джованні Антоніо Риччи Занноні 1772 р. // [Байцар А. Карта Польщі, поділена на краї та воєводства, а також на округи, відтворена за численними розмежуваннями, спостереженнями і вимірами, здійсненими на місцевості : атлас карт / А. Байцар.] – Аркуш 20.
8. Бійці семирічки – тракторист Заїка І. Д. // Прапор Леніна. – 1960. – 1 січня.
9. Благочинний Золотоніського повіту Полтавської єпархії, м. Золотоноша Полтавської губернії // ДАЧО. – Ф. 485. Оп. 1. Спр. 169. Арк. 1.
10. Благочинний Золотоніського повіту Полтавської єпархії, м. Золотоноша Полтавської // ДАЧО. – Ф. 485. Оп. 1. Спр. 291.
11. Бодянский П. Памятная книжка Полтавской губернии за 1865 год; с прилож. к отделу «Материалов для статистики Полтавской губернии» / П. Бодянский. – Полтава : Изд. Полт. Губ. Стат. Ком., 1866. – 466 с.
12. Боплан Г. Л. де. Опис України, кількох провінцій Королівства Польського, що тягнуться від кордонів Московії до границь Трансільванії, разом з їхніми звичаями, способом життя і ведення воєн / де Боплан Г. Л. – Київ ; Кембрідж : Наукова думка : Укр. наук. ін-т, 1990. – 256 с. : іл.
13. Бочко С. Захисниця з села Деньги / С. Бочко // Вісник Золотоніщини. – 1998. – 28 листопада.
14. Бравада О. Золотоніський служитель закону / О. Бравада // Прес-Центр. – 2010. – 1 грудня. – С. 27.
15. В'язівське волосне правління, с. В'язівка Черкаського повіту Київської губернії // ДАЧО. – Ф. 25. Оп. 1. Спр. 6. Спр. 7. Арк. 9.
16. Валовий М. Радіофікація Деньгів / М. Валовий // Прапор Леніна. – 1958. – 17 червня.
17. Великий рід Великої Людини : до 200- річчя від дня народження Т. Г. Шевченка : ілюстр. альб. / уклад. М. І. Мельник. – Вінниця : [Б. в.], 2014. – 103 с.
18. Величко С. В. Літопис. Т. I. / С. В. Величко. – Київ : Дніпро, 1991. – 371 с.
19. Виконавчий комітет Деньгівської сільської Ради депутатів трудящих, с. Деньги

- Золотоніського району Черкаської області // ДАЧО. – Ф. Р-680. Оп. 1. Спр. 2. Арк. 2 ; Спр. 4. Арк. 10–12.
20. Виконавчий комітет Золотоніської міської Ради народних депутатів, м. Золотоноша Черкаської області // ДАЧО. – Ф. Р-647. Оп. 2. Спр. 243. Арк. 32.
 21. Вісті з краю. Маніфестації // Нова Рада. – 1917. – 3 травня.
 22. Волости и важнейшія села Европейской Россіи. По даннымъ обследования, произведеннаго статистическими учрежденіями Министерства Внутреннихъ Дель, по порученію Статистическаго Совета. Изданіе Центральнаго статистическаго комитета. Вып. III. Губерніи Малороссійскія и Юго-Западныя. / составилъ старшій редактор В. В. Зверинскій. – СПб., 1885. – 333 с.
 23. Воропай А. Деньгівська козака сотня Демка Ігнатенка / А. Воропай // Вісник Золотоніщини. – 2019. – 8 липня.
 24. Воропай А. Згадаймо добрим словом деньгівчанина Андрія Шелухіна / А. Воропай // Вісник Золотоніщини. – 2019. – 12 вересня.
 25. Воропай А. Міністр Української Народної Республіки із Деньгів / А. Воропай // Вісник Золотоніщини. – 2018. – 20 грудня.
 26. Г. Велика нагорода за працю. Свято в Богушківій Слобідці з нагоди наділення селян землею / Г. // Золотоніські вісті. – 1943. – 29 квітня. – С. 4.
 27. Г. Г. Перша партія добровольців виїхала до Німеччини / Г. Г. // Українське слово : часопис Золотоніської Повітової Управи. – 1942. – 22 травня. – С. 2.
 28. Гельмязівське волосне правління, с. Гельмязів Золотоніського повіту Полтавської губернії // ДАЧО. – Ф. 487. Оп. 1. Спр. 19. Арк. 36, 37; Оп. 1. Спр. 44 ; Оп. 1. Спр. 41 ; Оп. 1. Спр. 30, 31 ; Оп. 1. Спр. 47.
 29. Генеральна військова канцелярія, м. Чигирин, м. Гадяч, м. Батурич, м. Глухів // ЦДІАК. – Ф. 51. Оп. 3.
 30. Генеральний опис Лівобережної України 1765–1769 років // ЦДІАК. – Ф. 57.
 31. Голиш Г. Багатства села з грошовитою назвою / Г. Голиш, Л. Голиш // Нова Доба. – 2002. – 5 травня.
 32. Голиш Г. М. Основи нумізматики : навч. посіб. / Г. М. Голиш. – 2-е вид. – Черкаси : ЦНПІ, 2006. – 314 с.
 33. Голиш Г. М. Пером публіциста: вибрані нариси, статті, інтерв'ю. – Черкаси : Вертикаль, 2019. – 388 с. : фото.
 34. Голиш Г. М. Подорож Златокраєм : 85-річчю Золотоніського району присвячується / Г. М. Голиш, Л. Г. Голиш, М. Ф. Пономаренко ; рец.: А. Г. Морозов [та ін.] ; редкол.: В. М. Скидан (голов.ред.) [та ін.]. – Черкаси : Вертикаль, 2008. – 571 с.
 35. Голиш Г. М. Подорож Златокраєм. Нарис історії Золотоніщини та її поселень від давнини до сьогодення / Г. М. Голиш, Л. Г. Лисиця. – 2-е вид. – Черкаси : Вертикаль, 2018. – 580 с. : іл.
 36. Голиш Г. М. У селі Деньги відкрито пам'ятний знак легендарному святителю – хірургу Луці / Г. Голиш // Прес-Центр. – 2012. – 2 травня.
 37. Голиш Г. М. Фізична культура і спорт [про Куйовду П. П.] / Г. М. Голиш // Голиш Г. М. Кризь роки й епохи. Історія і сучасність Чапаєвської школи / Г. М. Голиш. – Черкаси, 2010. – С. 215.
 38. Голиш Г. М. Фронт в тилу ворога / Г. М. Голиш // Золотоніщина в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945р. / авт. текстів Г. М. Голиш ; упоряд.: Г. М. Голиш, М. Ф. Пономаренко. – Черкаси, 2000. – С. 53.
 39. Голиш Г. Уславлена бойова частина формувалася в Деньгах вогняного 1941-го / Г. Голиш // Нова Доба. – 2015. – 17 травня.

40. Голод в Полташине в 1833 и 34гг. и меры принятыя против него // Киевская Старина. – 1886. – Том XVI, сентябрь. – С. 580–585.
41. Господарі ферми // Прапор Леніна. – 1966. – 29 березня.
42. Грекало Д. П. Козачі землеволодіння / Д. П. Грекало // Грекало Д. П. Паланка біля Нетечі / Д. П. Грекало. – Черкаси, 2011. – С. 287.
43. Гриценко І. С. Юридичний факультет Університету Святого Володимира, 1834–1920 / І. С. Гриценко. – Київ : Либідь, 2009. – 256 с.
44. Губочкін М. Кропивнянщина у козацьку добу / М. Губочкін. – Київ : [Б. в.], 2020. – 237 с.
45. Данилевський М. Чому у Деньгах занедбано свинарство? / М. Данилевський // Прапор Леніна. – 1959. – 25 вересня.
46. Дело № 3900 по обвинению Матиса Рихарда Карловича и других 4 человека // ДАЧО. – Ф. Р-5625. Оп.1. Спр.5765.
47. Демченко В. Г. Историческое исследование о показаниях свидетелей, как доказательстве по делам судебным, по русскому праву до Петра Великого / В. Г. Демченко. – Киев:Унив. тип.,1859. – 108 с.
48. Демченко Г.В. Наказание по Литовскому статуту в его трех редакциях (1529, 1566 и 1588 гг.). Ч. 1 / Г. В. Демченко. – Киев : Тип. Имп. ун-та Св. Владимира, 1894. – 288 с.
49. Демченко Іван, Демченко Іван, Демченко Мойсей // Кривошея В. В. Козацька старшина Гетьманщини : енциклопедія / Український інститут національної пам'яті. Київ, 2010. – С. 320.
50. Демченко Я. Г. Еврейское равноправіе или русское порабощеніе / Я. Г. Демченко. – Второе изд. – Киев : Лито-тип. т-ва И. Н. Кушнерев и К°, 1907 – 184 с.
51. Демченко Я. Г. Оклеветание Шевченка некоторыми патриотами / Я. Г. Демченко. – Киев : Типография «Петръ Барский въ Кіевъ», 1910. – 9 с.
52. Демченко Я. Правда об украинофильстве / Я. Демченко. – Киев : Тип. т-ва И. Н. Кушнерев и К, 1906. – 40 с.
53. Демченко Яків Григорович // Проценко Л. Київський некрополь. – Київ, 1994. – С. 57.
54. Демчинська К. Хай життя дарує вам найкращі дні / К. Демчинська // Вісник Золотоношчини. – 2019. – 12 грудня.
55. Денежныя и натуральныя повинности въ пользу гетмана въ к. XVII в. // Киевская старина. – 1899. – Т. LXV. – С. 76–77.
56. Денисенко В. Пісні, записані в Деньгах / В. Денисенко // Прапор Леніна. – 1991. – 24 серпня.
57. Деньги // Адміністративно-територіальний устрій Лівобережної України 50-х років XVIII ст.: каталог населених пунктів (за архівними матеріалами податкових реєстрів) / відп. ред. В. А. Смолій; упоряд. Т. Н. Цимбал.– Київ, 1990. – С. 66.
58. Деньги // Генеральный опис Лівобережної України 1765–1769 рр. : покажч. населених пунктів. – Київ, 1959. – С 59–60.
59. Деньги // Географическо-статистический словарь Российской Империи / сост. П. Семенов. – М., 1865. – Т. 2. – С. 37.
60. Деньги // Історія міст і сіл УРСР. Черкаська область. – Київ, 1972. – С. 291.
61. Деньги // ЦДІАК. – Оп. 1. Кн. 268. Арк. 285 ; Кн. 340. Арк. 82).
62. Деятельность Совета Братства по просветительно-благотворительному отделу // Полтавские епархиальные ведомости. – 1917. – № 4. – С. 313–326.
63. Дмитриенко И. Е. Очерки помещичьего хозяйства в уездах Золотоношском и Кременчугском / И. Е. Дмитриенко. – Полтава, 1889.

64. Дорош Раїса Михайлівна // Краєзнавці Черкащини : бібліогр. довід. / [упоряд.: В. М. Мельниченко, Г. М. Голиш]. – Черкаси, 2016. – С. 59–60.
65. Дорошенко Д. Мої спомини про давнє минуле (1901–1914 роки) / Д. Дорошенко. – Вінніпег : Вид. спілка «Тризуб», 1949. – 167 с.
66. Дробницький Василь // Кривошея В. В. Козацька старшина Гетьманщини : енциклопедія / В. В. Кривошея. – Київ, 2010. – С. 334.
67. Другия пожалования Екатерины II // Мякотин В. А. Очерки социальной истории Украины в XVII–XVIII вв. : в 2 т. / В. А. Мякотин. – М. ; Берлин, 2015. – Т. 1, вып 2. – С. 248–252.
68. Дяченко П. Г. Перехід на Лівобережжя, захоплення Золотоноші / П. Г. Дяченко // Дяченко П. Г. Чорні запорожці: спомини командира 1-го кінного полку Чорних запорожців Армії УНР. – Київ ; Вінниця, 2010. – С. 62–64.
69. Дяченко П. Чорні запорожці : мемуари / П. Дяченко. – Київ : Стікс, 2010. – 448 с.
70. Епифаний, єпископ // Павловский И. Ф. Полтавцы. Иерарахи, государственные и общественные деятели и благотворители / И. Ф. Павловский. – Полтава, 1904. – С. 165.
71. Ефименко А. Я. История украинского народа / А. Я. Ефименко. – Киев : Лыбидь, 1990. – 512 с.
72. Жирко І. І. Хроніка реєстрових козаків Кропивнянського полку та Кропивнянської сотні у складі Черкаського, Іркліївського, Кропивнянського, Переяславського полків / І. І. Жирко. – Тернопіль : Меркьюрі-Тернопіль, 2000. – 550 с.
73. Жити – хліб ростити // Село і люди. – 1991. – Вересень.
74. Жук В. М. Тимківський Василь Федорович / В. М. Жук // Києво-Могилянська академія в іменах XVII–XVIII ст. – Київ, 2001. – С. 530.
75. Журнал чрезвычайного Золотоношского уездного земского собрания 23 февраля 1890 года. – Золотоноша, 1891. – 43 с.
76. За нове село // Червоний Жовтень. – 1943. – 3 грудня.
77. Заруба В. М. Козацька старшина гетьманської України: персональний склад та родинні зв'язки (1648–1782) / В. М. Заруба. – Дніпропетровськ: Ліра, 2011. – 932 с.
78. Заруба В. М. Кропивнянська сотня (1648–1782 рр.) / В. М. Заруба // Заруба В. М. Адміністративно-територіальний устрій та адміністрація Війська Запорозького у 1648–1782 рр. / В. М. Заруба – Дніпропетровськ, 2007. – С. 160–162.
79. Зборівський Іван // Кривошея В. Генеалогія українського козацтва : нариси історії козацьких полків. – Київ, 2004. – С. 91.
80. Зінченко О. Живу за принципом «Бог і люди бачать усе» / О. Зінченко // Нова Доба. – 2019. – 7 березня.
81. Знайко В. К. Местечко Богушкова Слободка и Церковь в этом местечке / В. К. Знайко // Полтавские епархиальные ведомости. – 1872. – №16.
82. Золотоніська повітова управа, м. Золотоноша Полтавської губернії // ДАЧО. – Ф 476. Оп. 1 Спр. 199.; Оп. 1. Спр. 306.; Оп. 2. Спр. 94. ; Спр. 144 ; Оп. 2. Спр. 144. Арк. 136, 137, 149 ; Оп. 2. Спр. 144. Арк. 133, 183.
83. Золотоніська районна комісія неможлих селян, м. Золотоноша Шевченківського округу // ДАЧО. – Ф. Р-1690. Оп. 1. Спр. 2 ; Спр. 3.
84. Золотоніське повітове казначейство, м. Золотоноша Полтавської губернії // ДАЧО. – Ф. 402. Оп. 2. Спр. 22.
85. Золотоніське повітове казначейство, м. Золотоноша Полтавської губернії // ДАЧО. – Ф. 402. Оп. 1. Спр. 15.

86. Золотоніське повітове рекрутське присутствіє, м. Золотоноша Полтавської губернії // ДАЧО. – Ф. 487. Оп. 1. Спр. 30.
87. Золотоніський книгодрук (кінець ХІХ – початок ХХ століття). Історико-культурне дослідження / за ред. та упоряд. О. З. Силки. – Черкаси, 2012. – 232 с.
88. Золотоніський окружний виконавчий комітет Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів, м. Золотоноша Полтавської губернії // ДАЧО. – Ф. Р-1717. Оп. 1. Од. зб. 6. Арк. 14.
89. Золотоніський повітовий виконавчий комітет Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів, м. Золотоноша Полтавської губернії // ДАЧО. – Ф. Р-546. Оп. 2. Опр. 1. Арк. 151.
90. Золотоніщина в роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945рр. : документи, спогади, статті : збірник / авт. текстів Г. М. Голиш ; упоряд.: Г. М. Голиш, М. Ф. Пономаренко ; відп. ред. Г. М. Голиш. – Черкаси : Відлуння-плюс, 2000. – 240 с.
91. Золотоношский район // Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду України за 1923 рік. – Харків, 1923. – Відділ 1, ч. 1-19. – С. 312.
92. Золотоношский уезд // Сборник по хозяйственной статистике. Полтавская губерния. – Полтава, 1887. – Т. 6. – С. 161.
93. Золотоношский уездъ // Коломенских Г. Сборник необходимых сведений о всех приходах Полтавской губернии и адрес-календарь духовенства той же епархии. – Полтава, 1895. – С. 370.
94. Золотоношский уездъ // Полтавская губерния. Списокъ населенных мѣсть по сведениямъ 1859 года. – СПб., 1862. – С. 39–48.
95. Золотоношский уездъ // Богдановичъ А. В. Сборникъ свѣдений о Полтавской губернии / А. В. Богдановичъ. – Полтава, 1877. – С. 134–136.
96. Известия и заметки // Киевская старина. – 1883. – Т. V. – С. 429–476.
97. Исторический очерк Золотоношского Красногорского Богословского женского монастыря Полтавской епархии / сост. И. Авраменко. – Полтава : Тип. Г. И. Маркевича, 1914. – 172 с.
98. Іващенко В. Нове в роботі сільської бібліотеки / В. Іващенко // Прапор Леніна. – 1960. – 23 січня.
99. Іващенко Ф. З минулого козачих сіл (Кропивна, Деньги, Хвилівка) / Ф. Іващенко. – Золотоноша: Полігр. п-во, 2010. – 70 с.: іл.
100. Іващенко Ф. І. Звичаєве право в судочинстві Кропивнянського волосного суду / Ф. І. Іващенко // Краєзнавство Черкащини. – Черкаси, 2002. – Вип. №6. – С. 74–78.
101. Інспектора народної освіти виконкомів // ДАЧО. – Ф. Р-1714. Оп. 1. Спр. 31. Арк. 1, 5, 6 ; Оп. 1. Спр. 1. Арк. 18.
102. Історія міст і сіл УРСР. Черкаська область. – Київ : Ін-т історії Академії Наук УРСР, 1972. – 716с.
103. Канівецкий Павел Петрович // Павловський І. Ф. Краткий биографический словарь ученых и писателей Полтавской губернии с половины XVIII века / І. Ф. Павловский. – Полтава, 1912. – С.82.
104. Кантакузин-Сперанский М. Сага о Кантакузиных-Сперанских / М. Кантакузин-Сперанский – М. : Росийский архив, 2004. – 368 с.
105. Карпенко Б. Улыбка палача / Б. Карпенко // Правда Украины. – 1970. – 7 сентября.
106. Каталог метричних книг церков Полтавської губернії, складений за алфавітною ознакою // ДАПО. – Ф. 706. Оп. 3, 1813 -13, 1856 -339, 1859-56 ; Оп. 4, 1814 -96, 1847 -300.

107. Київська духовна консисторія, м. Київ // ЦДІАК України. – Ф. 127. Оп. 1012. Спр. 604.
108. Київська духовна консисторія, м. Київ // ЦДІАК. – Ф. 127. Оп. 1012. Спр. 604.
109. Кирей В. Лука Кримський, який довів єдність науки й релігії / В. Кирей // Урядовий кур'єр. – 2012. – 11 грудня.
110. Кирей В. У Деньгах – завжди з грошима / В. Кирей // Урядовий кур'єр. – 2010. – 6 серпня.
111. Кितिцынь Л. Полтавское дворянское ополчение 1812–14 гг. / Л. Кितिцынь // Киевская Старина. – 1904. – Т. 86, июль-август. – С. 226–230.
112. Кінофільм у полі // Прапор Леніна. – 1966. – 26 липня.
113. Кіппа Б. Рідне село. Історія села Крутьки Чорнобаївського району Черкаської області / Б. Кіппа. – Черкаси : Інлес, 2003. – 168 с.
114. Клименко Т. А. Черкащина в роки першої світової війни / Т. А. Клименко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: 2014www.archives.gov.ua/Publicat/AU/AU_4_5.../01. pdf. – Назва з екрану.
115. Ковалевский А. Л. Изъ истории пьянства въ Малоросіи / А. Л. Ковалевский // Киевская Старина. – 1894. – Томъ XLVI. – С. 286–288.
116. Козоріз В. П. Незабутні уроки історії / В. П. Козоріз // Козоріз В. П. Драбів і Драбівщина: нариси з історії рідного краю / В. П. Козоріз. – Черкаси, 2019. – С. 272–277.
117. Козоріз В. Становлення і розвиток земської медицини в Золотоніському повіті й на Драбівщині [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ist.zolotonosha.ck.ua/2018/07/stanovlennya-i-rozvitok-zems-koji-meditsini-v-zolotonis-komu-poviti-j-na-drabivshhini>. – Назва з екрану.
118. Колекція. Метричні книги записів актів цивільного стану // ДАЧО. – Ф. 931. Оп. 1. Спр. 1096 ; Оп. 1. Спр. 1055 ; Оп. 1. Спр. 1191.
119. Коротка характеристика окремих елементів клімату пос. Деньги Золотоніського району (за даними метеостанції Золотоноша). – Черкаси, 2005.
120. Корчажинський П. Перехідний вимпел – у Віри Гончар! / П. Корчажинський // Прапор Леніна. – 1960. – 21 січня.
121. Кропивна // Словник гідронімів України / уклад.: І. М. Железняк, А. П. Корепанова, Л. Т. Масенко [та ін.]. – Київ, 1979. – С. 291.
122. Кропивна // Стрижак О. С. Назви річок Полтавщини / О. С. Стрижак. – Київ, 1963. – С. 19.
123. Кропивнянская волость // Макаренко Н. Городища и курганы Полтавской губернии / Н. Макаренко. – Полтава, 1917. – С. 63.
124. Кропивнянская волость // Список волостей Украинской Социалистической Советской Республики по данным ЦСУ на 15.11.1921. – Харьков, 1922 – С. 15.
125. Кропивнянська сільська розправа, с. Кропивна Золотоніського повіту Полтавської губернії // ДАЧО. – Ф. 793. Оп. 1. Спр. 3.
126. Кропивнянська сотня // Кривошея В. Українська козацька старшина / В. Кривошея. – Вид. 2-ге. – Київ, 2005. – Ч 1 : Реєстр урядників гетьманської адміністрації. – С. 157–159.
127. Кропивнянський полк // Реєстр Війська Запорозького 1649 року. – Київ, 1995. – С. 349–368.
128. Кулініч Г. Денезці знищили чотирьох вовків / Г. Кулініч // Прапор Леніна. – 1958. – 25 квітня.
129. Лазаревській А. Изъ истории сель и селянь Львовбережной Малороссіи / А. Лазаревській // Киевская старина. – 1891. – Томъ XXXII. – С. 1–18.
130. Лега В. П. Миттєвості природи і життя / В. П. Лега. – Київ : Інформ.-аналіт. агенство, 2019. – 47 с.

131. Лега Г. На славу працюють трактористи / Г. Лега // Радянська Золотонощина. – 1957. – 12 червня.
132. Лега М. Успіх деньгівських буряководів / М. Лега, С. Наденко // Прапор Леніна. – 1958. – 1 жовтня.
133. Липинський В. Листи до С. Шелухіна / В. Липинський // Липинський В. З епістолярної спадщини : листи до Д. Дорошенка, І. Кривецького, Р. Метика, О. Назарука, С. Шелухіна / В. Липинський; упоряд. Т. С. Осташко. – Київ, 1996. – С. 131–158.
134. Літопис гадяцького полковника Григорія Грабянки. – Київ : Т-во «Знання» України, 1992. – 192 с.
135. Лучицкий И. В. Донесение представоенное кропивнянским сотенным правлением в генеральную комиссию для составления описи, об общественных землях кропивнянской сотни / И. В. Лучицкий // Лучицкий И. В. Сборник материалов для истории общины и общественных земель в Левобережной Украине XVII в. (Полтавская губерния) / И. В. Лучицкий. – Киев, 1884. – С. 193–195.
136. Лучицкий И. В. Межевой акт Кропивнянской сотни / И. В. Лучицкий // Лучицкий И. В. Сборник материалов для истории общины и общественных земель в Левобережной Украине XVII в. (Полтавская губерния) / И. В. Лучицкий. – Киев, 1884. – С. 16–17.
137. Лучицкий И. В. Сборник материалов для истории общины и общественных земель в Левобережной Украине XVII в. Полтавская губерния / И. В. Лучицкий. – Киев: Университетские известия, [1884]. – 272 с.
138. Лучицкий И. Следы общинного землевладения в Левобережной Украине в XVIII веке / И. Лучицкий // Отечественные записки. – 1882. – № 11–12. – С. 91–116.
139. Ляскоронский В. Г. [Третье городище...] / В. Г. Ляскоронский // Городища, курганы, майданы и длинные (змиевые) валы в области Днепровского Левобережья. – М., 1911. – С. 70–71.
140. Ляскоронский В. Г. Гильом Левассер де-Боплан и его историко-географические труды относительно Южной России / В. Г. Ляскоронский. – Киев, 1901. – 47 с.
141. Ляшенко М. Святковий дарунок деньгівській дітворі / М. Ляшенко // Прапор Леніна. – 1975. – 2 вересня.
142. Макаренко Н. Материалы по археологии Полтавской губернии / Н. Макаренко // Труды Полтавской ученой архивной комиссии. – 1916. – Вып. 14. – С. 5–6.
143. Максимович М. А. Воспоминания о Тимковских / М. А. Максимович // Киевская старина. – 1898. – Т. 63, № 11. – С. 254–272.
144. Максимович М. Автобиография / М. Максимович // Киевская старина. – 1904. – Т. 86. – С. 322.
145. Максимович М. О полку Кропивнянском / М. Максимович // Максимович М. Собрание сочинений : в 3 т. / М. Максимович. – Киев, 1877. – Т. 1 : Отдел исторический. – С. 712–713.
146. Малороссійські чини и должности и окладъ ихъ содержания // Киевская старина. – 1883. – Т. VI, июнь. – С. 381–385.
147. Малороссы-переселенцы вь Сибири // Киевская старина. – 1899. – Т. LXV, апрель. – С. 87–88.
148. Мальцева А. Ф. По поводу других документов конца XVII и начало XIX в. О вознаграждении духовенства за требоисправление / А. Ф. Мальцева // Труды Полтавской ученой архивной комиссии. – Полтава, 1907. – Вып. 3. – С. 179–184.

149. Маренич В. Ластівка / В. Маренич // Прапор Леніна. – 1968. – 13 червня.
150. Маркевич Н. Реки Полтавской губернии / Н. Маркевич // Записки императорского Русского географического общества. – 1856. – Кн. 11. – С. 337–338.
151. Маркевич В. Меры противъ вечерниц и кулачныхъ боев в Малороссіи / В. Маркевич // Киевская старина. – 1884. – Томъ X, сентябрь. – С. 177–180.
152. Мартирологія українських церков: Українська Православна Церква. Т. 1. – Торонто : Смолоскип, 1987. – 1207 с.
153. Мартыновичъ П. Изъ народныхъ преданій о гетьманщинѣ, запорожьѣ и черноморьѣ / П. Мартывичъ // Киевская старина. – 1885. – № 9. – С. 535–543.
154. Материалы для истории земледелия в Полтавской губернии в XVIII в. Отдел первый. Козачьи владения. Золотоношский уезд. Вып. 1. – [Полтава] : Полтав. земство, 1883. – 32 с.
155. Материалы для отечественной истории. / вид. М. Судиенко. – Киев: Универ. тип., 1853. – Т. 1, вып. 1: Журнал о поезде в Москву Гетмана Даниила Апостола. – 124 с.; Т. 1, вып. 2: Универсалы Гетмана Даниила Апостола. – 168 с.; Т. 1, вып. 3: Описание имений принадлежавших Гетману Даниилу Апостолу. – 318 с.
156. Материалы подворной переписи Полтавской губернии за 1900 годъ. Золотоношский уездъ. – Полтава, 1905. – 147 с.
157. Мельниченко В. М. Черкащина в добу Української революції 1917–1921 рр. : навч. посіб. / В. М. Мельниченко. – Черкаси : Вертикаль, 2016. – 200 с.
158. Метрична книга Михайлівської церкви 1856 року // ДАПО. – Ф 706. Оп. 4. Спр. 339.
159. Миллер Г. Ф. Исторические сочинения о Малороссии и малороссиянах : писанные на рус. и нем. яз. и хранящиеся в Моск. гл. арх. М-ва иностр. дел / Г. Ф. Миллер. – М. : Унив. тип., 1846. – 92 с.
160. Миллер Д. Превращеніє козацкой старшины въ дворянство / Д. Миллер // Киевская Старина. – 1897. – Томъ LVI, январь. – С. 1–31.
161. Мисливська фауна // Книга мисливця / уклад.: М. Шадура, І. Гунчак [та ін.]. – Львів, 1998. – С. 22–57.
162. Мовчан Р. Самі про себе: автобіографії українських письменників 1920-х років / Р. Мовчан // Слово і час. – 2010. – № 11. – С. 79–89.
163. Могила М. Деньгівські артисти отримали нагороди / М. Могила // Прапор Леніна. – 1967. – 16 грудня.
164. Могила М. Світлова газета / М. Могила // Прапор Леніна. – 1960. 15 березня.
165. Наденко С. Лекції для трудящих / С. Наденко // Радянська Золотонощина. – 1957. – 23 жовтня.
166. Наденко С. Молодь на суботнику / С. Наденко // Прапор Леніна. – 1958. – 12 квітня.
167. Наденко С. Озеленення Деньгів / С. Наденко // Радянська Золотонощина. – 1957. – 31 березня.
168. Наденко С. Парк культури і відпочинку / С. Наденко // Прапор Леніна. – 1958. – 25 квітня.
169. Наденко С. Стационарна кіноустановка / С. Наденко // Прапор Леніна. – 1958. – 8 липня.
170. Наденко С. Цікава книга / С. Наденко // Радянська Золотонощина. – 1957. – 3 липня.
171. Наказ № 22 по Золотоношській Повітовій Управі від 2 січня 1942 року // Українське слово : часопис Золотоніської Повітової Управи. – 1942. – 4 січня.

172. Наказ ч. 19 по Золотоношській округовій управі по с-господарству від 7.11-42 року // Українське слово : часопис Золотоніської Повітової Управи. – 1942. – 11 лютого. – С. 2.
173. Накази начальника округи // Українське слово : часопис Золотоніської Повітової Управи. – 1941. – 20 листопада.
174. Населенныя мѣста Россійской Имперіи въ 500 и больше жителей съ указаниемъ всего наличного въ нихъ населенія и числа жителей преобладающихъ въроисповѣданій, по даннымъ первой всеобщей переписи населенія 1897 г. / подъ ред. Н. А. Тройницкого. – СПб., 1905. – 120 с.
175. Науменко-Аргат Г. А. Оповідки Сорочиного хутора / Г. А. Науменко-Аргат. – Запоріжжя : Видавець, 1995 – 96 с.
176. Національна книга пам'яті жертв голодомору в Україні. Черкаська область : у 2 ч. Ч. 1 / Укр. ін-т нац. пам'яті, Черкаська облдержадміністрація ; уклад. Е. А. Левицька ; редкол.: П. І. Гаман (голова), А. Ю. Чабан [та ін.]. – Черкаси : Чабаненко Ю. А., 2008. – 1199 с. ; Ч. 2. – 1199 с.
177. Начало истории села. Первые переселенцы // Крохмаль В. Г. 100 лет селу Белагаш. – Караганда, 2005. – С. 8–11.
178. Нечипоренко М. Знак благословення / М. Нечипоренко // Сільські вісті. – 2008. – 8 травня.
179. Новомученики Черкаські: життя, подвиги, страждання. – Черкаси : Видання Черкаської єпархії УПЦ., 2009. – 456 с.
180. Об'єднаний архівний фонд. Церкви Золотоніського повіту Полтавської губернії // ДАЧО. – Ф. 403. Оп. 45. Спр. 5.
181. Об'єднаний архівний фонд. Церкви Золотоніського повіту Полтавської губерніїю. // ДАЧО. – Ф. 403. Оп. 45. Спр. Арк. 1, 2.
182. Обласна редакційна колегія тому «Історія міст і сіл Української РСР. Черкаська область», м. Черкаси Черкаської області // ДАЧО. – Ф. Р-4178. Оп. 1. Спр. 169. Арк. 25.
183. Объявено о народившихся въ православныхъ храмахъ актовъ 2-го и 3-го марта 1917 года // Полтавские епархиальные ведомости. – 1917. – № 8. – С. 620–621.
184. Одеса в творчій долі українських письменників : бібліогр. покажч./ уклад. Л. М. Олійник ; відп. за вип. Л. Ф. Пономаренко. – Одеса, 2013. – 24 с.
185. Опис Київського намісництва // Описи Київського намісництва 70-80-х рр. XVIII ст. – Київ, 1989. – С. 107–108.
186. Опис рік, озер, боліт та гір Київського намісництва // Описи Київського намісництва 70-80-х рр. XVIII ст. – Київ, 1989. – С. 161–173.
187. Описи Лівобережної України кінця XVII–XVIII ст. / упоряд. Т. Б. Ананьєва. – Київ : Наукова Думка, 1997. – 324 с.
188. Органи управління та їх канцелярії на Гетьманщині XVIII ст. // Ділова документація Гетьманщини XVIII ст. – Київ, 1992. – С. 5–22.
189. Освітняни – жертви радянського тоталітарного режиму / упоряд.: В. Масненко, В. Романов, С. Шамара. – Черкаси : Брама-Україна, 2009. – 272 с. : іл.
190. Отчет Золотоношской земской управы за 1884 годъ. – Полтава : Типография Н. Пигуренко, 1885. – 213 с.
191. Отчет Золотоношской уездной земской управы за 1898 годъ. – Золотоноша, 1899. – 362 с.
192. Отчет Золотоношской уездной земской управы за 1900. – Золотоноша, 1901. – 130 с.
193. Отчет о деятельности Золотоношского уездного экономического совещания за период с 1-го апреля по 1-ое октября 1922 года. – Золотоноша, 1922.

194. Отчет о состоянии церковных школ Полтавской епархии в 1907–1908 учебном году. Золотоношский уезд // Полтавские епархиальные ведомости. – 1909. – № 22–23. – С. 587.
195. Отчет Золотоношской уездной земской управы за 1871. – Полтава, 1872. – 199 с.
196. Очерки помещичьяго хозяйства въ уездахъ Золотоношскомъ и Кременчугскомъ. – Полтава, 1889.
197. Павленко С. З міфів про Івана Мазепу / С. Павленко // Україна крізь віки: навч. посіб. з історії України для середніх шкіл. – Київ, 2000. – С. 149–176.
198. Павловский И. Ф. Краткий биографический словарь ученых и писателей Полтавской губернии с половины XVIII века : с портретами / И. Ф. Павловский ; Полтав. учен. арх. комис. – Полтава: Типо-литогр. преемников Дохмана, 1912. – 238 с.
199. Павловский И. Ф. О землетрясені въ Полтавской геберні въ 1838г. / И. Ф. Павловский // Киевская старина. – 1905. – Т.ХС, июль-август. – С.44–46.
200. Павловский И. Ф. О ценахъ на хлебъ, мясо, ягоды, воскъ и медь въ Полтавской губ. сто леть тому назадъ / И. Ф. Павловский // Киевская старина. – 1904. – Т. LXXX, апрель. – С. 119–120.
201. Павловский И. Ф. Очеркъ дѣятельности Св. Михайловскаго братства въ Деньгахъ Золотоношскаго уезда за десятилетіе съ 1890 по 1901 / И. Ф. Павловский // Киевская старина. – 1902. – Т. LXXVI, январь-март. – С. 218–220.
202. Павловский И. Ф. Приходскія школы въ старой Малороссіи и причины ихъ уничтоженія / И. Ф. Павловский. // Киевская Старина. – 1904. – Том LXXXIV, январь. – С.1–40.
203. Падалка Л. В. Древнія земляные сооруженія въ пределахъ Полтавской губерніи. Ч. первая. О древнихъ городкахъ, городищахъ и насыпныхъ валахъ / Л. В. Падалка. – Полтава. 1905. – 140 с.
204. Падалка Л. В. Прошлое Полтавской территории и её заселение: исслед. и материалы с картами / Л. В. Падалка. – Репр. изд. 1914 г. – Харьков: САГА, 2009. – 330 с. : ил.
205. Падалка Л. В. Что сказало население Полтавской губернии о своем старом быте / Л. В. Падалка. – Полтава, 1905. – 86 с.
206. Памятная книга Полтавской губернии на 1915 год. – Полтава, 1915. – 629 с.
207. Памятная книжка Киевскаго учебнаго округа. Часть V Полтавская губернія. – Киев, 1890. – 225 с.
208. Памятная книжка Киевскаго учебнаго округа на 1901 год. Полтавская губернія – Киев : Изд. упр. учеб. окр., 1901. – 251 с.
209. Первая Всеобщая перепись населения Российской империи 1897 года. Том XXXIII. Полтавская губернія. – СПб., 1904. – 315 с.
210. Перепада Ф. Недільник заготовівлі кормів / Ф. Перепада // Прапор Леніна. – 1958. – 28 травня.
211. Переписні книги 1666 / зредагував В. О. Романовський. – Київ, : [Б. в.], 1933. – 460 с.
212. Переяславсько-Бориспільська духовна консисторія, м. Переяслав Переяславського полку, з 1782 р. – Київського намісництва, з 1796 р. – Малоросійської губернії // ЦДІАК – Ф. 990. Оп. 1. Спр. 1500.
213. Письмо Василя Федоровича Тимковскаго (1813 года) // Русский архив. – 1871. – № 12. – С. 2118–2120.
214. [Погребение Якова Григорьевича Демченко : объявление] // Киевлянин. – 1912. – № 35.

215. Полтава Л. Над блакитним Чорним морем / Л. Полтава. – Київ : Українська Видавнича Спілка, 2002. – 108 с.
216. Полтавская губернія. Список населенных местъ по сведениямъ 1859 годъ. – СПб, 1862. – 263 с.
217. Пономаренко М. Деньги / М. Пономаренко // Під прапором Леніна. – 1963. – 27 серпня.
218. Пономаренко М. Золотонощина в осадах / М. Пономаренко. Золотоноша : [Б. в.], 2001. – 74 с.
219. Пономаренко М. Мати міст руських / М. Пономаренко // Прапор Леніна. – 1989. – 10 липня.
220. Пономаренко М. Професор кримінального права / М. Пономаренко // Златокрай. – 1992. – 24 листопада.
221. Пономаренко М. Рідкісна знахідка / М. Пономаренко // Прапор Леніна. – 1961. – 11 листопада.
222. Пономаренко М. Учитель гімназії, земський гласний / М. Пономаренко // Златокрай. – 1993. – 5 січня.
223. Пономаренко М. Ф. Золотоніщина / М. Ф. Пономаренко. – Черкаси, 1996. – 74 с.
224. Пономаренко М. Хто насипав могили в степу? / М. Пономаренко // Прапор Леніна. – 1965. – 6 квітня.
225. Поповский М. А. Жизнь и житие Войно-Ясенецкого, архиепископа и хирурга / М. А. Поповский // Октябрь. – 1990. – № 2 – С. 3.
226. Почепцов В. Боротьба за державну незалежність в Золотоніському повіті у 1917 р. / В. Почепцов // Краєзнавство Черкащини. – 2017. – № 11. – Черкаси, 2017. – С. 63–71.
227. Почепцов В. Історичний нарис / В. Почепцов, Є. Почепцова. – Черкаси : [Б. в.], 2007. – 37 с.
228. Почепцов В. Поміщики Золотоніського повіту у пореформений період 60–90-і роки 19 ст. / В. Почепцов, Є. Почепцова. – Черкаси : Чабаненко Ю. А., 2011. – 76 с.
229. Правительственныя бумаги // Историческія сочиненія о Малороссіи и Малороссіянахъ Г. Ф. Миллера бывшаго историографа російскаго писання на русскомъ и нѣмецкомъ языкахъ и хранящіяся въ Московскомъ Главномъ Архивѣ Министерства иностранныхъ дѣлъ. – М., 1846. – С. 80.
230. Прапорця досягнуто // Прапор Леніна. – 1965. – 21 вересня.
231. Предисловіе // Мякотин В. Генеральное следствие о маетностяхъ Переяславскаго полка (1729–1731 гг.) / В. Мякотин. – Харьковъ, 1896. – С. 42–44.
232. Приговори Кропивнянської расправы 1859 г // ДАЧО. – Ф.793. Оп. 1. Спр.2.
233. Приліпко М. Чорнобаївщина. Велична історія рідного краю (Від найдавніших часів до сьогодні) / М. В. Приліпко ; редкол.: М. В. Томенко (голова) [та ін.]. – Черкаси : Чабаненко Ю. А., 2008. – 538 с. : іл.
234. Приложение къ отчету Золотоношской уездной земской управы за 1908 годъ. – Золотоноша, 1909. – 260 с.
235. Приложение къ отчету Золотоношской уездной земской управы за 1913 годъ. – Золотоноша, 1913.
236. Приложение къ отчету Золотоношской уездной земской управы за 1905. – Золотоноша : Тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1906. – 294 с.
237. Приложение къ отчету уездной Золотоношской земской управы за 1904 годъ. – Золотоноша : Тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1905. – 249 с.
238. Приложение къ отчету уездной Золотоношской земской управы за 1908 годъ. – Золотоноша : Тип. П. Лепского и И. Вурмана, 1909. – 260 с.

239. Приложение к отчету уездной Золотоношской земской управы за 1913 годъ. – Золотоноша : Тип. [П.]Лепского и [И.]Вурмана, 1914. – 354 с.
240. Припинити розбарювання поросят // Радянська Золотонощина. – 1957. – 2 червня.
241. Природа Черкащини. – Київ : Урожай, 1971. – 123 с.
242. Про стан в трудовій школі села Деньгів : постанова бюро РПК від 20.04.1934 р. // Червоний Жовтень. – 1934. – 23 квітня.
243. Пронько О. Люди села Деньги / О. Пронько // Сільські вісті. – 1991. – 13 квітня.
244. Прядко О. О. Давньоруські пам'ятки між Дніпром, Сулою, Супоєм та Оржицею (кінець X – перша половина XIII ст.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.04 / О. О. Прядко ; Інститут археол. НАН України. – Київ, 2019. – 19 с.
245. Путевые очерки Подолия // Киевская старина. – 1885. – Т. XI. – С. 465–499.
246. Районна сільськогосподарська інспекція виконавчого комітету Золотоніської районної Ради депутатів трудящих, м. Золотоноша Черкаської області // ДАЧО – Ф. Р-629. Оп. 1. Спр. 4.
247. Реабілітовані історією. Полтавська область. Кн. четверта. – Полтава : АСМІ, 2006. – 736 с.
248. Реабілітовані історією. Черкаська область. Кн. сьома. – Черкаси : Інтроліга TOP, 2010. – 654 с. ; Кн. дев'ята. – 2016. – 639 с. ; Кн. Десята. – 2017. – 460 с.
249. Ревізія 1950 року Переяславського полку // ЦДІАУК. – Ф. 51. Оп. 3. Спр. 4.
250. Реєстра всего Войска Запорожского после Зборовского договора с королемъ Польскимъ Яномъ Казимиромъ составленные 1649 года, октября 16 дня / изд. по подлиннику О. М. Бодянским. – М. : Въ Университетской типографіи (Катковъ и Ко), на Страсномъ бульвар , 1875. – 248 с.
251. Реєстр Війська Запорозького 1649 року / упоряд.: О. В. Тодійчук В. В. Страшко, Р. І. Осташ[та ін.]. – Київ: Наукова думка, 1995. – 592 с.
252. Реєстр Іркліівського куреня // Коша Архів Нової Запорозької Січі. Корпус документів 1734–1775. – Київ, 2008. – Т. 5 : Реєстр війська Запорозького Низового 1756 року. – С. 206–212.
253. Реєстр Щербинівського куреня // Коша Архів Нової Запорозької Січі. Корпус документів 1734–1775. – Київ, 2008. – Т. 5 : Реєстр війська Запорозького Низового 1756 року. – С. 212–217.
254. Рельсы бежали к Днепру // Черноморский гудок. – 2007. – 25 июня.
255. Рклицкий М.В. Козаки Золотоношского уезда по данным Румянцевской описи 1767 г. / М. В. Рклицкий. – Полтава, 1911. – 126 с.
256. Рклицкий С. Как поминали въ церквахъ гетмана Разумовского / С. Рклицкий // Киевская Старина. – 1900. – Том LXVIII. – С. 63–64.
257. Розпорядження // Українське слово : часопис Золотоніської повітової управи. – 1941. – 13 грудня. – С. 2.
258. Ромм. Ж. Путь от Коврая до Кременчуга // Ромм Ж. Путешествие в Крым в 1786 г. / Ж. Ромм. – Л. : Изд. Ленинград. гос. ун-та, 1941. – С. 16.
259. Ромодан Л. Деньгівська «згряя шпигунів» / Л. Ромодан // Реабілітовані історією. Черкаська область. – Черкаси, 2010. – Кн. 7. – С. 323–324.
260. Россия. Полное географическое описание нашего Отечества : настольная и дорожная книга для русских людей / под ред. В. П. Семенова ; под общ.рук. П. П. Семенова и В. И. Ламанского ; [предисл. В. Семенова]. – СПб. : А. Ф. Девриен, 1899–1914. – Т. 7 : Малороссия : [Полтавская, Харьковская и Черниговская губернии] / сост. Б. Г. Карпов [и др.]. – 1903. – 517 с.

261. С. Деньги // Нова Рада. – 1917. – 10 травня. – С. 4.
262. Савченко Н. Досягнуті успіхи окрилюють нас / Н. Савченко // Радянська Золотонощина. – 1957. – 3 листопада.
263. Самійленко В. Весняні пісні : (Посвящується С. Павленкові (Шелухину) / В. Самійленко // Самійленко В. І. Поетичні твори. Прозові твори. Драматичні твори. Переспіви та переклади. Статті та спогади / В. Самійленко. – Київ, 1990. – С. 52–53.
264. Самсонов А. М. От Волги до Балтики / А. М. Самсонов. – М. : Наука, 1973. – 528 с.
265. Сандул В. Доля дослідника / В. Сандул // Прапор Леніна. – 1991. – 24 серпня.
266. Сборникъ по хозяйственной статистикъ Полтавской губернии. Золотоношскій уезд. Томъ VI, I Отдѣль. Общія свѣденія овь уездѣ. / под. ред. Н. Терешкевича. – Полтава, 1887. – 519 с.
267. Сводный сборник по статистическим описаниям Полтавской губернии в 1882–1889 г. Вып.2 / Статистическое бюро Полтавского губернского земства ; под ред. Г. Ротмистрова. – Полтава : Типо-литография И. А. Дохмана, 1903. – 322 с.
268. Сергієнко Г. Я. Правобережна Україна: відродження козацької державності й визвольний рух проти панування Речі Посполитої (80–90-і рр. XVII – початок XVIII ст.) / Г. Я. Сергієнко // Український історичний журнал. – 1996. – № 3. – С. 105–119.
269. Сиволап М. П. Звіт про розкопки та розвідки Черкаської Лісостепової археологічної експедиції у 1993 році / М. П. Сиволап, В. П. Григор'єв, А. В. Дєткін. – НА ІА НАНУ, 1993.
270. Сільськогосподарська артіль (колгосп) «Червоний Дніпровець», с. Деньги Золотоніського району Полтавської області // ДАЧО. – Ф. Р-4279. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 1 – 2; Спр. 4.
271. Скиба Д. Припинити розбазарювання поросят / Д. Скиба // Радянська Золотонощина. – 1957. – 2 червня.
272. Скляр Н. Робочий день у розпалі / Н. Скляр // Прапор Леніна. – 1965. – 3 червня.
273. Следзинський Петро Костянтинович // Кривошея В. В. Козацька старшина Гетьманщини : енциклопедія / В. В. Кривошея. Київ, 2010. – С. 664.
274. Сотня денская // Реєстр Війська Запорозького 1649 року. – Київ, 1995. – С. 348–352.
275. Списки населенных мест Российской империи. Т. XXXIII: Полтавская губерния. Список населенных мест по сведениям 1859 года / Издан Центральным статистическим комитетом Министерства внутренних дел. – СПб. : Тип. Карла Вульфа, 1862. – 300 с.
276. Список козаківдо присяги 1732 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://forum.vgd.ru/?IB2XPnewforum>. – Назва з екрану.
277. Список населенныхъ местъ Полтавской губернии за 1900 годъ (по обществамъ и на земляхъ сельскихъ селеній) за 1900 годъ съ приложениемъ картъ губернии и всехъ уездовъ. – Полтава, 1904. – 1548 с.
278. Список населенныхъ местъ Золотоношского уезда Полтавской губернии за 1900 годъ. – Полтава, 1903.
279. Список поселень Черкаської округи. – Черкаси, 1926.
280. Списокъ населенныхъ местъ Полтавской губернии съ краткимъ географическимъ очеркомъ губернии. – Полтава : Типография Подземского, 1912. – 517 с.
281. Сповідна відомість 1859 р. // ДАПО – Ф. 706. Оп. 3. Спр. 56.
282. Сповідний розпис 1796 року // ЦДІАК. – Ф. 127. Оп. 1015. Спр. 113.

283. Спогади командира мінометного батальйону Варрави Олексія Васильовича // Прапор Леніна. – 1978. – 29 липня.
284. Справочная клировая книжка Полтавской епархии на 1902 год. – Полтава, 1902. – 655 с.
285. Спроге В. Э. Записки инженера. Предисловие // Кригер-Войновский Э. Б. Записки инженера. Воспоминания, впечатления, мысли о революции / Э. Б. Кригер-Войновский, В. Э. Спроге. – М., 1999. – С. 136–202.
286. Статистический справочник по Полтавской губернии на 1917 год. Вып. X / Полтавское губернское земство. Статистическое бюро. – Полтава : Типография Т-ва Печатного Дела, 1917. – 239 с.
287. Статистичний справочник по Золотонській окрузі на 1924 – 25 рік. – Золотоноша, 1925.
288. Статические таблицы землевладений в Полтавской губернии, составленные по описи малороссийских полков 1767 г. губернским гласнымъ Полтавского земства И. В. Лучицким. Вып. 1-й. – Киев, 1883, – 30 с.
289. Столетие Киевской первой гимназии (1809–1811–1911 гг.). Т. 1. Именные списки и биографии должностных лиц и воспитанников гимназии. – Киев. : Тип. С. В. Кульженко, 1911. – 548 с. : портр.
290. Тарасенко В. Відверніться від них, люди! / В.Тарасенко // Вісті з України. – 1972. – 20 січня.
291. Творці веселого настрою // Прапор Леніна. – 1965. – 26 жовт.
292. Терлецький Сава Іванович // Кривошея В. В. Козацька старшина Гетьманщини : енциклопедія / В. В. Кривошея. – Київ, 2010. – С. 698.
293. Тимковский В. Ф. Письмо к матери. 1813 г. / В. Ф. Тимковский // Русский архив. – 1871. – № 12. – С. 2118–2119.
294. Тимковский Василий // Павловский И. Ф. Полтавцы. Иерарахи, государственные и общественные деятели и благотворители / И. Ф. Павловский. – Полтава, 1904. – С. 271.
295. Тимковський І. Ф. Мое опредѣленіе въ службу / И. Ф. Тимковский // Москвитянинъ. – 1852. – № 17. Кн. 1. Сентябрь. – С. 2–26.
296. Тинченко Я. Ю. Офіцерський корпус Армії Української Народної Республіки (1917–1921). Кн. 1 / Я. Ю. Тинченко. – Київ : Темпора, 2007. – 422 с.
297. Ткаченко М. Канівська сотня Переяславського полку за Румянцевською ревізією / М. Ткаченко // Записки історико-філологічного відділу. – Київ, 1926. – Кн 7-8. – С. 242–308.
298. Ткаченко О. Перевиконують норми / О. Ткаченко // Радянська Золотонощина. – 1957. – 14 серпня.
299. Ткаченко О. Учителі працюють на будівництві школи / О. Ткаченко // Радянська Золотонощина. – 1957. – 28 серпня.
300. Треряк І. Жити-хліб ростити / І. Треряк // Село і люди. – 1991. – № 27. – С. 3.
301. Третья подворно- хозяйственная земская перепись в Полтавской губернии 1910 годъ Золотоношский уезд. – Полтава, 1913. – 263 с.
302. Труды комиссии по преобразованию волостных судов. Т. 4. Харьковская и Полтавская губернии. – СПб. : Тип. Второго Отделения Е.И.В. Канцелярии, 1873. – 568 с.
303. Українські записи Порфирія Мартиновича // Київская Старина. – 1904. – Т. 86, июль-август. – С. 11–50.
304. Українська Муза : поетична антологія од початку до наших днів / під ред. О. Коваленка. – Київ : Друкарня П. Барського, 1908. – 1280 с. : іл.
305. Українські народні думи та народні думи : збірник. – Київ : Веселка, 1990. – 239 с.

306. Управління служби безпеки України в Черкаській області. М. Черкаси Черкаської області // ДАЧО. – Ф. Р-5625. Оп. 1. Спр. 5765; Оп. 1 Спр. 5996, 5996, 6000, 6001, 2211 ; Оп. 1. Спр. 8897 ; Оп. 1 Спр. 2211 ; Оп. 1. Спр. 3249; Оп. 1. Спр. 3249.
307. Филь М. П. Зустріч через пів століття / М. П. Филь // Вечірні Черкаси. – 2013. – 27 березня.
308. Хвиль Михайло Іванович // Освітняни Черкащини – жертви радянського тоталітарного режиму : докум. вид. / уклад.: В. В. Масненко, С. О. Шамара [та ін.]. – Черкаси, 2009. – С. 56.
309. Хлібороби задоволені // Прапор Леніна. – 1961. – 11 липня.
310. Чабан А. Ю. Середнє Подніпров'я : в 2-ох кн. Кн. 1 / А. Ю. Чабан. – Черкаси, 1999. – 176 с.
311. Черкаський край – земля Богдана і Тараса : культуролог. зб. / за ред.: Б. В. Губського, В. М. Литвина, В. А. Смолія. – 2-ге вид., допов. – Київ : Українські пропілеї, 2003. – 775 с. : іл.
312. Черкащина в період становлення української держави: 1917–1919 рр. / авт.-упоряд.: Т. А. Клименко, Є. А. Левицька, П. М. Жук. – Черкаси : Вид. Ю. Чабаненко, 2008. – 152 с.
313. Черкащина: історія краю та його людності / за ред.: В. В. Масненка, В. Т. Поліщука. – Черкаси : Чабаненко Ю. А., 2017. – 698 с. : іл.
314. Черненко Г. М. Моїм онукам дорогим : (спогади сільської вчительки) / Г. М. Черненко ; наук. ред. О. З. Силка ; редкол.: Н. І. Земзюліна, І. М. Петренко, Л. І. Синявська [та ін.]. – Черкаси : [Б. в.], 2012. – 180 с. : фото.
315. Черненко Ю. Нова шкільна майстерня / Ю. Черненко // Прапор Леніна. – 1958. – 19 вересня.
316. Чому мало молока надоюють в Деньгах // Прапор Леніна. – 1960. – 25 лютого.
317. Чукмарова О. У Деньгах відкрили храм на честь Архістратиґа Божого Михаїла / О. Чукмарова // Вісник Золотоніщини. – 2015. – 23 липня.
318. Шевченківський (Черкаський) окружний виконавчий комітет Рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів, м. Черкаси Шевченківського (Черкаського) округу // ДАЧО. – Ф. Р-184-сч. Оп. 1. Спр. 114.
319. Шевченко А. Кукуруза. Двери для обмену опытом широко открыты / А. Шевченко. – М. : Сельхозиздат. 1961. – 415 с.
320. Шелухин С. Українство 80-х років XIX в. і мої зносини з Ів. Франком. // Спогади про Івана Франка / упоряд., вступ. стаття і прим. М. Гнатюка. – Львів, 1997. – С. 191–195.
321. Шелухин Сергій Павлович // Верстюк В. Діячі Української Центральної Ради: біограф. довід. / В. Верстюк, Т. Остапко. – Київ, 1998. – С. 191–193.
322. Шелухін С. П. Державна мова на Україні / С. П. Шелухін // Нова рада. – 1918. – 8 вересня.
323. Шелухін С. П. Іван Бойко, племінник Т. Шевченка : спомини / С. П. Шелухін // Літ.-наук. вісн.: літ.-критич. зб. – 1901. – Кн. V. – С. 113–116.
324. Шелухін С. П. Назва України у стародавніх географів / С. П. Шелухін. – Відень, 1921.
325. Шелухін С. П. Назва України. З картами / С. П. Шелухін. – Відень: Накладом вид. Тов. «Франко Син і Спілка», 1921. – 30 с.
326. Шелухін С. П. Україна – назва нашої землі з найдавніших часів / С. П. Шелухін. – Прага, 1936. – 348 с..
327. Якимович С. Етнографічні записи Якова Демченка 1857–1858 р. / С. Якимович // Україна. – 1930. – № 5–6. – С. 89–132.

ДОДАТКИ

СИМВОЛІКА СЕЛА ДЕНЬГИ

Опис герба

У зеленому полі золотий, полум'яніючий, з червленою серединою лева, меч, вістрям униз, зі срібними розпростертими та опущеними крилами, що супроводжується по кутах щита чотирма золотими монетами.

Щит увінчаний золотою короною, на витому вінці якої п'ять золотих колосків, середні з яких нижче центрального й крайніх, і обрамований: у верхній частині — гілками сосни з зеленою хвоєю та золотими шишками, у нижній — гілками вільхи з золотими шишечками; гілки вільхи у нижній частині оповиті золотою стрічкою з написом на ній зеленими буквами «ДЕНЬГИ».

Опис прапора

Прямокутне зелене полотнище зі співвідношенням ширини до довжини 2:3, з розповсюдженням на всю його поверхню композиції щита герба села Деньги, що відтворює композицію фігур герба, виконану білим та жовтим кольорами. Зворотна сторона полотнища дзеркально відтворює лицеву.

Опис почесного нагрудного знаку «Почесний громадянин села Деньги»

Металевий знак з накладним щитом та гвинтовою закруткою відтворює у відповідному матеріалі та техніці символіку повного герба села Деньги, над верхньою частиною якого металева стрічка, на червоній емалі якої напис золотими буквами «ПОЧЕСНИЙ ГРОМАДЯНИН».

Проекти герба, прапора та знака розробив та описав голова Черкаського обласного геральдичного товариства Олег Геннадійович Толкушин, а зобразила художниця, старший викладач кафедри дизайну Черкаського державного технологічного університету Олена Валеріївна Галицька.

ГІМН СЕЛА ДЕНЬГИ

Муз. О. Харченка, сл. Б. Артеменка

КУПЛЕТ

се-ло День-ги для нас свя-те - рід-не із дав-ніх літ на зем-лях на ших

5

ви - дне ко-зацька сла-ва на-ша не-вми-ра - є дух бо-га-тир-ський землю прослав

9

ПРИСПІВ

ля - є бі-лий го-луб мир і во-ля ви - со-ко лі

13

та - с Про День - ги і У - кра - ї - ну хай сла - ва лу -

17

на - є на з та - їн ві - на

Село Деньги для нас святе і рідне
Із давніх літ на землях наших видне.
Козацька слава наша не вмирає,
Дух богатирський землю прославляє.

Приспів:

*Білий голуб - мир і воля високо літає,
Про Деньги і Україну слава хай лунає (двічі).*

З таїн віків і до сьогодні
Живить село та сила і натхнення.
У праці й пісні та у мудрім слові,
Прецирій вірі і святій любові.

Приспів:

Хай сонце сходить над широким полем,
Хай сіють земляки щасливу долю.
Озветься спомин в моїм серці щемно,
Рідне село, вклонюсь тобі доземно!

Приспів:

ХРОНОЛОГІЧНА ТАБЛИЦЯ ОСНОВНИХ ПОДІЙ ІСТОРІЇ СЕЛА

Перша третина XVII ст. час виникнення села.

- 1640-ві р.** село позначено на карті Г. Л. Боплана під назвою Донкі.
- 1648–1654 рр.** участь деньгівських козаків у подіях Визвольної війни.
- 1649 р.** створена Деньгівська сотня в складі Кропивнянського полку. Село Деньги стало сотенним центром.
- 1658 р.** ліквідація Деньгівської сотні та входження місцевих козаків до Кропивнянської сотні.
- 1666 р.** участь деньгівських козаків у антимосковському повстанні Переяславського полку.
- 1692 р.** вторгнення кримсько-татарської орди до Золотоноші, Кропивни та Деньгів.
- 1778 р.** народився І. Ф. Тимківський
- 1781 р.** народився В. Ф. Тимківський.
- 1782 р.** завершення доби Гетьманщини. Деньги – село Золотоніського повіту Київського намісництва.
- 1784 р.** народився П. П. Канівецький.
- 1797 р.** Деньги увійшли до Малоросійської губернії.
- 1802 р.** Деньги – адміністративна одиниця Полтавської губернії.
- 1812 р.** участь деньгівчан у війні Росії з наполеонівською Францією.
- 1825 р.** велика пожежа в селі.
- 1831 р.** народився В. Г. Демченко.
- 1833 р.** голод унаслідок нещороду.
- Червень 1833 р.** освячення нового (кам'яного) приміщення Архистратига-Михайлівської церкви.
- 1848 р.** епідемія холери.
- 1857 р.** народився Я. Г. Демченко.
- 1864 р.** народився С. П. Шелухін
- 1871 р.** відкриття Деньгівської церковно-парафіяльної школи. Народився А. П. Шелухін
- 1877–1878 рр.** російсько-турецька війна. Її учасник, деньгівчанин Д. К. Бузунар відзначений Георгіївськими хрестами 3-го і 4-го ст.
- 1882 р.** народився А. М. Вовк.

- 1883 р.** велика пожежа в Деньгах.
- 1886 р.** початок роботи Деньгівської земської початкової школи.
- 1904–1905 рр.** участь деньгівчан у російсько-японській війні.
- 1908 р.** лікарем Деньгівської дільниці працював В. Ф. Войно-Ясенецький (пізніше – Св. Лука). Народився І. І. Черінько.
- 1908–1909 рр.** участь деньгівчан у переселенських рухах за Столипінською реформою.
- 1912 р.** помер Я. Г. Демченко.
- 1913 р.** епідемія вітряної віспи та холери в селі.
- 1914 р.** початок будівництва Гришино-Рівненської залізниці.
- 1914 – 1918 рр.** участь деньгівчан у подіях Першої світової війни.
- 1918 р.** рік народження С. С. Соколана.
- 1917–1921 рр.** події Української революції та громадянської війни.
- Весна 1917 р.** створення деньгівського осередку товариства «Просвіта».
- 1918 р.** утворення Деньгівського ревкому.
- Лютий 1920 р.** перебування в Деньгах полку «чорних запорожців».
- 1920 р.** утворення Деньгівської сільської ради.
- 1922 р.** створення комітету незаможних селян.
- 1923 р.** відкриття Деньгівської початкової школи.
- 1923 р.** входження Деньгів до новоствореного Золотоніського району.
- 1926 р.** утворення сільського ТСОЗ.
- 1927 р.** початок діяльності Деньгівського більшовицького осередку.
- Осінь 1929 р.** утворення колгоспу «Червоний дніпровець».
- Поч. 30-х рр.** припинення служб у Свято-михайлівській церкві.
- 1931 р.** реорганізація Деньгівської початкової школи в семирічну.
- 1932 р.** входження Деньгів до Київської області
- 1932–1933 рр.** голодомор
- 1934, 1937, 1938 рр.** репресії влади проти деньгівчан
- 1936 р.** народився А. П. Гончар
- Червень 1941 – травень 1945 рр.** участь деньгівчан у подіях німецько-радянської війни
- Липень – серпень 1941 р.** завершення формування в Деньгах окремого полку зв'язку
- 19 вересня 1941 р.** вступ гітлерівських військ до Деньгів. Початок окупаційного періоду.

- Вересень – листопад 1941 р.** діяльність Деньгівського партизанського загону
- 1942 р.** відновлення служби у Свято-Михайлівській церкві
- Осінь 1942 р.** відкриття руху на Гришино-Рівненській залізниці
- 25 вересня 1943 р.** визволення села від гітлерівської окупації
- Жовтень 1943 р.** відновлення занять у Деньгівській початковій школі
- Вересень 1946 р.** школі повернуто статус семирічної.
- 1948 р.** трагічно загинув І. І. Черінько.
- 1949 р.** перший повоєнний шкільний випуск.
- 1951 р.** приєднання до деньгівського колгоспу хвилівської артїлі ім. Щорса.
- 1954 р.** Деньги увійшли до складу новоутвореної Черкаської області.
- 1957 р.** стало до ладу нове приміщення семирічки.
- Травень 1958 р.** відкриття парку культури та відпочинку с. Деньги.
- Вересень 1958 р.** відкрито Деньгівську дільничну лікарню.
- 1962 р.** закриття Свято-Михайлівської церкви.
- 1966 р.** відкриття нового приміщення сільського будинку культури.
- 1971 р.** закриття Деньгівської дільничної лікарні.
- 1975 р.** стало до ладу нове приміщення Деньгівської середньої школи
- Грудень 1991 р.** участь деньгівчан у референдумі та виборах Президента України.
- 1993 р.** колгосп ім. Кірова реорганізовано в колективне сільгоспідприємство «Деньгівське».
- 1995 р.** розпаювання землі та майна КСП.
- 2000 р.** створення СТОВ «Деньгівське».
- 2002 р.** заснування ТОВ «Гранекс-Черкаси».
- 2003 р.** завершення газифікації села.
- 2012 р.** відкриття пам'ятного знака св. Луки.
- 2015 р.** освячення нового приміщення Свято-Михайлівської церкви
- 2020 р.** ФАП реорганізовано в лікарську амбулаторію загальної практики сімейної медицини.
- Осінь 2020 р.** Деньги увійшли до складу Золотоніської територіальної громади.
- 24 лютого 2022 р.** початок воєнного стану.

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

- А**
Абель Г. 25
Абель Р. 25
Авраменко І. П. 121
Аврелій М. 40
Адамова Є. 276, 277
Аджубей О. І. 273
Алепський П. 47
Апостол Д. 49, 50
Аркаєв Я. -
Артеменко Б. 219,
- Б**
Бабенко М. 90
Бакум Ю. 278
Балан О. 25, 60
Баранников О. 258
Барвінок Г. 267, 268
Барц Р. 103, 319
Басай В. 168, 169, 191
Басай Г. А. 157
Басай Г. П. 7, 188, 248, 249
Басай Д. 70
Басай К. 70
Басай М. 3. 251
Басай М. О. 88, 89, 92, 114
Басай П. М. 50, 95, 108, 110, 141
Басай У. М. 178,
Басай Я. 103
Басистий Г. 105
Батир Г. 169
Батир Л. 167, 237
Бах О. 258
Бей В. 216
Бережецька Н. 214
Бережецький А. 201
Бережецький І. 131, 132
Бережецький С. В. 207
Биков Л. 188, 189
Биховець С. 43
Білюк В. Ф. 193
Блажко А. 70
Блажко Г. 236
Блажко Й. 95, 138
Блажко М. А. 228, 229
Блажко М. І. 178
Блажко П. Н. 84, 97
Блажко Ф. 169
Богунський А. 91
Бойко І. 264
Боплан Г. 42, 43
Бородавка М. 51
Борошенко М. 139
Борошенко О. Я. 59
Бортко В. 281
Босенко Т. 45
Бочко В. 197
Бочко Г. 214
Бочко Є. 60
Бочко І. В. 241
Бочко І. І. 363
Бочко І. М. 323
Бочко І. Х. 323
Бочко К. 51
Бочко М. С. 126, 225
Бочко О. 70, 120, 153
Бочко П. П. 134, 150
Браженко М. 45
Брикун (Шамрай) В. 234
Брикун Г. 152
Брюховецький І. 48
Бугова Л. 283
Бузунар А. 110, 138
Бузунар Б. 81
Бузунар Б. Д. 85
Бузунар Б. Я. 133
Бузунар Д. 71
Бузунар Є. 162
Бузунар М. 99
Бузунар М. Д. 84
Бузунар П. 81
Бузунар Я. Д. 88
Бузунар Я. П. 60
Булганін М. 149
Буркацька Л. 198, 213
Буркацький В. 194, 195
Бут П. 43
Бучма А. 280
- В**
Вакуленко М. 90
Валова Г.
Валовий В. Д. 247
Валовий В. М. 193
Валовий Г. 215
Валовий Г. Л. 227
Валовий Г. О. 192
Валовий Г. П. 131, 319, 324
Валовий Г. Ф. 324
Валовий Д. Ф. 84, 131, 152, 190
Валовий І. Ю. 132
Валовий Л. Ф. 153
Валовий М. 125

- Валовий М. Ф. 125, 149, 150
 Валовий О. М. 201, 250
 Валовий Ф. 121
 Валовий Ф. Г. 81
 Варавва О. 124
 Василенко М. П. 174
 Василенко С. 51
 Величко Г. Г. 221
 Величко Г. С. 389
 Величко Д. 167
 Величко Д. Т. 363
 Величко Є.
 Величко Є. Г. 156
 Величко І. А. 130, 245
 Величко І. В. 200
 Величко І. Ю. 140
 Величко О. М. 246
 Величко П. О. 181
 Величко Р. П. 211
 Величко С. Т. 134
 Величко Я. 113
 Величко Я. 95, 113
 Вербецька Т. Є. 157
 Виговський І. 48
 Винник С. 167
 Винник С. Д. 129
 Винник С. С. 231, 242
 Вирвикишка А. 85
 Вирвикишка Г. 51, 138
 Вирвикишка О. 31
 Висоцький Т. 208
 Вишитравка В. 45
 Вишневецький Я. 45
 Вишневський В. М. 201
 Вінграновський М. 280
 Вінклер А. 264
 Власенко Н. 84
 Власов В. 267
 Вовк А. 81, 94, 269, 270,
 Вовк О. 30
 Вовк С. 60, 70
 Вовк Х. 50
 Вовк Я. 70
 Войно-Ясенецький В. Ф. 76, 77,
 198, 199,
 Волков М. 247
 Волошин О. 200
 Воропай А. 4, 176, 195
 Воропай Б. 226
 Воропай Ю. 157, 174
 Воскресенський К. 92
 Гаврик К. 51
 Гайовий М. І. 252, 253, 274
 Галушка Ф. 51
 Гапоненко І. Ф. 177
 Гвоздь Г. 179, 183
 Гітлер А. 117, 119
 Глоба В. 128
 Глоба Г. 70
 Глоба І. 169
 Глоба К. 86
 Глоба П. 81, 104, 113, 115
 Глоба С. 70, 131
 Гнойова М. 80
 Гнойовий І. 71
 Гнойовий П. К. 307
 Гнойовий С. І. 307
 Гнойовий Я. І. 365
 Гої Марк Ван 195, 196
 Гої Том Ван 4, 7, 196, 221
 Голиш Г. І. 156, 229, 317
 Голиш Г. М. 3, 4, 7
 Голиш Д. 61
 Голиш І. 85, 166
 Голиш М. 230
 Голиш О. 157
 Голишенко Я. 50
 Головань Л. Б. 200
 Головатий Ю. 124
 Голошко В. 177
 Голубович В. 89, 266
 Гончар А. 6, 163, 274, 278, 280,
 281, 282
 Гончар А. П. 6, 163, 240, 241, 252,
 278–283
 Гончар В. 163, 201, 274
 Гончар В. 157, 241
 Гончар П. 162
 Горбунова Г. 213
 Гордієнко І. П. 195
 Горошко М. 51
 Горшков С. 243
 Грицуненко Т. С. 85,
 Губорученко І. 45
 Гугнивий Л. 71
 Гугнивий М. І. 193
 Гугнивий Р. Л. 365
 Гук В. Н. 121
 Гук М. Г. 365
 Гунько Т. Й. 193
 Даник В. 9
 Даник І. В. 193

Даниленко А. 183
Данилов О. 48
Дараган А. 25, 55
Дараган Д. 51
Демченко В. Г. 6, 75, 258–260,
263
Демченко Г. 53, 84, 263
Демченко Д. 74, 105, 260
Демченко І. 50, 70
Демченко К. 115
Демченко Л. 48
Демченко М. 102
Демченко П. М. 84
Демченко П. Ю. 62
Демченко Ю. 46
Демченко Я. 6, 66, 67, 72, 75,
261–264
Денисенко П. 72
Денікін А. 92
Джеджелій Ф. 44
Джура Г. 173
Джура М. Б. 176
Джура М. Ф. 115
Джура Н. 185
Джура П. 97, 115
Диненко А. Ф. 193
Діденко А. 57
Діденко І. 84
Діденко Л. 213
Діденко М. Я. 177
Дмитренко В. М. 182, 183, 194,
197
Дмитренко Л. М. 176, 195
Дмитренко М. 203
Доброноженко Л. 278
Дорош (Голиш) Р. М. 234
Дорошенко Д. 267
Дробницький В. 50
Дробницький С. 48
Дротянко Ф. 50
Дубина В. 60
Дугинов Я. М. 201, 220
Дугінова Л. М. 214
Дудник В. 278
Дудченко (Денисенко) А. С. 234
Душок (Рабцун) В. І. 239
Дяченко П. 93

Епінгер Л. 103
Епінгер Ф. 103
Етманович К. 103

Єсінов І. 145
Єфремов С. 267

Жерепа О. 226
Жовнір А. 134
Жовнір В. Г. 253, 254
Жовнір В. Х. 141
Жовнір Г. 120, 229
Жовнір П. 70, 140
Жовнір С. 211
Жовнір Т. 70
Жовнір Я. 129, 138, 139
Жолнер С. 51
Жорес Ж. 39

Задорожний Д. Х. 131
Задорожний І. 195, 208, 210
Задорожний М. 131
Задорожній М. 92
Заїка А. 152, 174
Заїка В. А. 201
Заїка В. В. 214
Заїка Г. 157
Заїка Д. 124, 136
Заїка Є. 60
Заїка І. 51
Заїка І. А. 246
Заїка І. Г. 81
Заїка І. Д. 150
Заїка І. М. 135
Заїка К. 51
Заїка О. 132
Заїка П. 70, 247
Заїка П. В. 131
Заїка П. Д. 247
Заїка П. І. 232
Заїка Р. 198, 199, 213, 221
Заїка Т. 83
Зборівець Ф. 85
Збурівець А. П. 159
Збурівець М. 51
Зінченко А. Д. 229
Зінченко В. 104
Зінченко Г. 81
Зінченко Д. 186
Зінченко Т. 177
Зміхновська М. 141
Зміхновський М. 132
Зміхновський О. 141
Зміхновський О. І. 81
Зміхновський О. Ю. 127, 140
Зубаньов Л. 98

- Іванішева** М. 258
Іващенко А. 134, 244
Іващенко В. 238
Іващенко В. М. 224
Іващенко В. С. 238
Іващенко Г. М. 81, 163
Іващенко Г. С. 129
Іващенко І. 88
Іващенко І. Ф. 72
Іващенко І. Я. 231
Іващенко Л. 150
Іващенко М. 114
Іващенко О. Г. 231
Іващенко О. Д. 156
Іващенко О. Л. 84
Іващенко О. М. 176
Іващенко П. Н. 148
Іващенко П. П. 131
Іващенко П. Ф. 132
Іващенко Ф. 73
Іващенко Ф. С. 157, 183
Ігнатенко В. 121
Ігнатенко Д. 33, 45, 51
Ігнатенко Д. Й. 153
Ігнатенко І. 45, 51
Ігнатенко І. Д. 224
Ігнатенко І. Я. 244
Ігнатенко К. 51, 61
Ігнатенко К. І. 20, 157
Ігнатенко Л. Г. 86
Ігнатенко М. Д. 61
Ігнатенко М. П. 85
Ігнатенко О. П. 142
Ігнатенко П. 127
Ігнатенко П. Р. 106, 127, 157, 254
Ігнатенко П. Х. 130, 133, 245
Ігнатенко С. 81
Ігнатенко Ф. 84, 85
Ігнатенко Ю. 110
Ізмайлов О. 48
Ілясова К. 200
- Ївженко** Г. 179
- Калініченко** Г. 129, 186
Калініченко К. 176
Калошин Г. С. 95
Канівецький І. 62
Канівецький П. 53
Канівецький П. П. 65
Канівецький С. 37
Канівецький С. І. 62
- Капітонова** Є. 51
Карпенко І. 150
Карпенко-Карий І. 281
Каша Я. 45
Кашут Д. 50
Кикоть В. Д. 176
Кикоть В. М. 163
Кикоть Г. 102, 114, 115, 121
Кикоть І. 186
Кикоть І. В. 177
Кикоть І. Л. 92
Кикоть К. І. 153
Кикоть К. Я. 83, 104
Кикоть М. 227
Кикоть Н. 172
Кикоть П. 121
Кикоть П. С. 102, 103, 121, 139
Кикоть П. Я. 146
Кикоть С. І. 170, 173
Кикоть С. Л. 129
Кикоть Ф. 96
Кітраль О. Ф. 240
Клименко А. 60
Клименко В. 234
Клименко Н. 277
Колодочка О. 153, 162
Колчак О. 82
Колюка А. 82
Коммод 40
Коновалюк М. 280
Конокотіна Н. 162
Копил А. 233
Копил О. 86
Копил П. 128, 129, 245
Копил С. 99
Корнійченко Г. 228
Корнійчук О. 282
Король В. 221
Король Г. 179
Король І. І. 153, 179, 246
Король І. М. 220
Король І. Я. 245
Король М. Г. 85, 114, 193
Король М. І. 200, 218
Король М. Я. 177
Король Н. 234
Король О. 229
Король П. 174, 176
Король С. 192
Король Т. 193
Король Т. М. 220
Коростін Г. 176

Коростін І. І. 129
Коростін І. С. 29
Коростіна В. 216
Костенецький А. 92
Котляревський І. 56, 267
Коцюбинський М. 267, 268
Кравець Д. 207
Кравець П. К. 193, 197
Кравченко М. І. 105, 106
Кривошея І. 45
Кричевський Ф. 240, 275
Кропивницький М. 281
Куйовда Г. 162
Куйовда Л. 83
Куйовда М. 244
Куйовда О. 162
Куйовда П. П. 241
Куйовда П. Р. 136
Куйовда С. 130, 244
Кукса Д. 91
Кутир М. 204
Кутир М. І. 129
Кутир О. 156
Кучмин І. 60

Лазоренко Г. 189, 190
Лазоренко О. 210
Лазоренко П. 176, 195
Лапа М. 168, 169, 192
Ластька Л. 48
Лахно Ф. 51
Лега А. 71, 83, 144
Лега В. М. 237
Лега В. П. 249
Лега Г. 81, 149, 227
Лега Л. 157
Лега М. А. 141, 149, 150, 174, 176
Лега М. Я. 135
Лега О. 156
Лега С. 82
Лелиця І. 90
Лимар М. 179
Лисенко М. 183
Личак Р. 199, 221
Ліньов Є. 75
Лупина В. 193
Лупина Г. В. 197
Лупина Г. Я. 82
Лупина Д. Я. 138, 170
Лупина І. І. 229, 230
Лупина І. С. 226
Лупина І. Ф. 177

Лупина М. 252
Лупина О. М. 101
Лупина С. 186
Лупина С. Г. 139
Лупина Ю. 201
Лупина Я. 150
Ляскоронський В. 258
Ляховецький Д. А. 85
Ляховецький Ц. 101
Ляховецький Ц. А. 35, 89

Мазепа І. 49
Мазуренко (Валова) М. 238
Макаренко О. 178
Маленков Г. 149
Малиш Б. 183, 197
Малиш М. 200, 254
Малишев А. 207
Малишев В. 178
Малишев Ю. В. 207
Малишева О. І. 213
Мартиненко (Зміхновська) Г. 238
Масло М. 179
Матіс Р. 95, 103
Матяш С. 145
Менчик В. 178
Миненко Н. 120
Мишак Г. 156
Міщенко Л. 162
Могила В. 200
Могила Г. В. 42
Могила Г. О. 148
Могила Є. В. 178, 215
Могила Є. М. 104
Могила І. 92
Могила І. І. 149, 254, 255
Могила М. 155
Могила Н. 219
Могила О. 36
Могила П. М. 131
Могила С. 70
Могила С. А. 176
Могила С. В. 225
Могила С. Л. 81, 83
Могила У. 178
Модзалевський В. 268
Мойса Д. 97
Мольєр Ж. Б. 282
Моргун М. 188, 191
Мордач М. 156
Мордач С. 193
Морозенко Н. 47, 262

Мостипаненко П. 50
Музика Т. 197
Муравйов В. С. 207
Мурашко М. 271

Наденко О. 156
Наденко О. В. 142
Наденко П. 171
Наденко С. 163, 174, 179
Надточій Г. 51, 71
Надточій І. А. 114
Надточій І. Г. 131, 140
Надточій І. Ф. 134
Надточій С. 81, 82, 97, 136, 138
Надточій Я. 130
Назаренко В. 77
Наконечний А. В. 85
Наконечний А. П. 201
Наконечний В. 128
Наконечний Г. 179
Наконечний І. М. 114
Наконечний І. П. 110, 134
Наконечний М. 193
Наконечний О. 133
Наконечний П. 109, 110
Наливайко С. 43
Насонов А. 213
Неволіна К. 258
Неділько С. 159
Недуж Л. 141
Неплюєв І. 51
Несветова З. 105
Нестеровська Д. 105
Нечипоренко В. 278
Носенко В. 113, 114, 116
Носенко І. 99
Носенко М. 126
Носенко М. І. 136
Носенко М. П. 126, 132, 193, 243
Носенко М. Т. 156

Овраменко О. 88
Олексієнко А. 82
Олексієнко Є. 289
Олексієнко К. 81, 114
Олексієнко Ф. 201
Олійник С. 198
Омельянович-Павленко М. 93
Опришко О. 197, 198
Островський О. 90
Острянин Я. 43

Павловський І. 73
Палаш Д. 149, 174, 175
Пальмов В. 275
Пелипенко М. М. 190, 242
Перепада Г. 139
Перехрест Г. 157
Петлюра С. 94, 269, 270
Петраш О. 150
Петрашевич В. 53
Петренко А. 174, 176
Петренко В. 53
Петренко О. 207
Петров А. 134
Петров В. 250
Петров Є. 82
Петров І. 110, 128
Петров К. Т. 138
Петров М. А. 238
Петров М. Г. 85, 139
Петров М. Д. 251
Петров М. С. 197
Петров О. 120
Петров П. 188
Петров Т. 134
Петров Ф. 97
Петров Ю. 318
Петров Я. 375
Пилипенко М. 150
Пилянкевич М. 258
Півень Г. 50
Плашенко М. 201
Плашенко Т. 214
Полякова М. 213
Пономаренко М. 7, 24
Попович П. 47
Пошиваник Д. І. 341
Пошиваник І. 50
Пошиваник Х. 83
Прокопенко О. 119
Прокопенко Т. 85
Проценко Г. 200
Пугач А. 131, 150
Пугач В. 249
Пугач Д. 99
Пугач З. 214
Пугач І. 60
Пугач К. А. 159
Пугач К. М. 85, 129
Пугач Л. 121
Пугач Л. 148
Пугач М. 51, 60, 120

Пугач М. А. 246
Пугач М. Д. 92
Пугач М. І. 193
Пугач П. 120
Пугач П. А. 120, 121
Пугач П. В. 134
Пугач Т. 81
Пустовіт В. 179
Пустовіт Н. 185
Пчілка О. 260, 267
П'яниченко В. 45

Радченко Н. 197
Райков Б. 197
Рева Г. 247
Репін І. 63, 271
Різниченко М. 278
Роговцева А. 280
Ромашевська Ю. 75
Ромашевський В. 90
Ромашевський М. 74
Руденко Й. 60
Рябишев Л. 111

Савченко А. 95, 150
Савченко Г. 105
Савченко Є. 74
Савченко І. М. 104
Савченко І. С. 67
Савченко М. 116
Савченко М. Д. 131
Савченко М. І. 174
Савченко Н. 138, 178
Савченко П. І. 84
Савченко П. М. 92
Савченко Ф. 83
Самійленко В. 267
Саранча І. А. 116
Саранча І. К. 104, 139
Саранча І. М. 129
Саранча М. 114
Саранча Н. М. 216
Саранча Т. 139
Сарик В. 193
Семеніст М. 199
Семенов В. 68
Семенов С. 94
Сенен Е. 196, 210
Сергієнко В. 176
Сергієнко З. 192
Сергієнко Н. 219
Сергієнко О. 183

Сергієнко О. В. 220
Симонов (Номис) М. 264
Симонова М. 75
Скидан К. 43
Скляр М. 149, 150, 173, 177
Скляр Н. 152
Скляр С. 193
Скобелев М. 71
Скоропадський П. 90
Скороход Л. 71
Скрипник А. 135
Скрипник Г. 167, 178
Скрипник І. 92
Скрипник І. Г. 235, 236
Скрипник М. 131
Скрипник О. 228
Скрипниченко П. П. 141, 351
Следзинський П. 33, 50
Смолянський Ю. 281
Соколан В. 226
Соколан Д. 51
Соколан К. 88
Соколан К. С. 104
Соколан М. 116
Соколан П. К. 343, 391
Соколан С. 6, 94, 130, 133, 242, 243
Соколан Ю. 113
Соколенко Є. 178, 181
Соколенко П. 193
Соломка М. 70
Сорока В. 110, 132
Сорока М. 115
Сорока П. І. 135
Сорока П. П. 102
Сорока С. 71
Співак І. 280
Спроге В. 86
Срібний Б. 75
Срібний М. 80
Сталін Й. 102, 104, 148
Старицький М. 267
Старіков М. 127
Старікова (Зміхновська) М. 127, 140
Старченко О. 208
Степанов О. 123
Стефанік В. 267
Столипін П. 70
Стоянова Г. 73
Ступак Б. 77
Ступак М. 31

Суська Н. 183
Суський М. 174, 176, 179
Суський Ю. 191
Сутула О. 156
Сутуленко С. 51
Сущенко А. 178
Сущенко Г. 181
Сущенко Д. 113
Сущенко І. 225
Сущенко І. С. 17, 34, 225
Сущенко І. Ф. 178
Сущенко С. 92
Сущенко Ф. 68

Тарара Є. 97, 104
Тарара Т. 146
Тарнавський В. 268
Твердохліб І. 283
Тимківський В. 58
Тимківський В. Ф. 57, 58, 65
Тимківський І. 53, 63, 64, 65
Тимківський Ф. 52, 55
Ткаченко Г. 60, 61
Ткаченко Д. 173
Ткаченко І. 110
Ткаченко К. 141
Ткаченко О. А. 131
Ткаченко О. К. 163, 164
Товстоп'ят Ю. 179
Толкушин О. 219
Томара В. 52
Томара М. 85
Томара С. 52, 55
Топчієнко М. 50
Топчій В. В. 237
Топчій В. Ю. 193, 237
Топчій М. 176, 178
Топчій Ф. Т. 81
Требінський С. 51
Трибель В. 193, 213, 214
Тютюнник Ю. 94, 270

Удовіченко О. 174
Удод А. 216
Удод В. 253
Удод Г. 102
Удод З. 170
Удод К. І. 84, 85
Удод М. 235
Удод О. 141
Удод П. Г. 132
Удод П. Д. 130

Удод Ю. 178
Ужвій Н. 278, 280
Українка Л. 260, 267
Уласенко Г. 60
Устименко А. І. 131, 134
Устименко Л. 176, 215

Федина Ю. 176
Федорович Т. 43
Фесенко М. 131
Фесенко О. 120
Фесун М. 193
Филь М. 172
Филь М. П. 249
Филь М. Ф. 247, 248
Филь О. 240
Филь О. 7, 239
Філіковський А. 186
Філіковський Л. 162
Філіпов І. 153, 179
Філіпова Н. 148
Фон-Крузе М. 76

Харламов П. 186
Харламова Г. 183
Харченко О. 219
Хвиль А. 157
Хвиль В. 195, 210
Хвиль Д. 91
Хвиль І. 193
Хвиль М. 146
Хименко І. 221
Хименко К. 111
Хименко М. М. 178
Хименко М. О. 121
Хименко Т. 213
Хівренко А. 176
Хівренко Ф. 71
Хлиновська О. 157
Хмельницький Б. 44, 46, 282
Хмельницький Т. 46, 47
Хоменко О. 130, 134
Хоменко С. 201
Хомко В. 201
Хоткевич Г. 267
Хрущов М. 149, 252, 272, 273

Чабаненко І. 280
Чеважевський В. 259
Чепеленко Я. 50
Черевко О. 229
Черинько В. 131

- Черінько Г. 179
 Черінько І. 6, 240, 274–278
 Черінько І. А. 247
 Черінько І. В. 231
 Черінько М. 157
 Черінько О. 81, 92, 95, 103
 Черненко Г. 157, 168
 Черненко І. 201, 248
 Черненко М. 150, 157
 Черненко С. 201
 Черненко Х. 70
 Черненко Ю. 40, 146
 Черний І. 50
 Черняков Г. 77, 88
 Чернякова П. 105, 106
 Чернятевич А. 213
 Черняховський І. 239
 Чеша І. 176, 253
 Чирка М. М. 129
 Чирка М. О. 90, 94
 Чирка П. 131
 Чорномаз Ф. 45
 Чубинський П. 66
 Чубик М. 193
 Чугай М. 178
 Чуйков В. 127
 Чуприна П. 278
- Ш**абалін О. 179
 Шамрай В. Г. 245
 Шамрай В. О. 158, 234
 Шанько Б. 87
 Шарاپов Л. 221
 Шарاپов Ф. 149
 Шведіна Г. 138
 Шевцов Г. 153
 Шевченко А. 6, 110, 149, 217, 252, 271–274
 Шевченко В. 200
 Шевченко В. П. 85
 Шевченко Г. 193, 197
 Шевченко І. 254
 Шевченко М. 114
 Шевченко П. 82
 Шевченко С. 50
 Шевченко С. М. 279
 Шевченко Т. 33, 72, 262, 264
 Шелухін А. 75, 267, 268
 Шелухін Л. 266
 Шелухін М. 268
 Шелухін С. 6, 99, 264, 265, 266, 267
 Шелухін С. 6, 35, 73, 89, 99, 105, 260, 263–267
 Шелухін Ю. 89, 96, 99
 Шелухіна Л. М. 265
 Шепель Г. 201
 Шепель І. 35, 60
 Шепель І. В. 138
 Шепель І. П. 130
 Шепель О. М. 235
 Шепель О. Х. 85
 Шепель П. 132
 Шепель Я. 61
 Шило Т. Я. 138
 Шимановський В. Ю. 96
 Шишкова О. 65
 Шіль А. 103, 108
 Шкеліберда Г. 152
 Шкеліберда І. Д. 83
 Шкеліберда І. Д. 130
 Шкеліберда І. Є. 177
 Шкеліберда К. 99
 Шкеліберда М. К. 132
 Шкеліберда М. М. 191
 Шкеліберда Н. 214
 Шкеліберда О. 157
 Шкеліберда С. 201
 Шкеліберда Т. С. 95, 97
 Шкеліберда Т. Т. 85
 Шкеліберда Ю. 162, 163, 179
 Шмаков П. 123
 Шолуха В. 264
 Шолуха Є. 264
 Шолуха І. 263
 Шолуха К. 263, 264
 Шульга І. 271, 275
 Шульга М. І. 130, 252
- Щ**епак А. 133
 Щепак С. 251
 Щепак У. 138
- Ю**наков Л. 73
 Юр'єв Г. 188, 189
 Юр'єв М. 179
 Юркевич О. 268
 Юров О. 193
 Юрова О. 204
- Я**ловенко О. 233
 Ярміш О. 83, 85
 Ярміш С. 80
 Ярославська (Гнойова) Л. 235
 Яценко М. 178

ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК

- Актау**, м. 228
Антверпен, м. 195
Ашхабад, м. 240, 275, 276, 277
- Баграм**, м. 237
Бахмач, м. 70
Бацман, р. 19, 21, 24, 25, 27, 36, 42
Бацманівський х. 25
Берлін, м. 125, 259, 281
Благодатне, с. 11, 28, 31, 218
Богдани, с. 100
Богодухівка, с. 34
Богушкова Слобідка, с. 28, 48, 62, 91, 92, 117
Болехів, м. 226
Будапешт, м. 110, 127
- Василівка**, с. 262
Веселе, с. 231
Вісагінас, м. 228
- Гончарівка**, х. 67, 94, 144
Гришино, ст. 86
Грос-Вартенберг, м. 127
Гроссен, м. 129
- Дніпро**, р. 12, 21, 26, 32, 42, 110, 111, 124, 136
Дніпро, м. 35
Домантів, с. 41
- Єлисаветград**, м. 264
- Жидовиця**, ур. 23, 34, 137, 197
Жирків, х. 94
- Золотоноша**, м. 10, 11, 25, 28, 31, 32, 41, 49, 64, 90, 91, 93, 97, 105, 111, 112, 114, 115, 117, 121, 138, 153, 159, 163, 250, 253, 275, 278, 280
Золотоніський, р-н 2, 15, 95
Золотоношка, р. 42, 48
- Іркліїв**, с. 34, 51, 94
- Керч**, м. 68
Кзил-Орда, м. 244
Київ, м. 7, 35, 178, 213, 226, 233, 237, 237, 239, 249, 250, 259, 260, 262, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 365, 271, 275, 279
Корюківка, м. 141
Красне, с. 70
Кременчук, м. 32
- Кропивна, р. 17, 19, 20, 21, 24, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 36, 42, 50, 100, 275, 279
Кропивна, с. 11, 26, 47, 49, 50, 51, 52, 56, 61, 64, 75, 148, 159, 169, 232, 237, 253
Крупське, с. 232
Крутьки, с. 11, 29, 30, 169
Куйбишев, м. 228
- Маліївка**, с. 169, 218, 232
Маріуполь, м. 26, 68
Мельники, с. 181
Миронівка, с. 114
Москва, м. 126, 232, 245, 249, 265, 273, 274, 275, 280, 282
- Новоселівка**, х. 94
- Пирятин**, м. 12
Підставки, с. 100
Піщане, с. 41, 230
Плешкані, с. 100
Подільське, с. 238
Полтава, м. 77, 80, 112, 267
- Самара**, м. 228
Самозванка, р. 19, 20, 30, 100, 189, 275
Санкт-Петербург, м. 76, 259, 265
Сараєво, м. 80
Скориківка, с. 231
Смоленськ, м. 247
Снігурівка, х. 169
Сталінград, м. 104, 110, 125, 127
Старосілля, с. 102
Стерегущє, с. 182
Струнківка, ур. 114
- Халхін-Гол**, р. 109, 110
Хасан, о. 109
Хвильово-Сорочин, с. 11, 26, 35, 52, 144, 169, 185, 200, 218
Холопичі, с. 280
- Чобітьки**, х. 169
- Шевченко**, м. 45, 228
Шимонторнія, с. 129
Щербинівка, с. 169, 218, 232
- Ярки** ур. 114

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

авт. – автор
АЕС – атомна електрична станція
АН – Академія наук
арк. – аркуш
АТО – антитерористична операція
БМУ – будівельно-монтажне управління
ВО – Всеукраїнське об'єднання
ВРХ – велика рогата худоба
ВТТ – виправно-трудова табори
га – гектар
грец. – грецький
грн. – гривня
ГСМК – гвардійський Сталінградський механізований корпус
ГУТАБ – головне управління таборів
ДАЧО – Державний архів Черкаської області
ДАПО – Державний архів Полтавської області
дес. – десятина
ДСО – добровільне спортивне товариство
ЗАТ – закрите акціонерне товариство
іл. – ілюстрація
ім. – імені
ін. – інший
кв. – квадратний
км – кілометр
коз. – козацький
коп. – копійка
КП – колективне підприємство
КПРС – Комуністична партія Радянського Союзу
КПУ – Комуністична партія України
крб. – карбованець
м – метр, місто
МВС – Міністерство внутрішніх справ
млрд – мільярд
млн – мільйон
мм – міліметр
МНС – Міністерство надзвичайних ситуацій
МОН – міністерство освіти і науки
МПТУ – міське професійно-технічне училище
м/с – метр за секунду
МТС – машинно-тракторна станція
н.е. – наша (нова) ера

неп – нова економічна політика
НКВС – Наркомат внутрішніх справ
оп. – опис
ПМК – пересувна механізована колона
пн. ш. – північна широта
пол. – половина
поч. – початок
ПП – приватне підприємство
р. – рік, річка
р. н. – року народження
рр. – роки
РСДРП – Російська соціал-демократична робітничка партія
с. – село, сторінка
руб. – рубль
СБК – сільський будинок культури
спр. – справа
СПТУ – сільське професійно-технічне училище
СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік
ст. – століття, станція
СТОВ – сільськогосподарське товариство з обмеженою
відповідальністю
сх. д. – східна довгота
с-ще – селище
Т., т – тонна, том
тис. – тисяча
ТОВ – товариство з обмеженою відповідальністю
ТСОЗ – товариство спільного обробітку землі
УНР – Українська Народна Республіка
УПЦ – Українська Православна церква
ур. – урочище
УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка
ф. – фонд
ФАП – фельдшерсько-акушерський пункт
ФОП – фізична особа підприємець
ФК – футбольний клуб
х. – хутір
ХТЗ – Харківський тракторний завод
ЦДІАК – Центральний державний історичний архів у м. Києві
ЦК – Центральний Комітет
ЦРЛ – центральна районна лікарня
ЧДТУ – Черкаський державний технологічний університет

АНОТАЦІЯ

Г. М. Голиш. Село Деньги в українській історії від давнини до сьогодення: історико-краєзнавчий нарис / Г. М. Голиш, А. Ю. Воронпай, Л. Г. Лисиця ; ред. Г. М. Голиш. - Черкаси : Вертикаль, 2022. - 328 с. : іл., фото.

Запропоноване видання є комплексним науково-популярним дослідженням історії й сьогодення села Деньги Золотоніського району Черкаської області. Подана в цій книзі інформація спирається насамперед на зібрані авторами упродовж багатьох років найрізноманітніші документальні джерела. Зокрема, використано матеріали Центрального державного історичного архіву (м. Київ), державних архівів Полтавської та Черкаської областей, поточного архіву місцевого господарства та сільської ради. Стала в пригоді й інформація, почерпнута із газетного фонду та колекції стародруків Національної наукової бібліотеки ім. В. Вернадського (м. Київ), Черкаського обласного й Золотоніського краєзнавчих музеїв. Чільне місце в джерельній базі належить спогадам учасників подій, результатам інтерв'ювання та опитування деньгівчан.

Село має вже 400-літню історію, славні сторінки котрої уцент сповнені як неймовірним драматизмом сільського повсякдення, так і яскравими прикладами бойової звитяги, трудових і духовних звершень. Це одне із найдавніших козацьких поселень Златоукраю, свого часу сотенний центр, козаки якого творили невмирущу українську славу в добу Хмельниччини, боролися проти ворогів, а їхні нащадки виступали проти соціальної несправедливості, множили козацькі традиції на фронтах воєн, невтомною працею творили достаток рідної України. Уродженцями села стало багато відомих достойників, серед них є й ті, котрі зажили справді всеукраїнської слави, зокрема: великий український державотворець доби Української революції 1917–1921 рр. Сергій Шелухін, видатний український і туркменський художник Іван Черінько, Шевченківський лауреат, народний артист України Андрій Гончар, заслужений професор Василь Демченко, академік, лауреат Державної премії СРСР Андрій Шевченко, відомий фольклорист Яків Демченко, віце-адмірал Степан Соколан та ін.

Понад 100 деньгівчан за свої ратні й трудові подвиги нагороджені орденами, близько 10 мають почесні звання, стільки ж здобули науковий ступінь. Деньги дали Україні сотні талановитих трудівників: інженерів, педагогів, лікарів, культурармійців, журналістів, діячів мистецтва, управлінців, громадських діячів. У активі села й близько 100 вищих офіцерів Збройних сил та правоохоронних структур.

Автори книги намагалися якомога повніше охопити всі хронологічні відтинки минувшини села, включаючи і його передісторію (від початку I тисячоліття нашої ери). При цьому об'єктом висвітлення стали усі сфери сільської життєдіяльності, подані крізь призму історичного часу: соціально-економічні відносини, духовне життя, повсякденність, природне середовище й мікротопоніми тощо.

Композиційно книга складається з 5 великих розділів, які своєю чергою діляться на 28 підрозділів. Завершальний розділ містить виконані в жанрі нарису життєписи найзнаменитіших деньгівчан.

Для зручнішого орієнтування читачів у тексті книги її структура містить іменний та географічний покажчики, а задля узагальнення інформації в розрізі часу пропонується хронологічна таблиця найважливіших подій історії села. Оповідь супроводжується понад 400 світлинами та ілюстраціями, як архівного походження, так і сучасного виробництва. Вони ілюструють різні сторінки історії та сучасності села та презентують його рекреаційні об'єкти й відомих людей.

Видання адресовано не лише деньгівчанам, воно може бути корисним і широкому читацькому загалу, зацікавленому в пізнанні минулого й сучасного рідного краю. Книга може бути використана як у пізнавальних, так і навчально-виховних цілях.

ANNOTATION

G. M. Holysh. The Village of Den'hy in Ukrainian History from Antiquity to the Present Day: Local History Essay / G. M. Holysh, A. Yu. Voropay, L. G. Lysytsya ; edit. G. M. Holysh. - Cherkasy: Vertykal, 2022. - 328 p.: ill., ph.

The proposed edition is a complex popular scientific study of the history and the present time of Den'hy village, Zolotonosha district in Cherkasy region. The information given in the book is grounded primarily on various documentary sources collected by authors over the years. Among others, the materials from the Central State Historical Archive in Kyiv, state archives in Poltava and Cherkasy region, the current archive of the local economy sector and the village Rada were used here. The information obtained from the newspaper fund and from the old-printings collection of Vernadsky National Library (Kyiv), Cherkasy Regional and Zolotonosha local history museums proved useful as well. In the source basis the center stage belongs to the memoirs of event participants, to the local residents' interview in gand polling records.

The village boasts 400 years of history, the glorious pages of which are filled with incredible dramatism of rural daily occurrence, as well as bright examples of combative valor, labour accomplishments and spiritual strivings. This is one of the oldest Cossack settlements of the Golden Country, in the former times known as sotnya centre, where Cossacks were creating the immortal Ukrainian glory in the days of Kmelnytsky's hetman rule. Later their descendants fought against social injustice, multiplied Cossack traditions at the frontlines of wars, laboriously created the wellbeing of Ukraine. Among the village natives there are many well known honorable people, some of them having become renowned all over the country, particularly: the great Ukrainian state man of the Ukrainian revolution period (1917–1921) Serhiy Sheluhin, an outstanding Ukrainian and Turkman painter Ivan Tcherinko, Shevchenko Prize laureate and National artist of Ukraine Andriy Honchar, Honorary professor Vasyl Demchenko, an academician, et State Prize Laureate Andriy Shevchenko, an acclaimed folklorist Yakiv Demchenko, a vice admiral Stepan Sokolov, etc.

Above 100 village descendents were awarded with orders for their military feats and labour accomplishments, ten of them have honorable titles, and other ten former residents have academic degree. Den'hy gave to Ukraine hundreds of gifted professionals: engineers, teachers, doctors, culture workers, journalists, artists, managers, social activists. The military account of the village is represented by nearly 100 higher rank officers of the Army Forces and lawen for cementstructures.

The authors of the book attempted at encompassing all the chronological periods of the village's past, including its prehistory (since early I millennium A.D.). In doing this, all the spheres of rural life and activities were highlighted through the prism of historical time: socio economic relations, spiritual life, daily routine, natural environment, microtoponyms, etc.

Structurally the book consists of 5 large chapters divided in to 28 subchapters. The concluding chapter comprises some sketches of Den'hy famous residents' biographies.

The books provided with personal and geographical indices. The chronological table of most remarkable events is offered to the readers for the sake of temporal information systematization. The narration is illustrated with more than 400 photos and pictures, modern as well as archive sourced. They illustrate various pages of the village's past and present, show its recreational objects and prominent people.

The edition is addressed not only to Den'hy residents, it may be recommended to the wide circle of readers interested in the past and modernity of heir motherland. The book has outlook broadening as wellas educative upbringing value.

Переклад анотації англійською кандидатки філологічних наук, доцентки кафедри сучасних практик викладання англійської мови О. Я. Кресан.

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
ВІД АВТОРІВ	5
СЕЛО МОЄ, У СВІТІ ТИ ЄДИНЕ	9
Деньги на карті України	10
Звідки грошова назва?	24
Деньгівські мікротопоніми	25
МАНДРУЄМО В МИНУВШИНУ	39
Першоджерела	40
Славна доба козацька	42
Гетьманщина	48
В імператорській Росії	54
У часи пореформені	66
Вир війни й революції	80
НЕП і радянська модернізація	95
Випробування воєнного лихоліття	109
Відродження	136
Часи хрущовської «відлиги»	149
У прикінцевий період радянської доби	173
На світанні незалежної держави	194
ДЕНЬГІВСЬКЕ СЬОГОДЕННЯ	203
Демографічна ситуація	204
Господарська діяльність	205
Освіта, культура, охорона здоров'я	212
В умовах воєнного стану	220
ПОВПРЕДИ РІДНОГО СЕЛА	223
Промисловість, транспорт, зв'язок	224
Агропром, торгівля	230
Освіта і наука	232
Охорона здоров'я	237
Журналістика й література	239
Культура і мистецтво	240
Фізична культура і спорт	241

Збройні сили	242
Правоохоронні органи та структури ДСНС	248
У органах влади й управління, контролю та громадських об'єднаннях	252
ЖИТТЄПИСИ НАЙЗНАМЕНИТИХ ДЕНЬГІВЧАН	257
Освітянин-правник Василь Демченко	258
Відомий фольклорист і публіцист	261
Знаний державотворець із Деньгів	263
Деньгівчанин Андрій Шелухін опинився в «українському іконостасі»	267
Наш земляк – сподвижник С. Петлюри	269
Учений і державний діяч	271
Деньгівчанин Іван Черінько став знаменитим туркменським мистцем	274
Наш земляк Андрій Гончар сягнув вершин визнання	278
ПІСЛЯМОВА	284
ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА І ЛІТЕРАТУРА	285
ДОДАТКИ	301
Символіка села Деньги	302
Гімн села Деньги	304
ХРОНОЛОГІЧНА ТАБЛИЦЯ ОСНОВНИХ ПОДІЙ ІСТОРІЇ СЕЛА	305
ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК	308
ГЕОГРАФІЧНИЙ ПОКАЖЧИК	317
УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ	318
АНОТАЦІЯ	320
ANNOTATION	322

ПРО АВТОРІВ

Григорій Михайлович ГОЛИШ

Народився в с. Деньги 04.03.1949 р. Закінчив із відзнакою історичний факультет Полтавського державного педінституту ім. В. Г. Короленка. Працював учителем на Волині, а після служби в Збройних силах викладав історію в Чапаєвській (нині Благодатнівській) середній школі, упродовж 13 років був її директором. Обіймав посаду заступника голови Золотоніської райдержадміністрації. Від 2000 р. – в Черкаському національному університеті ім. Б. Хмельницького: старший викладач, доцент профільних кафедр історико-філософського факультету. Нині – директор наукової бібліотеки ім. М. Максимовича ЧНУ. Кандидат історичних наук, автор (співавтор) 18 книг (монографій, підручників, посібників, збірників, довідників), а також понад 600 статей у наукових та мас-медійних часописах, присвячених проблемам історичного краєзнавства, воєнної історії, спеціальних галузей історичної науки, відомим персоналіям. Член Національної спілки журналістів України, Почесний краєзнавець України. Лауреат краєзнавчих премій імені академіка П. Тронька, ім. М. Максимовича та ім. М. Пономаренка, профспілкової премії ім. О. Захаренка й журналістської «Прометей». Відмінник народної освіти. Нагороджений медалями Івана Франка (НАПН України), Богдана Хмельницького, «За збереження історії», «За вірність традиціям» (ВО «Країна»), «За вірність заповітам Кобзаря» (ВО «Просвіта»), знаком «Петро Могила» (МОН України), відзнаками «За особливі заслуги перед Черкащиною», «За відданість справі», почесними грамотами МОН України, обласної ради та облдержадміністрації та ін.

**Анатолій Юхимович
ВОРОПАЙ**

Уродженець с. Деньги (12 травня 1952 р.) Закінчив факультет механізації Мелітопольського інституту механізації сільського господарства. Працював головним інженером, головою профспілкового комітету деньгівського колгоспу, інженером з газифікації та технічного нагляду на будівництві газопроводу Мельники – Деньги. Від 2007 р. інженер-землевпорядник ТОВ «Гранекс-Черкаси». Пріоритетом дослідницьких зацікавлень є історія рідного краю. Упродовж багатьох років збирає матеріали з минувшини рідного села, за результатами пошукової роботи опублікував у регіональній періодиці близько 30 статей на краєзнавчу тематику. Відзначений грамотами та подяками.

**Лариса Григорівна
ЛИСИЦЯ**

Народилася 28.06.1979 р. в с. Чапаєвка, закінчила з відзнакою історичний факультет Черкаського національного університету ім. Б. Хмельницького, а також аспірантуру при кафедрі всесвітньої історії та магістратуру з документознавства та інформаційної діяльності Східноєвропейського університету (м. Черкаси). Кандидатка історичних наук, доцентка кафедри археології та спеціальних галузей історичної науки. Коло наукових інтересів: діяльність спеціальних дитячих установ воєнного та повоєнного часу, історичне краєзнавство, спеціальні галузі історичної науки. Авторка (співавторка) понад 70 публікацій, в т. ч. монографії, двох видань історико-краєзнавчої книги «Подорож Златокраєм», навчального посібника «Генеалогія та основи соціального етикету». Відповідальний секретар наукового журналу «Вісник Черкаського університету» (серія «Історичні науки»), заступниця голови первинної організації НСКУ при ЧНУ ім. Б. Хмельницького. Лауреатка обласної краєзнавчої премії ім. М. Максимовича.

Науково-популярне видання

Григорій Михайлович ГОЛИШ
Анатолій Юхимович ВОРОПАЙ
Лариса Григорівна ЛИСИЦЯ

СЕЛО ДЕНЬГИ В УКРАЇНСЬКІЙ ІСТОРІЇ
ВІД ДАВНИНИ ДО СЬОГОДЕННЯ:
ЛЮДИ Й ПОДІЇ

Історико-краєзнавчий нарис

В авторському редагуванні Г. М. Голиша

Комп'ютерний набір	Г. М. Голиш
Технічний редактор	С. А. Кандич
Оригінал-макет	С. А. Кандич
Художнє оформлення, дизайн обкладинки	О. С. Курська
Коректор	Ю. А. Кажукало

*Фото із особистих архівів А. Ю. Воропая, Г. П. Басая, Б. О. Малиша,
С. С. Наденка та художника-фотографа О. Маламужа*

Здано до набору 05.07.2021. Підписано до друку 23.09.2022.

Формат 60x90/8. Друк офс. Папір офс.

Гарнітура FrizQuadrataC.

Обл. вид. арк. 42,18. Умов. друк. арк. 40,42.

Зам. № 38. Наклад 300 прим.

“Вертикаль”

Видавець та виготівник ФОП Кандич С. Г.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців, виготівників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК №1335 від 23.04.2003 р.
18000, м. Черкаси, вул. Б. Вишневецького, 2, оф. 9
тел. 067-292-21-83. E-mail: vertical2003@ukr.net